

ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา: ศิลปะการแสดงศึกษา

กุมภาพันธ์ 2559

ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา: ศิลปะการแสดงศึกษา

กุมภาพันธ์ 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา: ศิลปะการแสดงศึกษา
กุมภาพันธ์ 2559

อัมพร ใจเต็จ. (2559). ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอด
เรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี.
ปริญญาโท กศ.ม. (ศิลปศึกษา: ศิลปะการแสดงศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิยวดี มากพา.

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมและศึกษาองค์ประกอบการสอน
ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเรื่องเพศศึกษา ในด้านการสอน การฝึกซ้อม และการถ่ายทอดความรู้
ของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จังหวัดอุดรธานี ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จาก
นักเรียนในชมรมเห็ดขอนแก่น 23 คน ครูที่ปรึกษากิจกรรม 1 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา
1 คน ผู้ปกครองนักเรียนชมรมเห็ดขอนแก่น 2 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการก่อนการจัด
กิจกรรม 2) การดำเนินการจัดกิจกรรม 3) การประมวลผลการจัดกิจกรรม ด้านการสอนมีองค์ประกอบ
คือ สถานที่ฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เวลาในการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาที่ใช้ถ่ายทอด
การแต่งกลอนลำและเนื้อเรื่อง การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ การฝึกซ้อม การฝึก
กีฬามารยาท การประเมินการเรียนการสอน ด้านการฝึกซ้อมเป็นรายบุคคล เป็นคู่ เป็นกลุ่ม
และฝึกซ้อมร่วม ด้านการถ่ายทอดความรู้มีการปรับพื้นฐานการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เรื่อง
เพศศึกษาและเอตลัส

THE STUDY FOR ACTIVITY OF PERFORMING ARTS “MO - LUM” (TRADITIONAL
NORTHEASTERN THAI SONG) FOR TRANSFERRING ABOUT SEX EDUCATION OF
PIBOONRAKPITTAYA HIGH SCHOOL, PIBOONRAK DISTRICT,
UDON THANI PROVINCE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Arts degree in Art Education
at Srinakharinwirot University
February 2016

Amporn Chaided. (2016). *The Study For Activity Of Performing Arts "MO - LUM" (Traditional Northeastern Thai Song) For Transferring About Sex Education Of Piboonrakpittaya High School, Piboonrak District, Udon Thani Province*. Master thesis, M.Ed. (Arts Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Asst. Prof. Dr. Piyawadee Makpa.

The purpose of this research is to study the activity and the components of teaching the art of Thai Folk Dance (Molum) to convey sex education in terms of teaching, practicing and knowledge transfer. It was undertaken at the Hed Khon Kao Club in Phibun Rak Pitaya school, Udon Thani province. The sample for this research is 23 students in the Hed Khon Kao Club, its advisor, the school director, and 2 parents, selected by purposive sampling

The activity is divided into three periods 1) Before the activity 2) During the activity and 3) evaluating activity. The components of teaching consist of place, time, writing the script and performance. Practicing follows the script and story, practicing with music, manners, evaluation of teaching, individual, pairs, groups and combinations of practice .The knowledge transfer includes intensive basic knowledge and transfer conveying sex education and HIV awareness to the members.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

ของ

อัมพร ใจเต็จ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา)

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.ดุษฎี โยเหลา)

วันที่ เดือน พ.ศ. 2559

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ที่ปรึกษาหลัก

..... ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ วรรณวิไชย)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ฉวีวรรณ ศรีดาวเรือง)

ประกาศคุณประการ

ความสำเร็จของการจัดทำปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดจากความเมตตา และกรุณาอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิยวดี มากพา อาจารย์ที่ปรึกษาปฏิญานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และเปิดโอกาสในการเรียนรู้การจัดทำปฏิญานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง

ขอกราบขอพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ระวีวรรณ วรรณวิไชย ประธานกรรมการการสอบปฏิญานิพนธ์ อาจารย์ ดร. ฉวีวรรณ ศรีดาวเรือง กรรมการคุมสอบปฏิญานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้ปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบให้คำแนะนำในการจัดทำเครื่องมือในการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี

ขอกราบขอพระคุณผู้อำนวยการโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ครูที่ปรึกษากิจกรรม และนักเรียนทุกคนที่ได้กรุณาให้ข้อมูลในการวิจัยอย่างดียิ่ง

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอพระคุณครอบครัวที่เป็นผู้ให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้วิจัยรวมทั้งเป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนด้วยดีเสมอมา ขอกราบขอพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่างๆ ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตสาขาวิชาศิลปการแสดงศึกษารุ่น 2 ทุกคน

อัมพร ใจเต็จ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดทฤษฎี.....	6
การสอนเรื่องเพศศึกษา.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น.....	19
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.....	23
กิจกรรมเสริมหลักสูตร.....	33
องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น.....	50
องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดและการถ่ายทอดการแสดงพื้นบ้าน.....	54
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	64
บทบาทของศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีต่อสังคม.....	64
ปัญหาเรื่องเพศศึกษาในโรงเรียนของจังหวัดอุดรธานี.....	73
ความเป็นมาของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา.....	78
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	83
3 วิธีดำเนินการวิจัย	87
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	87
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	87
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	89
การตรวจสอบข้อมูล.....	89
การจัดกระทำข้อมูล.....	90
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	90

สารบัญ

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	91
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	113
สรุปผลการวิจัย.....	113
อภิปรายผล.....	121
ข้อเสนอแนะ.....	131
บรรณานุกรม.....	132
ภาคผนวก.....	137
ภาคผนวก ก.....	138
ภาคผนวก ข.....	145
ภาคผนวก ค.....	153
ภาคผนวก ง.....	164
ภาคผนวก จ.....	171
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	238

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

- 1 ตารางสถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของเยาวชน
จังหวัดอุดรธานี.....

75

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง เป็นช่วงหัวเลี้ยวต่อระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์ วัยรุ่นตามความหมายขององค์การอนามัยโลก หมายถึงประชากร อายุ 10-19 ปี ซึ่งประชากรกลุ่มนี้มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและอนาคตของโลกในเชิงพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เมื่อร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนเพศทำให้วัยรุ่นมีความสนใจเรื่องเพศตรงข้าม อยากรู้ อยากลองเรื่องเพศ เริ่มคบเพื่อนต่างเพศ จิตใจต้องการความเป็นอิสระมากขึ้น พฤติกรรมเกี่ยวกับเพศเป็นสิ่งคู่กับมนุษย์ เพื่อจะได้สืบเผ่าพันธุ์ พฤติกรรมดังกล่าวจะเริ่มในช่วงวัยรุ่นจะมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วต่อมใต้สมองขับฮอร์โมนออกมากระตุ้น การเจริญเติบโตของอวัยวะเพศกระตุ้นการสร้างเซลล์สืบพันธุ์และกระตุ้นการสร้างฮอร์โมน การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และความรู้สึกทางเพศ และมีอารมณ์อ่อนไหวได้ง่าย เกิดพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม นำไปสู่ปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของวัยรุ่นที่ความรุนแรงมากขึ้น เช่น วัยรุ่นไทยมีค่านิยมเรื่องเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ไม่เหมาะสม วัยรุ่นมีการยอมรับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสมากขึ้น ยังพบว่าการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมีอายุลดลงเรื่อยๆ (ชนัญชิตา จุฑาสงษ์. 2555: 1)

รุ่งจี พึ่งบัว (2554: 2-3) ได้สรุปปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรมักไม่ได้คิดถึงผลที่จะเกิดตามมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่สำคัญ ได้แก่

1. การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ในช่วงวัยรุ่น การเจริญเติบโตและความสมบูรณ์ทางร่างกายทำให้เกิดความพร้อมทางภาวะการเจริญพันธุ์สูงมาก ดังนั้นการมีเพศสัมพันธ์จึงทำให้มีโอกาสให้กำเนิดชีวิตใหม่ หรือการตั้งครรภ์ก็มีสูงมากด้วย
2. การติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การมีเพศสัมพันธ์อาจทำให้เกิดการติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ได้ ที่สำคัญคือ โรคในกลุ่มกามโรคและโรคเอดส์ โดยเฉพาะโรคเอดส์เป็นโรคที่กำลังแพร่ระบาด และทำให้เกิดปัญหาสังคมอย่างมาก ทั้งยังเป็นโรคที่ไม่ยาหรือวิธีการรักษาที่ทำให้หายขาดได้ และไม่มีวัคซีนสำหรับป้องกันโรคนี้ การติดเชื้อโรคเอดส์จึงทำให้เกิดปัญหาสุขภาพและปัญหาสังคมตามมา ทั้งยังทำลายอนาคตอีกด้วย

เรื่องเพศศึกษากับเยาวชนในสังคมเป็นปัญหาด้านคุณภาพชีวิต เพราะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เราเห็นว่าในสังคมไทยได้ก้าวสู่การใช้ชีวิตทางเพศ ในขณะที่บุคคลไม่ว่าหญิงหรือชายต่างมีโอกาสที่จะมีคู่เพศสัมพันธ์ในตลอดชีวิตได้มากกว่าหนึ่งคน มักมีปัญหามาตามาก็คือปัญหาเรื่องโรคเอดส์และสภาพเศรษฐกิจสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป ได้ทำให้บทบาทของชายและหญิงเปลี่ยนแปลงไปจาก

กรอบทางวัฒนธรรมและค่านิยมในอดีตที่ได้กำหนดขอบเขตไว้ การเรียนรู้และเข้าใจเรื่องเพศมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่บุคคลจะสามารถพัฒนาสัมพันธภาพทางเพศกับบุคคลอื่น สาเหตุที่ทำให้ต้องหันมาพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษาให้กับเยาวชนทั้งที่การจัดการเรียนการสอนในเนื้อหาที่เกี่ยวกับเพศนั้นมีอยู่ก่อนแล้ว หากเมื่อพิจารณาสภาพการใช้ชีวิตทางเพศและผลกระทบที่เกิดขึ้นเปรียบเทียบเนื้อหาและวิธีสอนอย่างเดิม พบว่าเยาวชนจำนวนมากได้ก้าวออกไปจากกรอบการใช้ชีวิตในแบบที่สังคมไทยได้เคยกำหนดไว้ การเรียนการสอนเพศศึกษาที่อยู่บนรากฐานของกรอบความคิดเดิมไม่ได้อยู่ในสถานะที่ชี้แนะเยาวชนอีกต่อไป เมื่อเปรียบเทียบกับอิทธิพลของเศรษฐกิจสังคมที่ไม่เพียงแต่เปิดทาง หากยังส่งเสริมชักนำให้เยาวชนได้เรียนรู้และมีโอกาสเรียนรู้ในเรื่องเพศมากยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อน เราต้องยอมรับความจริงว่ายังมีช่องว่างระหว่างเรื่องที่เราสอนกับสิ่งที่นักเรียนปฏิบัติจริง จากสถิติการตั้งครรภ์ การทำแท้ง การติดเชื้อเอชไอวีที่นำไปสู่โรคเอดส์ในวัยรุ่น การล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงทางเพศ ผลกระทบทางสุขภาพกายใจ เศรษฐกิจ สังคม และชีวิต ที่เกิดจากความพยายามในการเปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาให้เป็นที่ดึงดูดทางเพศ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันในการพัฒนาหลักสูตรเพศศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีทางเพศ เพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตได้อย่างแท้จริง นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำให้ปลอดภัยจากเอดส์ (รวีวรรณ ไชยเมือง. 2549: 1)

จากปัญหาข้างต้น ส่งผลต่อปัญหาการพัฒนาประเทศโดยตรงเพราะการเรียนการสอนเพศศึกษาไม่สามารถลดหรือช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องการติดโรคจากการมีเพศสัมพันธ์ หรือการท้องในวัยเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยพบว่าจังหวัดอุดรธานีมีสถิติในเรื่องของการท้องในวัยเรียน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาเป็นอันดับ 35 ของประเทศ อันดับ 3 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเรื่องการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์เป็นอันดับ 8 ของประเทศ อันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี. 2557: 95) ส่วนมากจะเป็นในระดับมัธยมศึกษา เนื่องจากเหตุนี้จึงมีโครงการโรงเรียนต้นแบบทางด้านเพศศึกษาขององค์การแพธ (PATH) ซึ่งได้มีโรงเรียนทั่วประเทศเข้าร่วมโครงการก้าวอย่างอย่างเข้าใจเพื่อขยายผลการทำงานเรื่องเพศศึกษาและการป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มเยาวชน และนำหลักสูตรเข้ามาสอนในโรงเรียน เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน โครงการดังกล่าวมีโรงเรียนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ที่ได้นำวิชาเพศศึกษาเข้ามาสอนในรายวิชาเพิ่มเติมของกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2549 และต่อมาในปี พ.ศ. 2550 นักเรียนในชมรมเพศศึกษาได้เสนอต่อครูที่ปรึกษากิจกรรมว่าควรนำเอาศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเข้ามาบูรณาการในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา เพราะทุกคนในภาคอีสานนั้นล้วนแต่มีความคุ้นเคยกับหมอลำ และเป็นการสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นที่เข้าใจได้ง่าย หลังจากที่ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้รับฟังข้อเสนอจากนักเรียน จึงนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเข้ามาบูรณาการในการเผยแพร่ความรู้เรื่องเพศศึกษาของชมรมเพศศึกษาภายในโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา และเผยแพร่ให้กับโรงเรียนในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดใกล้เคียง

โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยามีการจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศศึกษาในโรงเรียน 2 รูปแบบ คือ ให้จัดการเรียนการสอนเพศศึกษาในกลุ่มสาระเพิ่มเติม วิชาเพศศึกษา โดยจัดสอนทุกระดับชั้น และกิจกรรมเพศศึกษานอกหลักสูตรของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เดิมคือชมรมเพศศึกษา ต่อมาได้ เปลี่ยนเป็นชมรม “เห็นชอบขาว” กิจกรรมชมรม “เห็นชอบขาว” เป็นชมรมที่กลุ่มนักเรียนรวมตัวกัน เพื่อสื่อสารให้นักเรียนในโรงเรียนและชุมชนเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันกับของผู้ติดเชื้อเอชไอวีและ ถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาที่ได้รับความรู้ในชั้นเรียนในรูปแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำให้กับ เพื่อนนักเรียนในโรงเรียนและนอกโรงเรียน หนึ่งในกิจกรรมของชมรมเห็นชอบขาว คือ เพศศึกษา สัจจกร เพื่อต้องการให้ความรู้เรื่องเอดส์ การใช้ชีวิตร่วมกับผู้ติดเชื้อ และเรื่องของการป้องกัน กับ นักเรียนในโรงเรียนของจังหวัดอุดรธานี และในขณะเดียวกันเป็นการประชาสัมพันธ์ และเชิญชวนครู ในโรงเรียนนั้นๆ ที่มีปัญหาเรื่องการสอนเพศศึกษา และมีความสนใจจะจัดกิจกรรมในรูปแบบเดียวกับ ชมรมเห็นชอบขาวให้เข้าร่วมรับการถ่ายทอดความรู้การจัดกิจกรรม โดยกิจกรรมเพศศึกษาสัจจกร ของชมรมเห็นชอบขาวเป็นการนำเอาศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเข้ามาบูรณาการโดยสื่อสาร เรื่องราวเกี่ยวกับเพศศึกษา

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ด้านการใช้สื่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านในการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษาใน ด้านการสอน ด้านการฝึกซ้อม และด้านการถ่ายทอดความรู้

ขอบเขตของการวิจัย

การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียน พิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนใน โรงเรียน
2. ตระหนักถึงบทบาทสำคัญของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ด้านการมีส่วนร่วม ส่งเสริม และพัฒนาเด็กและเยาวชน

3. เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์และการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำมาใช้ในการศึกษาแก่นักเรียน

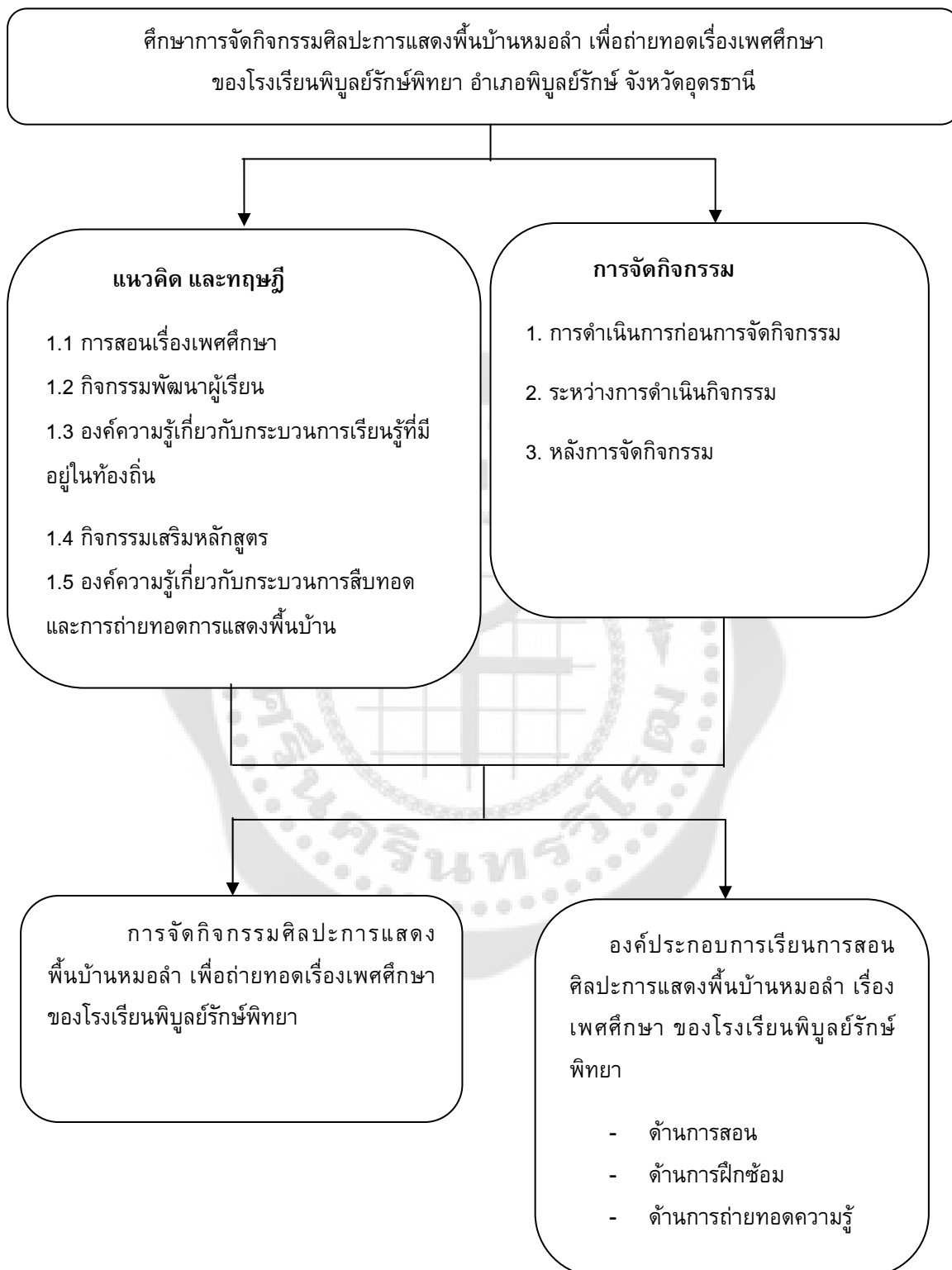
นियามศัพท์เฉพาะ

1. **เพศศึกษา** หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงเพศศึกษารอบด้าน ได้แก่ การปฏิสนธิ พัฒนาการทางเพศ การปฏิเสขไม่มีเซ็กซ์ การป้องกันด้วยถุงยางอนามัย การคุมกำเนิด โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ทักษะต่างๆ ช่วยลดการติดเชื้อและการท้องไม่พร้อม การปฏิบัติตนของวัยรุ่นให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น ทศนคติและการแก้ปัญหาตัดสินใจ

2. **ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ** หมายถึง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำที่เกิดขึ้นในโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาให้กับนักเรียน ลักษณะการแสดงใช้การผสมผสานการแสดงหมอลำหลายประเภทของหมอลำเข้าด้วยกัน มีภาษาถิ่นเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ประกอบด้วย การร้อง การรำ การเจรจา ประกอบเสียงดนตรีพื้นบ้านที่บันทึกไว้

3. **ชมรมเห็ดขอนแก่น** หมายถึง ชมรมของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ที่มีเป้าหมายในการจัดกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษากับเยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาและโรงเรียนอื่นๆ ในจังหวัดอุดรธานี โดยการให้ความรู้ในรูปแบบการใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาในลักษณะของการเข้าฐานกิจกรรมต่างๆ

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎี

1.1 การสอนเรื่องเพศศึกษา

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น

1.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.4 กิจกรรมเสริมหลักสูตร

1.5 องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

1.6 องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดและการถ่ายทอดการแสดงพื้นบ้าน

2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทบาทของศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีต่อสังคม

2.2 ปัญหาเรื่องเพศศึกษาในโรงเรียนของจังหวัดอุดรธานี

2.3 ความเป็นมาของการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ ของโรงเรียน

พิบูลย์รักษ์พิทยา

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎี

1.1 การสอนเรื่องเพศศึกษา

1.1.1 ความหมายของเพศศึกษา

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ (2540: 2) ให้นิยามเพศศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการ (Education Process) เป็นการศึกษาทั้งระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเตรียมบุคคลแต่ละคนในการให้ความรู้ ความจริงชีวิต สามารถปรับตัวได้อย่างไม่ลำบาก และจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญคือ การมีความรู้ มีทัศนคติและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในเรื่องเพศ

สนอง อินทร์ละคร (2544: 25) ให้นิยาม เพศศึกษา หมายถึง การศึกษาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง 2 เพศ เป็นการศึกษาที่เข้าใจถึงความแตกต่างทั้งร่างกายและจิตใจของแต่ละเพศ ซึ่งทำให้บุคคลคบหาสมาคมกันได้อย่างดีทั้งในระหว่างเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม รู้จักตนเองและเพื่อนมนุษย์ มีมารยาทหรือพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสมและสังคมยอมรับ รู้จักเลือกคู่ครองอย่างชาญฉลาดและรู้จักใช้ชีวิตสมรสได้อย่างมีความสุข

โรบิน (รวีวรรณ แสงฉาย. 2538: 8-10; อ้างอิงจาก Robin. 1970: 19-24) ให้นิยาม เพศศึกษา ไว้ว่า เพศศึกษานั้นมองได้กว้างขวางมากกว่าการให้การศึกษา เพื่อช่วยให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาความสามารถสูงสุดของเขาในฐานะที่เป็นมนุษย์ตลอดชีวิตนั้นเป้าหมายของการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาในวัยต้นของชีวิต คือการวางรากฐานอันมั่นคงแก่เด็กเพื่อที่ว่าเด็กนั้น จะได้รับรู้จักหน้าที่ของตนอย่างดีและมีประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นเพศชายหรือเพศหญิงตลอดชีวิต

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (ศิริวรรณ กุลกรนิษฐารม. 2547: 36; อ้างอิงจาก Good. 1989) ให้ความสำคัญต่อความเพศศึกษา ดังนี้

- การศึกษาที่ว่าด้วยกระบวนการต่างๆ ของการสืบพันธุ์
- การศึกษาที่ให้กับบุคคลเพื่อเข้าใจเรื่องเพศและพฤติกรรมทางเพศของตนได้
- การศึกษาที่ว่าด้วยหลักการต่างๆ ตลอดจนปัญหาส่วนบุคคลและหมู่คณะ

อันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงทางชีววิทยาเกี่ยวกับเพศหญิงเพศชาย

รูบิน (ศิริวรรณ กุลกรนิษฐารม. 2547: 36; อ้างอิงจาก Robin. 1999) ให้ความหมายเพศศึกษาว่า ไม่ใช่เพียงหน่วยการสอนเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ ปฏิสนธิ และการคลอดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกระบวนการทางการศึกษาที่ช่วยให้บุคคลได้นำความรู้เกี่ยวกับเพศไปผสมผสานกับการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้ช่วยในการเข้าใจพื้นฐานที่สำคัญทางเพศ เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่และเข้าใจถึงบรรทัดฐานทางเพศในสังคมที่แตกต่างกัน ตลอดจนความสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคมได้ อีกทั้งมีการปลูกฝังให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปฏิบัติทางเพศอย่างถูกต้องและมีศีลธรรมจรรยาอีกด้วย

สุชาติ โสมประยูร และวรรณ โสมประยูร (2541: 163) ให้ความสำคัญต่อความเพศศึกษาว่าเป็นการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เจตคติหรือความรู้สึกนึกคิดที่ดีในเรื่องธรรมชาติของเพศและพฤติกรรมทางเพศ เพื่อสามารถปฏิบัติตนให้มีสุขภาพและสวัสดิภาพที่สมบูรณ์ รวมทั้งสามารถประพฤติตัวให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม

สรุปได้ว่า เพศศึกษา หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานแก่ผู้เรียนในเรื่องเพศศึกษาทั้งในเรื่องความแตกต่างของร่างกาย จิตใจ การเจริญเติบโต พัฒนาการทางเพศ การเปลี่ยนแปลงทางเพศ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การคุมกำเนิด วัยรุ่นกับเพศสัมพันธ์ รวมถึงการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันและอนาคตของตนเองและการปฏิบัติตนของวัยรุ่นให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น ทักษะคิดและการแก้ปัญหาตัดสินใจ

1.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

1) สารและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดสารและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสารและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ สารและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2) สุขศึกษาและพลศึกษา

สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว

สาระที่ 3 การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย เกม กีฬาไทย และกีฬาสากล

สาระที่ 4 การสร้างเสริมสุขภาพ และการป้องกัน

สาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต

ขอบเขตเนื้อหาเรื่องเพศศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2548: 5-6) กำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาสำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาเรื่องเพศศึกษาไว้ 6 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยที่ 1 พัฒนาการทางเพศ

หน่วยที่ 2 สัมพันธภาพระหว่างบุคคล

หน่วยที่ 3 ทักษะส่วนบุคคลที่จำเป็น

หน่วยที่ 4 พฤติกรรมทางเพศ

หน่วยที่ 5 สุขภาพทางเพศ

หน่วยที่ 6 สังคมและวัฒนธรรม

ดังนั้นการเรียนรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาจึงนำไปสู่การพัฒนาเยาวชนเกิดทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548: 5-6)

- การให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งระบบการให้คุณค่านี้เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมเป้าหมาย และการดำเนินชีวิตของเรา

- การสื่อสารรับฟัง การแลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดที่สอดคล้องหรือแตกต่างกัน

- การตัดสินใจ การต่อรอง การทำความตกลงเพื่อบรรลุความตั้งใจหรือทางเลือกที่ตนสามารถรับผิดชอบได้

- การรักษาและยืนยันในการปรับตัวของตัวเอง สามารถแสดงความรู้สึกความต้องการของตนเองโดยเคารพในสิทธิของผู้อื่น

การจัดการเรียนการสอนเพศศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา

สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร (2541: 168) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เรื่องที่ควรจะสอน ได้แก่ การเจริญเติบโตทางเพศและพัฒนาการทางเพศ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจในวัยรุ่น สรีระวิทยาของอวัยวะเพศและต่อมการสืบพันธุ์ของมนุษย์ สุขปฏิบัติเกี่ยวกับอวัยวะเพศชายและหญิง ความเข้าใจในเพศตรงข้าม ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การปรับตัวเข้ากับเพื่อนต่างเพศ การแต่งงานและชีวิตครอบครัว ความเชื่อและความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ

วิธีการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน

หลักและวิธีการสอนเพศศึกษาในโรงเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้น
ได้มีนักการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

เสนอ อินทรสุขศรี (2532: 37) ได้กล่าวว่า ในการที่จะให้เพศศึกษาแก่นักเรียน
นั้นควรปฏิบัติดังนี้

1) ต้องถือว่าเพศศึกษานั้นไม่มีหลักสูตรและไม่มีจัดอยู่ในตารางเรียน การให้
ความรู้เรื่องเพศศึกษาให้ถือว่า เป็นวิชานอกหลักสูตรหรือจัดให้มีเรียนเป็นพิเศษนอกตารางเรียน

2) เมื่อจะจัดให้มีการสอนแล้วจะต้องไม่ใช่คำว่า “เพศศึกษา” แต่อาจใช้คำอื่นๆ
หรือชื่อเรื่องจะเป็นเรื่องใดก็ได้ แต่ไม่ควรจะให้ชื่อโดยมีคำว่า “เพศ” อยู่ด้วยในชื่อวิชานี้ เนื้อหาของ
การสอนจะทำให้เด็กเข้าใจได้เองภายหลัง

3) การให้เพศศึกษา ไม่ควรสอนในรูปแบบปาฐกถา คือสอนนักเรียนมารวมกัน
คราวละมากๆ ควรสอนแบ่งออกเป็นกลุ่มเล็กๆ 10-20 คน สอนแบบคุยกันให้มีการซักถามกันได้

4) การสอนจะต้องแบ่งพวกกัน คือให้ห้องสอนแต่ละกลุ่มมีแต่ผู้ชายหรือผู้หญิง
ด้วยกัน อย่าให้มีทั้งนักเรียนชายหญิงอยู่ด้วยกัน เพื่อให้เด็กนักเรียนกล้าพอที่จะถามเรื่องเพศที่
ตนเองสงสัยอยาการู้จริงๆ ได้

5) การสอนจะเริ่มต้นโดยตั้งเรื่องมาสักหนึ่งเรื่องก่อน ผู้สอนจะพูดเล่าเรื่องนั้น
เพียงย่อๆ แล้วให้เด็กออกความคิดเห็นและซักถาม เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบว่าเป็นเด็กมีความรู้แค่ไหน
และต้องการรู้เรื่องอะไรบ้าง อธิบาย แล้วสรุปให้เรื่องสมบูรณ์ขึ้น

6) มีกล่องสำหรับรับความคิดเห็นหรือคำถาม ให้เด็กนักเรียนได้เขียนปัญหา
ใส่กล่องไว้ เมื่อนำปัญหาต่างๆ ที่เด็กอยากถามมารวบรวมและพิจารณาจึงจะรู้ว่า เด็กต้องการรู้เรื่อง
เพศในด้านใด แค่นั้น จากนั้นจึงนำแต่ละปัญหามาพูดคุยกันต่อไป

7) การสอนจะต้องสอนด้วยหลักวิชาอันถูกต้อง ปัญหาใดไม่แน่ใจให้ค้นคว้าจาก
ตำราหรือ ใต้ถามผู้มีความรู้ให้แน่เสียก่อนที่จะนำมาเสนอ

8) เรื่องใดที่เห็นว่าไม่สามารถให้ความรู้ได้อย่างถูกต้อง หรือเป็นเรื่องพิเศษคว
หาโอกาสเชิญผู้มีความรู้มาให้ความรู้เป็นครั้งคราว เช่น พยาบาล แพทย์ จิตแพทย์ หรือผู้ที่ได้รับ
การอบรมเรื่องเพศศึกษามาเป็นพิเศษ

9) ในการสอนจำเป็นต้องมีอุปกรณ์การสอนให้พร้อม เช่น ตำรา ภาพเขียน
ภาพยนตร์ รูปปั้น ฯลฯ จึงจะช่วยให้เด็กเข้าใจมากขึ้น

สุชาติ โสมประยูร และวรรณ โสมประยูร (2541: 208-210) ได้เสนอวิธีการสอน
เพศศึกษาไว้ดังนี้

1) ก่อนจะเริ่มบทเรียน ครูและนักเรียนควรมีความคุ้นเคยกันเพื่อให้เด็กกล้า ที่
จะซักถามและแสดงความคิดเห็นต่างๆ อย่างเสรี

2) ควรหากิจกรรมหรือวิธีการที่ช่วยสร้างเจตคติ ความเข้าใจอันดีงาม และ
มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยให้มีความรับผิดชอบ รู้จักเลือกอย่างฉลาด

3) ควรใช้กล่องคำถาม (Question Box) บ้างในโอกาสอันควร โดยให้เขียนคำถามใส่กล่อง คำตอบควรตอบอย่างตรงไปตรงมา ถ้าเป็นคำถามส่วนตัวควรใช้วิธีสนทนาเป็นรายบุคคล

4) การอธิบายถึงเรื่องเพศในห้องเรียน ควรจะเป็นอย่างตรงไปตรงมาปราศจากอารมณ์และไม่ควรแสดงความกระดากอาย ควรพูดให้เหมือนกับการพูดเรื่องอื่นๆ ตามปกติ

5) หนังสือวารสารหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ควรอ่านโดยได้รับคำแนะนำจากผู้ปกครอง เพื่อเป็นประโยชน์ในการอภิปรายปัญหาในห้องเรียน

6) โรงเรียนสหศึกษา ควรจัดสอนรวมทั้งเพศชายและเพศหญิง นอกจากบางบทเรียนที่จำเป็นต้องแยกเพศสอน

7) บทเรียนที่สอนควรเลือกให้ตรงตามความสนใจความต้องการของเด็ก และปัญหาทางเพศตามลักษณะความเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก

8) ผู้สอนควรจัดเตรียมหาคำศัพท์หรือประมวลคำทางวิทยาศาสตร์ทางเพศ รวมทั้งคำสุภาพที่ใช้อธิบายเรื่องอวัยวะเพศหรือพฤติกรรมทางเพศให้เพียงพอ เพื่อให้ไม่เกิดอารมณ์หรือมีเจตคติไปในทางที่ไม่ดี

9) เลือกอุปกรณ์การสอนให้เหมาะสมกับบทเรียนและนักเรียน

10) การประเมินผลตามจุดประสงค์ของบทเรียน ควรใช้หลายๆ วิธีการจะต้องวัดพฤติกรรมทั้งในด้านความรู้ เจตคติและจะต้องวัดพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ เจตคติและการปฏิบัติ นอกจากนี้

จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2543: 227) ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสอนเพศศึกษาไว้ดังนี้

1. เพศศึกษาเป็นการเรียนการสอนแบบสัมพันธวิชาไปรูปแบบสหวิทยาการ 4 ด้าน คือ สุขวิทยา สรีรวิทยา จิตวิทยาและสังคมวิทยา

2. การจัดกระบวนการเรียนการสอน มุ่งเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ

2.1 ด้านความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับเรื่องเพศ เช่น

2.1.1 เรียนรู้สุขวิทยาและสรีรวิทยาในระบบสืบพันธุ์ของเพศชายและเพศหญิงตลอดจนการปฏิสนธิ

2.1.2 เรียนรู้เรื่องโทษอันตรายจากการประพฤติดังกล่าวทางเพศของชายและหญิง

2.1.3 เรียนรู้และเข้าใจปัญหาทางเพศและการป้องกันแก้ไข

2.1.4 เรียนรู้เรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์ การป้องกันและการหลีกเลี่ยงอย่างฉลาด

2.2 ด้านทักษะและกระบวนการเน้นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในเรื่องเพศเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์และเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต

2.3 ด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม ต้องยอมรับว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องธรรมชาติที่ทุกคนควรรู้ ไม่ใช่เรื่องลึกลับหรือผิดปกติ แต่เป็นเรื่องของมารยาท ศีลธรรม จริยธรรม ที่พึงปฏิบัติในสังคมในชายหญิงที่ถูกต้อง เหมาะสม สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองภายใต้ขอบเขตแห่งคุณธรรม

3. การเรียนการสอนใช้วิธีการสอนและกิจกรรมหลากหลายโดยใช้หลักบูรณาการให้สอดคล้องสัมพันธ์กับปัญหาความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา การศึกษากรณีตัวอย่าง การอภิปราย การระดมความคิด การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ

วิธีการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน หมายถึงการสอนให้ผู้เรียนในเรื่องของ สุขวิทยา สรีรวิทยา จิตวิทยา และสังคมวิทยา โดยใช้วิธีการสอนและกิจกรรมที่หลากหลายเข้ามาบูรณาการให้สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน โดยใช้กลองคำถามหรือตั้งเรื่องขึ้นมาแล้วพูดคุยประเด็นต่างๆ แล้วให้ผู้เรียนได้อภิปรายร่วมกัน และสรุปเรื่องให้สมบูรณ์ โดยครูผู้สอน และในขณะที่สอนควรมีอุปกรณ์การสอนให้พร้อม เช่น ตำรา ภาพเขียน รูปปั้น วิดีทัศน์ เป็นต้น

สุชาติ โสมประยูร และวรรณ โสมประยูร (2541: 220-221) ได้แนะนำในการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา โดยแยกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1-3) ควรสอนเรื่องความเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเพศ การเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจในวัยรุ่น สรีรวิทยาของอวัยวะเพศและต่อมเพศ การสืบพันธุ์ของมนุษย์ สุขปฏิบัติเกี่ยวกับอวัยวะเพศชายและเพศหญิง ความเข้าใจในเรื่องเพศตรงกันข้าม ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การปรับตัวเข้ากับเพื่อนต่างเพศ การแต่งงานและชีวิตครอบครัว ความเชื่อและความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ ฯลฯ ในการสอนสุขศึกษาเรื่องเพศศึกษาดังกล่าว ควรสอนหลังจากจบบทเรียน เกี่ยวกับสุขภาพจิตและสุขภาพทางอารมณ์ เพราะบทเรียนทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ และกิจกรรมสันทนการมีความสำคัญและสามารถช่วยเบี่ยงเบนแรงผลักดันทางเพศ หรือความรู้สึกทางกามารมณ์ให้ออกมาในลักษณะที่เหมาะสมซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่อย่างมาก

2) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 4-6) การสอนเพศศึกษาในระดับชั้นนี้ควรมีขอบเขตที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะเด็กโตขึ้นมาก สามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนเพศศึกษาไปใช้แก้ปัญหา ชีวิตจริงได้ทันทั่วทั้งที่ และนักเรียนในวัยนี้เริ่มมีเพื่อนต่างเพศมากขึ้นเริ่มมีนัดและบางคนก็อาจมีคูรักหรือมีแฟนแล้ว เรื่องเพศที่นำมาใช้สอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรเน้นลักษณะทางด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยาให้มากกว่าทางด้านชีววิทยาและสุขวิทยา เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจความต้องการและปัญหาทางเพศ ตัวอย่างหัวข้อที่นำมาใช้สอนในวัยนี้ ได้แก่ ความเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเพศของบุคคลในวัยต่างๆ การสืบพันธุ์และความเป็นมาของชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การเลือกคู่ครอง ชีวิตสมรส การวางแผนครอบครัว โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และปัญหาที่เกี่ยวข้องการระบายหรือเบี่ยงเบนอารมณ์ทางเพศ ฯลฯ

คุณสมบัติของครูสอนเพศศึกษา

จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2543: 228) ได้เสนอแนะคุณสมบัติที่สำคัญของครูผู้สอนเพศศึกษาเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ผลต่อผู้เรียนอย่างแท้จริงไว้ดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่มีความเชื่อในคุณค่าของเพศศึกษา และมีความศรัทธาต่อวิชาที่ว่า มีประโยชน์ต่อผู้เรียนไม่ด้อยไปกว่าวิชาอื่นๆ
- 2) เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในคุณค่าของเพศศึกษา และมีความศรัทธาต่อวิชาที่ว่า มีประโยชน์ต่อผู้เรียนไม่ด้อยไปกว่าวิชาอื่นๆ
- 3) ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นครูชายหรือครูหญิง แต่ควรจะเป็นผู้ที่แต่งงาน มีครอบครัวแล้ว เพราะจะได้นำประสบการณ์จากชีวิตจริงมาถ่ายทอด อบรมและกล้าที่จะอธิบาย ขยายความให้แก่ผู้เรียน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ครูที่แต่งงานแล้วจะต้องสอนได้ดีกว่าครูที่ยังเป็นโสดเสมอไป เพราะการเป็นครูที่ดียังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีกหลายประการ
- 4) เป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านจิตวิทยาพัฒนาการ เพื่อจะได้เข้าใจพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในวัยต่างๆ
- 5) ควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะสมกับเพศและวัยของตน
- 6) ควรเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะสภาพชีวิตครอบครัวควรราบรื่น มีสุขตามที่คนปกติควรจะเป็น
- 7) เป็นผู้ที่มีใจกว้างและค่อนข้างทันสมัย ยอมรับฟังความคิดเห็นหรือข้อโต้แย้งได้
- 8) เป็นผู้ที่มีเทคนิคการสอน การถ่ายทอดความรู้ที่ทันยุคทันเหตุการณ์และมีการปรับปรุงเทคนิคการสอนอยู่เสมอ

ข้อดีและข้อเสียของการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน

วันทนีร์ วาลิกะสิน (2526: 199) ได้รวบรวมความคิดเห็นทั้งของฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการสอนเพศศึกษาในสถาบันการศึกษาไว้ดังนี้

ข้อดี

- 1) ถ้าครอบครัวไม่อาจทำหน้าที่ในการสอนเพศศึกษาให้กับเด็กหรือสอนสิ่งผิดๆ ปลูกฝังเจตคติที่ไม่ถูกต้องให้กับเด็ก การที่โรงเรียนมีบทบาทในการสอนเพศศึกษา ก็จะช่วยแก้ไขหรือเพิ่มเติมสิ่งที่เด็กยังไม่รู้ให้กับเด็กได้
- 2) การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาจะช่วยลดปัญหาความคับข้องใจ ขจัดความรู้สึกผิด ความละอายต่างๆ ในเรื่องเพศให้แก่เด็กได้และยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ให้แก่เด็ก
- 3) การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาในโรงเรียนจะช่วยป้องกันและลดปัญหาต่างๆ ลงได้ เช่น การแพร่ขยายของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยเรียน ปัญหาความล่าช้าของทางเพศ
- 4) การสอนเพศศึกษาในโรงเรียนเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องเพศไปพร้อมๆ กันกับเพื่อนที่อยู่ในวัยเดียวกัน

5) การให้ความรู้เรื่องเพศในโรงเรียน จะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะโดยสมบูรณ์ และการเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย

ข้อเสีย

1) การสอนเพศศึกษาอาจทำให้เด็กมีความประพฤติดีทางเพศมากยิ่งขึ้นเพราะได้แนวทาง

2) การสอนเพศศึกษา ไม่อาจป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดเด็กประพฤติดีทางเพศได้เสมอไป

3) เรื่องเพศควรเป็นเรื่องส่วนตัว ที่ควรจะกล่าวถึงเฉพาะภายในครอบครัวมากกว่าที่จะกล่าวอย่างเปิดเผยในโรงเรียน

4) ครู-อาจารย์ที่สอนเพศศึกษา อาจใช้เจตคติส่วนตัวมีอิทธิพลต่อการสอน เมื่อเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียในการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน จะเห็นได้ว่าในฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยก็ยังมี ความวิตกกังวลเกี่ยวกับครู และเทคนิคการสอน ดังนั้นหากโรงเรียนจะรับหน้าที่ดำเนินการให้มีการสอนเพศศึกษาให้แก่นักเรียน ควรจะได้คำนึงถึงคุณสมบัติของครูผู้สอนเป็นสำคัญมิใช่มอบหมายให้ใครก็ได้ การพิจารณาคัดเลือกครูผู้สอนเพศศึกษาควรทำด้วยความรอบคอบและยึดหลักที่ว่าครูผู้สอนที่ดีจะต้องมีความเต็มใจและสมัครใจ มิใช่เป็นการมอบหมายให้ผู้สอนตามหน้าที่เท่านั้น

5) อุปกรณ์การสอนเพศศึกษา สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร (2541: 187-188) ได้ยกตัวอย่างอุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบการสอนเพศศึกษา ดังนี้

- (1) ตำราและหนังสือประกอบการเรียน
- (2) จุลสารและใบปลิว
- (3) หนังสือพิมพ์ วารสารและนิตยสาร
- (4) ภาพโฆษณา
- (5) ภาพพลิก
- (6) ภาพสเก็ตช์
- (7) ภาพชุด
- (8) ภาพกล
- (9) ภาพถ่าย
- (10) แผนภูมิ
- (11) กราฟ
- (12) การ์ตูน
- (13) สมุดภาพ
- (14) ของจริง
- (15) ของตัวอย่าง
- (16) หุ่นจำลอง

- (17) วิทยากร
- (18) นิทาน
- (19) เพลง
- (20) เครื่องบันทึกเสียง วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์

แนวทางการสอนเพศศึกษา

สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร (2541: 179) ได้สรุปแนวทางการสอนเพศศึกษาในสังคมดังนี้ เพื่อให้การสอนเพศศึกษาบรรลุผลตามความมุ่งหมายอย่างสมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการร่วมมือ และประสานสัมพันธ์กันระหว่างการสอนเพศศึกษาในระบบโรงเรียน และการสอนเพศศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งโดยทั่วไปอาจแยกแหล่งการสอนเพศศึกษาในสังคมออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. การสอนเพศศึกษาที่บ้าน
2. การสอนเพศศึกษาในโรงเรียน
3. การสอนเพศศึกษาในชุมชน

การสอนเพศศึกษาทั้ง 3 ประเภทนี้ จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่มุ่งสร้างเสริมพฤติกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ เพื่อก่อให้เกิดความรับผิดชอบและความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน จนผลสุดท้ายทำให้บุคคลสามารถปรับตัวทางเพศได้ดีโดยที่ตนเองพอใจและสังคมก็ยอมรับ

จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสอนเพศศึกษา

สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร (2541: 169-171) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการสอนเพศศึกษาไว้ว่า

- 1) เพื่อเป็นการสร้างทัศนคติ หรือค่านิยมและแนวความคิดที่ตึงามต่อเรื่องเพศ ให้เด็กซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการตัดสินใจอย่างฉลาด
- 2) เพื่อเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยและความประพฤติทางเพศ รวมทั้งความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการกระทำต่างๆ เหล่านี้ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม
- 3) เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในเรื่องกระบวนการทางด้านกายวิภาค และด้านสรีรวิทยา สภาพของจิตใจ วุฒิภาวะทางอารมณ์ ลักษณะทางสุขวิทยา และบทบาทของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและชีวิตครอบครัว
- 4) เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจและรู้จักใช้คำศัพท์หรือประมวลคำต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศและสามารถจะนำไปใช้สื่อความหมายกับผู้อื่นในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
- 5) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในผลที่สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตน และการแสดงความประพฤติหรือพฤติกรรมทางเพศในลักษณะต่างๆ ของบุคคลว่าอาจเกิดผลลัพธ์ต่อบุคคลและสังคมได้ทั้งในด้านดีและไม่ดี

6) เพื่อช่วยแก้ไขความเชื่อ และความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศรวมทั้งแนวความคิดหรืออิทธิพลอื่นๆ ที่อาจนำมาซึ่งความวิตกกังวลและปมด้อยให้ลดน้อยลง หรือหมดสิ้นไป

7) เพื่อช่วยสร้างเสริมความสมบูรณ์ของจิตใจ และอารมณ์ทางเพศของนักเรียน ให้เจริญงอกงามและพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมโดยมุ่งที่บุคลิกภาพและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งจะช่วยให้เด็กเป็นสมาชิกที่พึงปรารถนายิ่งขึ้นของครอบครัวและเป็นบิดามารดาที่ดีในอนาคต

รวีวรรณ แสงฉาย (2538: 9-10) ได้สรุปบทบาทสำคัญของเพศศึกษาในหลายด้าน ดังนี้

1) เพศศึกษาจะต้องช่วยให้แต่ละคนเข้าใจและยอมรับหน้าที่ตามเพศของตนซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมขึ้นอีกใหม่ๆ พยายามหาทางวางตนและปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของตน ได้ผลอย่างราบรื่นและให้ความยุติธรรมและพึงพอใจแก่ตนเพียงพอในความสัมพันธ์กับชายหญิงแล้วทุกหน้าที่ที่อยู่ใกล้ชิดตน การเข้าใจความแตกต่างของแต่ละเพศทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ซึ่งเป็นข้อดีขึ้นลงไปและเป็นที่ยอมรับเพศชายแข็งแรงกว่าเพศหญิง หรือเพศหญิงประณีตกว่าชาย ฯลฯ เมื่อได้มีความเข้าใจดังนี้แล้ว ย่อมจะปฏิบัติต่อกันได้ถูกต้องและเหมาะสม

2) การเข้าใจความสัมพันธ์อันดีต่อกันฉันท์เพื่อน เช่น ให้เกียรติกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำความอบอุ่นใจรับหน้าที่การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาปราณี และแต่ละคนไม่ว่าชายหรือหญิงจะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบด้านสังคม (Social Responsibility) และมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือคนอื่น

3) เพศศึกษาจะช่วยให้แต่ละคนตระหนักถึงความแตกต่างในลักษณะการนึกคิด และพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งมีอยู่เป็นปกติ (Aware of differential Sex Patten) กับผู้ที่มีลักษณะความนึกคิดการกระทำของเขาแตกต่างกับเราโดยปกติ (Sexual Norm)

4) เข้าใจการเลือกคู่ ขอบข่ายแห่งเพศศึกษาตามความนี้ มุ่งที่จะให้มีการใช้ชีวิตสมรสราบรื่น ในข้อนี้อาจแทรกเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม หรือวัฒนธรรมไว้ด้วย

5) เข้าใจถึงการที่จะต้องเตรียมตัวรับผิดชอบต่อครอบครัวมีการคิดถึงอาชีพและการสร้างหลักฐานต้องเป็นที่ได้รับการยกย่องนับถือ ฯลฯ

6) เข้าใจการเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เติบโตเป็นพลเมืองดีซึ่งในการนี้จะต้องมีตัวเองเป็นตัวอย่างในการให้ ความรัก ความเข้าใจ จากหน่วยย่อยในครอบครัวไปจนถึงสังคมเพราะการอบรมภายในครอบครัวนั้น มีความสำคัญมากไม่เพียงแต่กับสมาชิกทุกคนในบ้านเท่านั้น แต่กับชุมชนเกี่ยวกับทางเพศทั้งทางดีและทางชั่วอีกด้วย การครอบครองชีวิตของบุคคลและครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในบ้านควรมีแบบฉบับอย่างไร ถ้าจะส่งเสริมให้แต่ละคน มีการแสดงออกได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมตามวัย (Promote Nature and Adequate Expression of Sexuality) นอกจากนี้จะต้องเข้าใจวางแผนครอบครัวให้เหมาะสมแก่ชีวิตและความเป็นอยู่ โดยเฉพาะแผนเกี่ยวกับเศรษฐกิจและจำนวนสมาชิกในครอบครัวปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมได้

ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์ (2543: 5) สรุปการสอนเพศศึกษาควรมีวัตถุประสงค์
ดังนี้

- 1) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศที่เกี่ยวกับกายวิภาค สรีรวิทยา จิตวิทยา และสังคมวิทยา
- 2) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบจากพฤติกรรมทางเพศทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม
- 3) เพื่อแก้ไขความเชื่อและความเข้าใจผิดเรื่องเพศ
- 4) เพื่อเสริมสร้างเจตคติที่ดีในเรื่องเพศที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ สัมพันธภาพและความรักระหว่างบุคคล
- 5) เพื่อเสริมสร้างสำนึกรับผิดชอบต่อพฤติกรรมทางเพศของตนเอง
- 6) เพื่อลดอัตราการติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์
- 7) เพื่อลดอัตราการตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผนและการตั้งครรภ์ที่ไม่ปรารถนา

ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อันมีผลต่อความคิด สติปัญญา อารมณ์และจิตใจ
- 2) เพื่อขจัดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการพัฒนา การปรับตัวและการวางตัวให้เหมาะสมกับบทบาททางเพศ
- 3) เพื่อเสริมสร้างเจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องเพศต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม
- 4) เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งสองเพศและตระหนักถึงคุณค่าของการใช้มนุษย์สัมพันธ์ที่ถูกต้อง เพื่อการดำรงชีวิตที่ราบรื่นในสังคม
- 5) เพื่อให้เกิดความคิดและการตัดสินใจที่ถูกต้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักของเหตุผลอย่างมีคุณธรรมและศีลธรรมจรรยา
- 6) เพื่อให้สามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะที่ได้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน ครอบครัว และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิแลนเดอร์ (รวีวรรณ แสงฉาย. 2538: 10; อ้างอิงจาก Kilander. 1970: 72-74) ได้เสนอแนะว่าในการสอนเพศศึกษาควรมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อให้เข้าใจความหมายและความสำคัญของชีวิตการแต่งงาน การเป็นพ่อแม่และชีวิตครอบครัว
- 2) เพื่อให้รู้จักการควบคุมอารมณ์ การมีวินัยในตนเอง รู้จักนับถือบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม เข้าใจหน้าที่ของพ่อแม่และมีความรับผิดชอบในสังคม เข้าใจหน้าที่ของพ่อแม่และมีความรับผิดชอบในครอบครัว

- 3) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องเพศของมนุษย์ว่าเป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคน ควรรู้ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องน่าอายหรือเป็นเรื่องผิด
- 4) เพื่อให้เรียนรู้พฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ ไม่ได้เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสังคม ศีลธรรมและศาสนาอีกด้วย
- 5) เพื่อให้เรียนรู้โทษและอันตรายจากการประพฤติผิดทางเพศของเด็กชายและเด็กหญิง เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน การทำแท้ง เป็นต้น
- 6) เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้และทราบข้อเท็จจริงในเรื่องเพศจากบิดามารดาผู้ให้คำปรึกษาและหมอสอนศาสนา ฯลฯ
- 7) เพื่อให้เข้าใจถึงกายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยาของอวัยวะสืบพันธุ์เพศชายและเพศหญิง ตลอดจนการสืบพันธุ์
- 8) เพื่อให้มีความซาบซึ้งในมารยาท ศีลธรรมจรรยา อันควรประพฤติของชายและหญิงในการพบปะกันในสังคม
- 9) เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาเรื่องเพศของแต่ละบุคคล เช่น การมีประจำเดือน การผันเปื่อย การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง เป็นต้น
- 10) เพื่อให้เข้าใจถึงเรื่องพันธุกรรมของมนุษย์ เช่น ลักษณะต่างๆ ที่พ่อแม่ถ่ายทอดไปยังบุตรหลาน
- 11) เพื่อให้เรียนรู้ถึงกฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรมจรรยาที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น การแต่งงาน การหย่าร้าง ปัญหาโสเภณี เป็นต้น
- 12) เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติของการตั้งครรภ์ การคลอด การเลี้ยงดูเด็กและการปฏิบัติตัวของมารดาภายหลังคลอด
- 13) เพื่อให้เรียนรู้ถึงปัญหาการเพิ่มประชากร และการวางแผนครอบครัว
- 14) เพื่อให้เรียนรู้ถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมทั้งวิธีการป้องกันและการรักษา

โดยสรุปแล้วจุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสอนเพศศึกษา สามารถกล่าวได้ว่า การสอนเพศศึกษาเป็นการสอนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ การเจริญเติบโตและการพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ เพื่อให้มีเจตคติที่ดีในเรื่องเพศและเพศตรงข้ามให้มีความตระหนักและการแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมทางเพศอย่างมีเหตุผล มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดจนสามารถที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเพศได้อย่างเหมาะสม และรู้จักที่จะสร้างเสริมชีวิตครอบครัวได้อย่างมีความสุข

1.1.3 การประเมินผล

หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

กรมวิชาการ (2545: 159) ระบุว่า การวัดและประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งได้ดำเนินการควบคู่กันไป การบูรณาการการวัดและประเมินผลกับการจัดการเรียนรู้ จึงส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนหลายประการ อาทิ ได้ข้อมูลย้อนกลับที่จะช่วยติดตาม กำกับ ดูแลความก้าวหน้าของผู้เรียน นำผลมาปรับแนวทางการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนตระหนักในความสามารถและพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีคุณภาพ สามารถค้นพบความรู้ใหม่ และคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีตนเองได้

การประเมินผลการเรียนรู้วิชาสุขศึกษา

กรมวิชาการ (2545: 172) ระบุว่า การประเมินผลการเรียนรู้วิชาสุขศึกษา เป็นกระบวนการตรวจสอบการสอนสุขศึกษาอย่างมีระบบ คือเมื่อครูได้จัดระบบการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนไปแล้ววิธีการใดๆ ก็ตาม ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ เกิดเจตคติและการปฏิบัติทางสุขภาพเป็นไปตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพของผู้เรียน และจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูให้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนการประเมินผล

- 1) การประเมินผลก่อนทำการสอน
- 2) การประเมินผลระหว่างการสอน
- 3) การประเมินผลหลังการสอน

การวัดและประเมินผลแต่ละครั้งเป็นการวัดผลเพื่อทดสอบความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และการปฏิบัติของผู้เรียน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อหาแนวทางให้ความรู้และส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพที่ถาวรให้กับผู้เรียนได้ถูกต้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์

วิธีดำเนินการประเมินผล

- 1) การสังเกตโดยครูและนักเรียน
- 2) การสัมภาษณ์ การสนทนา
- 3) การใช้แบบทดสอบแบบต่างๆ
- 4) การตรวจผลงานของนักเรียน
- 5) การปฏิบัติของผู้เรียน
- 6) ศึกษาจากสถิติ การรายงานผลจากบัตรสุขภาพของผู้เรียน

การประเมินผลเรื่องเพศศึกษา

สุชาติ โสมประยูร และวรรณ โสมประยูร (2541: 84) กล่าวว่า วิชาตามปกติครูควรจะทำ การวัดผลการเรียนทางด้านความรู้หรือแนวคิด ความรู้สึกและทัศนคติและการปฏิบัติหรือความประพฤติเกี่ยวกับเรื่องเพศ ตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ครูได้ตั้งขึ้นสำหรับการสอนในแต่ละ

บทเรียนเพื่อประเมินผลพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอน บทเรียนเรื่องเพศศึกษาโดยตรง รวมทั้งควรวัดผลบทเรียนเพศศึกษาเพื่อประเมินผลการเรียนของเด็กเป็นครั้งคราว เช่น การสอบกลางภาค ปลายภาค และปลายปี ซึ่งครูจะได้วัดผลการเรียนหรือสอบ และให้คะแนนเด็กแล้ว ถ้าหากโรงเรียนได้จัดและดำเนินโปรแกรมเพศศึกษาอย่างเป็นกิจจะลักษณะ โรงเรียนควรจะได้วัดและประเมินผลโปรแกรมความมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น

ความหมาย

วัยรุ่น หรือ “Adolescence” มาจากคำกริยาในภาษาลาตินว่า “Adolescence” หมายถึง การเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นช่วงวัยรุ่นจึงหมายถึง ช่วงเวลาแห่งการเติบโต จากวัยเด็กที่ยังขาดวุฒิภาวะไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึงเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจำเป็นต้องมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อมๆ กัน ในการเข้าสู่วัยรุ่นของเด็กชายและเด็กหญิงนั้น ถือเอาการเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้ทั้งสองเพศจะเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศไม่พร้อมกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยสิ่งแวดล้อมหลายประการ เช่น อาหาร สภาพความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539: 125)

พัฒนาการของวัยรุ่น

พัฒนาการที่สำคัญของวัยรุ่นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1) พัฒนาการทางด้านร่างกาย ร่างกายของวัยรุ่นจะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อระบบอวัยวะภายใน เช่น ระบบการย่อยอาหาร ระบบการไหลเวียนโลหิต และระบบการผลิตฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อ และลักษณะโครงสร้างภายนอก ร่างกาย เช่น การเปลี่ยนแปลงของเสียง การขยายตัวของกล้ามเนื้อและกระดูก การมีขนขึ้นตามร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อให้ร่างกายของวัยรุ่นเจริญเติบโตได้เต็มที่ ผู้ใหญ่ควรเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในการก้าวเข้าสู่วัยรุ่นโดยการให้ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง แนะนำเรื่องการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การใช้เวลาว่างให้เหมาะสม และการพักผ่อนให้เพียงพอ

2) พัฒนาการทางด้านอารมณ์ อารมณ์ของวัยรุ่นจะมีลักษณะอ่อนไหวง่ายมีอารมณ์รุนแรงอารมณ์ไม่คงที่ ไม่สม่ำเสมอ และเกิดความเครียดได้ง่าย ทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้เกิดความกังวลและขาดความมั่นใจในบุคลิกภาพของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน และการทำงานของต่อมไร้ท่อจะทำให้วัยรุ่นมีพลังงานมากขึ้น และอาจไม่ใช่พลังงานที่มีให้เกิดประโยชน์จนทำให้ผู้ใหญ่ไม่พอใจ เช่น ใช้เวลาส่วนตัวอยู่กับเพื่อน หรือเที่ยวเตร็ดเตร่ตามศูนย์การค้า นอกจากนี้ เมื่อต่อมเพศถูกพัฒนาเต็มที่ วัยรุ่นจะเริ่มสนใจในเพศตรงข้าม และมีพฤติกรรมเรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้ามซึ่งบางครั้งก็อาจจะขัดใจผู้ใหญ่ และทำให้ถูกผู้ใหญ่ต่อว่าจนทำให้เกิดความเครียด

3) พัฒนาการทางด้านสังคม วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติและพฤติกรรมทางสังคมในทุกด้าน วัยรุ่นจะต้องการอิสระเสรีภาพในการคิด การปฏิบัติตัว การคบเพื่อน และต้องการความเป็นส่วนตัว จึงทำให้บางครั้งอาจเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันกับผู้ใหญ่และส่งผลให้วัยรุ่นหันไปใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับการคบเพื่อน และต้องการเลือกกลุ่มเพื่อนที่มีค่านิยม และมีความสนใจในสิ่งเดียวกันเพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับ มีความรู้สึกมั่นใจ และปลอดภัย ทั้งนี้การคบเพื่อนจะช่วยให้วัยรุ่นรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสังคม เรียนรู้การรักษามิตรภาพ มีความเข้าใจตัวเอง และรู้จักรับฟังความเห็นของผู้อื่น การปรับตัวให้เข้ากับสังคมนับว่าเป็นพัฒนาการที่ยากที่สุดของวัยรุ่น

4) พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระดับสติปัญญาเป็นอย่างมาก นักจิตวิทยาทางด้านพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์หลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า สติปัญญาของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ระหว่าง 18-20 ปี โดยในวัยนี้มนุษย์จะสามารถให้นิยามของวัตถุสิ่งของต่างๆ ได้อย่างชัดเจน สามารถแบ่งแยกคุณลักษณะของสิ่งของต่างๆ ได้ดี มีพัฒนาการทางความคิดรวบยอด และมีความคิดในระดับที่เป็นนามธรรม พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น รู้จักลองตั้งสมมุติฐานหลายๆ แบบเพื่อหาข้อสรุปที่ดี สามารถแก้ปัญหาหลายๆ แบบ โดยมีกระบวนการคิดที่มีระบบและมีเหตุผล มีความจำดีสามารถจดจำสิ่งที่ตนสนใจได้อย่างแม่นยำแต่มักไม่นำไปใช้ในเรื่องการเรียน มีความคิดกว้างไกล มีจินตนาการคิดฝันถึงสิ่งต่างๆ อยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง และมีความเชื่อมั่นในความเชื่อหรือความเห็นของตนอย่างรุนแรง

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่น

1) วัยรุ่นกับครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการมนุษย์มากที่สุดนับตั้งแต่เด็กจนโต ครอบครัวจะเป็นเสมือนเบ้าหลอมให้คนมีพื้นฐานที่ดีหรือไม่ดีต่างกันไป จากการศึกษาปัญหาสังคมจะพบว่า ปัญหาของวัยรุ่นส่วนใหญ่ล้วนมีสาเหตุเบื้องต้นมาจากปัญหาภายในครอบครัวทั้งสิ้น (พรพิมล เจียมนาครินทร์. 2539: 126) ดังนั้นในการแก้ปัญหาวัยรุ่น หนทางหนึ่งที่สามารถเป็นไปได้คือการเริ่มแก้ปัญหาของครอบครัวก่อน และเมื่อครอบครัวมีปัญหาหน้อยลงปัญหาของวัยรุ่นก็จะลดน้อยลงตามไปด้วย

ในปัจจุบัน ครอบครัวในสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะมีขนาดลดลงจากครอบครัวขยาย กลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่เนื่องมาจากปัญหาการหย่าร้างที่เพิ่มมากขึ้น โดยผลกระทบของการหย่าร้างจะปรากฏในพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่น เช่น วัยรุ่นที่เติบโตขึ้นภายในครอบครัวที่ความสัมพันธ์ไม่ดีมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวใหม่ของตน เนื่องจากขาดต้นแบบของครอบครัวที่อบอุ่น ครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น พ่อแม่ขาดการดูแลเอาใจใส่ และขาดความรับผิดชอบจะสร้างปัญหาให้แก่ลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับลูกที่อยู่ในวัยรุ่น ดังนั้นเพื่อเป็นการช่วยลดปัญหาสังคมที่มีพื้นฐานมาจากปัญหาครอบครัว พ่อแม่จึงควรวางตัวเป็นเพื่อนที่ดีของลูก หลีกเลี่ยงการโต้เถียงกันต่อหน้าลูก อบรมสั่งสอนลูกโดยมีความเมตตาเป็นพื้นฐาน

เมื่อลูกย่างก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกจะเริ่มห่างเหินขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากวัยรุ่นต้องการเป็นอิสระ พ่อแม่ควรรหาโอกาสพูดคุยกับลูกในเรื่องต่าง ๆ เช่น การวางตัวในสังคม การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การคบเพื่อน และการรู้จักคุณค่าของเงิน หรืออบรมสั่งสอนโดยยึดหลักของเหตุผล และใช้การแนะนำแทนการออกคำสั่ง

2) วัยรุ่นกับโรงเรียน นอกเหนือจากสถาบันครอบครัวแล้ว โรงเรียนเป็นอีกหนึ่งสถาบันที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการหรือการเจริญเติบโตของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก วัยรุ่นใช้เวลากว่าหนึ่งในสามของวันอยู่ภายในโรงเรียนหรือสถานศึกษา สังคมในโรงเรียนถือเป็นสังคมภายนอกบ้านที่เป็นประสบการณ์ครั้งแรกของเด็ก เป็นสถานที่ที่เด็กมีโอกาสได้พบเพื่อนรุ่นเดียวกัน ได้เรียนในสิ่งใหม่ๆ ทั้งที่เป็นความรู้ และเป็นประสบการณ์ชีวิต เด็กจะได้เรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นหมู่คณะ ความรับผิดชอบงานต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความมีน้ำใจ เรียนรู้บทบาทการเป็นผู้ให้และผู้รับ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น และยังได้เรียนรู้ความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ โดยสิ่งต่างๆ ที่เด็กเรียนรู้ในโรงเรียนจะช่วยให้เด็กพัฒนาไปสู่การมีวุฒิภาวะทางสังคมเมื่อเป็นวัยรุ่น ซึ่งเป็นรากฐานของการใช้ชีวิตในสังคมเมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่

ภายในโรงเรียน บุคคลที่มีความสำคัญต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก คือ ครู หน้าที่ของครูโดยทั่วไปคือ การถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ พร้อมทั้งสั่งสอนให้เป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม ครูเป็นบุคคลที่จะสร้างให้เด็กมีวุฒิภาวะที่สมบูรณ์ จากการศึกษาเด็กวัยรุ่นคืออนาคตของชาติที่ต้องการเวลาในการเอาใจใส่ดูแลจากครูเป็นพิเศษมากกว่าวัยอื่นๆ เด็กจะมีความเชื่อถือและไว้วางใจต่อครูมาก แต่ในบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียน อาจมีสาเหตุมาจากตัวเด็ก หรือตัวครู

โรงเรียนที่ดีจะสามารถสร้างเสริมพัฒนาการของวัยรุ่นได้โดย มีการจัดแผนการเรียนการสอนที่เหมาะสม มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งในด้านกีฬา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการช่วยเหลือสังคม ส่งเสริมการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เหมาะสมและปลอดภัย มีบุคลากรที่เข้าใจธรรมชาติและความต้องการของนักเรียนวัยรุ่น และที่สำคัญที่สุด คือ มีครูที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์

3) วัยรุ่นกับเพื่อน วัยรุ่นกับกลุ่มเพื่อนถือเป็นสิ่งคู่กัน การคบเพื่อนมีความสำคัญสำหรับวัยรุ่น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก วัยรุ่นมักจะเลือกเพื่อนที่มีรสนิยมตรงกัน มีทัศนคติคล้ายคลึงกัน และมีขนาดของร่างกายเท่าๆ กัน (สุชา จันทรเฒ. 2541: 25) โดยเด็กชายจะรวมกลุ่มกับเด็กชายด้วยกันก่อน ในทำนองเดียวกันเด็กหญิงก็จะรวมกลุ่มกัน และมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจากนั้นเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะเริ่มรู้สึกอยากคบเพื่อนต่างเพศบ้าง ลักษณะการคบเพื่อนของวัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อวัยรุ่นเติบโตขึ้น ซึ่งแบ่งขั้นตอนการพัฒนาการเป็นกลุ่มของวัยรุ่นไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การพัฒนาการของกลุ่มวัยรุ่นชาย-หญิง เป็นแบบอิสระต่อกัน

ขั้นที่ 2 มีการรวมกลุ่มอย่างมีโครงสร้าง โดยมีการแยกเพศของกลุ่มชายและกลุ่มหญิงแม้ว่าจะรวมกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน

ขั้นที่ 3 การปฏิสัมพันธ์ของวัยรุ่นชายหญิงมีลักษณะเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม และแต่ละกลุ่มยังมีความสัมพันธ์ต่อกัน หมายถึง มีลักษณะของการจับคู่แต่ยังอยู่ภายในกลุ่ม

ขั้นที่ 4 เริ่มแบ่งแยกจากคู่ที่อยู่ในกลุ่มมาเป็นคู่เดี่ยว

การเข้ากลุ่มของวัยรุ่นนั้นเกิดจากวัยรุ่นมีความกังวลใจในการเปลี่ยนแปลงของรูปร่าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจจึงต้องการการยอมรับจากสังคมและกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นต้องการให้เพื่อนยอมรับตนเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม โดยอาจทำกิจกรรมร่วมกัน แต่งกายแบบเดียวกัน พูดจาโดยใช้ภาษาระดับเดียวกัน การเข้ากลุ่มจะช่วยให้วัยรุ่นมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีสังคมกว้างขวางขึ้น และยังช่วยให้เข้าใจชีวิตมากขึ้นเมื่อได้เห็นปัญหาของคนอื่น

ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็มีความเกี่ยวข้องกับการคบเพื่อนของวัยรุ่นในครอบครัวที่ไม่อบอุ่น วัยรุ่นจำเป็นต้องรวมกลุ่มกับเพื่อนเพื่อหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อาศัยความเข้าใจและความอบอุ่นจากเพื่อนมาเป็นสิ่งทดแทนความรักจากครอบครัว โดยวัยรุ่นจะยอมทำตามเพื่อนทุกอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ากังวล หากกลุ่มเพื่อนมีพฤติกรรมเกเร สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นก็อาจทำให้หลงทำในสิ่งที่ผิด และสูญเสียอนาคตได้

4) วัยรุ่นกับกิจกรรม ตามธรรมชาติของวัยรุ่นนั้น วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็น อยากรทดลองสิ่งใหม่ๆ ที่ตนสนใจ ทั้งในเรื่องหลักการและแนวคิดต่างๆ เรื่องที่ทำหาย รวมถึงเรื่องเร้นลับ นอกจากนี้วัยรุ่นยังมีความพยายามที่จะปรับปรุงตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องของตน และมีความมุ่งมั่นในงานที่รับผิดชอบ วัยรุ่นจึงมักใช้เวลาว่างในการตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ทางเลือกของวัยรุ่นในการใช้เวลาว่างอาจเป็นไปได้ในทางที่เกิดประโยชน์ หรือเกิดโทษต่อตัววัยรุ่น เลือกปฏิบัตินั้น เกิดขึ้นจากเหตุผลเรื่องข้อเดียว นั่นคือเพื่อให้ร่างกายผ่อนคลายความตึงเครียดและความกดดันที่เกิดขึ้นในโรงเรียน หรือจากงานที่ได้รับมอบหมายจากที่บ้าน

กิจกรรมนันทนาการต่างๆ ที่วัยรุ่นสนใจมักจะเกี่ยวข้องกับความถนัดของตัววัยรุ่น ซึ่งกิจกรรมมีประโยชน์ต่อพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของวัยรุ่นอันได้แก่ ทางร่างกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญา

การทำงานพิเศษหรือการทำกิจกรรมนันทนาการของวัยรุ่นอาจเกิดผลกระทบต่อ การเรียนหรือเกิดผลเสียต่อตัวของวัยรุ่นได้ หากวัยรุ่นไม่รู้จักรจัดการสรรเวลาที่เหมาะสม หรือมีการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย หรือคบเพื่อนที่ไม่ดี ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมาดังที่ปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้ง

ปัญหาของวัยรุ่น

สาเหตุของปัญหาวัยรุ่นมีหลายประการ โดยมีผู้จัดลำดับความกดดันในเรื่องต่างๆ ของวัยรุ่นเรียงตามลำดับจากมาก-น้อยไว้ดังนี้ (พรพิมล เจียมนาครินทร์. 2539: 233; อ้างอิงจาก ยิ่งใหญ่, ผู้แปล. 2535: 90)

- 1) เรื่องเพศ
- 2) ยาเสพติด

- 3) การศึกษา
- 4) งาน
- 5) การสอบคัดเลือก
- 6) เพื่อน
- 7) ผลการเรียน
- 8) สงคราม
- 9) ปัญหาของเพื่อน
- 10) ปัญหาอนาคต
- 11) ปัญหาครอบครัว

1.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ความสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดแนวการจัดการศึกษา โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันแก้ปัญหาและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กอปรกับมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อการดำเนินชีวิต ในปัจจุบันของบุคคล ทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และมีความสุขบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดให้มีสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตาม ศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนตามกลุ่มสาระที่ 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและ ปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม และประเทศชาติ

วิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์ของกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นกระบวนการ ด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ให้ได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง มีความหมาย และมีคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งเสริมเจตคติ

คุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

ธรรมชาติและลักษณะวิชา

กลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เน้นการจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระให้มีความกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพที่มีในตนเองอย่างเต็มที่ เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเอง สามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ เน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ ศิลปกรรม และจริยธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพทางการเรียน

คุณภาพของผู้เรียน

1) คุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตร

กลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีกระบวนการคิด มีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และมีความสุข มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

2) คุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบแต่ละช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 รู้ความต้องการจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง ตลอดจนตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเองได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัย สามารถค้นหาข้อมูลจากแหล่งใกล้ตัวและเลือกใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 รู้ความต้องการและความสนใจของตนเอง พัฒนาจุดเด่นและปรับปรุงจุดด้อย รู้และเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อน มีการควบคุมอารมณ์และมีการแสดงออกได้เหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตัดสินใจในการแก้ปัญหาตนเอง ครอบครัว โรงเรียน สามารถค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และเลือกใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 รู้และเข้าใจความรู้สึกของตนเอง แสวงหาแบบอย่างที่ดีและเหมาะสม รู้และเข้าใจสาเหตุของปัญหาและมีแนวทางในการแก้ปัญหา เข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความสามารถจัดการกับอารมณ์และแสดงออกได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถในการทำงานในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว โรงเรียนและสังคม สามารถค้นหา รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลายทันสมัย และสามารถเลือกใช้ข้อมูลสารสนเทศให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ความหมาย

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นกระบวนการด้านรูปแบบ วิธีการที่หลากหลาย ในการพัฒนาผู้เรียนด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม มุ่งส่งเสริมเจตคติ คุณค่าชีวิต ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ. 2546: 2)

เป้าหมาย

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งพัฒนาให้บุคคลรู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีกระบวนการคิด มีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และมีความสุข มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ โดยกำหนดเป้าหมายในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

- 1) ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย เกิดความรู้ความชำนาญ ทั้งวิชาการดูแล วิชาชีพอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น
- 2) ผู้เรียนค้นพบความสนใจ ความถนัด และพัฒนาความสามารถพิเศษเฉพาะตัว มองเห็นช่องทางในการสร้างงาน อาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง
- 3) ผู้เรียนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง และประกอบอาชีพ
- 4) ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมในการดำรงชีวิต และสร้างศีลธรรม จริยธรรม
- 5) ผู้เรียนมีจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ
- 6) รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีกระบวนการคิด มีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุข (กรมวิชาการ. 2546: 3-4)

หลักการจัด

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัด ดังนี้

- 1) มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปแบบ
- 2) จัดให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียน
- 3) บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริง ให้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 4) ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ฝึกให้คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ ที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง
- 5) จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม
- 6) มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของสถานศึกษา
- 7) ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ มีครูเป็นที่ปรึกษา ถือเป็นหน้าที่และงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

8) ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

9) มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม โดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์การประเมินผลการผ่านช่วงชั้นเรียน (กรมวิชาการ. 2546: 2)

แนวการจัด

สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม โดยคำนึงถึงแนวการจัดตั้งต่อไปนี้

1) การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น การบูรณาการโครงการ องค์กรความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นต้น

2) จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสามารถความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เช่น ชมรมทางวิชาการต่างๆ เป็นต้น

3) จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น

4) จัดกิจกรรมประเภทบริการต่างๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม (กรมวิชาการ. 2546: 4)

โครงสร้างกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและเวลาเรียน

1) กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้เชิงปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาต่อและพัฒนาตนสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2) กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ที่ปฏิบัติด้วยตนเอง ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ-เนตรนารี โครงการ เป็นต้น

3) เวลาเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตลอดปีการศึกษาไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษา ที่คณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องจัดทำขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้อย่างสอดคล้องตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชน ตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา โดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

1) ศึกษาวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

2) ศึกษาข้อมูลสารสนเทศ เช่น สภาพความพร้อมของโรงเรียน สภาพของชุมชนท้องถิ่น สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

3) วางแผนและจัดแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ กระบวนการ วิธีดำเนินการ สื่อ อุปกรณ์ และการประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

4) กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ครูที่ปรึกษา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5) กำหนดการประเมินและเกณฑ์การประเมิน การผ่านกิจกรรมแต่ละภาคเรียน ชั้นปี และช่วงชั้นให้เป็นไปตามสถานศึกษากำหนด

เพื่อให้การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประสบผลสำเร็จ บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้ว สถานศึกษาจะต้องมีการกำหนดครูผู้รับผิดชอบ มีการนิเทศ ติดตามผล และประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างจริงจัง (กรมวิชาการ. 2546: 4)

ประเภทของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1) กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและศักยภาพของตนเอง เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนจะต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองไปสู่โลกอาชีพ และการมีงานทำ

นอกเหนือจากกิจกรรมแนะแนวในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้ว สถานศึกษาต้องจัดระบบแนะแนวให้บริการช่วยเหลือแก่นักเรียนทุกคน เพื่อให้รู้จักตนเองในด้านความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการเลือกศึกษาต่อและเลือกอาชีพที่เหมาะสม และสร้างเสริมบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย การปรับตัวที่เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งความสามารถในการจัดการกับปัญหาทางด้านอารมณ์ สังคมได้อย่างมีความสุข

2) กิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน หรือกิจกรรมพัฒนาสาระการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐ หรือเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียน พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ ทักษะความสามารถ พิเศษที่นำไปสู่ความเป็นเลิศหรือศิลปิน เช่น นักวิทยาศาสตร์ นักโต้วาที นักแสดง นักดนตรี นักร้อง จิตรกร นักกายภาพ นักกีฬา เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนยังต้องจัดกิจกรรมเพื่อสนองนโยบายของรัฐ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เช่น รักการออกกำลังกาย มีน้ำใจนักกีฬา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาไทย ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การปลูกฝังคุณลักษณะประชาธิปไตย การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การรณรงค์ยุติความรุนแรงในสตรีและเด็ก เป็นต้น

3) กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และรักษาดินแดน เป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยมุ่งเน้นปลูกฝังความเป็นระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ สุจริต มีความรักสามัคคี อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม (กรมวิชาการ. 2546: 6-7)

การเตรียมบุคลากร

บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องงานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ในการดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิผล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน เพื่อให้สถานศึกษาสามารถนำไปปรับปรุงและเลือกปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมตามความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

1. กำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผู้บริหารสถานศึกษาร่วมกับคณะกรรมการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1.1 ศึกษาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 และคู่มือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.2 กำหนดระเบียบและหลักเกณฑ์การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การวัดผล และการประเมินผลของสถานศึกษา

1.3 ศึกษาข้อมูล แหล่งวิทยาการการเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น

1.4 กำหนดและมอบหมายบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษา

2. นิเทศ และติดตามกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.1 นิเทศและติดตามการจัดทำแผนงาน โครงการปฏิทินของหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและอนุมัติให้ความเห็นชอบ

2.2 นิเทศ ติดตามการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษาและเป้าหมายของการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

3. ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
 - 3.1 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เน้นวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.2 สนับสนุนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
 - 3.3 คำปรึกษาแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
4. ประเมินและรายงานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
 - 4.1 รับประทานผลของการประเมินพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมในภาคเรียนต่อไป
 - 4.2 รายงานการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบเพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมในภาคเรียนต่อไป

บทบาทของครูที่ปรึกษากิจกรรม

ครูทุกคนต้องเป็นครูที่ปรึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามคำขอของนักเรียนหรือตามสถานศึกษามอบหมาย ซึ่งจะต้องมีบทบาทดังต่อไปนี้

1. ปลูกฝังค่านิยมที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเป้าหมายและวิธีการดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. ให้นักเรียนเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
3. ส่งเสริมให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกของกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดทำแผนงาน/โครงการและปฏิทินการปฏิบัติอย่างอิสระ
4. ประสานงานและอำนวยความสะดวกในด้านทรัพยากรตามความเหมาะสม
5. ให้คำปรึกษา ดูแล ติดตามการจัดกิจกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปตามแบบแผนงานด้วยความเรียบร้อยและปลอดภัย
6. ประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยประเมินผลการเข้าร่วมและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน ดังนี้
 - 6.1 ต้องดูแลและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
 - 6.2 ต้องรายงาน เวลาและพฤติกรรมเข้าร่วมกิจกรรม
 - 6.3 ต้องศึกษา ติดตาม และสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

7. สรุปรายงานผลการจัดกิจกรรมต่อหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

บทบาทของผู้เรียน

ผู้เรียนทุกคนมีบทบาทในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัด ความสามารถและกิจกรรมที่สถานศึกษากำหนดเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ผู้เรียนทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจทุกภาคเรียน โดยรวมกลุ่มเสนอกิจกรรมตามความต้องการหรืออาจเข้าร่วมกิจกรรมตามข้อเสนอแนะของสถานศึกษา

2. เข้ารับการปฐมนิเทศจากครูที่ปรึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องพบครูที่ปรึกษากิจกรรมเข้ารับการปฐมนิเทศกับฟังข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อเข้าร่วมและดำเนินการจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3. ร่วมประชุมเลือกตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรม ประกอบด้วย ประธาน เลขานุการ ทรัพย์สิน นายทะเบียน และอื่นๆ ตามความเหมาะสม

4. การดำเนินกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์จำเป็นต้องมีการวางแผนในการดำเนินงานที่ประชุมควรเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดทำโครงการปฏิทินงานที่กำหนดวัน เวลา ไว้อย่างชัดเจน แล้วนำเสนอต่อครูที่ปรึกษากิจกรรม

5. เมื่อแผนงานโครงการและปฏิทินงานที่ได้รับอนุมัติจากผู้บริหารสถานศึกษาแล้ว ผู้เรียนจึงจะสามารถปฏิบัติกิจกรรมตามแผนงานโครงการ และปฏิทินงานที่กำหนดไว้ในรูปแบบของคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งโดยใช้กระบวนการกลุ่มและให้ผู้เรียนทุกคนพัฒนาตนเอง ให้เต็มศักยภาพ ตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถ

6. ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมสามารถประเมินผลได้ดังนี้

6.1 ประเมินผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

6.2 ประเมินตนเองและประเมินเพื่อร่วมกิจกรรมจากพฤติกรรมคุณภาพของงาน และเวลาที่เข้าร่วมกิจกรรม

6.3 ถ้าไม่เกิดคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ ต้องปฏิบัติกิจกรรมเพิ่มเติมตามที่ครูที่ปรึกษากิจกรรมมอบหมาย หรือให้ความเห็นชอบตามผู้เรียนเสนอ

7. สรุปผลการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเมื่อปฏิบัติกิจกรรมเสร็จสิ้นตามโครงการแล้ว คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมจะต้องประชุมเพื่อสรุปผลการปฏิบัติกิจกรรมและนำเสนอครูที่ปรึกษากิจกรรม

บทบาทของผู้ปกครองและชุมชน

1. ร่วมมือประสานงานกับสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.1 ให้โอกาสผู้เรียนได้ใช้สถานประกอบการเป็นแหล่งเรียนรู้

2.2 เป็นวิทยากรให้ความรู้และประสบการณ์

2.3 ให้การสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.4 ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการป้องกันแก้ไขและ

พัฒนาผู้เรียน

3. ติดตาม ประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

3.1 ร่วมมือกับสถานศึกษาเพื่อติดตามและประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียน

3.2 บันทึกสรุปของพัฒนาการและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน

การประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง สำหรับการผ่านช่วงชั้นหรือจบหลักสูตร ผู้เรียนต้องเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตลอดจนผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด โดยครูที่ปรึกษากิจกรรม ผู้เรียน และผู้ปกครองมีส่วนร่วมตามแนวประเมิน ดังนี้

1. การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรายกิจกรรม

1) ประเมินการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนตามจุดประสงค์ของแต่ละกิจกรรม โดยประเมินจากพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรม และผลการปฏิบัติกิจกรรมด้วยวิธีที่หลากหลายตามสภาพจริง

2) ตรวจสอบเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียนว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดไว้หรือไม่

3) ในกรณีที่มีกิจกรรมใดต้องใช้เวลาปฏิบัติตลอดปี เมื่อสิ้นสุดภาคเรียนแรก ผู้รับผิดชอบกิจกรรมควรจัดให้มีการประเมินการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนระยะหนึ่งก่อน เพื่อการปรับปรุงแก้ไข หรือส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนให้เป็นอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และรายงานผลการประเมินให้ผู้ปกครองทราบ โดยทำการประเมินตามจุดประสงค์สำคัญของกิจกรรมเมื่อสิ้นสุดปีการศึกษา

4) ตัดสินใจให้ผู้เรียนที่ผ่านจุดประสงค์สำคัญของกิจกรรม และมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมตามเกณฑ์ ให้เป็นผู้ผ่านการประเมินผลการร่วมกิจกรรม ผู้เรียนที่มีผลการประเมินบกพร่องในเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งหรือทั้งสองเกณฑ์ จะเป็นผู้ไม่ผ่านการประเมินผลการร่วมกิจกรรม

2. การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผ่านช่วงชั้น

1) กำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของผู้เรียนทุกคนตลอดช่วงชั้น

2) ผู้รับผิดชอบสรุปและประเมินผลการร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

3) นำเสนอผลการประเมินต่อคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการ เพื่อให้ความเห็นชอบ

4) เสนอผู้บริหารสถานศึกษาพิจารณาตัดสิน และอนุมัติผลการประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผ่านช่วงชั้นต่อไป (กรมวิชาการ. 2544: 12-13)

**ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2532**

เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายหลักที่จะปลุกฝังเยาวชนของชาติไทย ให้มีคุณธรรม ระเบียบวินัยความจงรักภักดีต่อ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การดำรงส่งเสริมเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย ตลอดจนความเป็นเอกราชความมั่นคงของชาติ เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความ ในข้อ 23 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พุทธศักราช 2515 กระทรวงศึกษาธิการ จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2532”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 เป็นต้นไป

ข้อ 3 ให้ยกเลิกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรม ในสถานศึกษา สังกัด กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2520” บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งอื่นใด ที่ได้กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับ ระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4. หลักเกณฑ์การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

4.1 จะต้องเป็นไปตามนโยบายหลักของรัฐบาล ในการดำเนินงาน พัฒนาการศึกษา เพื่อส่งเสริม ความเจริญและความมั่นคงของชาติ

4.2 จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4.3 จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยต่อตนเอง

4.4 จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียน และครู

4.5 จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ

4.6 จะต้องมีโครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม โครงการและระเบียบข้อบังคับจะต้องเป็นของสถานศึกษา

4.7 ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการ

4.8 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่ ปัจจุบันอยู่ในสถานศึกษานั้น เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

4.9 การจัดให้กิจกรรมเลือกใดๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษานั้น ๆ

4.10 ให้สถานศึกษาควบคุมเรื่องการจ่ายเงินหรือพัสดุของอื่นๆ ให้เป็นการประหยัด เป็นไปตามระเบียบ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยทางโรงเรียน

4.11 ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใดๆ ไม่เหมาะสม มีการกระทำหรืออาจนำมา ซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติให้หัวหน้าสถานศึกษาสั่งยกเลิกกิจกรรมนั้นๆ เสีย

ข้อ 5. ให้อธิบดีกรมเจ้าสังกัดสถานศึกษานั้นๆ เป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้

1.4 กิจกรรมเสริมหลักสูตร

ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีการเรียกชื่อในภาษาไทยแตกต่างกันออกไป เช่น กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมร่วมหลักสูตร กิจกรรมพิเศษ กิจกรรมนิสิต กิจกรรมนักศึกษา กิจกรรมนักเรียน ปัจจุบันนิยมเรียกว่า กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ส่วนในภาษาอังกฤษก็มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปหลายชื่อ เช่น

1. Extra-Curriculum Activities
2. Extraclass Activities
3. Co-Curricular Activities
4. Campus Activities
5. Classroom Activities
6. Group Activities
7. Informal Activities
8. Non curriculum Activities
9. Semi-Curriculum Activities
10. School Activities
11. School-Life Activities
12. Student Activities
13. Student Activities Program
14. Teacher Student Activities
15. Third Curriculum
16. Development Activities (ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ. 2528: 3)

กิจกรรมเสริมหลักสูตรถึงแม้จะมีชื่อเรียกในภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่แตกต่างไปบ้าง แต่ในด้านความหมายนั้นนักการศึกษาได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ ดังนี้

จิตาร์ตัน โพรธิมามกะ (2523: 13) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมทุกประเภทที่จัดและดำเนินการโดยนักเรียน ภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษา กิจกรรมเหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาการโดยตรง ไม่มีการคิดหน่วยกิตแต่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัด ความสนใจ ความรู้ ความบันเทิง การเข้าร่วมกิจกรรมก็เป็นไปตามความสมัครใจไม่ได้บังคับ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงถือว่าเป็นงานซึ่งครูและนักเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของนักเรียนเพิ่มเติมจากที่บ่งไว้ในหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนมีความเจริญในทุกๆ ด้านสมเจตนาารมณ์ของการจัดการศึกษา

ใจจริง บุญเรืองรอด (2541: 28) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะมีชื่อเรียกต่างๆ ไปบ้างแต่โดยความหมายแล้วนับว่าใกล้เคียงกัน ส่วนมากจะเกี่ยวกับ

1. กิจกรรมที่นักเรียนจัดด้วยความสมัครใจ
2. กิจกรรมนั้นได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากสถานศึกษา
3. กิจกรรมนั้นไม่คิดหน่วยกิตและได้ตก
4. กิจกรรมนั้นมุ่งความบันเทิง เสริมความรู้ ตามความสมัครใจและความสามารถได้ว่า กิจกรรมดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษา

สุมิตร คุณานุกร (2523: 13) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรหมายถึง ประสบการณ์ทั้งมวลที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการ ความสนใจและส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนนอกเหนือไปจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการเรียนการสอนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ อุปนิสัย ค่านิยม และปลูกฝังเจตคติที่พึงประสงค์ของนักเรียน

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ กิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือจากการเรียนภายในห้องเรียนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของนักเรียน โดยที่นักเรียนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ และเป็นกิจกรรมที่อยู่ในความดูแลของสถานศึกษาโดยมีครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้รับผิดชอบ และไม่มีหน่วยกิตแต่อย่างใด เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ ประสบการณ์นอกเหนือจากการเรียนการสอนภายในห้องเรียน เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถและปรับตัวเข้ากับสังคมได้

ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือจากเวลาเรียนและเป็นการส่งเสริมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และยังมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ดังนั้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2520: 99) กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญมากในการที่จะช่วยให้มุ่งหมายทางการศึกษาบรรลุถึงผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ความมุ่งหมายของการศึกษาที่สมบูรณ์นั้นต้องประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่ทางด้านจิตพิสัยซึ่งเกี่ยวกับเรื่องค่านิยมและนิสัยดีงามต่างๆ เช่น ความซื่อสัตย์ การมีน้ำใจต่อผู้อื่น การเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ความสามัคคี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งดีงามและมักรวมอยู่ในความมุ่งหมายทางการศึกษาด้วย แต่การเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างเดียวไม่สามารถพัฒนาสิ่งเหล่านี้ได้อย่างบริบูรณ์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรประกอบ ทั้งนี้หาได้หมายความว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรจะส่งเสริมแต่เฉพาะความมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัยอย่างเดียวเท่านั้น ทางด้านวิชาการและทางด้านทักษะต่างๆ เช่น ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะในการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่พัฒนาได้ด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร

วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา (2533: 1-2) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดให้กับนักเรียนด้วยเหตุผล 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยาของนักเรียนซึ่งต้องการการยอมรับของบุคคลในวัยเดียวกัน การเป็นสมาชิกของกลุ่ม ความสำเร็จ การยกย่องชมเชย การฝึกทักษะความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น เป็นมิตรและเข้าใจกันเพื่อทดแทนสิ่งที่ตนเองขาด เช่น ความสามารถในการเรียน ความสามารถในการเล่นกีฬา เป็นต้น

2. กิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถดึงเอาความสนใจ ความสามารถพิเศษและความกระตือรือร้นของนักเรียนให้แสดงออกมาได้ เช่น กิจกรรมทางด้านการจัดทำหนังสือ ดนตรี วาดเขียน และกิจกรรมที่มีการแข่งขัน นักเรียนจะแสดงพฤติกรรมเหล่านี้ปรากฏให้เห็นก็ต่อเมื่อมีโอกาสในการเลือกทำ ทำโดยสมัครใจ และตระหนักในความรับผิดชอบต่อกิจกรรมนั้นๆ

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้มีคุณค่า และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและตนเอง เพราะเมื่อนักเรียนมีกิจกรรมซึ่งตนสนใจทำร่วมกับเพื่อน นักเรียนจะไม่ตั้งตนเป็นผู้ต่อต้านสังคม หรือประพฤติดื้อต่อสังคม นอกจากนี้ยังอาจเกิดความสนใจใหม่ๆ ขึ้น เพราะได้พบกับบุคคลซึ่งมีความสนใจเหมือนๆ กัน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรบางประเภทอาจจะช่วยให้นักเรียนได้พบสิ่งที่มีค่าต่อชีวิตในภายภาคหน้า

4. เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีงามระหว่างนักเรียนกับนักเรียน และนักเรียนกับครูอาจารย์ เพราะการได้ทำงานร่วมกันทำให้นักเรียนได้มีโอกาสรู้จักกันมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซักถามความข้องใจและข้อเท็จจริงซึ่งแต่ละฝ่ายต้องการรู้ แต่สำหรับตัวครูนั้นควรจะมีระดับระวางเรื่องการวางตนให้ถูกต้องกับจรรยาบรรณของอาชีพและวัฒนธรรมอันดีงาม

5. กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำของเด็กได้ดีกว่าการเรียนในชั้นเรียน ครูหรืออาจารย์ที่ปรึกษาจะต้องปล่อยให้เด็กมีโอกาสจัดทำกันเอง มีโอกาสเลือกประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง นอกจากเด็กจะต้องการความช่วยเหลือบางประการ เพราะถ้าครูเข้าไปเกี่ยวข้องมากเกินไป สภาพของการจัดกิจกรรมก็ไม่แตกต่างไปจากการเรียนในชั้นเรียน

วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา (2533: 3) กล่าวว่า ออดอล์ฟ อันรูห์ (Unruh) ได้ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า ไม่ควรเห็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมพิเศษนอกเหนือไปจากการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะสามารถให้ประสบการณ์ที่ดีที่สุดตามความต้องการของหลักสูตร ซึ่งเน้นการปรับตัวของนักเรียนชายและหญิงให้ดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้กิจกรรมเสริมหลักสูตรยังสามารถให้บทเรียนอันมีค่าอย่างยิ่งแก่ชีวิตด้วย

โดยสรุปความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ การช่วยให้การศึกษาบรรลุผลถึงผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านพุทธานุภาพ จิตพิสัย และทักษะพิสัย การทำให้เกิดการยอมรับในบุคคลวัยเดียวกัน การฝึกทักษะความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ การเป็นมิตรและเข้าใจกัน การดึงความสามารถพิเศษของผู้เรียนออกมา ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ครูกับนักเรียน รวมถึงการพัฒนาความเป็นผู้นำของผู้เรียน

ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้หลายทาง กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียน ดังมีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

เจริญ จิตวารินทร์ (2528: 29-30) กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือส่งเสริมนักเรียนในด้านต่างๆ เช่น
 - ทำให้นักเรียนได้ทำสิ่งที่ตนสนใจ เช่น บางคนชอบดนตรีก็มีโอกาสที่จะได้ฝึกซ้อมหรือเล่นดนตรีที่สนใจ
 - เป็นเครื่องส่งเสริมความเป็นผู้นำเพราะการจัดกิจกรรมเหล่านี้เราหัดให้นักเรียนจัดการกันเอง
 - ช่วยส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่นักเรียน เช่น การเล่นเกมกีฬา
 - ช่วยส่งเสริมสุขภาพทางกายและจิต นักเรียนมีโอกาสดำรงชีพ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
 - ทำให้นักเรียนได้รู้จักติดต่อผู้อื่น รู้จักปกครองตนเอง เช่น การทัศนศึกษา การจัดสภานักเรียน เป็นต้น
 - ช่วยให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เช่น ครูจัดประกวดกระทงระหว่างห้องเรียน นักเรียนจะต้องช่วยกันคิดตกแต่งให้สวยงาม
2. ทำให้หลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น กล่าวคือ
 - เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทดลองหรือสำรวจความสามารถตลอดจนความสนใจของตนเอง เช่น บางคนพบว่าตนเองชอบการถ่ายรูปและถ่ายได้ดี บางทีการถ่ายรูปอาจจะนำไปสู่ออาชีพถ่ายรูปได้
 - เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เคยเรียนมาจากห้องเรียนเป็นการทำในสิ่งที่เรียนมาจากห้องเรียนให้มีความหมายขึ้น เช่น ชุมนุมภาษาอังกฤษจัดเลี้ยงน้ำชา ซึ่งตามปกติเราไม่ค่อยจะมีโอกาสได้จัดในเวลาเรียนจริงๆ
 - เปิดโอกาสให้ครูช่วยแนะนำให้แก่แก่นักเรียนซึ่งมีความสนใจร่วมกันได้เป็นอย่างดี
3. ช่วยเหลือในการบริหารงานโรงเรียน กล่าวคือ
 - ก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างครูกับนักเรียนและบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน
 - ทำให้ครูได้รู้จักนักเรียนดีขึ้น เราคงไม่ลืมนึกว่าเราจะรู้จักนักเรียนได้ดีในสนามเล่นมากกว่าในห้องเรียน
 - กิจกรรมบางประเภท เช่น สภานักเรียนมีส่วนช่วยในการควบคุมความประพฤติของนักเรียนได้ส่วนหนึ่ง
4. มีส่วนช่วยเหลือชุมชน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับลูกเสือ สักคมสงเคราะห์ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ในด้านจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

บุญทัน อยู่ชมบุญ (2524: 7) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรในชั้นเรียนและส่งเสริมให้นักเรียนสนใจในวิชาที่เรียนมากยิ่งขึ้น

2. เพื่อพัฒนาความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติและความสามารถพิเศษ

3. เพื่อเป็นการจัดบริการในสถานศึกษา

4. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพทุกด้านทั้งการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ความอดทน การเสียสละ การมีวินัยในตนเอง การมีน้ำใจ มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์

5. ส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน การปรับตัว การเข้าสังคมและการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

6. เพื่อเป็นการเตรียมนักเรียนให้ดำรงอยู่ในสังคมประชาธิปไตย

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ (2528: 8) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่าขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรมที่จัด สำหรับวัตถุประสงค์อย่างกว้างๆ มีดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความถนัด ความสนใจ และความสามารถพิเศษ

2. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และมีเพื่อนมากขึ้น

3. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีตามกระบวนการประชาธิปไตย

4. เพื่อให้เกิดทักษะในการทำงานร่วมกันและสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความสุข

5. เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความสามัคคี มีความรับผิดชอบและเสียสละต่อส่วนรวม

6. เพื่อปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามให้แก่นักเรียน

7. เพื่อฝึกฝนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย และเคารพกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม

8. เพื่อส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ

9. เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด

10. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ มีความรับผิดชอบและรู้จักเคารพบุคคลอื่น

11. เพื่อปลูกฝังและรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของ

ชาติ

12. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์และส่งเสริมการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตรให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้น

13. เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เพื่อเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์และความรู้จากการเรียนวิชาต่างๆ ในชั้นเรียนเพิ่มขึ้น จากเดิมที่เรียนในห้องเรียน อีกทั้งยังเสริมสร้างค่านิยมคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามให้แก่นักเรียน

ประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

แนวคิดในการจัดประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้มีนักการศึกษาจำแนกประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ ดังนี้

จิตรารัตน์ โปธิมาภะ (2523: 23) แบ่งประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็น 3 ประเภท คือ

1. กิจกรรมเสริมหลักสูตรในเชิงวิชาการซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างแท้จริง เพราะช่วยให้นักเรียนสนใจวิชาการในหลักสูตรนั้นๆ และได้รับความรู้เพิ่มเติมกว้างขวางขึ้น ได้แก่ กิจกรรมในลักษณะชุมนุม ชมรม หรือสมาคม เช่น ชุมนุมวิทยาศาสตร์

2. กิจกรรมพิเศษ มุ่งในลักษณะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มพัฒนาชนบท เป็นต้น

3. กิจกรรมเสริมหลักสูตรในลักษณะอื่นๆ กิจกรรมประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางอ้อม เพราะจุดมุ่งหมายหลักไม่ได้เป็นการส่งเสริมทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น องค์กรนักเรียน กิจกรรมหารายได้เพื่อเป็นสาธารณกุศล เป็นต้น

วันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา (2533: 5) ได้แบ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างกันออกไป คือ

1. กิจกรรมการประชุม
2. กิจกรรมประเภทจัดตอนกลางคืน
3. กิจกรรมการสมาคมและการพักผ่อน
4. กิจกรรมประเภทเสริมสร้างความสัมพันธ์
5. กิจกรรมแลกเปลี่ยนสิ่งของ ความรู้หรือความสนใจ
6. กิจกรรมประเภทส่งเสริมการเรียนการสอน
7. กิจกรรมประเภทช่วยพัฒนาสถานศึกษา
8. กิจกรรมประเภทการผลิตและการจำหน่ายสิ่งของ

เสริมศรี ไชยศร (2526: 24) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งได้ใช้คำว่า กิจกรรมนักเรียนแทนคำว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองโรงเรียน เช่น กิจกรรมสภานักเรียน เป็นต้น
2. กิจกรรมที่ต้องการความชำนาญสูง เช่น วงดุริยางค์ การละคร หนังสือพิมพ์โรงเรียน เป็นต้น
3. กิจกรรมชุมนุม

3.1 ชุมนุมวิชาการ เช่น ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมภาษาอังกฤษ เป็นต้น

3.2 ชุมนุมความสนใจพิเศษ เช่น ชุมนุมถ่ายรูป ชุมนุมกีฬา เป็นต้น

3.3 ชุมนุมเพื่อสังคม เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด นักศึกษาวิชาทหาร เป็นต้น

สรุปได้ว่าประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรอาจแบ่งได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดว่าจะจัดเพื่อวัตถุประสงค์ใด เช่น จัดเพื่อพัฒนาความรู้ทางวิชาการ พัฒนาความสามารถพิเศษหรือความถนัดพิเศษ เพื่อพัฒนากระบวนการทางสังคม เพื่อพัฒนาสุขภาพหรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจซึ่งอาจจัดได้ในรูปชุมนุมหรือกลุ่มสนใจ เป็นต้น

หลักในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนักการศึกษาได้กล่าวถึงหลักการในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ (2528: 16) กล่าวถึง หลักการในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ควรให้นักเรียนมีอิสระในการสมัครเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ
2. โรงเรียนควรจัดให้มีการแนะแนวแก่นักเรียนเป็นอย่างดีเกี่ยวกับ การเลือกกิจกรรมที่เข้าร่วมและการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมตามความสามารถ ความสนใจและความถนัด
3. โครงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรเปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานตามกระบวนการประชาธิปไตย
4. สมาชิกของกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรเป็นนักเรียนในสถาบันการศึกษานั้นๆ
5. ในการปฏิบัติงานครูจะต้องตระหนักว่าการจัดกิจกรรมนั้นมุ่งพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ
6. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรจะมีความสำคัญเท่ากับการจัดการเรียนการสอน
7. โครงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรเหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาและสังคม
8. การจัดงบประมาณสำหรับการจัดทำควรพิจารณาให้เหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภท
9. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรสอดคล้องกับบทเรียนในชั้นเรียน
10. อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดทำกิจกรรมต้องมีการเตรียมให้พร้อมเพียง
11. สถานศึกษาจะต้องมีความรับผิดชอบและให้ความช่วยเหลือในการจัดทำกิจกรรม
12. ควรมีการจัดการแนะนำและควบคุมค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมอย่างละเอียดรอบครอบ
13. ควรยอมรับให้สังคมภายนอกเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือการจัดกิจกรรมบางกิจกรรมตามความเหมาะสม

14. ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อสำรวจดูผลการดำเนินงาน

15. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต้องมีกติการะเบียบข้อบังคับเป็นแนวทางในการดำเนินการ

บุญทัน อยู่ชมบุญ (2524: 41-42) กล่าวถึง หลักการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้

1) ตั้งจุดมุ่งหมายให้แน่นอนเด่นชัด เพื่อสะดวกต่อการปฏิบัติและดำเนินการ โดยมุ่งส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ

2) ควรสอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียนและสภาพท้องถิ่น กิจกรรมที่จะจัดทำขึ้นนั้นควรเป็นกิจกรรมที่นักเรียนเลือกสรรแล้วว่าเป็นประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนและสามารถจัดทำได้ ทั้งนี้ควรเริ่มต้นจากกิจกรรมที่นักเรียนมีความสนใจและสนองความต้องการของนักเรียน

3) ร่วมกันวางแผนโครงการและรายละเอียดต่างๆ ของกิจกรรมโดยพิจารณาถึงกำลังความสามารถของบุคลากร ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์

4) สถานศึกษาจะต้องมีความรับผิดชอบและให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม

5) โรงเรียนควรจัดให้มีการบริหารและนิเทศติดตามผลกิจกรรมอย่างมีระบบ กิจกรรมต่างๆ ผู้บริหารจะต้องถือว่าเป็นงานปกติของครูเหมือนกับการสอนปกติ

6) ในการปฏิบัติงานคณะครูอาจารย์ในโรงเรียนทุกคนต้องเห็นความสำคัญของกิจกรรมและตระหนักว่าการจัดกิจกรรมนั้นมุ่งพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญมิใช่เพื่อผลงานของครูคนใดคนหนึ่งในการพิจารณาความดีความชอบประจำปี

7) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรจะมีความสำคัญเท่ากับการเรียนการสอน

8) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรจะสอดคล้องกับบทเรียนในชั้นเรียน

9) แต่ละกิจกรรมควรดำเนินงานโดยคณะกรรมการซึ่งมาจากนักเรียนโดยอาจมีตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก เปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานอย่างประชาธิปไตย คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้ง

10) ให้นักเรียนมีอิสระในการสมัครเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ ควรให้นักเรียนทุกคนในโรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

11) ควรมีกฎข้อบังคับของชุมนุมซึ่งร่างโดยคณะกรรมการและเสนอที่ประชุมใหญ่พิจารณา

12) ควรจัดครูเข้าทำหน้าที่ครูที่ปรึกษาเพื่อการแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมโดยอาจจัดตามความถนัดหรือสนใจและครูต้องเข้าใจว่าเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาเท่านั้นมิใช่ผู้ลงมือทำ

13) ก่อนที่จะให้นักเรียนเลือกสมัครเข้ากิจกรรม หรือชุมนุมใดควรมีการชี้แจง และจัดครูแนะแนวเพื่อให้คำปรึกษาแก่นักเรียนที่ไม่รู้ว่าจะสมัครกิจกรรมใด เพราะอาจจะยังไม่เข้าใจตนเองว่ามีความสามารถหรือถนัดในทางไหนเพื่อจะได้ทดลองศึกษาตนเองด้วย

14) ในกลุ่มกิจกรรมหนึ่ง ๆ ไม่ควรมีนักเรียนมากจนเกินไป

15) ควรจัดคณะกรรมการประสานงานภายในโรงเรียนระหว่างชุมชนต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานต่อเนื่องกันโดยตลอด

- 16) การจัดงบประมาณควรพิจารณาให้เหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภท
 17) ควรยอมให้สังคมภายนอกเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือการจัดกิจกรรม
 18) ควรมีการแสดงผลงานให้สังคมภายนอกโรงเรียนได้มีส่วนร่วมรู้เห็นด้วยเป็นระยะ ๆ

เช่น การแสดงนิทรรศการ การแข่งขันกีฬา การประกวดต่างๆ เป็นต้น

- 19) ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปรับปรุงจุดบกพร่องต่อไป

ดังนั้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะสภาพการเรียนการสอนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้มาก ทั้งในด้านการเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอนและช่วยเพิ่มคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน สิ่งสำคัญที่จะต้องยึดถือปฏิบัติในการจัดกิจกรรม คือการจัดกิจกรรมนั้นจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน เป็นการรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องจัดและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรจัดให้เด็กเลือกตามความถนัดและความสนใจไปในแนวทางแห่งประชาธิปไตยด้วย และมีการจัดอย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกในการติดตามดูแลและประเมินผล

จากแนวคิดการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ อาจสรุปเป็นประเด็นของการศึกษาการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้ 3 ประเด็น คือ ด้านการเตรียมการก่อนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งรายละเอียดของแต่ละประเด็นมีดังนี้

ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ในการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะต้องการในการจัดกิจกรรมก่อนล่วงหน้า โดยในการเตรียมการก่อนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะต้องเตรียมการในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดระเบียบข้อบังคับ

ในการกำหนดระเบียบข้อบังคับนั้นเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสถานศึกษาที่จะต้องศึกษาระเบียบในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาซึ่งตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2532 ได้กล่าวข้อบังคับในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาดังนี้

เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายหลักที่จะปลูกฝังเยาวชนของชาติไทยให้มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การดำรงส่งเสริมเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยตลอดจนความเป็นเอกราช ความมั่นคงของชาติ เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความ ในข้อ 23 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พุทธศักราช 2515 กระทรวงศึกษาธิการ จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2532”

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 เป็นต้นไป

ข้อ 3. ให้ยกเลิกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรม ในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2520” บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งอื่นใด ที่ได้กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับ ระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4. หลักเกณฑ์การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

4.1 จะต้องเป็นไปตามนโยบายหลักของรัฐบาล ในการดำเนินงาน พัฒนา การศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเจริญและความมั่นคงของชาติ

4.2 จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4.3 จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยต่อตนเอง

4.4 จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียน และครู

4.5 จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ

4.6 ต้องมีโครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม โครงการและระเบียบ ข้อบังคับจะต้องเป็นของสถานศึกษา

4.7 ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการ

4.8 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่ ปัจจุบันอยู่ใน สถานศึกษานั้น เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

4.9 การจัดให้กิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้า สถานศึกษานั้น ๆ

4.10 ให้สถานศึกษาควบคุมเรื่องการจ่ายเงินหรือพัสดุของอื่น ๆ ให้เป็นการ ประหยัด เป็นไปตามระเบียบ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยทางโรงเรียน

4.11 ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใด ๆ ไม่เหมาะสม มีการกระทำหรืออาจนำมา ซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติให้หัวหน้าสถานศึกษาสั่งยกเลิก กิจกรรมนั้น ๆ เสีย

ข้อ 5 ให้อธิบดีกรมเจ้าสังกัดสถานศึกษานั้น ๆ เป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้

2. การจัดทำโครงการจัดกิจกรรมและเสนอขออนุมัติ

ในการจัดทำโครงการจัดกิจกรรมและขอเสนอขออนุมัติมีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ใน รายละเอียดดังนี้

นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2551: 107) ได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้ การจัดทำโครงการเพื่อเป็น การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และเป็นการจำกัดเฉพาะลงไปในแต่ละอย่างว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่อให้ได้ผลงานตามวัตถุประสงค์ของแผน การจัดทำโครงการอาจจัดทำเป็นโครงการย่อย ๆ ได้ หลายโครงการของแต่ละงาน เพราะงานกิจกรรมบางอย่างมีแผนได้อย่างกว้าง ๆ ยากที่จะปฏิบัติให้ เจาะจงลงไปได้ เช่นกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสามารถจัดเป็นโครงการย่อย ๆ ได้ เช่น โครงการ ส่งเสริมมารยาทไทย โครงการประกวดร้องเพลงไทยเดิม โครงการประกวดบรรเลงดนตรีไทย เป็นต้น นอกจากนี้ การจัดทำโครงการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1) เพื่อประกอบคำขอให้ผู้บริหารอนุมัติให้จัดโครงการ
 2) เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจความเป็นมาของโครงการและก่อให้เกิดความเข้าใจในรายละเอียดของงานได้ตรงกัน

3) เพื่อเป็นการขอความสนับสนุนด้านงบประมาณ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือจากแหล่งเงินทุนต่างๆ

สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดทำโครงการมีอยู่หลายประการดังนี้

- 1) ช่วยให้การปฏิบัติงานบรรลุผลตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามลำดับขั้นตอนโดยไม่อาศัยวิธีลองผิดลองถูก
- 3) ช่วยให้การใช้ทรัพยากรต่างๆ เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด และเป็นไปอย่างทั่วถึง
- 4) ผู้ที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานสามารถมองเห็นความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นได้

3. การเตรียมอาคารสถานที่

การเตรียมอาคารสถานที่ในการจัดกิจกรรมตามข้อเสนอแนะของคู่มือการจัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ในการจัดกิจกรรมบางประเภท ถ้าโรงเรียนสามารถนำผู้เรียนไปชมสถานที่ประกอบการธุรกิจหรือสถานที่ต่างๆ ได้ จะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์และเกิดโลกทัศน์กว้างยิ่งขึ้น

ใจจริง บุญเรืองรอด (2542: 127) กล่าวว่า การเลือกสถานที่สำหรับกิจกรรมจำเป็นต้องพิจารณาเกณฑ์หลายประการดังนี้

1) ปริมาณผู้เข้าร่วมกิจกรรม ถ้าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีปริมาณมากจำเป็นต้องใช้สถานที่ที่กว้างขวางตามไปด้วย ความแออัด ย่อมมีผลต่อการจัดกิจกรรมได้ ขณะเดียวกันถ้ามีห้องกว้างขวางแต่มีผู้ร่วมกิจกรรมน้อยก็จะดูเว้งว่าง ขนาดสถานที่ที่เหมาะสมกับผู้ร่วมกิจกรรมจึงมีความจำเป็น

2) ที่ตั้ง ถ้าที่จัดอยู่ไกลเกินไป อาจมีปัญหาในเรื่องความร่วมมือได้ที่จัดจึงควรอยู่ไม่ไกลจนเกินไป ถ้ามีความเห็นขัดแย้งในเรื่องสถานที่จัด มักจะยอมให้เสียงข้างมากเป็นผู้ตัดสิน

3) ความเหมาะสม การเลือกสถานที่จัดกิจกรรมจำเป็นจะต้องพิจารณาว่ากิจกรรมที่จัดนั้นเป็นกิจกรรมอะไร จะต้องเลือกสถานที่ให้เหมาะสมกับกิจกรรมนั้น จะทำให้ภาระเกี่ยวกับสถานที่ลดลงไปได้มาก

4) ความปลอดภัย ความปลอดภัยเป็นเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งในการเลือกสถานที่ความปลอดภัยที่ต้องพิจารณอันดับแรก ก็คือ ความแข็งแรงของอาคารสถานที่ที่จะรับได้กับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีอยู่ไม่น้อยที่มีการบาดเจ็บ หรือเสียชีวิตจากการชำรุดของที่ใช้จัดกิจกรรม นอกจากนั้นจะต้องแน่ใจสถานที่นั้นมีทางออกที่ดี เมื่อเกิดมีภัย เช่น ไฟไหม้หรือเหตุอื่น ๆ ที่ต้องให้คนออกจากอาคารโดยรวดเร็ว

4. การเตรียมบุคลากร

ในด้านการเตรียมบุคลากรนั้น กรมวิชาการ (2546: 36) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้
ผู้บริหาร

มีบทบาทและความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ดังนี้

- 1) กำหนดข้อบังคับว่าด้วยการจัดกิจกรรม
- 2) กำหนดกิจกรรมให้อยู่ในสายงานวิชาการของโรงเรียน และกำหนดให้ครูทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบเป็นที่ปรึกษากิจกรรมคนละอย่างน้อย 1 กิจกรรม
- 3) จัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม
- 4) จัดอาคาร สถานที่ให้เหมาะสม
- 5) ติดตามดูแลการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ
- 6) ในกรณีที่มีกิจกรรมรักษาดินแดน จัดให้ครูที่ปรึกษาฝึกนักศึกษาวิชาทหารตาม

หลักสูตรของกรมการรักษาดินแดน

- 7) รายงานการจัดกิจกรรมประเภทต่างๆ ในแต่ละภาคเรียนให้เจ้าสังกัดทราบ

- 8) สนับสนุนการจัดประชุมปรึกษาหารือระหว่างครูที่ปรึกษากิจกรรม

เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนด

หัวหน้าหมวดกิจกรรม

มีบทบาทและความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ดังนี้

- 1) สืบหาข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนและความถนัดของบุคคล
- 2) สืบหาความต้องการและจำนวนผู้เรียนที่จะเลือกกิจกรรมต่างๆ
- 3) ทำโครงการจัดกิจกรรมตลอดภาคเรียน
- 4) เสนอแผนการจัดประชุมสัมมนาครูที่ปรึกษากิจกรรมเกี่ยวกับวิธีการจัด และ

แนวดำเนินการอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง

- 5) เสนอแผนการจัดประชุมครูที่ปรึกษากิจกรรมเพื่อปรึกษาหารือในระหว่างการจัดกิจกรรมอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

- 6) ประเมินการงบประมาณในการจัดกิจกรรมตลอดปีการศึกษา

- 7) เสนอขออนุมัติโครงการจัดกิจกรรม

- 8) แจ้งให้ครูที่ปรึกษากิจกรรมและผู้เรียน ทราบถึงรายการกิจกรรมที่จะจัดในแต่ละ

ภาคเรียน

- 9) กำหนดระยะเวลา สถานที่สำหรับการสมัครเข้าร่วมกิจกรรม

- 10) พิจารณาและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรมซึ่งครูที่ปรึกษา

กิจกรรมส่งมาเพื่อขออนุมัติ

- 11) ควบคุมการดำเนินการจัดกิจกรรมทุกรายการให้อยู่ในระเบียบข้อบังคับของ

โรงเรียนหรือสถานศึกษา

12) รวบรวมผลการประเมินการจัดกิจกรรมทุกรายการ เสนองานวัดผลของโรงเรียน

13) เป็นที่ปรึกษาของครูที่ปรึกษากิจกรรมและจัดประชุมปรึกษาหารือเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม

ครูที่ปรึกษากิจกรรมและผู้เรียน

ตั้งได้กล่าวแล้วว่า ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะรวมกลุ่มกันอยู่แล้วตามธรรมชาติ หากครูสามารถจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามธรรมชาติแล้ว ผู้เรียนจะมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี ดังนั้นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จึงควรระลึกถึงหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในการจัดทำแผนการจัดกิจกรรมร่วมกับครูที่ปรึกษา และให้สามารถจัดกิจกรรมในลักษณะที่ผู้เรียนสนใจและต้องการ

2) ให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกกิจกรรมในแต่ละภาคเรียนได้หลากหลาย นั่นคือให้เลือกได้มากกว่าหนึ่งกิจกรรมและหากเป็นไปได้ไม่ควรส่งเสริมให้เลือกกิจกรรมซ้ำกันมากเกินไป และเมื่อตัดสินใจเลือกกิจกรรมใดแล้ว หากมีความประสงค์จะเปลี่ยนไปเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ควรหารือครูที่ปรึกษา กิจกรรม ถ้าเห็นสมควรจะเปลี่ยนก็จะได้อำนาจการเปลี่ยนตามระเบียบที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เช่น ยื่นคำร้องต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ควรให้อยู่ภายในสัปดาห์ที่สองของภาคเรียน เพื่อจะได้มีเวลาปรับตัวให้กับกิจกรรมใหม่

3) ให้ผู้เรียนเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินกิจกรรม และสรุปผลงานหรือผลการเข้าร่วมกิจกรรมทุกภาคเรียน

รายละเอียดของการปฏิบัติงานของครูที่ปรึกษา กิจกรรม อาจมีดังนี้

1) จัดทำแผนการดำเนินกิจกรรมให้กับหัวหน้าหมวดกิจกรรม
2) ร่วมประชุมเพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมตามแผนงานที่หัวหน้าหมวดกิจกรรมกำหนด

3) ประชาสัมพันธ์ให้ผู้เรียนเข้าใจจุดมุ่งหมายและแนวทางการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

4) ดำเนินการรับสมัครสมาชิก

5) ปฐมนิเทศเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรม

6) จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ

7) วางแผนการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมร่วมกับสมาชิก เพื่อเสนอขออนุมัติต่อหัวหน้าหมวดกิจกรรม

8) เป็นที่ปรึกษา ช่วยเหลือและร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกอย่างใกล้ชิด

9) บันทึกผลการประเมิน

การเตรียมบุคลากรในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารจะต้องมีเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกครูที่ปรึกษา เช่น

- 1) ครูมีความสามารถช่วยแนะแนวการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้อย่างดีเยี่ยม
- 2) ครูสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ในงานด้านนั้นเพิ่มพูนยิ่งขึ้น
- 3) ครูมีความสนใจในเรื่องนั้นเป็นส่วนตัว ซึ่งสามารถสร้างเสริมการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) ครูมีความเข้าใจว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะสามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนและพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนให้สมบูรณ์ทุกด้าน ครูที่ปรึกษามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ช่วยให้แนวทางในการจัดกิจกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ (วันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา. 2533: 12-13)

5. การเตรียมเรื่องงบประมาณ

นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2551: 97-98) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนในปัจจุบัน ไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากเงินประมาณแผ่นดิน รายจ่ายเพื่อการบริหารกิจกรรมนักเรียนจึงมาจากเงินนอกงบประมาณ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2520 เรียกเงินนี้ว่า “เงินบำรุงการศึกษา” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อธิบายว่าเงินบำรุงการศึกษาหมายถึงเงินทั้งปวงที่สถานศึกษาได้รับเป็นกรรมสิทธิ์เพื่อบำรุงการศึกษาของสถานศึกษา นอกเหนือจากเงินงบประมาณรายจ่าย ได้แก่

- 5.1 เงินที่ผู้บริจาคหรืออุดหนุนโดยมิได้ระบุวัตถุประสงค์แน่นอน
- 5.2 เงินที่สถานศึกษาได้รับจากการรับจ้าง รวมทั้งรับจ้างทำของ ตลอดจนเงินที่ได้จากการจำหน่ายสิ่งของที่สถานศึกษาได้จัดทำขึ้น
- 5.3 เงินที่สถานศึกษาได้รับจากการแสดงหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดง ศิลปะ ทัศนกรรม นิทรรศการ แสดงละคร การแข่งขันกีฬา เป็นต้น
- 5.4 เงินที่เรียกเก็บโดยให้บริการเป็นการตอบแทน เช่น ค่าบำรุงหอพัก ค่าบำรุงห้องสมุดและวิทยาศาสตร์ ค่ากิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด การจัดค่าพักรวม เป็นต้น
- 5.5 เงินค่าสมัครเข้าเรียน ค่าลงทะเบียน ค่าออกไปสุทธิ หรือใบรับรองแทนใบสุทธิ หรือใบรับรองค่าสมาชิกองค์การกิจกรรมพิเศษอื่นๆ
- 5.6 เงินที่ได้จากการจำหน่ายอินเทอร์เน็ต ที่ได้มาด้วยเงินบำรุงการศึกษาหรือเงินประโยชน์จากทรัพย์สินที่เกิดจากเงินบำรุงการศึกษา
- 5.7 เงินอื่นใดที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นเงินบำรุงการศึกษาโดยความเห็นของกระทรวงการคลัง

6. การประชาสัมพันธ์และรับสมัครสมาชิก

ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้นักเรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่สถาบันจัดหรือได้จัดขึ้น วิธีการต่างๆ ที่อาจนำมาใช้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรม มีดังนี้ (ประดับ นิลพังกา. 2526: 141)

- 6.1 ประกาศให้นักเรียนทราบว่า มีกิจกรรมอะไรบ้างที่นักเรียนอาจเข้าร่วมได้โดยการปิดป้ายประกาศ การประชุมชี้แจง การประกาศในหนังสือคู่มือนักเรียน เป็นต้น

6.2 ใช้แบบสอบถามเพื่อค้นคว้าว่านักเรียนสนใจในกิจกรรมประเภทใด เพื่อว่าจะได้จัดขึ้นถ้าโรงเรียนยังไม่มี

6.3 บางโรงเรียนให้คะแนนกิจกรรมเป็นคะแนนสอบได้ การใช้วิธีนี้ไม่ดีนัก เพราะนักเรียนควรจะเข้าร่วมกิจกรรมเพราะความสนใจ ไม่ใช่เป็นเพราะการบังคับด้วยการเรียน

6.4 การให้รางวัล เช่น ให้รางวัลในการกีฬา รางวัลสำหรับผู้มีส่วนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ

ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การปฐมนิเทศสมาชิกเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรม

ในขั้นการปฐมนิเทศสมาชิกเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นการชี้แจงข้อตกลง กฎกติกา ข้อปฏิบัติในการเข้าร่วมกิจกรรม วัตถุประสงค์และคุณประโยชน์ในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

การจัดปฐมนิเทศสำหรับบุคคลที่เข้ามาใหม่เป็นสิ่งจำเป็น นอกจากจะทำให้มีความรู้ มีความเข้าใจที่ตรงกันแล้ว ยังทำให้บุคคลที่เข้ามาใหม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ในระยะแรกของการทำงาน เกิดความรู้สึกอุ่นใจ เชื่อมมั่นว่าตนเองจะสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ ทำให้มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน เกิดความร่วมมือ ร่วมใจในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (บุญเฉลา สุริยวรรณ. 2533: 43)

การเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน

ในขั้นตอนของการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น (บุญทัน อยู่ชมบุญ. 2524: 43) ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติไว้ดังนี้

1. โรงเรียนคัดเลือกครูที่ทำหน้าที่ปรึกษากิจกรรม และแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นดำเนินการซึ่งควรเป็นครูที่เด็กรักใคร่และเคารพนับถือ
2. คณะกรรมการจัดทำเอกสารเพื่อแนะนำเกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเผยแพร่ให้นักเรียน
3. ให้โอกาสนักเรียนได้ประชุมหารือกัน ดูเพื่อวางแผนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีครูที่ปรึกษาร่วมอยู่ด้วยเพื่อคอยให้คำชี้แจงแนะนำเมื่อมีข้อสงสัย เกิดปัญหาหรือนักเรียนจะออกนอกกลุ่มนอกทาง
4. เสนอแนะให้นักเรียนร้องขอเปิดกิจกรรมหรือชุมนุมขึ้นตามความสนใจต่อโรงเรียนจากผลการสำรวจซึ่งรวมกลุ่มผู้สนใจเป็นกลุ่ม ๆ ไว้
5. โรงเรียนจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจและความต้องการของนักเรียน
6. เสนอร่างระเบียบต่อโรงเรียนเพื่อขออนุมัติใช้ดำเนินการ
7. เมื่อได้รับอนุมัติแล้วจึงดำเนินการเลือกตั้งคณะกรรมการตามระเบียบ
8. คณะกรรมการกิจกรรม ดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้โดยมีครูที่ปรึกษาดำเนินงานอย่างใกล้ชิด

9. การประสานงานต่างๆ ของทุกกิจกรรม คณะกรรมการโรงเรียนจะต้องประสานงานให้รัดกุม แน่นนอน คณะกรรมการกิจกรรม (นักเรียน)

การจัดกิจกรรม

ในการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรม ประกอบด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

การวางแผน (ใจจริง บุญเรืองรอด. 2541: 124) คือการกำหนดการล่วงหน้าในการจัดกิจกรรมให้บรรลุผลในเวลาที่เหมาะสม ในการวางแผนผู้วางแผนจะต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้คือ

1. จะจัดกิจกรรมอะไร
2. จะจัดกิจกรรมเพื่ออะไร
3. จัดกิจกรรมให้ใคร
4. ใครเป็นคนจัดกิจกรรมนั้น
5. จัดกิจกรรมที่ไหนและเมื่อไหร่
6. จัดกิจกรรมอย่างไร
7. ในการจัดกิจกรรมนั้นมีข้อเอื้อและข้อจำกัดอย่างไร
8. มีค่าใช้จ่ายหรือทรัพยากรอะไรบ้างที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ดังนั้นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสิ่งสำคัญของการจัดกิจกรรม คือการวางแผนในการจัดเพื่อให้การจัดกิจกรรมดังกล่าวบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การติดตามดูแลการจัดกิจกรรม

การติดตามดูแลผลการจัดกิจกรรมเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อควบคุมและดูแลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อช่วยในการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นไปตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้และป้องกันปัญหาความผิดพลาดซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะผู้ดำเนินงานอาจจะมีประสบการณ์และความรอบครอบไม่เพียงพอ (วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา. 2533: 47)

นอกจากนี้ในการติดตามดูแลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรยังเป็นหน้าที่ของครูที่ปรึกษากิจกรรมซึ่งต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับนักเรียนอย่างเป็นกันเอง เพื่อสะดวกในการศึกษาแนวคิดและติดตามการดำเนินงานได้ทันทั่วทั้งที่ เพื่อเตรียมป้องกันปัญหาต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมได้ทันเหตุการณ์ (ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ. 2528: 33)

ด้านการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. การประเมินผลการจัดกิจกรรม

วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา (2533: 18) ได้เสนอการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้ การประเมินผลในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผลจากการประเมินจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมนั้นมีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสได้สำรวจความสนใจ ความต้องการของ

สมาชิกและข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะให้ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมในปีต่อไปให้ดียิ่งขึ้น การประเมินผลที่ดีนั้นควรจะทำหลาย ๆ วิธีเพื่อจะได้ข้อมูลใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด วิธีการประเมินผลควรประเมินจากบุคคลทุกกลุ่ม ซึ่งมีส่วนรับรู้หรือร่วมในการจัดกิจกรรมนั้น ๆ เช่น

- การประชุมคณะกรรมการเพื่อสรุปผลโครงการ ศึกษาความสำเร็จ และข้อบกพร่องในการจัดดำเนินงาน

- สุ่มสมาชิกตอบแบบสอบถาม เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรม

- รับฟังข้อคิดเห็นจากครู อาจารย์ซึ่งมีความสนใจในการจัดกิจกรรม

- รับฟังการวิเคราะห์ผลงานจากผู้บริหาร หลังจากที่สรุปเสนอผลโครงการแล้ว

การประเมินผลการจัดกิจกรรมควรวางแผนและแบบฟอร์มให้ใช้เหมือนกันทุกชุมนุมหรือชมรม การประเมินผลควรจัดทำดังนี้

1) ประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

2) สรุปประเมินผลการจัดกิจกรรมก่อนสิ้นปีการศึกษา เพื่อเสนอให้วิทยาลัยได้ทราบผลการดำเนินงานพร้อมกับบัญชีรายรับรายจ่าย

บุญทัน อยู่ชมบุญ (2524: 51) กล่าวถึงหลักการการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ ดังนี้

1) การประเมินผลต้องทำให้ตรงเป้าหมายที่วางไว้ และทำหลาย ๆ ด้านแล้วตีความหมายออกมาโดยพิจารณาว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงการทั้งหมดของโรงเรียนอย่างไร มิใช่ดูว่าจะแก้ไขส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือเฉพาะกิจกรรมที่นักเรียนทำเท่านั้น ต้องดูทั้งโครงสร้าง

2) ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร ต้องช่วยกันประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและกว้างขวาง บุคคลเหล่านี้ได้แก่ นักเรียน ครูอาจารย์ ครูที่ปรึกษา ผู้บริหาร พ่อแม่ และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น ประชุมคณะกรรมการเพื่อสรุปผลโครงการ ศึกษาความสำเร็จ และข้อบกพร่องในการจัดดำเนินงาน สุ่มสมาชิกตอบแบบสอบถาม เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมประจำปี หนังสือคู่มือในห้องสมุดควรจัดหนังสือเหล่านี้ไว้สักตอนหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่การค้นคว้าเรื่องกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2. การรายงานผลการจัดกิจกรรม

การรายงาน หมายถึงการเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในขณะเดียวกันควรเสนอรายงานให้ผู้ร่วมงานทราบด้วย การเสนอรายงานจำเป็นต้องมีการบันทึกหลักฐานเกี่ยวกับการปฏิบัติงานไว้เป็นระยะ ๆ มีการวิจัย การประเมินผล การตรวจสอบเป็นระยะ จึงจะสามารถรายงานได้ถูกต้องและสมบูรณ์ ลักษณะการรายงานจะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1) การรายงานเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหาร

2) การรายงานจะต้องมีผู้รายงานเป็นคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง รายงานต่อคนหนึ่งหรือต่อกลุ่มหนึ่ง อาจจะเป็นผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา หรือประชาชน

3) การรายงานเป็นการให้ข่าวซึ่งการให้ข่าวสารก็ต้องอาศัยกรรมวิธีที่ดีของการสื่อความ

การรายงานจึงถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการบริหารกิจกรรมนักเรียน การรายงานที่ดีย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน ซึ่งจะช่วยให้การบริหารงานของผู้บริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (นิรันดร์ จุลทรัพย์. 2551: 96-97)

วันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา (2533: 18) กล่าวว่า การประเมินผลทุกครั้งจะต้องมีการทำรายงานสรุปผลการประเมินเก็บไว้เป็นหลักฐานเพื่อใช้เป็นข้อมูลให้คณะกรรมการรุ่นต่อไปได้ศึกษาวิธีการจัดการดำเนินการทั้งด้านความสำเร็จและความล้มเหลว และเพื่อเป็นข้อมูลสรุปการประเมินก่อนสิ้นปีการศึกษา

สรุปได้ว่า การประเมินผลการจัดกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากผลที่ได้จากการประเมินการจัดกิจกรรมจะสะท้อนให้เห็นข้อดีข้อเสียในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม แล้วนำผลที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป และจัดทำเป็นรายงานผลการจัดกิจกรรมเมื่อสิ้นภาคการศึกษาทุกครั้ง เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ต่อไป

1.5 องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

กระบวนการเรียนรู้

คำว่า “กระบวนการ” กรมวิชาการ ให้ความหมายว่า แนวทางการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีขั้นตอน ซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ขั้นตอนดังกล่าวเป็นขั้นตอนตามที่ผู้เสนอไว้ ได้มีการทดลองใช้แล้วและแสดงว่าเป็นขั้นตอนที่ช่วยให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์และเป้าหมายได้ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด การเรียนรู้นับว่าเป็นกรรมวิธีหรือกระบวนการ (Process) อย่างหนึ่งเกิดขึ้นระหว่างตัว ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการของการเรียนรู้ เป็นการดำเนินไปตามขั้นตอน คือ

1) ตัวผู้เรียนที่มีแรงจูงใจ (Motive) หมายถึง พลังงานอย่างหนึ่งของชีวิตที่เป็นแรงให้เกิดพฤติกรรมของบุคคลออกมา ชนิดต่างๆ ของแรงจูงใจ แบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ แรงจูงใจทางร่างกาย (Physiological Motives) เป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนมีชีวิตไม่ตาย เช่น ความหิว การหลีกเลี่ยงอันตราย ความเจ็บปวด และความปรารถนาในการรักษาชีวิตอยู่ในอุณหภูมิที่พอเหมาะ เป็นต้น แรงจูงใจทางจิต (Psychological) บางทีก็เรียกว่า “Ego Motives” มีอำนาจต่อมนุษย์มาก เช่น ความต้องการความปลอดภัย ต้องการชื่อเสียง ให้คนอื่นยกย่อง แรงจูงใจทางจิตนี้มนุษย์ทำให้สมปรารถนาได้ยากมาก มันจึงมีบทบาทต่อชีวิตมาก และแรงจูงใจทางนิสัย (Habit Motives) นิสัยให้ประโยชน์มากกับมนุษย์ เช่น การหิวผอม การแปร่งฟัน สูบบุหรี่ การรักษาความสะอาด การวางรูปทรงร่างกายให้สง่างาม การปรับระดับเสียงพูด เป็นต้น

2) ผู้เรียนเกิดความมุ่งหมายในการเรียน (Goal) ทุกคนถ้ารู้ว่าตนเองจะทำอะไร ทำไปเพื่ออะไร (คือจุดประสงค์) แน่แน่นอนจะทำให้คนๆ นั้นสามารถแก้อุปสรรคต่างๆ อันขัดขวางต่อชีวิตให้ลุล่วงไปด้วยความมานะ อดทนขยันขันแข็ง และเกิดผลเต็มที ดังนั้นนักเรียนจึงต้องมีความมุ่งหมายในการเรียนเป็นของตนเองก่อน และอาศัยครูช่วยพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่มีคุณค่าเหมาะสมจริง ๆ ต่อชีวิตและสังคม ข้อคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายในการเรียน

3) ผู้เรียนประสบอุปสรรคขัดขวางมิให้ไปถึงจุดหมายนั้นได้ง่าย ๆ คือ ความขัดแย้งกับแรงจูงใจ ความไม่พร้อมบริบูรณ์ทางส่วนตัว และสิ่งแวดล้อมไม่อำนวย (สุโท เจริญสุข. ม.ป.ป.: 90-91)

กระบวนการเรียนรู้นักการศึกษาได้กล่าวเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวความคิดของ บลูม เบนจามิน เอส. บลูม (Benjamin S. Bloom) ว่ามี 6 ขั้นดังนี้

1) ความรู้ (Knowledge) หลังจากทีบุคคลได้เรียนรู้ไปแล้วจะเกิดเป็นความรู้ติดตัวผู้เรียน โดยวัดได้จากการจำได้หรือท่องจำได้ เป็นต้น

2) ความเข้าใจ (Comprehension) ต่อจากขั้นที่ 1 บุคคลจะแปลความหมายหรืออธิบายสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วในขั้นที่ 1 เกิดเป็นความเข้าใจขึ้น

3) การนำไปใช้ (Application) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้มีความรู้ความเข้าใจแล้วจะสามารถนำความรู้และความเข้าใจไปใช้ได้ เช่น เรียนรู้การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ใช้สูตรด้านกว้างคูณด้านยาว ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ ต่อจากนั้นผู้เรียนสามารถนำไปคำนวณหาพื้นที่ของห้องเรียนได้ เป็นต้น

4) การวิเคราะห์ (Analysis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 3 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงที่มาของหลักสูตรการคำนวณหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ว่ามาจากผลรวมของพื้นที่หน่วยย่อยๆ เป็นต้น

5) การสังเคราะห์ (Synthesis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 4 แล้วบุคคลจะมีความสามารถในการสังเคราะห์หรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ เช่น การนำผลรวมของพื้นที่ของหน่วยย่อยๆ มารวมกันจะได้เป็นพื้นที่ของสี่เหลี่ยมใหญ่ จึงได้สูตรว่าพื้นที่สี่เหลี่ยมเป็นผลคูณของด้านกว้างและด้านยาว เป็นต้น

6) การประเมินผล (Evaluation) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 5 แล้วบุคคลจะมีความสามารถในการตัดสินใจหรือตีค่า หรือประเมินค่าของสิ่งที่พบเห็น ว่าถูกต้องและดีงามหรือไม่ เป็นต้น (มาลินี จุฑะรพ. 2537: 62)

Mouley (1976: 229-232) ได้จัดเตรียมลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้เป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1) แรงจูงใจ หมายถึง สภาพที่อินทรีย์เกิดความต้องการหรืออยู่ในภาวะขาดสมดุลก็จะทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจ เพื่อผลักดันให้เกิดแรงจูงใจ เพื่อผลักดันให้เกิดพฤติกรรมทดแทนภาวะขาดดุลหรือทำให้อินทรีย์อยู่ภาวะสมดุล แรงจูงใจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในการเรียนรู้และเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมให้เกิดขึ้น

2) เป้าหมาย หมายถึง สภาพต่อจากการที่บุคคลเกิดแรงจูงใจ แล้วบุคคลก็จะกำหนดเป้าหมาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าหมายจึงเป็นส่วนผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรม และนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ลักษณะเป้าหมายอาจแตกต่างกัน บางคนอาจเป็นเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางสรีระ และบางคนอาจกำหนดเป้าหมายตอบสนองความต้องการทางสังคมก็อาจเป็นไปได้

3) ความพร้อม หมายถึง สภาพความพร้อมของอินทรีย์ทางร่างกายจิตใจ อวัยวะต่างๆ ในการเรียนรู้ รวมทั้งความเจริญเติบโตของร่างกาย แรงจูงใจ ความสนใจ ประสบการณ์เดิม เป็นต้น ซึ่งความพร้อมดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ สามารถให้บุคคลเรียนรู้ได้แตกต่างกัน บุคคลที่มีความพร้อมมากก็อาจเรียนรู้ได้ดี เป็นต้น

4) อุปสรรค หมายถึง การเผชิญกับสิ่งกีดขวางหรือสิ่งสกัดกั้นระหว่างพฤติกรรมเป้าหมาย ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมาย บุคคลจึงเกิดความเครียดก็จะพยายามหาทางลดความเครียดลง หรือหาวิธีแก้ปัญหา ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ได้

5) การตอบสนองความต้องการ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อแรงจูงใจ เป้าหมาย ความพร้อมหรืออุปสรรค ซึ่งอาจเริ่มด้วยการตอบสนองที่เหมาะสมหรือแก้ปัญหาได้ดีที่สุด และการตอบสนองเป็นแนวทางไปสู่เป้าหมาย

6) การเสริมแรง หมายถึง เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมตอบสนองแล้ว ได้รับผลย้อนกลับในทางที่ดี อาจเป็นรางวัลหรือการเสริมแรงในรูปแบบต่างๆ เช่น คำชมเชย ความพอใจ ความสำเร็จ ความก้าวหน้า หรืออื่นๆ ก็จะทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมบ่อยครั้ง และมีความคงทนในการแสดงพฤติกรรม ดังนั้นการเสริมแรงจึงเป็นการให้ภายหลังจากการแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และทำให้พฤติกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยและคงทน

7) การสรุปความเหมือน หมายถึง หลังจากที่ได้เรียนรู้ได้บรรลุเป้าหมายแล้ว สามารถสรุปกฎเกณฑ์ หรือสถานการณ์การเรียนรู้ที่ประสบมา แล้วนำไปใช้ในสถานการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้ เป็นการขยายขอบเขตความรู้ให้กว้างขวางขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมาผลของการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ด้านความรู้ทักษะ และความรู้สึก กระบวนการเรียนรู้เป็นไปตามขั้นตอน ซึ่งจากกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นประการหนึ่งเป็นข้อสำคัญมากในการเรียนรู้ คือ แรงจูงใจ หากการเรียนรู้ด้วยการบังคับ ผลลัพธ์คือความรู้ย่อมไม่เต็มที่หรืออาจจะได้ผลตามเกณฑ์ที่คาดหวัง แต่ความรู้นั้นไม่คงทนถาวร หลังจากการเรียนรู้สักพักความรู้นั้นก็เลยเลือนหายไป ไม่สามารถอธิบายได้ แรงจูงใจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่โน้มน้าวมโนทัศน์ที่ลักษณะไม่คงที่ และไม่สามารถประเมินได้โดยตรงเป็นจำนวน พลังงานเป็นความพยายามที่บุคคลจะใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมาย ย่อมทำให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะมีปัญหาความคาดหวังของแต่ละบุคคล ซึ่งจะก่อให้เกิดเป้าหมายหรือการเรียนรู้และการนำไปใช้

ระบบการเรียนรู้และการสอนที่มีอยู่ในท้องถิ่น

ความหมายและองค์ประกอบของระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่น

ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นว่าเป็นระบบการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญของคนกลุ่มหนึ่งหรือรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่งหรืออีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นระบบที่มีมาแต่เดิม ก่อนที่ระบบการศึกษาจากภายนอกจะเข้ามาใน “ท้องถิ่น” (ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. 2535: 9) โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการเรียนรู้ออกเป็น 7 องค์ประกอบ คือ

1) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ โดยผู้ศึกษาอาจสังเกตจากประเด็นของการผลิตซ้ำในช่วงสั้น การผลิตซ้ำในที่นี้ หมายถึง การจัดกิจกรรม หรือการถ่ายทอดและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม และระบบคุณค่าในสังคมนั้นให้คงอยู่ต่อไป หรือทำการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในลักษณะของการปรับตัวทางสังคมเพื่อความอยู่รอด

2) เวลาและสภาพแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้ โดยศึกษาประเด็นย่อยในเรื่องทักษะเฉพาะอย่างความรู้ ค่านิยม ระบบความเชื่อ ช่วงระยะเวลาของกระบวนการเรียนรู้ สภาพที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น สถาบันทางศาสนา ครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ สนามกีฬา หรือในงานพิธีกรรมต่างๆ ที่คนมาชุมนุมกัน ลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นการพบปะกันเป็นประจำ การประกอบพิธีกรรมหรือพบกันโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง เป็นต้น

3) ผู้ถ่ายทอดหรือครู อาจจะได้ศึกษาได้จาก 2 ประเด็นสำคัญ คือ ใครเป็นผู้ถ่ายทอด เช่น สมาชิกภายในครอบครัว เครือญาติ สมาชิกเครือข่าย ผู้ถ่ายทอดนั้นเป็นบุคคลภายนอกหรือภายในของกลุ่มผู้เรียน และผู้ถ่ายทอดมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้นั้นอย่างไร และมีทัศนคติเป็นอย่างไร เช่น เป็นผู้ถ่ายทอดเชิงยึดเยียด ดูหมิ่นเหยียดหยาม ให้เกียรติและให้ความสนใจผู้เรียน บรรยากาศการเรียนรู้นั้นเป็นอย่างไร เช่น มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย หรือเป็นเผด็จการ นำเบื่อหรือน่าสนใจเพียงไร เป็นต้น

4) เนื้อหาที่มีการถ่ายทอดเป็นเรื่องอะไรบ้าง เช่น เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับเสรีภาพ สังคมโลกและชุมชน พฤติกรรมทางสังคมและทักษะการประกอบอาชีพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ โสยศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม หรือแม้แต่เรื่องทางศาสนา ค่านิยม ประวัติศาสตร์ กิจกรรมของผู้ใหญ่ในชุมชน หรือการใช้จิตสำนึกเพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญ ของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในและนอกชุมชน เป็นต้น

5) วิธีการถ่ายทอด อาจพิจารณาได้ 2 ประเด็นสำคัญๆ คือ วิธีการ เทคนิค การเรียนรู้ การสอนที่ใช้ เช่น การบรรยาย สาธิต การฟัง การพูดปากเปล่า การให้รางวัล การลงโทษ หรือการอภิปรายกลุ่ม การพูดคุยระหว่างบุคคล การสนทนากันในตลาดในชีวิตประจำวัน หรือการฝึกแก้ไขปัญหา เป็นต้น และมีการใช้รูปแบบการควบคุม “การเรียนการสอน ” นั้นอย่างไรบ้าง เช่น ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สภาพหรือใช้วิธีการบังคับ ข่มขู่ หรือทำให้ผู้เรียนเสียหน้า และวิธีใดที่เอื้อหรือเป็นผลเสียแก่การเรียนการสอนนั้นมากที่สุด ด้วยเหตุผลใด เป็นต้น

6) ผู้รับการถ่ายทอดหรือผู้เรียน อาจพิจารณาได้จากประเด็นย่อยต่อไปนี้ คือ ใครเป็นผู้เรียน เด็กกลุ่มอายุ เพศ เครื่องญาติ เครือข่าย สมาชิกของสังคม กลุ่มแม่บ้าน คนพิการ ผู้อพยพ ชาวเขา ชาวต่างวัฒนธรรม ฯลฯ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนอย่างไรและมีทัศนคติอย่างไร เช่น สนใจหรือไม่สนใจ ยอมรับหรือปฏิเสธ มีความใกล้ชิดต่อผู้สอนและมีความรู้สึกในทางบวกหรือลบต่อผู้สอน เป็นต้น และผู้เรียนได้รับรู้เนื้อหาที่ถ่ายทอดมาน้อยเพียงใด และสามารถบูรณาการความรู้กับพฤติกรรม หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต และกิจกรรมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด และที่สำคัญคือผู้เรียนได้แรงกระตุ้นจากผู้สอนอย่างไรบ้าง เป็นต้น

7) ผลการเรียนรู้หรือผลลัพธ์ของการเรียนการสอน (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2539: 10-14) สุกวี เจริญสุข และคณะ (2541: 75-80) ได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา ประกอบด้วยหลักการ 3 ส่วนด้วยกันคือ หลักความเหมือน หลักความแตกต่าง หลักความเป็นฉัน

1. หลักความเหมือน เรียนรู้สุนทรียภาพ โดยการเรียนแบบและการทำซ้ำ
2. หลักความแตกต่าง เรียนรู้สุนทรียภาพ โดยการแสวงหาความแตกต่าง เป็นความต้องการสิ่งใหม่ๆ เพื่อความมีชีวิตชีวาเพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ที่เรียกว่า แหกคอก และทางเวทดา
3. หลักความเป็นฉัน เรียนรู้สุนทรียภาพ โดยแสวงหาตัวเองอดความเป็นฉันและในความเป็นฉันคือ รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะ ดนตรี กีฬา ของผู้เรียนนั้น สามารถจัดได้เป็น 5 ขั้นตอนคือ 1. การเลียนแบบ เป็นกระบวนการที่เด็กจะต้องได้ยินเสียงดนตรี ได้เห็นและได้สัมผัส แล้วอาศัยการเลียนแบบเพื่อที่จะลอกเลียนให้เหมือนแบบ 2. การทำซ้ำ เป็นการย้ำทักษะเพื่อให้เกิดความแม่นยำ ชำนาญ สามารถควบคุมกำกับและจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรให้ผู้เรียนทำซ้ำให้ท่องจนขึ้นใจ 3. การแหกคอก เกิดจากการทำซ้ำจนขึ้นใจแล้วซ้ำจนเกิดความเบื่อหน่าย จำเจ มีความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลง แต่การเปลี่ยนแปลงมีความคงเดิมไว้เป็นบางส่วน และบางส่วนของที่แสดงออกความเป็นตัวของตัวเอง 4. ทางเวทดา เป็นการสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาใหม่ มีทักษะที่สมบูรณ์ มีความถูกต้องและแม่นยำ มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถปฏิบัติได้ทันทีโดยไม่ต้องคิด และสามารถคิดออกมาได้เรื่อยๆ โดยไม่ซ้ำกัน 5. ความเป็นฉัน คือการเรียนรู้อันแตกฉาน สามารถสร้างงานที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตัวเอง ยากที่บุคคลอื่นจะลอกเลียนแบบได้ ในขณะเดียวกันงานนั้นมีกลิ่นอายและวิญญาณทางวัฒนธรรมไทยด้วย

1.6 องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดและการถ่ายทอดการแสดงพื้นบ้าน กระบวนการถ่ายทอด

การสืบทอด หมายถึง การที่คนรุ่นหนึ่งสร้างสรรค์ สั่งสม และถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความสามารถ ตลอดจนผลิตผลจากความรู้ ความคิด ความสามารถนั้นๆ ต่อไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อความต่อเนื่องและเจริญก้าวหน้าของเผ่าพันธุ์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534: 6-9)

การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาไทยในอดีตและในปัจจุบันมีลักษณะหลากหลายรูปแบบ ขึ้นกับการเรียนรู้ว่าทำที่ไหนและอย่างไร เพราะมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย เรียนรู้ในวิถีชีวิต เรียนรู้ในการปฏิบัติ เรียนรู้ในการทำงาน และเรียนรู้ในความสัมพันธ์กับคนอื่นในชุมชน ซึ่งพอสรุปได้ว่า การเรียนรู้แห่งแรก คือ ครอบครัว การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาเกิดขึ้นภายในครอบครัว จากพ่อแม่สู่ลูก จากพี่น้องเครือญาติใกล้ชิดที่ถ่ายทอดให้กันและกัน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ หลายอย่างจะไม่มีเผยแพร่ให้คนอื่น ถือว่าเป็นมรดกของวงศ์ตระกูล เช่น ความรู้เรื่องการรักษาโรค ยา สมุนไพร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็มีหลาย ๆ อย่างที่ไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าเป็นการถ่ายทอดหรือเป็นการสืบทอด เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น พ่อสอนลูก ไถนา สอนลูกดูแลสัตว์เลี้ยง ซึ่งลูกจะเป็นคนช่วยพ่อ ดูว่าพ่อทำอะไร แล้วเลียนแบบพ่อ เป็นต้น การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน (Daily Life) เป็นการถ่ายทอดวิธีการปัญญาและการปฏิบัติงาน โดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดในชีวิตประจำวันจากพ่อแม่ไปสู่ลูกหลาน การเรียนรู้ จากการศึกษาเล่าเรียน (Education Training) เป็นการจดเป็นตำรา ท่องจำ ฝึกหัด และจัดทำเครื่องมือใช้เองโดยมีผู้สอน คือ ครู ผู้รับการถ่ายทอด คือ นักเรียน และสุดท้ายการรับความรู้ภูมิปัญญาจากสังคมภายนอก เป็นการรับรู้รูปแบบวิธีการจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534: 6-9)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการสืบทอด กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาเกิดจากการสร้างสรรค์ สั่งสมภูมิปัญญาเป็นตามแบบธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีพัฒนาการมายาวนาน เป็นกระบวนการที่ทำให้ความสามารถในการแสวงหา เลือกรร กลั่นกรอง และสั่งสมองค์ความรู้ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม และความรู้ใหม่จากภายนอก แล้วนำมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน (กาสั๊ก เตชะชันหมาก. 2545: 10) แม้สังคมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า หรือผันแปรไปอย่างไร มนุษย์ก็ยังคงความเป็นมนุษย์ ดังนั้น ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์จึงมีความสำคัญและถือได้ว่าเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างโลกเทียมจริงขึ้นมาได้ และได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้าที่เรียกว่า เทคโนโลยีข่าวสารอันทรงประสิทธิภาพก็ตาม มนุษย์ก็ยังคงต้องเรียนรู้จากการมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วสั่งสมไว้เป็นมรดกทางปัญญา จึงมีความสำคัญควบคู่ไปกับการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้า และได้ประมวลกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไว้ 8 ประการ ดังนี้

1) ในบรรพกาล มนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูก ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความล้มเหลวก็ถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บแต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของ พันธมิตรรายจากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก มนุษย์ก็สะสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอด ส่งต่อให้แก่ลูกหลาน เผ่าพันธุ์ของตนนาน ๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติ หรือห้ามปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป

2) มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย ในกรณีของชาวบ้านในประเทศไทยก็จะเห็นว่าชาวภาคเหนือเรียนรู้จากการรวมกันจัดระบบเหมืองฝาย เพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขาแล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ชาวอีสานเรียนที่จะเสาะแสวงหาแหล่งดินน้ำชุ่มเป็นที่ทำกิน หรือขุดสระไว้เป็นบารายรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือ และทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนชาวภาคใต้ก็เรียนรู้พึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่น ต่างทำเลในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเลด้วยการผูกไมตรี แลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป ได้กลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3) การถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (Transmission) แต่คนรุ่นหลัง ด้วยการสืบทอดวิธีการสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral Tradition) ในรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และสร้างความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (Literary Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวบ้าน ทุกภูมิภาคจะนิยมสองวิธีแรก คือ สืบทอดวิธีการและสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้ง จึงจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ยาตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรม คำสอน คำตักเตือน ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนานนิทาน สุดแต่จะสะดวกและจะเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน การถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์หรือการสืบทอดก็ไม่มียุคตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในบางกรณี ความรู้ที่สั่งสมไว้ก็ถดถอยหรือสูญหายได้

4) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม กล่าวในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวใจคนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้ การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาพื้นบ้านความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรมก็ไม่มีที่ยึดกุมภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านั้นแต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

5) ศาสนาทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศิลปะและวัตรปฏิบัติ ตลอดจน พิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ ล้วนมีส่วนตอกย้ำ ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคง อบอุ่น ทางจิตใจ

6) การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมผสานกลมกลืนบ้างขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ

7) การผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Culture Reproduction) ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้เข้ากับฐาน ความเชื่อเดิมขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8) ครูพักลักจำ ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังอยู่ต่อไปในที่นี่ วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบทำลองดูตาม แบบอย่าง ที่เฝ้าสังเกตอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของคนเมือง สามารถทำได้จริงวิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเสมือน การลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของผู้อื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความในทางชั่วร้ายใหม่ หากเป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากก็น้อยและถ้ายอมรับนับถือว่า วิธีการเรียนที่ดูประหนึ่งไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูงมีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นการหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพก็จะเห็น การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลอีกทางหนึ่งได้โดยนัยดังกล่าวนี้ครูพักลักจำเป็นคนละเรื่องกันกับการขโมยลิขสิทธิ์ทางปัญหาที่เป็นโรคระบาดอยู่ในปัจจุบัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544: 300-307)

กระบวนการถ่ายทอดความรู้

แนวคิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ มีบุคคลให้ความสำคัญและแนวคิดไว้หลายลักษณะด้วยกัน คือ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533: 21-22) กล่าวว่า การถ่ายทอดวิชาความรู้และศิลปะ วิทยาการพิเศษเฉพาะทาง เช่น การรักษาโรคพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน ครูอาจารย์นอกจากจะดูว่า ผู้ที่ต้องการเรียนวิชานั้นมีพรสวรรค์หรือภูมิปัญญาที่น่าจะเรียนรู้หรือไม่ ยังต้องดูที่ภูมิธรรมของผู้ที่จะมาเป็นศิษย์ด้วย ศิลปะพื้นบ้านในหมู่ผู้ที่ทรงทั้งภูมิธรรมและปัญญาเท่านั้น วิชาความรู้พื้นบ้าน จึงเป็นของสูงที่แม้ว่าจะมีเงินก็ไม่อาจซื้อกันได้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543: 4-9) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสาน การถ่ายทอด ความรู้ของชาวอีสานที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งนั้นมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย และเนื้อหาสาระที่ต้องการสื่อสาร วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่ คือ ต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน และการลองทำ เช่น การเล่นเกมปริศนา การเล่านิทาน

การเล่นเกมปริศนา เกิดจากวิสัยทัศน์ของมนุษย์ชอบซักถาม โดยเฉพาะวัยเด็กเป็นช่วงของการเรียนรู้รอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ถ้อยคำ เรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ลักษณะของพืชและสัตว์ การผูกปริศนานั้นผู้ใหญ่จะเรียงร้อยถ้อยคำคล้องจองให้เสียงและจังหวะเลือกใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติคำที่เปรียบเทียบให้เข้าใจ เพื่อสร้างแรงดึงดูดจิตใจ เพื่อให้เด็กจดจำง่าย เช่น

“ใหญ่แล้วขาว ยาวแล้วสั้น แม่นหยิ่ง (เส้นผม)

อ้อล้อท่อโป่มือ ฟือไปทั่วทุ่ง แม่นหยิ่ง (ลูกตา)”

การเล่านิทาน เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้โดยอาศัยความสนุกสนานจากตัวละคร เหตุการณ์ในท้องเรื่อง การเล่านิทานมีหลายประเภท เช่น นิทานสำหรับเด็กจะมีขนาดสั้น ตัวละครมีทั้งมนุษย์และสัตว์ เนื้อหาเป็นเรื่องสร้างเสริมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา เมื่อผ่านเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ซึ่งเป็นวัยทำงาน วัฒนธรรมอีสานมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่า ช่วยเพิ่มพูนความรู้จากการฟัง และเป็นการทำงานร่วมกันทางสังคมเพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่า คือ ผู้อาวุโส หรือผู้ที่มีความรู้ซึ่งเล่าในโอกาสพิเศษ เช่น งานศพ และพิธีอยู่ไฟ

กล่าวโดยสรุป วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสานมีหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย วิธีที่นิยมมาก คือ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับความศรัทธาในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไม่นิยมในขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับแบบแผนการเรียนรู้แต่ละชุมชนอาจเหมือนกันหรือต่างกันเป็นธรรมดาโลก แต่โตกนาฏกรรมในวงการศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน เน้นเรื่องความรู้ และการใช้ความรู้สงเคราะห์ตนเอง สงเคราะห์ชุมชนทั้งสองอย่างจะต้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผลการเรียนรู้จริง รู้อย่างถ่องแท้จึงจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531: 25-26) กล่าวว่า สำหรับประสบการณ์หรือความรู้ที่มนุษย์ถ่ายทอดแก่กันในสังคมหรือชุมชนอาจสรุปได้ 2 ด้าน

1. ด้านที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความชำนาญในการทำมาหากินนั้น เป็นการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้หรือจับต้องได้ เป็นการเรียนรู้ในการทำไร่นา หรือทำตามอาชีพพ่อแม่เป็นส่วนใหญ่ เช่น พ่อแม่ มีอาชีพทำนาก็จะพาครอบครัวออกไปเรียนรู้จากของจริงที่ทำอยู่ ซึ่งการเรียนรู้ที่นั่นอาจไม่รู้ตัวว่า ได้เรียนรู้จากการไถ การคราด การดำ หรือ การเก็บเกี่ยวข้าว แต่สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

2. ด้านที่เป็นอุดมการณ์หรือวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ อาจจะเป็นสิ่งที่จับต้องได้ หรือบางอย่างมองไม่เห็น ไม่สามารถจับต้องได้ การยอมรับของสังคมซึ่งเป็นด้านอุดมการณ์หรือวัฒนธรรมการศึกษานั้นไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน ยั่งยืนทุกยุคทุกสมัย ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบท และสภาวะของสังคมของแต่ละชุมชน แต่อุดมการณ์และวัฒนธรรมจะมีสาระแก่นแท้อยู่ที่แสดงให้เห็นคุณค่าความเจริญ และศักดิ์ศรีของชุมชนนั้นๆ จึงมีการถ่ายทอดความรู้จากคนอีกรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นความเชื่อ ศาสนา ภาษา การทำมาหากิน ศิลปะ และการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบอื่นในสังคมหรือชุมชนนั้น เช่น พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี คติชาวบ้าน การละเล่นเพลงพื้นบ้าน การสร้างบ้านและการเลี้ยงดู ฯลฯ ซึ่งมีความกลมกลืนกับสภาพท้องถิ่น ทรัพยากร และสังคม ความสอดคล้องและการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้คนไทยสมัยก่อนดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข กลมกลืนกับธรรมชาติ และมีลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 5-6) ได้กล่าวถึงความหมายของการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนไว้ว่า หมายถึง กระบวนการรวม (Total Process) กระบวนการหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งปัจจัยบุคคลได้อาศัยพัฒนาบุคลิกภาพของตน และเป็นแหล่งที่เขาอาศัยเรียนและฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม (Social Actor) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการรวมเพราะกระบวนการนี้รวมกระบวนการหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน เช่น กระบวนการเรียนรู้ภาษา ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม ความเชื่อ อาชีพ และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดความรู้หรือวิธีการของสังคมประภคิตมี 2 ประเภท คือ การอบรมโดยตรง (Direct Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่เป็นทางการ มีการกำหนดเนื้อหาวิธีการไว้เป็นการแน่นอน และการอบรมโดยอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากการได้เห็น ได้ฟังตามธรรมชาติ สุพัตรา สุภาพ (2516: 56-59) และสังคมประภคิต มีความมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

- 1) เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัย
- 2) เพื่อปลูกฝังความมุ่งหวัง
- 3) เพื่อสอนให้รู้จักบทบาททางสังคม
- 4) เพื่อสอนให้เกิดทักษะ

ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในชุมชน คือ ครอบครัว กลุ่มเพื่อนในโรงเรียนและกลุ่มอาชีพ โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุด (จำนง อติวัฒนสิทธิ์. 2523: 195)

การถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัวมีความสำคัญกับลูกมากกว่าที่ลูกได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาทั้งปัญญา ทักษะ และอารมณ์ด้วย แต่น่าเสียดายที่สมัยนี้มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นทำให้ชีวิตของพ่อแม่ต้องแยกจากกัน (ประเวศ ะสี. 2532: 23)

ประเวศ ะสี (2534: 4) ได้เสนอว่าสังคมไทยและโลกจะปรับเปลี่ยนสู่วัฒนธรรมการเรียนรู้ซึ่งมีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. มีฉันทะในความรู้
2. มีความสามารถในการแสวงหาความรู้
3. มีการใช้ความรู้ในการดำรงชีวิตและการทำงาน
4. เกิดประโยชน์จากการใช้ความรู้

มีการถ่ายโอนบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ในสังคม เมื่อมีระบบโรงเรียน โรงเรียนจะเข้ามาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แทนครอบครัว และชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535: 28) ได้กล่าวว่า เมื่อเปรียบเทียบการเรียนการสอนในโรงเรียนกับการเรียนในบ้านและวัดในยุคเดียวกัน พบว่าบ้านและวัดลดความสำคัญในการถ่ายทอดไปมาก ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความไว้วางใจกับการเรียนการสอนในโรงเรียน จนเลิกถ่ายทอดวิชาชีพหรือความรู้ดั้งเดิมในครอบครัวให้สมาชิกรุ่นหลัง แต่อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดด้านจริยธรรมศีลธรรม ครอบครัวก็ยังมีบทบาทมากกว่าการสอนในโรงเรียน

จิราวัลย์ ซาเหลา (2546: 102) ได้กล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของศิลปินหมอลำอาชีพ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การคัดเลือกบุคคลที่จะรับการถ่ายทอด ผู้เรียนจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้ มีน้ำเสียงดี ล้ำเพราะ มีบุคลิกภาพที่ดี ลักษณะความจำ ปฏิภาณไหวพริบดี และที่สำคัญต้องมีใจรักที่จะเป็นหมอลำ

2. วิธีการถ่ายทอด ครูผู้สอนจะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนด้วยการสาธิต การบรรยาย การบอกเล่า การเลียนแบบจากต้นแบบ (ครูผู้สอน) การฝึกปฏิบัติจริง และการฝึกฝนด้วยตนเอง

3. เนื้อหาที่จะถ่ายทอด ประกอบด้วย ความเป็นมา กลอนลำ การพ็อน/ การเต้นประกอบลำ องค์ประกอบในการแสดง เช่น เครื่องดนตรี การแต่งกาย ฉาก เวที เป็นต้น และขั้นตอนในการแสดง

4. ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเริ่มจากการทดสอบน้ำเสียงของผู้เรียน ให้นักเรียนฝึกท่องกลอน ฝึกน้ำเสียงการโอ้ การเอื้อน ฝึกท่าพ็อนประกอบการลำ ฝึกกลอนลำ ท่าพ็อนให้เข้ากับเสียงแคน และเสียงดนตรี ออกรับงานแสดงร่วมกับหมอลำที่มีชื่อเสียง เพื่อหาประสบการณ์ และออกรับงานเดี่ยว

5. การทดสอบและประเมินผลการเรียน ซึ่งจะทดสอบในเรื่องความจำ ความสามารถ และปฏิภาณไหวพริบ

รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow) (ทิสนา แชมมณี. 2548: 37-38) การพัฒนาทักษะปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน ที่ซับซ้อนน้อยไปสู่ซับซ้อนมาก 5 ขั้นตอน

1) ขั้นการเลียนแบบ ผู้เรียนสังเกตการกระทำที่ต้องการให้ทำได้ รับรู้สังเกต เห็นว่ามีขั้นตอนอะไรบ้างแม้จะไม่ละเอียดครบถ้วน

2) ขั้นการลงมือทำตามสั่ง ทำตามโดยไม่มีแบบให้เห็น ทำให้ได้ประสบการณ์ในการลงมือทำ อาจค้นพบปัญหาต่างๆ ซึ่งช่วยให้เกิดเรียนรู้ และการปรับการกระทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น

3) ขั้นการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนจนทำได้ถูกต้องสมบูรณ์ โดยไม่จำเป็นต้องมีต้นแบบหรือคำสั่ง ทำได้อย่างถูกต้องแม่นยำ พอดี สมบูรณ์แบบ

4) ขั้นการแสดงออก ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกฝนมากขึ้น จนกระทั่งสามารถทำสิ่งนั้นได้ ถูกต้องสมบูรณ์แบบอย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว ราบรื่น และด้วยความมั่นใจ

5) ขั้นการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ ทำอย่างสบายๆ อัตโนมัติ ไม่ต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษ จึงต้องอาศัยการปฏิบัติบ่อยๆ ในสถานการณ์ที่หลากหลายจนชำนาญ

เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถด้านทักษะการปฏิบัติ อย่างถูกต้องสมบูรณ์ แสดงออก และกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ

รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของซิมพ์สัน (Simson) (ทิสนา แชมมณี. 2548: 35-37)

ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนพัฒนาการปฏิบัติหรือทำงานที่ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวหรือการประสานของกล้ามเนื้อทั้งหลายได้อย่างดี ตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ชั้นการเรียนรู้ สังเกตการทำงาน รับรู้การกระทำ
 - 2) ชั้นการเตรียมความพร้อม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ให้พร้อมต่อการเคลื่อนไหว หรือแสดงทักษะ
 - 3) ชั้นการตอบสนองภายใต้การควบคุม อาจให้เลียนแบบหรือลองผิดลองถูกจนสามารถตอบสนองได้ถูกต้อง
 - 4) ชั้นลงมือกระทำจนเป็นกลไกที่ทำได้เอง ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ และเกิดความเชื่อมั่นในการทำสิ่งนั้นๆ
 - 5) ชั้นการกระทำอย่างชำนาญ ผู้เรียนได้ฝึกฝน จนทำได้อย่างคล่องแคล่ว ชำนาญ เป็นไปโดยอัตโนมัติ และด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง
 - 6) ชั้นการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ ช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงทักษะหรือการปฏิบัติของตนให้ดียิ่งขึ้น และประยุกต์ใช้ทักษะในสถานการณ์ต่างๆ
 - 7) ชั้นการริเริ่ม หลังจากสามารถปฏิบัติอย่างชำนาญ และสามารถประยุกต์ในสถานการณ์หลากหลาย จะเกิดความคิดริเริ่มใหม่ๆ ทำให้ปรับการปฏิบัติไปตามที่ตนต้องการ
- เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำแสดงออก อย่างคล่องแคล่ว ถูกต้อง ชำนาญ ในทักษะที่ต้องการ และช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความอดทน การปรับพัฒนาทักษะให้เชี่ยวชาญ มีคุณค่ายิ่งขึ้น

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

1. การบรรยาย (Lecture) เป็นเทคนิคที่ธรรมดาที่สุด แต่มีประสิทธิภาพที่สุดสำหรับการเรียนในเรื่องของข้อเท็จจริง ข้อสรุป หลักการ หรือทฤษฎี
2. การอภิปราย (Discussion) เป็นเทคนิคที่เน้นการจัดกิจกรรมในลักษณะที่พัฒนาการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนด้วยตนเอง กระบวนการพื้นฐาน ก็คือ การเสนอหัวข้อหรือชื่อเรื่องซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสพูดแสดงความคิดเห็นของตนในหัวข้อที่อภิปราย ครูจะคอยเป็นผู้นำในการอภิปรายเท่านั้น
3. ประสบการณ์ตรง (Directed Experience) การกระทำที่ใช้กับประสบการณ์ตรง มักจะเป็นการบอกกล่าว หรือแสดงให้เห็น การสาธิตจะถูกนำมาใช้บ่อย ผู้เรียนจะต้องสามารถจัดกระทำกับเครื่องมือหรืองานได้ภายใต้เงื่อนไขที่ควบคุม เทคนิคนี้จะใช้กับวิชางานบ้าน อุตสาหกรรม ศิลป์ หรือใช้กับวิชาทางด้านอาชีพมากกว่าวิชาการ เพราะผู้เรียนจะได้ลงมือกระทำมากกว่าเป็นผู้สังเกตการณ์
4. การสาธิต (Demonstrations) การสาธิตมักจะกระทำควบคู่ไปกับการบอกหรือการอธิบาย การสาธิตเป็นเทคนิคที่ใช้สำหรับแสดงถึงการทำงานของบางสิ่งบางอย่าง แบบจำลองหรือของจริงจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสาธิตส่วนมากจะเป็นลักษณะการสอนแบบบรรยาย ถ้าในการสาธิตครูเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทางในการทำนายถึงผลการสาธิต แต่การสาธิตก็สามารถจัดให้เป็นการสอนแบบสืบสวนได้ ถ้าครูอนุญาตให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจ และทำการทดลอง เพื่อตรวจสอบการตัดสินใจนั้นว่าถูกหรือผิดด้วยตนเอง

5. บทบาท สถานการณ์จำลอง (Role – Playing Simulation) เป็นเทคนิคที่มาจากพื้นฐานทางจิตวิทยาในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน บทบาทสมมุติเป็นการให้ผู้เรียนแสดงบทบาทตามที่ได้รับมอบหมายโดยไม่จำเป็นจะต้องให้มีความละเอียดหรือประณีตเท่ากับสภาพจริง ในการใช้บทบาทสมมุติครูจะคอยเป็นผู้สังเกตและควบคุมให้ผู้เรียนแสดงบทบาทอยู่ในขอบเขตสถานการณ์จำลองเป็นการจัดสถานการณ์ให้เหมือนจริง สามารถพบได้มากในโรงเรียนฝึกอาชีพ (ศศิธร ชูเกษม. 2529: 33-34)

6. การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติ (Role Plays)

บทบาทสมมุติ (Role Plays) เป็นประเภทหนึ่งของการจำลองสถานการณ์ซึ่งมีลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การแสดงบทบาทสมมุติจะกระทำโดยการให้ผู้เรียนที่เป็นผู้จินตนาการว่า ตนสวมบทบาทอะไรอยู่ในสถานการณ์ที่กำหนดไว้ แล้วให้แต่ละคนแสดงบทบาทของตัวเองในสถานการณ์นั้นๆ โดยมีจุดประสงค์ของการแสดงคือ การเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับบุคคลอื่น หรือเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ตนเองเผชิญอยู่

การใช้บทบาทสมมุติ สามารถใช้แรงกระตุ้นและวิธีการในการพัฒนาทักษะทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ในงานประเภทอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การให้คำแนะนำ การสัมภาษณ์ การให้คำปรึกษา และการจัดการต่างๆ เป็นต้น

การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทสมมุติขึ้นมาที่ยึดความจริงเป็นหลัก โดยที่ผู้เรียนและครูร่วมกันจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออก ตามที่ตนเองคิดว่าควรจะเป็น และนำเอาการแสดงออกทั้งทางความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียนที่เป็นผู้แสดงบทบาทสมมุติอภิปรายเพื่อการเรียนรู้ บทบาทสมมุตินั้นมี 2 ลักษณะ คือ

6.1 บทบาทสมมุติแบบเตรียมบทไว้ล่วงหน้า มีกระบวนการดังนี้

1) ชั้นเตรียม

ผู้เรียนและครูร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนดปัญหาที่ต้องการชี้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และครูร่างกรอบหรือเตรียมบทให้ผู้เรียนร่วมกันแสดง

2) ชั้นแสดง

2.1) ผู้เรียนทำความเข้าใจจุดประสงค์ในเรื่องที่จะเรียน

2.2) ผู้เรียนที่อาสาหรือถูกกำหนดให้แสดงบทบาทสมมุติร่วมกัน ศึกษาบทและเตรียมการ ขณะเดียวกันผู้ที่ไม่ได้แสดงบทบาทสมมุติควรคอยประคับประคองและสังเกตการณ์การแสดง เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการอภิปรายหลังการแสดงบทบาทสมมุติจบลง

2.3) เพื่อให้การแสดงบทบาทสมมุติของผู้เรียนสมจริง และไม่เกิดความประหม่า ครูควรพูดคุยกับผู้เรียนก่อนการแสดง และแนะนำให้ผู้เรียนที่เป็นผู้แสดงได้แสดงอารมณ์ออกอย่างเต็มที่ เพื่อให้ทั้งผู้เรียนและผู้สังเกตการณ์เข้าใจเหตุการณ์และการแสดงออกของบุคคลในเหตุการณ์นั้นมากขึ้น และระหว่างมีการแสดงนั้น ครูไม่ควรให้มีการขัดจังหวะ นอกจากกรณีที่มีเหตุจำเป็น เช่น ผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือ เป็นต้น

2.4) การยุติการแสดงบทบาทสมมุติ ควรยุติเมื่อเห็นว่าการแสดงนั้นให้ข้อมูลเพียงพอต่อการอภิปราย การวิเคราะห์ ตามประเด็นที่กำหนดให้และผู้สังเกตการณ์พอจะเดาเหตุการณ์ต่อไปได้ หรืออีกในกรณีหนึ่ง คือ ผู้แสดง แสดงผิดไปจากความเป็นจริงของบท หรือจบการแสดงบทบาทสมมุตินั้นแล้ว

3) ขั้นการวิเคราะห์และอภิปรายการแสดง

ผู้เรียนที่เป็นผู้สังเกตการณ์และผู้เรียนที่เป็นผู้แสดง แบ่งกลุ่มตามความสมัครใจตามจำนวนที่กำหนด และร่วมกันอภิปรายหรือวิจารณ์ หรือวิเคราะห์สถานการณ์ที่พบจากการแสดงบทบาทสมมุติ ในการอภิปรายนั้นครูควรเสนอแนะผู้เรียนหรือกำหนดกรอบในการอภิปราย โดยให้ใช้หลักตรงไปตรงมาไม่ใช้ความรู้สึกของตนเองวิจารณ์การแสดงบทบาทสมมุติ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ไปใช้ในวิถีชีวิตจริงของผู้เรียนได้ และหากพบว่าผู้เรียนแต่ละกลุ่มไม่สามารถอภิปรายได้ ครูควรเป็นผู้นำการอภิปรายหรือทำความเข้าใจให้กับผู้เรียน เพื่อให้การอภิปรายเป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนด

4) การนำเสนอการอภิปราย

เมื่อแต่ละกลุ่มอภิปรายเสร็จแล้ว ตัวแทนกลุ่มนำเสนอผลการอภิปรายหน้าชั้น และหากครูเห็นว่าสิ่งแต่ละกลุ่มนำเสนอที่ผู้เรียนยังได้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ไม่ครบ ครูควรเติมเต็มให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้สังเคราะห์ และสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ของผู้เรียน

5) ขั้นการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง

ผู้เรียนแต่ละคน บันทึกสรุปความที่ได้เรียนรู้จากเรื่องนี้ที่สามารถนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริง พร้อมระบุว่าใช้ในวิถีชีวิตจริงในสถานการณ์ใดบ้าง เพราะเหตุใด (กรมศึกษาออกโรงเรียน. 2541: 91-94)

7. ข้อเสนอแนะการเลือกวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

การเลือกวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูควรเลือกให้เหมาะสมกับสภาพการณ์หรือวัตถุประสงค์แต่ละบทเรียนว่าจะใช้วิธีการแบบใด โดยใช้วิธีการผสมผสานกันอย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้

7.1 เนื้อหาที่สอน ถ้าเนื้อหาที่สอนเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีหรือหลักการต่างๆ วิธีการสอนควรเป็นแบบอภิปรายหรือแบบบรรยาย ถ้าเป็นเนื้อหาที่ต้องฝึกปฏิบัติก็ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

7.2 วัตถุประสงค์ของบทเรียน โดยครูเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของแต่ละบทเรียน เช่น ให้ฝึกปฏิบัติหรือมีทักษะก็ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง

7.3 ผู้เรียน ครูต้องพิจารณาพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ความถนัด ความสนใจ ขนาดของกลุ่ม สภาพแวดล้อมของผู้เรียน (สภาพของชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา เศรษฐกิจ) ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคล

7.4 ระยะเวลา ครูจะต้องพิจารณาระยะเวลาเรียนของแต่ละบทเรียนว่ามีข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลามากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้เลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเวลา (กรมการศึกษาออกโรงเรียน. 2543: 65)

2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทบาทของศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำที่มีต่อสังคม

เพลงพื้นบ้านในภาคอีสานมีหลายชนิด “หมอลำ” เป็นเพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่ได้รับการยอมรับความนิยมอย่างกว้างขวาง และมีบทบาทต่อชุมชนอีสานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คำว่า “หมอลำ” เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “หมอ” และคำว่า “ลำ”

“หมอ” แปลว่า ผู้ที่มีความถนัดหรือชำนาญในทางใดทางหนึ่ง เช่น หมอยา หมายถึง ผู้ชำนาญในทางใช้ยารักษาคนเจ็บป่วย หมอเสน่ห์ หมายถึง ผู้ชำนาญในทางทำเสน่ห์ให้ผู้หญิงรักผู้ชาย หรือผู้ชายรักผู้หญิง

“ลำ” มีความหมายสองลักษณะ คือ ลำ หมายถึง การขับร้องทำนองและภาษาถิ่นอีสานอย่างมีศิลปะโดยมีแคนเป็นเสียงดนตรีหลักประกอบการร้อง และอีกหนึ่งความหมาย “ลำ” หมายถึง สิ่งของที่มีลักษณะยาวเรียวกกลม เช่น ลำไผ่ ลำอ้อย

หมอลำ หมายถึง ผู้มีความรู้ ความชำนาญในการขับร้องหรือลำด้วยบทร้องเป็นใช้แคนเป่าคลอประสานเสียง หรือผู้มีความรู้ ความชำนาญในการขับร้องหรือลำด้วยบทร้องเป็นภาษาอีสานที่เรียกว่า “กลอนลำ” และมีดนตรีประกอบการขับร้องคือ “แคน” ชาวอีสานโดยทั่วไปมักจะใช้คำว่า “หมอลำ” กับคำว่า “ลำ” ในความหมายเดียวกัน หมายถึงการเล่นพื้นบ้านอีสานอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “หมอลำ”

2.1.1 ความเป็นมาของหมอลำ

หมอลำเป็นการแสดงที่อยู่คู่กับชาวอีสานมาเป็นเวลานาน แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าหมอลำเกิดขึ้นในยุคใดสมัยใด หากแต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานของผู้รู้และนักวิชาการเพียงเท่านั้น ซึ่งความเป็นมาของหมอลำ แบ่งออกเป็น 2 แนว คือ แนวตำนาน และแนวมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (สุขสันติ แวงวรรณ. 2541: 6)

แนวตำนาน ความเป็นมาของหมอลำตามแนวตำนานนี้เป็นความเชื่อของผู้รู้แต่ละท่านซึ่งสุขสันติ แวงวรรณ (2541: 7-8) ได้ทำการรวบรวมมา 4 เรื่อง ดังนี้

1) หมอลำสุบรรณ ทบแก่นเล่าว่า เมื่อพระพรหมลงมาสร้างโลก พระยาแถนผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ได้มอบความเขาสันๆ ให้ขุนบรมปฐมกษัตริย์นำมาเลี้ยงที่เกาะแก้วดอนจันทร์ เมืองเวียงจันทร์ ครั้นนั้นขุนสิ่ว ขุนซี ขันล่อ สามพี่น้องท่องเที่ยวแสวงหาทำเลที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานได้พิจารณาเห็นว่าเกาะแก้วดอนจันทร์เป็นชัยภูมิที่เหมาะสม จึงทำมาหากิน ปลูกสร้างบ้านเรือนที่นั่นโดยการทำไร่ไถนา ครั้นอยู่มาครบเจ็ดปีเจ็ดเดือน ความที่พระยาแถนให้มาใช้เป็นแรงงานถ้าตายลงเกิดมีน้ำเต้าหลุดออกมาจากรูมูกไปโตเท่าภูเขา เรียกว่า “น้ำเต้าป่อง” ขุนทั้งสามจึงใช้เหล็กซีเจาะน้ำเต้าให้แตกมีผู้คนและสัตว์เลี้ยงมากมายออกมาจากน้ำเต้า ผู้คนที่ออกมามีทั้งผิวขาว ผิวเหลือง ในจำนวนนั้นมีหมอลำออกมาด้วยชื่อว่า นางหนูและนายปากกว้าง ทั้งสองจึงทำการล่าสมโภชที่ลานบ้านขุนบรมโดยมีท้าวแสนปมเป็นหมอแคน ต่อมาคนเหล่านั้นได้ฝึกหัดเป่าแคนจากท้าวแสนปมและหัดลำจากนางหนูและนายปากกว้าง จึงได้เกิดเป็นหมอลำตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

2) หมอลำเคน ดาหลา เล่าว่า เมื่อสมัยพระยาแถนเป็นใหญ่ในสวรรคตปุ่เยอส่ง ลูกหลานไต่เครื่องเขากาดลงมาในเมืองดินซึ่งขณะนั้นยังไม่มีมนุษย์ เมื่อลูกหลานของปุ่เยอมาอยู่ในเมืองดินในระยะต่อมาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยจึงได้ไต่เครื่องเขากาดไปขอความช่วยเหลือจากพระยาแถน บนสวรรคต พระยาแถนแนะนำว่าเมื่อใดที่เจ็บป่วยจงแต่งขันดอกไม้ระลึกถึงปุ่เยอและยาเยอ ความเจ็บป่วยก็จะหายไปนับจากนั้นมา เมื่อใดที่เจ็บป่วยมนุษย์จึงแต่งขันดอกไม้ตั้งจิตระลึกถึง ปุ่เยอ ยาเยอแล้วอ่อนนวยด้วยคำพูดที่อ่อนหวานไพเราะจึงได้เกิดการลำตั้งแต่นั้นมา

3) หมอลำสุนทร ชัยรุ่งเรือง เล่าว่า ในยุคปฐมกัลป์ยังไม่มีดนตรีในเมืองมนุษย์มี นายพรานคนหนึ่งชื่อนายพรานไห มีอาชีพล่าเนื้อ วันหนึ่งได้ไปล่าเนื้อในป่าแล้วเปลอนนอนหลับอยู่ที่ โคนต้นไม้แล้วฝันว่า พระอินทร์เนรมิตเสียงสี่เสียงในจำนวนนี้เสียงหนึ่งไพเราะจับใจมาก เมื่อตื่นขึ้น จึงพยายามประดิษฐ์เครื่องดนตรีเพื่อเลียนเสียงในความฝัน ครั้งแรกได้ตัดไม้กุ่มมาปิดเหลือช่องว่าง เป็นรูแล้วเป่าจึงเกิดเป็นขลุ่ยแต่ไม่ถูกใจ จึงตัดไม้ประดู่เป็นท่อนๆ นำมาเคาะให้เกิดเสียงกลายเป็น โปงกลาง ถึงกระนั้นก็ยังไม่ถูกใจจึงเกิดท้อใจแล้วเมื่อยหลับไปอีกครั้ง พระอินทร์จึงเนรมิตลิ้นแคนสอด ไว้ที่ลำไม้ประดู่ที่นายพรานตัดมากองไว้ เมื่อตื่นขึ้นมา นายพรานเห็นเลยลองหยิบมาเป่าดูรู้สึกพอใจ เป็นอย่างมากจึงทำขึ้นอีกหลายอัน ความไพเราะของแคนได้ยืมไปถึงพระกรรณของกษัตริย์เมือง พาราณสี ซึ่งป่วยเป็นเวลานานเกิดความสนุกสนาน และหายป่วยทันที ต่อมานายพรานจึงให้ภรรยา ร้องประกอบเสียงแคนภรรยาจึงร้องขึ้นว่า “โอ้ละนอ” จึงเกิดเป็นธรรมเนียมลำประกอบเสียงแคนแต่นั้น สืบมา

4) หมอลำศรี ยอดเก่ง เล่าว่า ปางเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระเวสสันดร นั้นได้ถือกำเนิดในครรภ์ของนางผู้สดีทรงมีสหชาติเป็นปัจฉยนาเคนทร์ ซึ่งมีอิทธิฤทธิ์บันดาลให้ฝน ตกได้ ต่อมาเมืองกรุงคราชเกิดความแห้งแล้ง อาณาประชาราษฎร์จึงส่งพรหมณ์เปิดคนมาขอช้าง จากพระเวสสันดร ด้วยพระเมตตาพระองค์จึงยกให้ทำให้ประชาชนโกรธแค้นไล่พระเวสสันดรออกมา จากเมือง พระเวสสันดร นางมัทรี กัณหา ซาลี จึงเสด็จไปประทับที่เขากลด เวลาผ่านไปประชาชนจึง ได้พร้อมใจกันเดินทางไปเชิญพระเวสสันดรกลับมาครองราชย์ ในชบวนเสด็จกลับนั้นด้วยความยินดี ประชาชนก็ได้พร้อมใจกันร้องเพลง เป่าแคนเป็นที่สนุกสนาน ครั้งนั้นเองทำให้เกิดการละเล่นหมอลำขึ้น

แนวมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

การกำเนิดของหมอลำไว้ว่า สาเหตุแห่งการเกิดหมอลำมี 3 ประการ ดังนี้

1) หมอลำน่าจะเกิดจากความเชื่อเรื่อง “ผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษ” ซึ่ง ชาวบ้านเชื่อกันว่า ผีเหล่านี้มีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิดภัยธรรมชาติและ ความเจ็บป่วยแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยตามวิธีการของหมอผี คือ การลำผีฟ้า ลำส่อง ลำทรง ต่อมาได้พัฒนาการลำมาเป็น “ลำพิ่น” และ “ลำกลอน” ตามลำดับ

2) หมอลำเกิดจากการอ่านหนังสือผูก หนังสือผูก คือวรรณกรรมพื้นบ้านที่จารึกลงในใบลาน เรื่องราวที่จารึกอาจเป็นชาดก หรือนิทานพื้นบ้านที่สนุกสนาน เช่น การะเกด สังข์สินชัย กำพริ้วผีน้อย เสียวสวาส เป็นต้น ธรรมเนียมการอ่านหนังสือผูกของชาวอีสานนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความบันเทิงใจหรือเป็นมหรสพของชุมชน ผู้ที่อ่านหนังสือผูกคือ ผู้ที่ผ่านการเล่าเรียนเขียนอ่านจากวัด สามารถอ่านหนังสือได้อย่างแตกฉานไพเราะ บางคนสามารถท่องจำเรื่องราวได้โดยไม่ต้องอาศัยต้นฉบับ โอกาสในการอ่านหนังสือผูกนั้นอาจจะในงานบุญทั่วไป งานนั้นหมอลำ หรือหมอลำจั่งเฮือนดีก็ได้ จั่งเฮือนดีคือการสมโภชศพ ชาวอีสานเรียกบ้านที่มีศพวางจั่งเฮือนดีเพื่อให้เป็นมงคลงาม เมื่อมีผู้ถึงแก่กรรมก็จะประกอบพิธีอยู่หลายวัน ตอนกลางคืนชาวบ้านทั้งหลายจะมาช่วยเจ้าภาพจัดเตรียมงานและมาอยู่เป็นเพื่อนไม่ให้เจ้าภาพเหงาและเศร้าจนเกินไป เพื่อให้ความสนุกสนาน จึงนำหนังสือผูกมาอ่านสู่กันฟัง ผู้อ่านจะมีเสียงไพเราะ วิธีอ่านจะอ่านคนเดียวหรืออ่านคู่กันสองคนก็ได้ ทำนองอ่านคล้ายทำนองเสนาะแต่สำเนียงเป็นภาษาถิ่นอีสาน

3) เกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว หนุ่มสาวชาวอีสานมีอิสรภาพตามสมควรในการเลือกคู่ครอง และศึกษาอุปนิสัยใจคอคู่หมั้นก่อนที่จะแต่งงานโดยทั่วไปการใช้เวลาของเกษตรกรในสังคมกสิกรรมตอนกลางวันเป็นเวลาทำงานหนัก ตอนกลางคืนหนุ่มสาวชาวอีสานจะมีการชุมนุมลงช่วงเข็นฝ้าย คำว่า “ช่วง” หมายถึงลานหรือบริเวณที่วางจะเป็นลานบ้านหรือวัดก็ได้ สามารถใช้ประโยชน์ในการชุมนุมประกอบกิจกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เมื่อถึงเวลาเย็นสาว ๆ ในละแวกเดียวกันจะทำงานร่วมกันที่ลานบ้านของใครคนใดคนหนึ่งโดยนั่งล้อมกองไฟปั่นฝ้าย หนุ่ม ๆ ถือเป็นโอกาสที่จะมาคุยสาวหรือหยอกสาว หนุ่ม ๆ จะเป่าแคนดีดพิณและคุยสาวคุ่มต่าง ๆ หากพอใจสาวใดเป็นพิเศษจะสนทนาโต้ตอบกันด้วยโวหารที่ไพเราะมีความหมายลึกซึ้งเรียกว่า “พูดผญา” ต่อมามีการนำผญาเกี่ยวไปขับลำนำโต้ตอบกันเกิดเป็นกลอนลำและผญาการลำผญาที่มีรูปแบบการเกี่ยวสาวในลานช่วงอยู่มากคือ หมอลำจะนั่งลำไม่ยืนเหมือนหมอลำประเภทอื่น โอกาสในการจ่ายผญาของหนุ่มสาวมิได้จำกัดเพียงการลงช่วงเข็นฝ้ายเท่านั้น การลงแขกเกี่ยวข้าว การเกี่ยวสาวดำข้าว มรดกรอมอง การเกี่ยวสาวตามตูปตามปะรำในงานนักขัตฤกษ์ก็เป็นโอกาสทองของหนุ่มสาวในการเกี่ยวพาราสีกัน

2.1.2 ประเภทของหมอลำ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528: 44) ได้แบ่งหมอลำออกเป็น 2 ประเภท ตามจุดมุ่งหมายการแสดงดังนี้

1) การลำเพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ลำสอง ลำทรง ลำผีไห ลำผีฟ้า การลำแบบนี้เกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับ เช่น ผีสาวเทวาอารักษ์ อาจให้ดีให้ร้ายแก่มนุษย์ได้ ประกอบกับชาวบ้านต้องผจญกับโรคภัยไข้เจ็บอยู่เสมอจึงคิดว่าอาการป่วยเกิดจากการทำผิดผี จึงมีการลำเพื่ออัญเชิญผีลงมารับเครื่องเซ่นและขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ หมอลำประเภทนี้จะใช้การลำเป็นยารักษาโรค ในการลำหมอลำจะมีเพียงคนเดียวทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างคนป่วยกับผี พิธีจะเริ่มจากการไหว้ครูตั้งแต่เครื่องเซ่น เสร็จแล้วหมอลำจะเชิญผีลงมารับเครื่องเซ่น ขอร้องให้บอกวิธีแก้ไขความเจ็บป่วย

2) การลำเพื่อความบันเทิงหรือลำเพื่อเป็นมหรสพ การลำเพื่อความบันเทิงสามารถแบ่งแยกตามลักษณะการแสดงดังนี้

2.1) ลำพื้น บางที่เรียกว่า “ลำเรื่อง” เป็นการลำคนเดียว เดิมเป็นหมอลำผู้ชาย ต่อมาหมอลำพื้นผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่เป็นหมอลำผู้ชาย มีหมอแคน 1 คน เป่าประกอบ ทำนองลำมีทั้งทำนองทางสั้น ลำเดิน และลำทางยาว ลำทางสั้น หมายถึงทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ลำเดิน หมายถึงลำเดินดง หรือลำเดินกลอน เป็นการลำดำเนินเรื่องแบบเนื้อเต็ม ที่มีจังหวะเร็วและให้อารมณ์ตื่นเต้นเร้าใจ ทั้งลำทางสั้นและลำเดินใช้แคนลายใหญ่แบบโบราณ บางที่ก็เรียกกันว่า “ลายลำพื้น” โดยมีเสียง “ลา” เป็นเสียงโทนิก ทำหน้าที่แทนเสียงซอล แบบลายสุดสะแนน ส่วนลำทางยาวนั้นเป็นการลำแบบมีเอื้อน คือทำเสียงสะอึกสะอื้น ให้อารมณ์โศกสลด ใช้แคนลายน้อยเป่าประกอบลำพื้นวิวัฒนาการแยกออกเป็น 2 ทาง คือเป็นลำกลอนและลำหมู่

2.2) ลำกลอน เป็นการเปลี่ยนแปลงอีกก้าวหนึ่งของหมอลำพื้น เป็นการลำประชันกลอนเอาแพ้ - ชนะกันด้วยกลอนลำ ถ้ามตบกันด้านวิชาการอย่างกว้างขวางทั้งทางโลกและทางธรรม จึงเรียกหมอลำประเภทนี้ว่า “หมอลำกลอน” การลำกลอน เดิมเป็นการลำคู่ระหว่างชายกับชาย ต่อมาจึงเป็นชายกับหญิง บางที่เรียกกันว่า ลำโจทย์-แก้ บางที่มีการลำประชันที่เรียกว่า “ลำชิงชู” โดยมีชาย 2 คน หญิง 1 คน หรือชาย 3 คน หญิง 1 คน ต่อมาเนื้อหาของหมอลำกลอนเป็นการเกี่ยวพาราสีหรือเรียกสั้นๆ ว่า “ลำเกี่ยว” หมอลำกลอนจึงเป็นหมอลำคู่ ชาย-หญิงหมอลำกลอนใช้ทำนองเดียวกับหมอลำพื้น คือลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเดิน แต่ต่างกันที่ลำทางสั้นใช้แคนลายสุดสะแนนหรือลายโป้ซ่ายเป่าประกอบ แทนที่จะเป็นลายใหญ่แบบโบราณ นอกจากนี้ในตอนหลังยังมีการนำเอาทำนองเพลงของภาคกลางและภาคเหนือมาใช้ คือทำนองรำวง ทำนองเพลงพม่ารำชวาน ซึ่งกลายเป็นเต้ยพม่า และเพลงลาวแพน ซึ่งกลายเป็นลายเต้ยโขง

ลำกลอนเป็นศิลปะการลำที่สูงสุดกว่าศิลปะการลำประเภทอื่นๆ ผู้เรียนจะใช้เวลานานประมาณ 1-3 ปี บางคนอาจจะใช้เวลานานถึง 7 ปี จึงจะสามารถรับงานแสดงได้ เพราะหมอลำกลอน ชาย-หญิง จะต้องท่องจำกลอนลำได้มากพอเหมาะกับเวลาแสดง ซึ่งนานประมาณ 8-9 ชั่วโมง คือเริ่มจากประมาณเวลาสามทุ่มจนสว่าง ในแง่รูปแบบการแสดงแล้ว การลำกลอนแบ่งเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงต้นเป็นการลำทางสั้น ช่วงปลายเป็นการลำทางยาว และปิดรายการด้วยลำเต้ย ส่วนเนื้อหาที่แบ่งเป็นหลายตอน เริ่มต้นด้วยกลอนไหว้ครู แล้วตามด้วยกลอนบอกบ้าน กลอนประกาศศรัทธา กลอนถามข่าว กลอนเกี่ยว กลอนซักถามความรู้ กลอนคติโลก กลอนคติธรรม กลอนเกี่ยวแกมนิทาน กลอนเหล่านี้ใช้ทำนองลำทางสั้น ซึ่งลำตั้งแต่หัวค่ำจนเกือบสว่าง ส่วนกลอนลำนั้นใช้ทำนองลำทางยาวและทำนองลำเต้ย ในอดีตนั้น การลำทางสั้นสำเนียงขอนแก่นนิยมใช้ลายสุดสะแนน เวลาลำเดินดงหรือลำยาว จะเป่าแคนลายน้อยส่วนลำทางสั้นสำเนียงอุบลฯ นิยมใช้แคนลายโป้ซ่าย เลาลำเดินดงก็ยังคงลำทำนองเดิมและใช้แคนลายโป้ซ่ายจะไม่เปลี่ยนเป็นลายน้อยเหมือนการลำवादขอนแก่น

2.3) ลำซิ่งซู้ เป็นการลำที่พัฒนาการมาจากลำกลอน โดยโครงสร้างเทคนิคในการลำให้น่าสนใจ ผู้แสดงมี 3 คน เกิดความขัดแย้งกันในเรื่องความรัก ซึ่งอาจจะเป็นหญิงหนึ่งคนกับชายสองคน หรือชายหนึ่งคนกับหญิงสองคนแย่งชิงความรักกัน หากเป็นความรักระหว่างหญิงสองคน ชายหนึ่งคน เรียกว่า “ลำซิ่งชาย” ที่นิยมลำกันมากจะเป็นความรักระหว่างหญิงหนึ่งคนชายสองคน ซึ่งเรียกว่า “ลำซิ่งซู้” ในการลำซิ่งซู้หมอลำฝ่ายชายทั้งสองคนจะต้องแสดงความรู้ความสามารถและความดีประชันกันโดยใช้กลอนลำพรรณนาให้หมอลำฝ่ายหญิงตัดสินใจว่าจะมอบความรักให้แก่ใคร

2.4) ลำหมู่ เป็นการขยายจำนวนผู้ลำจากการลำพื้นคนเดียว เป็นหลายคนตามเนื้อหาในท้องเรื่องของนิทาน จึงเรียกกันว่า หมอลำหมู่ เพราะลำกันเป็นหมู่หรือเป็นคณะนั่นเอง หมอลำหมู่แบ่งออกได้หลายประเภท เช่น หมอลำแมงตับเต่า หมอลำกกาชาขาว หมอลำเวียง หมอลำเพลิน หมอลำแมงตับเต่าแสดงเรื่องซูลูนางอ้าว ใช้ทำนองลำแบบลำทางยาว ใช้แคน ซอ บรรเลงประกอบที่เรียกว่า หมอลำแมงตับเต่าก็เพราะว่ามีบทลำในเชิงตลกที่ขึ้นต้นว่า “แมงตับเต่าแมงเม่าซี้หมา จับอยู่ฝาแมงมุมแมงสาป จับขาบลาบแมงสาปแมงมุม” ส่วนหมอลำหมู่กกาชาขาวนั้นแสดงเรื่องสังข์ศิลป์ชัย แสดงโดยหมอลำผู้หญิงล้วน และใส่กางเกงขาสั้น ทำให้มองเห็นต้นขา จึงเรียกว่า “หมอลำกกาชาขาว” แต่หมอลำแมงตับเต่ากับหมอลำกกาชาขาวเลิกแสดงไปนานแล้ว

2.5) ลำเพลิน เป็นหมอลำหมู่ที่ใช้ทำนองลำที่ครึกครื้นสนุกสนาน การลำเพลินนี้มี 2 ทำนอง ทำนองเร็วสำหรับเดินเรื่อง บางที่เรียกว่าทำนองลำเดินหรือลำเดินกลอน ส่วนทำนองช้าเรียกว่า “ทำนองลำเพลิน” นางเอกหมอลำเพลินนิยมนุ่งกระโปรงสั้น เน้นเรื่องการเต้นเป็นสำคัญ เครื่องดนตรีประกอบคือ แคน พิณ และกลองชุดในตอนหลังทั้งหมอลำหมู่แบบลำเวียงและลำหมู่แบบลำเพลินได้นำเอาวงดนตรีลูกทุ่งมาแสดงเป็นส่วนหนึ่งของหมอลำหมู่ โดยช่วงแรกจะแสดงดนตรีลูกทุ่ง มีหางเครื่องเต้นประกอบ จากเวลาประมาณสามทุ่มไปจนถึงเที่ยงคืน หลังจากนั้นจึงจะเป็นการแสดงหมอลำ

2.6) ลำผญา เป็นกลอนลำชนิดหนึ่งที่หมอลำฝ่ายหญิงและฝ่ายชายโต้ตอบกันเป็นผญาตั้งแต่ต้นจนจบ การลำแบบนี้ผู้ที่ลำได้ก็ต้องมีความรู้ความสามารถมีไหวพริบดี จดจำกลอนลำผญามาได้ทันทีทันควัน ในการลำผญาจะเริ่มจากหมอลำฝ่ายชายบูชาครูและนำตัวเองต่อผู้ฟัง ทักทายถามข่าวคู่ลำ และลำเชิญฝ่ายหญิงให้มาประคาร์มเสร็จแล้วฝ่ายหญิงจะลำตามขั้นตอนเหมือนกับฝ่ายชาย การแต่งกายของหมอลำ ฝ่ายชายเดิมนุ่งผ้าโสร่งใหม่ ใส่เสื้อดำ ปัจจุบันแต่งตามสมัยนิยม หมอลำฝ่ายหญิงนุ่งไหม้ ใส่เสื้อตามสมัยนิยม การลำไม่ต้องยกเวทีหรือปลุกธำ แต่จะปูเสื่อให้นั่งลำบนลานบ้านหรือลานวัด สำหรับดนตรีที่ใช้ประกอบก็คือ “แคน” โดยจะเป่าทำนองซำๆ สม่่าเสมอจังหวะเดียวตลอด นอกจากแคนแล้วยังมีกลองโพน พิณ และฉาบ

2.7) ลำซิ่ง เป็นหมอลำที่พัฒนามาจากหมอลำกลอน เดิมทีก็เรียกว่า “หมอลำกลอนซิ่ง หรือหมอลำซิ่ง” เป็นการนำเอาทำนองมาจากหมอลำกลอนवादขอนแก่น อันได้แก่ ทำนองราวัง ทำนองลำเดินแบบยาว (บางที่เรียกลำเดินดง หรือลำยาว) ทำนองลำจากหมอลำหมู่वादขอนแก่น คือทำนองโอ้ทางยาว ทำนองลำเดินแบบลูกทุ่ง ทำนองลำเตี้ย และเพลงลูกทุ่ง มีแคน กลองชุด พิณ หรือกีตาร์ คีย์บอร์ด และเครื่องดนตรีสากลอื่นๆ บรรเลงประกอบ

2.1.3 บทบาทหมอลำที่มีต่อสังคม

ดนตรีที่มีเชื้อสายลาวหรือดนตรีอีสานโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นเก่าย่อมมีความภาคภูมิใจในศิลปะการเล่นพื้นบ้านคือ หมอลำ หมอแคน เช่นเดียวกับภาคกลางภาคภูมิใจในเพลงไทยเดิม และเพลงพื้นบ้านแบบต่างๆ หมอลำ-หมอแคน เป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านบันเทิง ด้านความรู้ในการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีตครองต่างๆ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นแหล่งที่สร้างไหวพริบปฏิภาณต่างๆ ให้แก่ชาวบ้าน ที่สามารถจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี (บุญเลิศ จันทร. 2531: 1)

หมอลำนับเป็นมหรสพที่นิยมแพร่หลายในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งได้มีวิวัฒนาการตามลำดับความนิยมแต่ละช่วงเวลาจะขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคม ซึ่งค่านิยมนี้จะได้รับปัจจัยทางวัฒนธรรมต่างกันหรือวัฒนธรรมนอก มักจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการแสดง เช่น มีการเปลี่ยนแปลงทำนองร้อง มีการเปลี่ยนแปลงภาษา มีการเปลี่ยนแปลงบท วรรณกรรมที่ใช้แสดง มีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เป็นต้น โดยทั่วไปแบ่งได้ 3 บทบาท คือ

1. บทบาทด้านความบันเทิง
2. บทบาทการให้ความรู้
3. บทบาทด้านพิธีกรรม

บทบาทด้านความบันเทิง

สังคมอีสานในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่ยึดถือจารีต 12 เดือน (ฮีต 12) และในจำนวน 12 เดือนนั้นจะมีงานบุญประจำเดือน ซึ่งแต่ละเทศกาลนั้นมักจะใช้เวลา 1-3 วันในการประกอบพิธีกรรม ขณะประกอบกิจกรรมจะมีมหรสพสมโภชตอนกลางวันหรือกลางคืน และดูเหมือนว่าจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงาน ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเข้าชมมหรสพสมโภช (งัน) ส่วนใหญ่จะเป็นเวลากลางคืน เนื่องจากว่างเว้นจากกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นเวลาพักผ่อนมหรสพที่ชาวอีสานนิยมมากที่สุดคือ หมอลำ จุดประสงค์หลักของการแสดงหมอลำคือการนำความบันเทิงมาสู่ผู้ชมผู้ฟัง ซึ่งความบันเทิงนั้นจะแฝงอารมณ์ไว้หลายรูปแบบ เช่น อารมณ์ที่เกิดจังหวะและทำนองหมอลำ ซึ่งจะมีทั้งความตื่นเต้นกระฉับกระเฉง ความรักความอาลัย อารมณ์โศรกเศร้า เสียใจ อารมณ์เหล่านี้จะเกิดจากจังหวะการลำและภาษาที่ใช้ลำ ตลอดจนการเอื้อนบทกลอน อารมณ์ที่เกิดจากการร้อยเรียงภาษาในรูปของร้อยกรองไม่ว่าจะเป็นบทพูดและกลอนลำเป็นสิ่งที่ชักนำผู้ชมให้อยากติดตามคือ การใช้ภาษาเพื่อนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ตามความต้องการของผู้ลำหรือผู้แต่ง กลอนลำที่ได้รับความนิยมนั้นจะต้องประกอบด้วยศิลปะการใช้ภาษาตลอดจนสาระต่างๆ ที่ผู้ลำต้องการสื่อส่วนใหญ่แล้วกลอนลำแต่ละเรื่องจะสร้างมโนภาพทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและภาพพจน์ เนื้อหาที่นำมาแต่งจะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว หรือเป็นเหตุการณ์และเรื่องราวที่ผู้ชมและผู้ลำได้รับทราบหรือสัมผัสมาแล้ว ซึ่งกลอนลำแต่ละประเภทจะใช้ภาษาและเนื้อหาต่างๆ เช่นกลอนเดินดงใช้ภาษาที่เรียบง่าย พรรณนาภาพธรรมชาติอันมี ป่าเขา ต้นไม้ สัตว์ป่าและแฝงเร้นไปด้วยอารมณ์รัก กลอนที่เกี่ยวข้อง

กับศาสนาจะใช้ภาษาระดับสูงขึ้น ศัพท์ที่ใช้แต่งจะมาจากศาสนาโดยเฉพาะตัวละครที่มีอยู่ในชาดก กลอนเกี่ยวหรือเกี่ยวพาราสีจะเป็นการนำเอาส่วนต่างๆ มาเปรียบเทียบกับความรักที่มีต่อกันและกัน กลอนตลกอาจเป็นเรื่องราวหรือเรื่องเล่าที่มีมูลความจริงบ้างนำมาแต่งให้เนื้อหามีอารมณ์ขบขัน หรือ บางครั้งเป็นการนำเอาเรื่องเพศมาล้อเลียนซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้ใหญ่ ในอดีตกลอนประเภทนี้มักจะนำมาเล่าในตอนดึก เพราะตอนหัววันจะมีเด็กมารวมฟังด้วยจึงไม่เป็นการสมควรให้เด็กที่ยังไม่ถึงวัย ได้รับฟัง อารมณ์สุดท้ายคืออารมณ์ที่เกิดจากกิริยาท่าทางของผู้แสดง หมอลำบางประเภทต้องออก ท่าทางประกอบเพื่อจะสื่อความเข้าใจให้มากขึ้นหรือเพื่อให้เกิดความสมจริงสมจังตามที่บทกลอน พรรณนา เช่น กลอนลำบรรยายทำพ็อนต่างๆ เป็นต้น

ประการหนึ่งการแสดงหมอลำจะมีรูปแบบการนำเสนอที่ชัดเจน ลำดับการแสดง อาจแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

1. การแสดงช่วงแรกจะประกอบไปด้วยบทไหว้ครูบทเรื่องแสดงความเคารพสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์รวมไปทั้งการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี บทกลอนประกาศศรัทธาหรือแจ้งเรื่องราวที่จะ แสดง

2. การแสดงช่วงกลางจะเป็นการดำเนินเรื่องหรือเนื้อหาสาระของผู้แสดง การแสดงช่วงนี้จะใช้เวลามากกว่าการแสดงช่วงอื่นๆ

3. การแสดงช่วงสุดท้าย เป็นการบอกเล่าผู้ชมหรือเจ้าภาพ บทกลอนอันมี เนื้อหาสาระสะท้อนใจพรรณนาถึงความเศร้าโศกเสียใจจะได้ปลดพราก หลังจากบทกลอนประเภท นี้แล้วจะมีการเปลี่ยนจังหวะและทำนองกระชับและเร้าใจ การลำในช่วงนี้ถึงแม้ว่าจะมีผู้ชมไม่มากแต่ ก็ถือว่าสำคัญเนื่องจากสามารถสร้างความรู้สึกหวนหาอาลัยให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

บทบาทการให้ความรู้

การแสดงหมอลำนอกจากจะชมและฟังเพื่อความบันเทิงแล้ว หมอลำยังเข้ามามี บทบาทด้านให้ความรู้แก่ผู้ฟังอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีตได้จากการฟังลำ โดยมองไปที่ความสามารถหมอลำเป็นสำคัญ เพราะการจะเป็นหมอลำได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการอบรมคัดสรรมาเป็นอย่างดี โดยในช่วงแรกเริ่มของการเรียนรู้ สมัยก่อนนิยม บวชเรียนหรือก่อนที่ยังไม่มีการจัดระบบการศึกษาที่เป็นแบบทางการอย่างปัจจุบัน การแสวงหา ความรู้ส่วนใหญ่จึงจำกัดอยู่เฉพาะในวัดเท่านั้น วัดเป็นแหล่งการศึกษาและส่วนใหญ่ที่ได้รับความรู้ เป็นเพศชายอาศัยโดยการบวชเณรหากไม่ได้ลาสิกขา ก็จะบวชเป็นพระภิกษุต่อไป อดีตโบราณ อีสานพระที่ผ่านกระบวนการแบบนี้มักจะเป็นพระที่มีความรู้ความสามารถแตกฉานในพระไตรปิฎก ตลอดจนจินตนาการต่างๆ ที่มีจารไว้ในหนังสือใบลาน นอกจากนี้จะมีความสามารถในการแต่งและ คัดลอกหนังสือและบทเทศนาต่างๆ บางรูปเป็นพระนักเทศน์ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่อยู่ ใกล้วัด เมื่อมีการลาสิกขาชาวอีสานจะเรียกว่า “จารย์ชา หรือจารย์ครู” ก่อนที่จะได้เรียกว่า “จารย์” นั้นจะต้องผ่านขั้นตอนตามธรรมเนียมของสงฆ์โดยการเถราพิเชกหรือที่เรียกว่าการ “ฮดสง” เป็น การเลื่อนสมณศักดิ์อย่างที่เข้าใจในปัจจุบัน ผู้ที่จะได้เลื่อนสมณศักดิ์นั้นจะต้องอยู่ในความวินิจฉัย ของคณะสงฆ์และชาวบ้าน ซึ่งจะพิจารณาตามความเหมาะสมโดยหลักก็จะเกี่ยวกับความประพฤติ

ความสามารถและความพากเพียรศึกษาหาธรรมะ ปกติแล้วผู้ที่ได้รับการยกฐานะจะต้องบวช มาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 พรรษา ฐานะแรกที่ได้รับคือ “ชา” หรือ “ญาชา” โดยผ่านพิธีเถราภิเษก หรือ “ฮตสง” และครั้งต่อไปจะเลื่อนเป็น “ญาคู” พวกจารย์หรือจารย์ครูเมื่อมีการเลื่อนสมณศักดิ์คือ “ญาคู” หลักคำและพระยอดแก้วหากแต่เดิมเป็นพระนักเทศน์และนักแต่งโคลงกลอนเทศน์ โดยเฉพาะเทศน์โจทย์แก่เป็นการประชันความรู้ของพระสองรูป เมื่อลาสิกขามาเป็นคณธรรมตามักจะ ก้าวเข้าสู่การเป็นหมอลำในที่สุด หมอลำในระยะแรกมีเฉพาะหมอลำผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ จาก การสัมภาษณ์พระครูสมุหสุทธิสมพงษ์ (อดีตหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้านอาจ) หมอลำพื้นระยะแรก ในอดีตส่วนใหญ่มีเฉพาะฝ่ายชายจนมาถึงยุคที่มีหมอลำกลอนได้รับความนิยมอย่างมาก หมอลำ กลอนส่วนใหญ่ยังเป็นฝ่ายชายลำได้ตอบระหว่างฝ่ายชาย ภายหลังจึงเริ่มมีหมอลำผู้หญิงมากขึ้น การเรียนรู้ของหมอลำฝ่ายหญิงยังต้องอาศัยเรียนจากสำนักของอาจารย์ฝ่ายชายหรือบางครั้งจะ เรียนจากพระที่มีความรู้ (สิทธิ์ศักดิ์ จำปาแดง. 2548: 76 ของพระครูสมุหสุทธิสมพงษ์. 2546: สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุที่หมอลำส่วนใหญ่ได้รับศึกษาก่อนข้างที่จะเป็นระบบจากบุคคลที่ผ่านการบวช ทำให้มีความรู้ทางคติโลกและคติธรรม หากเป็นหมอลำพื้นจะมีความรู้เรื่องนิทานชาดก ซึ่งได้จากการอ่านหนังสือโบราณการประชันกลอนระหว่างคู่ลำ เนื้อหาของกลอนลำส่วนใหญ่จะเป็น การร้อยเรียงคำสอนของศาสนาซึ่งสาระจะทัดเทียมกับพระเทศน์ แต่ความพิเศษที่สามารถดึงให้ผู้ฟัง ชวนติดตามคือการเพิ่มทำนองการนำแคนมาเป่าประกอบ ตลอดออกท่าทางผู้แสดงจึงทำให้เสริม เนื้อหาที่ต้องการสื่อเกิดภาพพจน์สมจริงสมจัง การประชันกลอนจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังแล้ว หมอลำต้องมีความสามารถสอดแทรกความรู้แง่มุมต่างๆ ได้สิ่งที่ วัตถุประสงค์ความสามารถคือการถามตอบระหว่างคู่ลำ ส่วนผู้ชมจะเป็นผู้ตัดสินหากหมอลำฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใดไม่มีความรู้ ไม่มีปฏิภาณไหวพริบการโต้ตอบได้ทันวันลักษณะการลำแต่เดิมจะถือว่าผู้ นั้น แพ้ ผู้ชมผู้ฟังจะให้เยาะเย้ยหมอลำจนต้องกระโดดลงจากเวทีหนีไป บางงานหากเจ้าภาพต้องการ ประชันกันจริงๆ จะต้องว่าจ้างหมอลำไว้หลายคน ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้

สาระที่ได้จากการฟังหมอลำจึงเป็นสิ่งที่ซึมซับให้กับผู้ฟังหมอลำจะมีความรู้ด้าน ธรรมะ รู้จารีตประเพณี รู้หลักปฏิบัติในการครองชีพ (ฮิต 12 ครอง 14) และผู้รับรู้อาจมีความเคลื่อนไหว ของเหตุการณ์บ้านเมืองแม้กระทั่งเรื่องเพศศึกษาอันเป็นสิ่งไม่มีสอนอย่างเป็นทางการในอดีตนั้นเรื่อง เหล่านี้จะเป็นเรื่องปกปิด รับรู้และถ่ายทอดจากกลุ่มเดียวกันหรือเพศเดียวกัน ขณะที่ในวงลำนั้นจะ นำเรื่องเพศขึ้นมาพูดล้อเลียนอย่างสนุกสนานโดยใช้ศิลปะการใช้คำใช้เปรียบเทียบ เช่น กลอนลำ ของหมอลำเคน ดาหลาประโยคที่ว่า “บักอันนี้มันชื้อบักเชียงสี่สะลงก ผมปกไหล่ใส่หมวกบ่ถอด สอดใส่สาวสำน้อยเห็นข้างว่าแม่นงัว” หมายถึง อวัยวะเพศชาย (สิทธิ์ศักดิ์ จำปาแดง. 2548: 77; ของเคน ดาหลา. 2546: สัมภาษณ์) กลอนลำที่แต่งส่วนใหญ่จะไม่ใช้คำที่โจ่งแจ้งแต่แฝงด้วยความหมายโดยนัย

ส่วนหมอลำที่เรียกว่า “หมอลำเรื่อง” เป็นหมอลำที่ดำเนินคล้ายกับละครแต่เดิม โครงเรื่องนิยมใช้นิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาดก แต่ปัจจุบันนิยมแต่งเรื่องคล้ายละครโทรทัศน์ กล่าวคือเป็นเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของยุคปัจจุบัน เนื้อเรื่องจะไม่เน้นสาระเท่าใดนัก แต่จะพยายามดึงอารมณ์ผู้ชมผู้ฟังโดยบทต่าง ๆ ที่ใช้แสดง นอกจากนี้แล้วเน้นความอลังการของเวที ไฟแสงสี เครื่องขยายเสียง การแสดงตลกหน้าเวที และการแสดงท่าเต้นแบบต่าง ๆ การจัดการแสดง หมอลำลักษณะนี้จึงเป็นที่นิยมแพร่หลายอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

หมอลำเป็นมหรสพที่ชาวอีสานยังคงให้ความนิยมเช่นเดิมมองครมของการแสดงหมอลำในยุคนี้ไม่เห็นหนักบทร้องเหมือนอดีตที่ผ่านมา จะมีการนำเสนอภาพอันสนองตอบรสนิยมอย่างกลาง ๆ สามารถฟังได้ทุกวัย ส่วนสาระที่จะนำไปปรับใช้สำหรับการดำเนินชีวิตมีน้อย จะแตกต่างจากหมอลำรุ่นเก่า ๆ อย่างก็ตามการแสดงหมอลำไม่ได้เป็นที่นิยมเฉพาะชาวอีสานเท่านั้น ปัจจุบันได้รับการยอมรับจากผู้คนในภูมิภาคอื่น ๆ มากขึ้นตามลำดับ

บทบาทด้านพิธีกรรม

หมอลำประเภทนี้จะมีบทบาทก็ต่อเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ของชุมชน เช่น โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ผู้ที่มีความเชื่อถือ เชื่อว่าโรคภัยที่เกิดขึ้นมีต้นเหตุจากภูตผีตามความเชื่อของชาวอีสาน ผีแบ่งได้ 2 กลุ่มคือ ผีดีและผีร้าย ผีดีหรือเรียกว่า ผีฟ้า ผีไก่ ผีแถน เป็นต้น ผีเหล่านี้มีหน้าที่ช่วยเหลือคนเมื่อเพศภัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือการเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้คนมักจะเชิญผีฟ้าทั้งหลายมาช่วย ส่วนผีร้ายชาวอีสานมองว่าผีเหล่านี้สร้างความวิบัติให้หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต บทบาทของผีฟ้าจะช่วยควบคุมในสิ่งที่เข้าใจว่าไม่ดี

หมอลำประเภทนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น หมอลำผีฟ้า หมอลำส่อง หมอลำทรง หมอเหยา มะมั่วด เหล่านี้มีวัตถุประสงค์คล้ายกัน การประกอบพิธีจะมีการเตรียมเครื่องบูชาต่าง ๆ ที่เรียกว่า “คาย” ซึ่งผีฟ้าแต่ละคณะจะแตกต่างกันออกไปตามแต่คณะ หมอลำกำหนดคาย ส่วนใหญ่ที่พบคือ ข้าวสาร ไข่ไก่ ดอกไม้ เทียน ผ้าขาว เหล้าขาว แป้ง หวี เงิน เครื่องใช้ของผู้ป่วย และเครื่องใช้ประเภทภาชนะ ที่จำเป็นในการประกอบพิธี เครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบการลำคือ แคน โดยเป่าทำนองซ้า ๆ เช่น ลายใหญ่แบบโบราณ หรือบางครั้งจะเป่าเร่งจังหวะตามท่วงทำนองการรำราชของกลุ่มผู้ประกอบพิธี ถ้าหากเป็นหมอลำเหยาหรือหมอเหยาจะมีเครื่องดนตรีที่เข้ามาประกอบอีกหลายชิ้น เช่น ปี่กู่แคน ซอบังไม้ไผ่ กลอง พิณ เป็นต้น

การเหยาพิธีกรรมที่คล้ายกับการลำผีฟ้าจุดประสงค์รักษาผู้ป่วยทั่วไป และการประกอบพิธีอีกอย่างหนึ่งจะเป็นธรรมเนียมที่กระทำในรอบปีจุดประสงค์เพื่อเลี้ยงบูชาเหล่าผีฟ้า เรียกว่า “ลงช่วงผีฟ้า” โดยจะมีการปลุกประรำพิธีหรือ ที่เรียกว่า “ผาม” ไว้ที่ใดที่หนึ่งของหมู่บ้าน เมื่อถึงวันประกอบพิธีคนที่ เป็นสมาชิกของคณะผีฟ้าจะร่วมกันประกอบพิธีมีหัวหน้าคณะเป็นผู้นำประกอบพิธี

เยาวชนมีวิถีชีวิตและพฤติกรรมเสี่ยง ในขณะที่ระบบและบริการสุขภาพและสังคมยังไม่รองรับและครอบคลุมความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มเยาวชน ฉะนั้นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศจึงมีความสำคัญยิ่งที่จะต้องบูรณาการหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมประสานพันธกิจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่องยั่งยืน

จังหวัดอุดรธานีมีสัดส่วนประชากรเยาวชนอายุ 12-24 ปี ร้อยละ 16.3 ของประชากรทั้งหมด หรือประมาณ 250,000 คน ซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มเยาวชนตามวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มเยาวชนทั่วไปที่ยังไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือเผชิญกับปัญหาที่ต้องการเพียงความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมก็สามารถมีสุขภาวะทางเพศที่ดีได้ แต่หากเป็นกลุ่มเยาวชนที่กำลังเผชิญปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์กันเนื่องมาจากวิถีและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศร่วมกับปัจจัยแวดล้อมเชิงลบจากสังคมครอบครัว และระบบบริการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่จำเป็นและต้องการบริการทางสังคมและสุขภาพร่วมกับการจัดกิจกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้โดยกลุ่มเยาวชนดังกล่าวเริ่มมีจำนวน และมีซับซ้อนของปัญหาพฤติกรรมเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศที่ระบุว่า เยาวชนมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุน้อยที่สุด 12 ปี และอัตราการตั้งครรภ์อย่างอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมีเพียงร้อยละ 52.6 สะท้อนให้เห็นแนวโน้มสำคัญของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ที่จะเป็นภัยคุกคามสุขภาพและส่งผลกระทบต่อทางสังคมระยะยาวตามมา ดังจะเห็นได้จากการทบทวนสถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ในกลุ่มเยาวชนจังหวัดอุดรธานีที่สะท้อนค่าความรุนแรงเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะปัญหาของกลุ่มเยาวชนที่มีเพศสัมพันธ์แล้วและเกิดการตั้งครรภ์โดยยังไม่มีความพร้อม และแนวโน้มการกลับมาของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่มีการแพร่ระบาดและมีสาเหตุการเกิดโรคที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ดังตารางสถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของเยาวชนจังหวัดอุดรธานี

ตาราง 1 ตารางสถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของเยาวชนจังหวัดอุดรธานี
(โครงการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศจังหวัดอุดรธานี. 2555: 2-13)

ปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์	สถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์
1. การตั้งครรภ์ไม่พร้อม	<p>1. อัตราการตั้งครรภ์ในกลุ่มวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้นในปี 2550-2554 มีจำนวนหญิงคลอดอายุน้อยกว่า 20 ปี ร้อยละ 19.04, 16.70, 19.24, 19.14 และร้อยละ 15.05 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยขององค์การอนามัยโลกร้อยละ 10</p> <p>2. อัตราการตั้งครรภ์ในกลุ่มอายุ 12-24 ปี</p> <p>แหล่งข้อมูล : งานส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี</p>
2. การแท้งและภาวะแทรกซ้อนจากการทำแท้ง	<p>มีการทำแท้งเดือนอายุน้อยที่สุด 14 ปี และมีเยาวชนจำนวนหนึ่งเกิดภาวะแทรกซ้อนมารับการรักษาที่โรงพยาบาล</p> <p>แหล่งข้อมูล : โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี</p>
3. โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์	<p>- กลุ่มเยาวชนติดเชื้อหนองใน ร้อยละ 50.29 ของจำนวนผู้ป่วยหนองในทั้งหมด สาเหตุของการติดเชื้อ ระบุว่า ติดจากเพื่อนคนรัก โดยไม่ใช่ถุงยางอนามัย แนวโน้มการติดเชื้อกามโรคในเยาวชนเพิ่มมากขึ้น และบางส่วนได้รับการรักษาไม่ถูกต้อง</p> <p>แหล่งข้อมูล : แบบร่าง.ก1, ก.2 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี)</p> <p>- การสำรวจในกลุ่มชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชาย พบว่า มีการตรวจเลือด HIV โดยความสมัครใจ 578 ราย ผลเลือด Anti HIV Positive 65 ราย (ร้อยละ 11.24) และพบโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ 86 ราย (ร้อยละ 14.87)</p> <p>แหล่งข้อมูล : โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์	สถานการณ์ทางระบาดวิทยาของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์
4. การติดเชื้อโดยไม่รู้ตัว และโรคเอดส์	<p>รายงานสถานการณ์การป่วยโรคเอดส์ ของจังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้ป่วยโรคเอดส์ 6868 ราย อัตราป่วย 448.05 ต่อแสนประชากร เป็นเพศชาย 4236 ราย และเพศหญิง 2650 ราย อัตราป่วยนี้เป็นอันดับ 8 ของประเทศไทย และเป็นอันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มอายุ พบว่ากลุ่มเยาวชน (12-24 ปี) ป่วยเป็นโรคเอดส์ ร้อยละ 11 ของจำนวนผู้ป่วยเอดส์ทั้งหมด จังหวัดอุดรธานีมีเยาวชนติดเชื้อ HIV อายุน้อยที่สุด 14 ปี (ติดตามเพศสัมพันธ์ ผ่านการมีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกัน 3 คน) ผู้ป่วยเอดส์เยาวชน (15-19 ปี) จำนวน 60 ราย ที่มารับยาต้านไวรัสเอดส์ที่โรงพยาบาลอุดรธานี มีสาเหตุการติดเชื้อจากมารดา 33 ราย (ร้อยละ 55) และติดเชื้อจากการมีเพศสัมพันธ์ 27 ราย (ร้อยละ 45)</p> <p>แหล่งข้อมูล : สรุปรายงานสถานการณ์เอดส์รายเดือนของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี</p>
5. ความรุนแรงทางเพศ	อยู่ระหว่างการรวบรวมข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

จากชุดข้อมูลทางระบาดวิทยาของเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถคาดการณ์ได้ว่าจะมีเด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากที่จะได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อเนื่องตามมาในระยะยาว เช่น ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันหากตั้งครมภ์ ปัญหาความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตร ปัญหาเศรษฐกิจเพราะไม่มีงานทำ และอาจเกิดปัญหาเด็กทารกถูกทอดทิ้งหรือเป็นภาระแก่ครอบครัวเพิ่มมากขึ้นเป็นวงจรวัฏจักรต่อเนื่องตามมา

ซึ่งหากมองย้อนกลับไปที่รากเหง้าของปัญหาที่แท้จริง พบว่า เกี่ยวข้องเชื่อมโยงโดยตรงจากความรู้ พฤติกรรมและวิถีชีวิตเสี่ยงของเยาวชน และกลุ่มเพื่อนที่มีอิทธิพลต่อกันสูงเป็นปัจจัยตรงที่หนุนนำให้เยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงประกอบกับเหตุปัจจัยแวดล้อมสำคัญจากครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา และระบบการบริการสุขภาพที่ร่วมกันผลักดันให้เยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น การดำเนินการที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาวะทางเพศของเยาวชนจึงจำเป็นต้องจัดการทั้งระบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุมวงจรเหตุปัจจัยของปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของเยาวชนทุกกลุ่มวิถีชีวิต โดยบูรณาการความคิด วิธีการทำงาน ร่วมกัน

ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับเยาวชน เพื่อให้เยาวชนได้รับข้อมูล ข่าวสาร พัฒนาทักษะ ได้รับบริการทางสังคมและสุขภาพที่จำเป็นและครบถ้วนพอเพียง จนเอื้อให้เกิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขภาวะทางเพศ ปลอดภัยจากปัญหา อหามัยเจริญพันธุ์และโรคเอดส์ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการทบทวนนโยบาย มาตรการ ระบบ กลไก และเครื่องมือต่างๆ ของภาคีเชิง ยุทธศาสตร์ (Strategic Partners) ในระดับส่วนกลางและระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนกลุ่มภาคี ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ (Boundary Partners) ให้สามารถดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาอหามัย เจริญพันธุ์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศของเยาวชน พบว่า ข้อจำกัดและ ช่องว่างที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาระบบกลไก และสมรรถนะทางวิชาการ โดยเฉพาะ “ ขาดการ กำกับงานให้มีมาตรฐานและคุณภาพจนมีสัมฤทธิ์ผลในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการจัดบริการ ที่เป็นมิตร (Effectiveness Management) นอกจากนี้แต่ละหน่วยงานแยกส่วนกระจายการทำงาน ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน (Integration Management) ไปสู่เป้าหมายการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมเยาวชน และสามารถบูรณาการร่วมกันในกระบวนการนโยบายและภาระงาน (Policy Advocacy) ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง”

โดยสรุปจากสถานการณ์ทางระบาดวิทยาของจำนวนกลุ่มเยาวชนและปัญหาอหามัย เจริญพันธุ์ของจังหวัดอุดรธานีที่คุกคามคุณภาพชีวิตเยาวชนอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มรุนแรงมาก ขึ้น ด้วยเพราะปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน ที่เป็นผลมาจากเยาวชนขาดความรู้และ ทักษะ กอปรกับเยาวชนอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของครอบครัว ชุมชน สถานบริการ สถานศึกษา สื่อเทคโนโลยี ระบบ บริการสุขภาพ และกลุ่มเพื่อนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมเอื้อและส่งเสริมให้เยาวชนมี ความเปราะบางทางพฤติกรรมและวิถีชีวิตเพิ่มขึ้น ซึ่งการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวมีหลาย หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีภารกิจที่รับผิดชอบในการสนับสนุน นโยบายและวิชาการในฐานะภาคีเชิงยุทธศาสตร์ และหน่วยงานที่ดำเนินการในพื้นที่ในฐานะภาคี ผู้ดำเนินการร่วมกันจัดการกับสภาพปัญหาดังกล่าว โดยจังหวัดอุดรธานีดำเนินการมาในระยะหนึ่ง ทำให้เครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็ง เริ่มมีรูปแบบการทำงานเพื่อการจัดการปัญหาที่อยู่ระหว่าง การพัฒนาประสิทธิผล แต่จากการทบทวนผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลับพบว่า ยังมีประเด็นข้อจำกัดและช่องว่างในภาพรวมที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ฐานข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกันในด้านของระบาดวิทยาของปัญหา สุขภาพด้านพฤติกรรมของกลุ่มเยาวชน และด้านการจัดการทรัพยากร และใช้ในการแลกเปลี่ยนและ แบ่งปัน ข้อมูลการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน

2. วิธีการ และสมรรถนะในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมและบริการที่มีประสิทธิภาพใน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเยาวชนได้

2.1 การจัดการเรียนรู้ด้านเพศวิถีศึกษาทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา

2.2 การจัดขยายงานบริการสุขภาพและสังคมที่รองรับและเข้าถึงความหลากหลาย ของกลุ่มเยาวชนและเท่าทันพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม

3. การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของตนเอง อย่างต่อเนื่องร่วมกับผู้ปฏิบัติการและผู้ให้บริการในพื้นที่สร้างสรรค์ที่เยาวชนมีส่วนร่วม และ สมาชิกชุมชนให้โอกาส จนเกิดความผูกพันและเป็นวิถีชีวิตของชุมชน

4. แนวทางและรูปแบบการบูรณาการหน่วยงานและการกระจายเป้าหมายภารกิจพัฒนาคุณภาพชีวิต เยาวชนให้ครอบคลุมและยั่งยืน

5. การพัฒนาสมรรถนะผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดการยุทธศาสตร์ให้รองรับการขยายภารกิจทั้งจังหวัด

6. ระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อพัฒนาระบบงานและกระบวนการทำงานที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชน

จากประเด็นข้อจำกัดดังกล่าวจึงถูกปรับขึ้นมาสู่ประเด็นหลักในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตเยาวชนด้านสุขภาพพะทางเพศจังหวัดอุดรธานี โดยมีจุดมุ่งหมาย (Purpose) ให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสมรรถนะทางวิชาการในการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ที่ประกอบด้วยการจัดการประสิทธิผลของกิจกรรมและบริการ และพัฒนากลไกการจัดการ การติดตามและประเมินผลที่สามารถขับเคลื่อนภารกิจร่วมกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์สู่เป้าหมายส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพพะทางเพศครอบคลุมทุกกลุ่มเยาวชนได้อย่างยั่งยืน และสามารถขยายผลให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยใช้กลไกการขับเคลื่อนที่มีอยู่ในพื้นที่คือ “ศูนย์ประสานงานประชาคมเอดส์จังหวัดอุดรธานี” โดยสำนักงานสาธารณสุขเป็นเลขานุการศูนย์ประสานงานประชาคมเอดส์จังหวัด (ศปอจ.) ซึ่งมีพันธกิจและเป้าหมายสอดคล้องและสนับสนุนจุดมุ่งหมายของโครงการร่วมกับการขับเคลื่อนของ “คณะทำงานประสานการจัดการเชิงยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพชีวิต เด็กและเยาวชนจังหวัดอุดรธานี” จากจุดมุ่งหมายของโครงการสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี 4 ปี พ.ศ. 2553-2556 ในประเด็นยุทธศาสตร์ด้านสังคมและคุณภาพชีวิตที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีด้านต่างๆ ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการทำงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่มุ่งเน้นการเสริมและสานพลังภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน อีกทั้งผลลัพธ์และผลกระทบจากการดำเนินโครงการจะเป็นส่วนหนึ่งการนำไปสู่เป้าหมายเฉพาะ 10 ปีของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.2555) ในด้านลดอุบัติเหตุการติดเชื้อเอชไอวี เพิ่มสัดส่วนของครอบครัวอบอุ่น และชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งอีกด้วย

2.3 ความเป็นมาของชมรมเห็ดขอนแก่น ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา

โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ตั้งอยู่เลขที่ 164 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ 73 ไร่ 2 งาน 19 ตารางวา อยู่ห่างจากจังหวัดอุดรธานีเป็นระยะประมาณ 35 กิโลเมตรโดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดหมู่บ้านแดงและลำห้วยยาง
 ทิศใต้ จดถนนสาธารณประโยชน์หมู่ที่ 8 ต.บ้านแดง อ.พิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี
 ทิศตะวันออก จดถนนสาธารณประโยชน์หมู่ที่ 8 ต.บ้านแดง อ.พิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี
 ทิศตะวันตก จดถนนสาธารณประโยชน์จากบ้านแดงไปบ้านไชยวานพัฒนา

ความเป็นมา

โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เดิมชื่อโรงเรียนบ้านแดงพิทยาสรรค์ ตั้งอยู่เลขที่ 164 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2527 เพื่อเป็นเกียรติแก่ชาวตำบลบ้านแดง จึงให้ชื่อว่า "โรงเรียนบ้านแดงพิทยาสรรค์" เปิดทำการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2527 มีนักเรียนทั้งสิ้น 90 คน

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2535 ตำบลบ้านแดง ได้รับอนุมัติจัดตั้งให้เป็นกิ่งอำเภอพิบูลย์รักษ์ ด้วยความเห็นพ้องต้องกันของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน คณะกรรมการหมู่บ้าน หน่วยงานราชการและชาวตำบลบ้านแดง ที่มีความเคารพศรัทธาและสำนึกในพระคุณหลวงปู่พิบูลย์ผู้ก่อตั้งชุมชนแห่งนี้ จึงขออนุมัติเปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา" ตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา

ในปีการศึกษา 2532 โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เข้าโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของกรมสามัญศึกษา (คอมต.สศ.) รุ่นที่ 2 และโครงการมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพชส.) รุ่นที่ 1 ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ ให้เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และในปี 2537 โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เข้าโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.) รุ่นที่ 3 (โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา. 2558: ออนไลน์)

โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาได้เข้าร่วมโครงการก้าวอย่างอย่างเข้าใจ โรงเรียนต้นแบบทางด้านเพศศึกษาขององค์การแพธ (PATH) เมื่อปีพุทธศักราช 2549 เพื่อขยายผลการดำเนินงานเรื่องเพศศึกษาและการป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มเยาวชน เนื่องจากเล็งเห็นความสำคัญและจังหวัดอุดรธานีมีสถิติในเรื่องของการท้องในวัยเรียนโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาเป็นอันดับ 35 ของประเทศ อันดับ 3 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเรื่องการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์เป็นอันดับ 7 ของประเทศ อันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้เข้าร่วมโครงการเพื่อขยายการทำงานเรื่องเพศศึกษา และนำหลักสูตรเข้ามาสอนในโรงเรียน ซึ่งเริ่มตั้งแต่ 2550 โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาที่ได้นำวิชาเพศศึกษาเข้ามาสอนในรายวิชาเพิ่มเติมของกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา และได้เปิดชมรมเพศศึกษาขึ้นมา โดยใช้ชื่อว่า "ชมรมเห็ดขอนขาว" โดยชมรม "เห็ดขอนขาว" เป็นกลุ่มเยาวชนนักเรียนโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อจัดกิจกรรมให้ความรู้ วรรณคดี เรื่องเอดส์ เพศศึกษา ท้องไม่พร้อม ในกลุ่มเยาวชน ผ่านสื่อและนวัตกรรมต่างๆ โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน นอกจากจะจัดกิจกรรมภายในโรงเรียนแล้ว ยังขยายผล ไปสู่ชุมชนทั้งในจังหวัดอุดรธานีและต่างจังหวัด ปัจจุบันมีสมาชิก 60 คน โดยมีนายวสันต์ ศีลาแดง เป็นประธานชมรม และคุณครูสมหมาย สาราญบำรุงเป็นครูที่ปรึกษาชมรม (นิตยสารการชมรมเห็ดขอนขาว. 2558: ไม่มีเลขหน้า)

ความเป็นมาและแรงบันดาลใจ

ปัจจุบันเยาวชนจำนวนมากได้ก้าวออกไปจากกรอบการใช้ชีวิตในแบบสังคมวัฒนธรรมไทยได้เคยกำหนดไว้ การเรียนการสอนเพศศึกษาตามกรอบความคิดเดิมจึงไม่ได้อยู่ในสถานะที่ชี้แนะเยาวชนได้อีกต่อไป ในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไปทำให้เยาวชนได้รับรู้และมีโอกาสในเรื่องเพศมากยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อน เราต้องยอมรับความเป็นจริงว่ายังมีช่องว่างระหว่างเรื่องที่ครูสอนและสิ่งที่นักเรียนนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เมื่อพิจารณาจากสถิติการตั้งครรภ์ การทำแท้งและการติดเชื้อเอชไอวีในวัยรุ่น การล่วงละเมิดและความรุนแรงทางเพศ

เพศศึกษาที่มุ่งเน้นข้อห้ามทางสังคมและความผิดบาปนั้นพบว่า ไม่ประสบความสำเร็จในการช่วยเยาวชนให้มีชีวิตทางเพศที่ปลอดภัยดังจะเห็นได้จากสถิติอายุเมื่อเริ่มมีเพศสัมพันธ์ จำนวนคู่นอนเฉลี่ย อัตราการติดเชื้อเอชไอวี การตั้งครรภ์และการทำแท้งเถื่อนของเยาวชน ข้อมูลเหล่านี้ชี้ชัดว่าเราไม่อาจจัดการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาอย่างเดิมได้อีกแล้ว จึงเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาหลักสูตรเพศศึกษาให้สอดคล้องและตรงกับวิถีเพศ เพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์และสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างแท้จริง (นิทรรศการชมรมเห็ดขอนแก่น, 2558: ไม่มีเลขหน้า)

และด้วยครูที่ปรึกษากิจกรรมคือ ครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า ได้มีนักเรียนคนหนึ่งเข้ามาศึกษาที่โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้รับเชื้อ HIV โดยได้รับเชื้อจากมารดาของตน เมื่อเพื่อนๆ ในโรงเรียนได้ทราบข่าวการเป็นผู้มีเชื้อ HIV จึงทำให้เพื่อนๆ นั้น รังเกียจ และกลัวติดเชื้อจากนักเรียนคนนั้น ครูสมหมายจึงเกิดความคิดว่า จะช่วยเหลือนักเรียนคนนี้ได้อย่างไร ถึงจะทำให้เขาใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข และเพื่อนๆ ไม่รังเกียจ แต่นักเรียนคนที่ติดเชื้อ HIV ได้เสียชีวิตในปีต่อมา จึงทำให้ครูสมหมายเสียใจที่ไม่สามารถที่จะช่วยนักเรียนคนนี้ได้ และหลังจากนั้นครูสมหมายจึงได้ศึกษาหาข้อมูล และเข้าร่วมอบรมพัฒนาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเอดส์และเพศศึกษา และนำความรู้มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้กับนักเรียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเริ่มจากการสอนในรายวิชาสุขศึกษา จนกลายเป็นสอนในรายวิชาเพิ่ม และพัฒนามาสู่การสร้างกระบวนการเพศศึกษารอบด้าน แขนงนำร่องเรื่องเพศศึกษารวมถึงการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเข้ามาบูรณาการในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเพศศึกษารอบด้าน (สมหมาย สำราญบำรุง, 2558: สัมภาษณ์)

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

นโยบายของโรงเรียน ต้องกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้านทุกระดับชั้นอย่างต่อเนื่อง และมีการกำกับติดตามนิเทศการสอนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นนักเรียนจะได้เรียนเพศศึกษาตลอดปีการศึกษาทุกคน ส่งผลให้นักเรียนเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะ ค่านิยม ความเชื่อ การรับรู้ และพฤติกรรม สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปลอดภัย

ผู้บริหาร จะต้องเข้าใจกระบวนการสอนเพศศึกษารอบด้าน ให้ความสำคัญส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมทุกด้านเป็นอย่างดี กำหนดนโยบายให้มีการจัดการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาเข้าในหลักสูตรสถานศึกษาไว้ชัดเจน และจัดกิจกรรมในการพัฒนาครู และพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ครูผู้สอน ต้องมีความตระหนัก เห็นความสำคัญ มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์ มีเทคนิคการสอน เข้าใจวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของวัยรุ่น และมีความพยายามที่จะพัฒนาการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน โรงเรียนต้องจัดอบรมแนวทางการจัดกิจกรรม เพศศึกษา ให้กับบุคลากรทุกคน เพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษา รอบด้าน

ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานภายนอก โรงเรียนต้องจัดอบรมการพัฒนาหลักสูตร เพศศึกษาให้กับคณะกรรมการสถานศึกษา เครือข่ายผู้ปกครอง และตัวแทนองค์กรปกครองท้องถิ่น ทำให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (นิตยสารการ ชุมรมเห็ดขอนแก่น. 2558: ไม่มีเลขหน้า)

ชมรมเห็ดขอนแก่น

แต่เดิมชมรมชื่อเพศศึกษา แต่มาเปลี่ยนเป็นชื่อเห็ดขอนแก่น เพราะอำเภอเรามีคำขวัญว่า “แดนเห็ดดิน ถิ่นผักหวาน” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์) เห็ดขอนแก่นนั้นเป็น ชื่อเห็ดชนิดหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันในภาคอีสาน ทางชมรมจึงได้นำชื่อเห็ดมาตั้งเป็นชื่อของชมรม เพราะเห็ดขอนแก่นเป็นกลุ่มเห็ดสีขาวบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกสถานการณ์ ทนทานต่อสภาพดิน ฟ้าอากาศที่แปรปรวน เปรียบเสมือนกับนักเรียนที่มาจากหลายหมู่บ้านมารวมกลุ่มกันเพื่อนำความรู้ เรื่องเอดส์ และเพศศึกษาไปขยายผล เผยแพร่ให้กับเพื่อนๆ และคนทั่วไปในชุมชน อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน และยังเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมการทำงานของเยาวชนเพื่อเยาวชน นั่นคือที่มาของชมรม ที่เพิ่งเกิดขึ้นจากการนำเพศศึกษาเข้ามาสู่โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ซึ่งเป็นหนึ่งในโรงเรียนต้นแบบ นำร่องการสอนเพศศึกษาได้ 16 คาบต่อปีการศึกษา ครบทุกชั้น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ตั้งอยู่ใน อำเภอพิบูลย์รักษ์ เป็นอำเภอที่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นอำเภอที่เล็กที่สุดของประเทศไทย เนื่องจากมี อยู่เพียง 3 ตำบล และเป็นโรงเรียนที่มาเข้าร่วมในโครงการก้าวอย่างอย่างเข้าใจภายใต้การสนับสนุน ของสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี จึงจัดเป็นโรงเรียนในโครงการคูชาน เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุน จากโครงการก้าวอย่างอย่างเข้าใจโดยตรง ก้าวแห่งการดำเนินงานด้านการสอนเพศศึกษาเพื่อให้ กลายเป็นโรงเรียนต้นแบบของโรงเรียนต้องถือว่ามีความก้าวที่กระโดดไปไกล เพราะสามารถสร้างให้เกิด พื้นที่สำหรับการสื่อสารเรื่องเพศนอกห้องเรียนโดยเยาวชน ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมีเยาวชน ลูกขึ้นมาทำงานกันเอง (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

วัตถุประสงค์ของชมรม

เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องเอดส์และเพศศึกษา พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำและส่งเสริม การทำงานเป็นทีมด้วยจิตสาธารณะ (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

ประสบการณ์การเป็นวิทยากร และการทำงานเรื่องเพศศึกษา

1. วิทยากรค่ายแกนนำเยาวชนชนด้านเอดส์ เพศศึกษา และท้องในวัยรุ่น จังหวัดอุดรธานี
2. วิทยากรการสร้างทีมกระบวนการเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้โครงการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศจังหวัดอุดรธานี
3. ตัวแทนเยาวชนเวทีสัมมนาระดับชาติเรื่องโรคเอดส์ กระทรวงสาธารณสุข
4. แกนนำเยาวชน เผยแพร่ “หมอลำเพศศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น” ผ่านสื่อรายการโทรทัศน์ช่องต่างๆ ดังนี้
 - 1) รายการ “ผู้หญิงถึงผู้หญิง” คุณกมลละแม ช่อง 3 ที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล วันที่ 18 กรกฎาคม 2556
 - 2) รายการ “ข่าวดีจะดัง” ช่อง 11 NBT ที่โรงเรียนทุ่งฝนวิทยาคาร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2556
 - 3) รายการ “ปฏิบัติการข่าวดี” คุณกิตติ สิงหปัด ช่อง 11 NBT ที่โรงเรียนกุมภวาปี วันที่ 14 ธันวาคม 2556
 - 4) รายการ “ทุกทิศทั่วไทย” ช่อง ทีวีไทย TPBS ที่โรงเรียนห้วยแก้งพิทยาคาร วันที่ 13 สิงหาคม 2553
 - 5) “ครูมีอาชีพ” ช่อง ทีวีไทย TPBS และช่องโทรทัศน์ครู ที่โรงเรียนสามพร้าววิทยา วันที่ 20-22 ตุลาคม 2553
 - 6) รายการ “พิเศษ” ชมรมนักข่าวโฮมเคเบิลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 20 จังหวัด ที่โรงเรียนบะยาวพัฒนาศึกษา วันที่ 8 พฤศจิกายน 2557 (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: ไม่มีเลขหน้า)

ผลงานดีเด่นในการทำงานด้านเพศศึกษา

1. รางวัลระดับประเทศ สื่อสร้างสรรค์ดีเด่น “วัยรุ่นสดใส ไม่ท้องก่อนวัย ทักษะชีวิตดีมีอนาคต” ประจำปี 2557 มอบโดยกระทรวงสาธารณสุข วันที่ 10 กรกฎาคม 2557
2. รางวัลระดับประเทศ “เยาวชนสร้างสรรค์ร่วมป้องกันเอดส์” โครงการ “หมอลำสัญจรสื่อสารเอดส์และเพศศึกษา” มอบโดย กระทรวงสาธารณสุข และเครือข่ายเยาวชนด้านเอดส์ประเทศไทย วันที่ 24 พฤศจิกายน 2556
3. รางวัลระดับประเทศ โครงการ “เด็กเก่งสร้างชาติ” ระดับประเทศ มอบโดย ดร. ชินภัทร ภูมิรัตน์ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 7 พฤษภาคม 2555
4. กลุ่มเยาวชนที่มีผลงานด้านเอดส์ดีเด่น ระดับจังหวัด เสนอชื่อเพื่อรับ ประธานรางวัลจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ มอบโดย จังหวัดอุดรธานี วันที่ 28 มกราคม 2557
5. “กลุ่มเยาวชนที่มีผลงานด้านเอดส์ดีเด่น” จังหวัดอุดรธานี ประจำปี 2552-2557 (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: ไม่มีเลขหน้า)

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิราวัลย์ ซาเหลา ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ และเพื่อเสนอแนะแนวทางกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ศิลปินหมอลำอาชีพที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 3 แขวง คือ หมอลำเพลิน หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง และลูกศิษย์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบสังเกตมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และแบบสนทนากลุ่ม เสนอการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยปรากฏว่า กระบวนการเรียนรู้ศิลปินหมอลำอาชีพทุกแขวงมีกระบวนการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกัน คือ ผู้เรียนต้องมีใจรัก บิดามารดาเป็นหมอลำ และฐานะครอบครัวยากจนต้องการหารายได้ โดยเริ่มจากการไปแสวงหาครูผู้สอนและสมัครเป็นลูกศิษย์ ทดสอบน้ำเสียงท่องกลอนลำ ฝึกทำทางประกอบให้เข้ากับแคนและดนตรี ฝึกซ้อมร่วมกับผู้แสดงอื่น ออกรับงานแสดง และฝึกฝนพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง สำหรับกระบวนการถ่ายทอดของศิลปินหมอลำอาชีพนั้น มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์โดยมีวิธีการถ่ายทอดตามที่ตนเองได้ฝึกฝนและเรียนมา โดยครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ สาระ การฝึกปฏิบัติจริง และเลียนแบบจากต้นแบบ (ตัวครูผู้สอน) ส่วนแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการจัดตั้งโรงเรียนหมอลำ หรือศูนย์การเรียนรู้อาชีพเรื่องหมอลำ กำหนดหลักสูตร รูปแบบวิธีการถ่ายทอด ขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนงบประมาณ และควบคุมมาตรฐานการดำเนินการ ควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างวิสัยทัศน์และจุดประกายความคิดผู้เรียนในการเป็นศิลปินหมอลำอาชีพเพื่ออนุรักษ์วิชาชีพนี้สืบต่อไป

สุทธิ แซ่มลำเจียก ได้ศึกษาการจัดการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสามัญศึกษา จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสามัญศึกษา จังหวัดลพบุรี มีกลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 28 คน ผู้ช่วยบริหารสถานศึกษา จำนวน 55 คนกลุ่มตัวอย่างครู จำนวน 105 คน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสามัญศึกษา จังหวัดลพบุรี ด้านการวางแผนได้มอบหมายให้หัวหน้าหมวดกิจกรรมเป็นผู้กำหนดแนวกิจกรรมนักเรียน ด้านวิธีการเน้นกระบวนการปฏิบัติกิจกรรมและจัดได้ครบตามหลักสูตร ด้านบุคลากรกำหนดให้ครูเป็นที่ปรึกษากิจกรรม คนละ 1 กิจกรรม ด้านงบประมาณส่วนใหญ่ใช้เงินบำรุงการศึกษาในการจัดกิจกรรม ได้แก่ การจัดซื้อ จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร และมีเกณฑ์ในการประเมินผลปัญหาการจัดการจัดกิจกรรมนักเรียน ได้แก่ ขาดครู อาจารย์ ขาดวิทยากรท้องถิ่น เงินงบประมาณมีไม่เพียงพอ ระบบสื่อสารภายในไม่มีประสิทธิภาพ และการประเมินติดตามผลยังไม่จริงจังและต่อเนื่อง

พิพัฒน์ พลเกษตร ได้ทำการวิจัยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 173 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัดและความสามารถของผู้เรียน ควรให้ผู้บริหารได้ทบทวนวิธีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดี การจัดกิจกรรมควรใช้กระบวนการกลุ่มที่เป็นประโยชน์ที่ฝึกให้นักเรียน คิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ มีจินตนาการ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้มาใช้ประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน ส่วนขั้นตอนของการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผู้บริหารควรมี การประชุมครู นักเรียน และผู้ปกครอง เพื่อจะได้ชี้แจงทำความเข้าใจในการจัดกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียนให้ได้รับทราบทั่วถึงวิธีการจัดกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินผลกิจกรรม และการ ผ่านช่วงชั้นของผู้เรียน เพื่อระดมความคิดในการแก้ไข ช่วยเหลือ ผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติกิจกรรม พัฒนาผู้เรียนให้ครบ และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

อรพรรณ การอรรชัย ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ ธานี เขต 3 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตร หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา สุราษฎร์ธานี เขต 3 ประชากร คือ ผู้บริหาร หัวหน้ากิจกรรมนักเรียน และหัวหน้ากลุ่มสาระทุกกลุ่ม ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 จำนวน 2,340 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านเป้าหมาย โดยรวมมีการปฏิบัติ ในระดับมากถึงมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติมากที่สุด คือ ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย 2) แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติ มากที่สุด คือ จัดเพื่อสนองความต้องการและความถนัดของผู้เรียน 3) การดำเนินการจัดกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน โดยรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติมากที่สุด คือ แต่งตั้ง คณะกรรมการหรือหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 4) บทบาทของคณะกรรมการหรือหัวหน้า กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติมากที่สุด คือ กำหนดระเบียบและหลักเกณฑ์การวัดประเมินผลและเครื่องมือการประเมินผลทั้งแบบสังเกต พฤติกรรมและแบบบันทึกแบบประเมินตนเองของผู้เรียน 5) บทบาทครูที่ปรึกษา โดยรวมมี การปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด รายการปฏิบัติมากที่สุด คือ มีการดำเนินกิจกรรมตามปฏิทิน 6) บทบาทผู้เรียน โดยรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติมากที่สุด คือ นำเสนอ ผลงานในการปฏิบัติเพื่อการจัดแสดงผลงานของกลุ่ม 7) บทบาทของผู้ปกครอง โดยรวมมี

การปฏิบัติในระดับมากที่สุดถึงมากที่สุด รายการที่ปฏิบัติมากที่สุด คือให้ความร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 8) การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรและกิจกรรมน่าสนใจ กิจกรรมที่จัดให้มากที่สุดเป็นอันดับสูงสุด คือกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี 9) ปัญหาการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปัญหาที่ทางโรงเรียนประสบมากที่สุด คือครูมีเวลาไม่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รองลงมา คือปัญหาขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

นวัตน์ รัตน์ศรีวอ ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ : กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ประชากร คือ ฉวีวรรณ ดำเนินและลูกศิษย์ 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำของฉวีวรรณ ดำเนิน มีลำดับขั้นตอนในการเรียนรู้ 3 หลัก โดยเริ่มจากหลักความเหมือน ประกอบไปด้วย การเลียนแบบ และการทำซ้ำ หลักความแตกต่าง ประกอบไปด้วยการแหกคอก ทางทเวดา หลักความเป็นฉัน ประกอบไปด้วยการมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถร้องและด้นกลอนสดได้เอง สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ทั้งในและนอกสถานศึกษา โดยลูกศิษย์นอกสถานศึกษาจะมีวิธีการถ่ายทอดเริ่มจากหลักความเหมือน ประกอบไปด้วย การเลียนแบบ และการทำซ้ำ หลักความแตกต่าง ประกอบไปด้วยการแหกคอก ลูกศิษย์ที่อยู่ในสถานศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน มีวิธีการถ่ายทอดความรู้โดยเริ่มจากหลักความเหมือน ประกอบไปด้วย การเลียนแบบ และการทำซ้ำ สำหรับการแหกคอก ทางทเวดา และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของลูกศิษย์ฉวีวรรณ ดำเนิน ไม่สามารถแสดงออกมาได้

รวีวรรณ ไชยเมือง ได้ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและโรคเอดส์ในชุมชนต้นธงชัย จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและโรคเอดส์ ประชากร คือ ชุมชนบ้านนาป้อใต้ จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ กระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบทดสอบก่อนและหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมก่อให้เกิดการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง ได้สร้างความตระหนักรู้ในตน เห็นความสำคัญในการสื่อสารเรื่องเพศ และมีทัศนคติทางบวกในเรื่องเพศ สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กัน สร้างสัมพันธภาพ สามารถประเมินทางเลือกของสถานการณ์เสี่ยงได้ และจากการทดสอบความรู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาและพฤติกรรมที่ปลอดภัยจากเอดส์ก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกับหลังเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้เห็นคุณค่าของการวิจัย ทางด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดหมอลำ และ กระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดง พื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี งานวิจัยฉบับนี้ เลือกใช้การวิจัยแบบเชิงคุณภาพจากวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษาการจัดกิจกรรม และศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ในด้านการสอน การฝึกซ้อม และการถ่ายทอดความรู้ จึงได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เทคนิคการถ่ายทอดความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของศิลปินหมอลำอาชีพมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การจัดกระทำข้อมูล
6. วิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา และองค์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำในด้านการสอน วิธีการถ่ายทอดความรู้ และการฝึกซ้อม ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ประชากร คือ ชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่

1. นักเรียนในชมรมเห็ดขอนแก่น 23 คน
2. ครูที่ปรึกษากิจกรรม 1 คน
3. ผู้อำนวยการโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา 1 คน
4. ผู้ปกครองนักเรียนชมรมเห็ดขอนแก่น 2 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเพศศึกษา 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ข้อมูลที่เป็นเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูที่ปรึกษา กิจกรรม นักเรียนในชมรมเห็ดขอนแก่น ผู้ปกครอง ในศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ด้วยเครื่องมือดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เนื่องจากวิจัยนี้มุ่งที่การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา โดยเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การถ่ายทอด การได้รับการถ่ายทอด การสอนและการฝึกซ้อมประกอบกับแหล่งข้อมูลสำคัญโดยการเตรียมประเด็นต่างๆ มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และซักถามพูดคุยสนทนาเพื่อดึงข้อมูล

2.1.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ผู้จัดกิจกรรมและนักเรียน เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา

2.1.2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ผู้จัดกิจกรรมและนักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การถ่ายทอด การสอน การฝึกซ้อม การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

2.2 แบบสังเกต

2.2.1 ผู้วิจัยสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตขั้นตอนในการจัดกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การประเมินผลการจัดกิจกรรม วิธีการในการถ่ายทอดความรู้ และร่วมฝึกกิจกรรมการแสดงหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา แนวทางการแก้ไข การสะท้อนบทเรียน บัณฑิตแห่งความสำเร็จของการจัดกิจกรรม และข้อเสนอแนะปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมและแนวทางการพัฒนาต่อเนื่อง

2.2.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตสภาพเหตุการณ์โดยทั่วไป และสภาพแวดล้อม เพื่อหาข้อมูลต่างๆ โดยสังเกตกิจกรรมอยู่ห่างๆ

2.3 แบบสนทนากลุ่ม

เป็นแบบที่ผู้วิจัยจัดขึ้นใช้ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อร่วมกันพิจารณาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ประเด็นสนทนาประกอบด้วย ความรู้สึกที่มีต่อชมรมเห็นชอบชาวสภาพปัญหาในการจัดกิจกรรม แนวทางในการพัฒนาการจัดกิจกรรม ผู้ร่วมการสนทนาคือผู้ปกครองของนักเรียนในชมรมเห็นชอบชาว

2.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1) การศึกษาภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต

2) ร่างแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบที่กำหนดไว้

3) ให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมปริญญาโทตรวจสอบ

- 4) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความเหมาะสมของถ้อยคำ
- 5) ผู้วิจัยนำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ
- 6) จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 วิธีการวิจัยเอกสาร ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร จะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และประกอบเพิ่มเติมในขณะที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม และหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษภาคสนาม ประกอบด้วย โดยศึกษาค้นคว้างานเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ จากแหล่งข้อมูลห้องสมุด และข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่ได้ทำการเก็บรวบรวมไว้บริการ

3.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยวิธีสัมภาษณ์ สังเกต และการสนทนากลุ่ม

3.2.1 การสัมภาษณ์เบื้องต้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบมีโครงสร้างสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้นำจัดกิจกรรม

3.2.2 การสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ปฏิบัติ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบมีโครงสร้าง

3.2.3 การสังเกต แบบสังเกตไม่มีส่วนร่วม และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และสภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไปของการแสดง การถ่ายทอด การสอน การฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

3.2.4 การจัดสนทนากลุ่ม ใช้การสนทนากลุ่มย่อยโดยทำกับนักเรียนที่เป็นสมาชิกในชมรม ผู้แสดง และผู้จัดกิจกรรม ประเด็นสนทนาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ ขั้นตอนวิธีการแสดง การสอน การถ่ายทอด การฝึกซ้อม ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรม ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา จำนวน 1 ครั้ง ผู้ร่วมการสนทนาคือ ผู้นำการจัดกิจกรรม และกลุ่มผู้ปฏิบัติ

4. การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ ข้อมูล ซึ่งบางครั้งอาจทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลก็ได้ การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการที่เรียกว่า การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ ด้านการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการเก็บ

รวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ แล้วมาบันทึก รวมทั้งพฤติกรรม บรรยากาศต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับผลการถอดเทปและการบันทึกข้อมูลภาคสนามวิธีการอื่น นอกจากนี้ใช้วิธีการตรวจสอบจากสมาชิกในชมรมหรือผู้ให้ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้อีกกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านหรือไปถามซ้ำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

5. การจัดกระทำข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปจากการสัมภาษณ์ และภาพถ่ายในแต่ละครั้ง มาทำการจำแนกข้อมูล คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามแต่ละประเภทที่ตั้งไว้ และตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มามีความครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ และดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ ด้านการจัดกิจกรรม การสอน การถ่ายทอดความรู้ การฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ข้อมูลที่เหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลแล้ว หากมีข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี เสนอผลการศึกษาแบบเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่า มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ การสอน การฝึกซ้อม การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาอย่างไร ผู้วิจัยจัดทำและวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูลเอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม โดยนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้จากการศึกษานำมาจัดระบบข้อมูล แยกตามวัตถุประสงค์และขอบเขตจากนั้นจึงประมวลข้อมูลเพื่อประกอบในการตีความหมายและสังเคราะห์เป็นภาพรวมและนำมาเขียนบรรยายสรุปภาพรวมตามรูปแบบการวิจัย และนำเสนอผลงานการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- 1.1 ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
- 1.2 ศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ในด้านการสอน การฝึกซ้อม และการถ่ายทอดความรู้

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

การเตรียมการก่อนการดำเนินกิจกรรม

1) การกำหนดระเบียบข้อบังคับ

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในการจัดชุมนุม ชมรมต่างๆ ภายในโรงเรียน ฝ่ายวิชาการของโรงเรียนทำการสำรวจโดยให้ครูแต่ละคนได้เสนอว่าตนเองนั้นเปิดชุมนุม หรือชมรมอะไร ซึ่งเป็นชุมนุม หรือชมรมที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียน และเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน และเอื้อประโยชน์ไปสู่ชุมชน เมื่อสำรวจเสร็จแล้วฝ่ายวิชาการทำการเสนอชุมนุมหรือชมรมต่างๆ ให้กับผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อขออนุมัติการจัดกิจกรรม ชมรมเห็นชอบว่าเป็นหนึ่งในชมรมที่ได้รับการอนุมัติจากทางผู้อำนวยการในการเปิดเป็นชมรม เพื่อให้โอกาสนักเรียนได้แสดงออกถึงความรู้ ความสามารถ และยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รวมถึงส่งเสริมความสามารถพิเศษของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องเอ็ดส์และเพศศึกษา พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำและส่งเสริมการทำงานเป็นทีมด้วยจิตสาธารณะของกลุ่มเยาวชน

2) การทำโครงการจัดกิจกรรมและเสนอขออนุมัติ

เมื่อเสนอการจัดกิจกรรมให้กับฝ่ายวิชาการเสร็จแล้ว ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้เขียนโครงการการจัดกิจกรรม นำเสนอต่อฝ่ายวิชาการและผู้อำนวยการเพื่อขออนุมัติการจัดกิจกรรม ซึ่งครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้เขียนโครงการและคิดโครงการเอง โดยจัดทำปฏิทินในการดำเนินการจัดกิจกรรมเรื่องเพศศึกษาโดยมีเป้าหมายในการลงพื้นที่ทั้งหมด 3 ครั้งในภาคเรียนที่ 2 ของทุกปี เพื่อทำการสร้างแกนนำ ภาควิชา และกระบวนกรการทำงานร่วมกันในเรื่องเพศศึกษารอบด้านให้กับพื้นที่หรือชุมชนที่ประสบปัญหาในเรื่องเพศศึกษา

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สรรณบารุง กล่าวว่า

“ผมเป็นผู้เขียนโครงการร่วมกับสมาชิกในชมรมซึ่งมี ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก เป็นต้น เราต้องการทำอะไรในปีี้ โดยเขียนเป็นปฏิทินในการดำเนินงานของชมรม เพื่อเสนอขออนุมัติโครงการ งบประมาณในการใช้จ่าย” (สมหมาย สรรณบารุง. 2558: สัมภาษณ์)

3) การเตรียมอาคาร สถานที่

เริ่มแรกชมรมเห็นชอบมาใช้ห้องเรียน และห้องกิจกรรมของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา เป็นห้องเรียนและฝึกฝนความรู้ ประสบการณ์ในการจัดกิจกรรม ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา โดยมีครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเตรียมห้องเรียน สำหรับการรองรับการฝึกกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ซึ่งครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่ติดต่อประสานกับทางเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนที่รับผิดชอบฝ่ายอาคารสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับครูที่ปรึกษาและนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม และในปัจจุบันมีห้องปฏิบัติการเป็นของชมรม ซึ่งครูที่ปรึกษากิจกรรมได้เขียนโครงการขอห้องปฏิบัติการเกี่ยวกับเพศศึกษา เพราะต้องการมีห้องที่สามารถใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการสอนเพศศึกษาในคาบเรียนที่ได้จัดไว้ตามหลักสูตร และการฝึกซ้อมกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา สถานที่ที่จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สถานที่ในการฝึกซ้อม คือ ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน อาคาร 1 ชั้น 3 ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา
2. สถานที่ในการจัดกิจกรรม คือ หอประชุมของสถานที่ที่จัดกิจกรรม เช่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในกิจกรรมของชมรมเห็นชอบชาว เป็นต้น สถานที่จัดกิจกรรมเป็นลักษณะสถานที่โล่ง มีเวที และเครื่องเสียงที่พร้อมในการทำกิจกรรม

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สรรณบารุง กล่าวว่า

“แต่ก่อนสถานที่ที่ได้ขออนุมัติจากทางโรงเรียนเป็นห้องเรียน ซึ่งมีโต๊ะและเก้าอี้ แต่ด้วยการสอนเพศศึกษาของเราเป็นการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่วางแผนไว้ ต้องมีการเดินการเคลื่อนไหวอยู่ตลอด จึงได้ขออนุญาตทางโรงเรียนเอาโต๊ะ และเก้าอี้ออกไป เพื่อให้พื้นที่ที่ใช้สอนนั้นเป็นพื้นที่ที่โล่ง สะดวกต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และในปัจจุบันทางโรงเรียนได้อนุมัติห้องเรียน 1 ห้องเรียนให้เป็นห้องสำหรับการจัดการเรียนการสอน คือห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน ส่วนสถานที่ในการจัดกิจกรรมนอกโรงเรียน ทางหน่วยงานที่รับผิดชอบเขาจัดเตรียมหาพื้นที่ไว้ให้ ซึ่งเน้นว่าต้องเป็นสถานที่โล่ง มีโต๊ะเตรียมไว้ให้ 1-2 โต๊ะเพื่อวางอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม” (สมหมาย สรรณบารุง. 2558: สัมภาษณ์)

4) การเตรียมบุคลากร

ผู้บริหารสถานศึกษา

1. กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ กำหนดแผนกิจกรรมไว้ และโดยการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม รวมถึงการทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้กับบุคลากรและผู้มีส่วนร่วมให้เห็นคุณค่าและร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชมรมให้ดีขึ้น

2. นิเทศ ติดตาม ประเมินผลและรายงาน ให้คำปรึกษาในการจัดกิจกรรม รวมถึงการให้กำลังใจในการจัดกิจกรรม การฝึกซ้อมของผู้เรียนที่อยู่ในชมรม

จากการสัมภาษณ์นายประสพ ศรีจันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียน กล่าวว่า

“มีบางโอกาสที่ได้เข้าไปดูการจัดกิจกรรมของชมรมให้ดีขึ้น ผมจะเข้าไปถามไถ่ ให้กำลังใจ และสังเกตการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกสถานศึกษาครับ” (ประสพ ศรีจันทร์. 2558: สัมภาษณ์)

3. ส่งเสริมและสนับสนุน ส่งเสริมและเพิ่มโอกาสในการเรียนอบรม ให้กับครูผู้ดูแลกิจกรรม และผู้เรียนในชมรม เพื่อให้ผู้เรียนนั้นเกิดประสบการณ์ให้กับตัวเอง เพื่อจะนำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตนเอง และกิจกรรมในครั้งต่อไป

จากการสัมภาษณ์นายประสพ ศรีจันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียน กล่าวว่า

“ในฐานะผู้บริหาร ผมมองว่าโรงเรียนคือแหล่งเรียนรู้ เราจึงต้องเปิดกว้าง โดยปรับวิธีเรียน เปลี่ยนวิธีสอน ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง โดยครูเป็นพี่เลี้ยง และหาให้ได้ว่าเด็กอยากเรียนรู้เรื่องอะไร ผมมองว่า เราคือผู้บริการ นี่คือนานที่เรากำลังทำเป็นประจำ ดังนั้น การที่ผมให้การสนับสนุนการสอนเพศศึกษาอย่างเต็มที่ในโรงเรียนก็เกิดขึ้นเพราะเรามีปัจจัยจากภายในคือเรามีผู้ปกครองที่ติดเชื่อ รวมทั้งเด็กที่ติดเชื่อและเสียชีวิตลงและปัจจัยภายนอกคือตัวเลขของการติดเชื้อในชุมชนเราที่มีตัวเลขสูง เลยเกิดแรงบันดาลใจว่า เราต้องทำอะไรสักอย่างเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ก็ประชุมกับคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อหาทางแก้ปัญหา และบังเอิญว่าทางคุณครูสมหมายได้เสนอเรื่องโครงการก้าวอย่างอย่างเข้าใจเข้ามาว่า ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มาชวนให้เข้าร่วมโครงการฯ นี้ ก็เลยคิดว่าเป็นโอกาสที่เราได้มีเครื่องมือมาแก้ปัญหาที่เรา กำลังเป็นกังวล” (ประสพ ศรีจันทร์. 2558: สัมภาษณ์)

ครูที่ปรึกษากิจกรรม

1. ประชุมนิเทศ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในเป้าหมาย ปฏิทินการดำเนินงาน และวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา โดยมีปฏิทินการดำเนินงานของชมรมที่เป็นโครงการของชมรมเองอยู่ 3 ครั้งต่อปี โดยมีการจัดปฏิทินการดำเนินงานไว้ในภาคเรียนที่ 2 ของทุกปี โดยเข้าไปสอบถามข้อมูลว่าโรงเรียนใดที่ยังไม่มีการจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศศึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของจังหวัดอุดรธานี ทั้ง 5 เขตการศึกษา แล้วนำมาพิจารณาว่าควรไปจัดกิจกรรมที่โรงเรียนใด เพื่อนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเข้าไปแสดงให้ความรู้ และถ้าหากมีการจัดกิจกรรมนอกจากแผนงานที่วางไว้ ส่วนมากเป็นการติดต่อกับโรงเรียนต่างๆ ที่มีความสนใจในการจัดกิจกรรมเรื่องเพศศึกษาให้เข้าไปจัดกิจกรรม ครูที่ปรึกษาเป็นผู้วางแผนวันเวลาในการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการจัดค่ายในวันเสาร์และวันอาทิตย์

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“เวลาปฐมนิเทศ ก่อนอื่นพูดถึงความเป็นมาของชมรมเพื่อให้สมาชิกที่เข้ามาใหม่ ได้รู้ว่าเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของชมรมเราเป็นอย่างไร ทำเพื่ออะไร จากนั้นแนะนำรุ่นพี่ทุกคน เพื่อให้ห้องๆ สมาชิกใหม่ทำความรู้จัก และห้องๆ แนะนำตัวพร้อมบอกเหตุผลที่อยากเข้ามาเป็น สมาชิกของชมรม และสร้างความเข้มแข็งในที่มงาน และพูดถึงผลงานที่ผ่านของชมรม และชี้แจง ปฏิทินในการปฏิบัติงานให้ทุกคนได้ทราบ โดยแจกปฏิทินงานให้นักเรียนทุกคน และแจ้งการแบ่งกลุ่ม ในการทำงาน คือ กลุ่มเห็ดปลวก กลุ่มเห็ดฟาง กลุ่มเห็ดละโงก กลุ่มเห็ดเผิง ว่าแต่ละกลุ่มทำหน้าที่ อะไรบ้าง” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2. เลือกตั้งคณะกรรมการในการจัดกิจกรรม จัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนที่อยู่ ภายในชมรม เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรม แยกออกเป็นกลุ่มๆ ละเท่าๆ กัน เพื่อแบ่งหน้าที่การทำงาน ในด้านต่างๆ ของชมรมเห็ดขอนแก่น ประกอบด้วย ดังนี้

2.1 กลุ่มเห็ดปลวก รับผิดชอบการจัดบอร์ด ป้ายนิเทศ และนิทรรศการวิชาการ

2.2 กลุ่มเห็ดฟาง รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ เช่น การทำแผ่นพับ เสียงตาม สาย และรายการวิทยุชุมชน

2.3 กลุ่มเห็ดละโงก รับผิดชอบกิจกรรมนันทนาการ

2.4 กลุ่มเห็ดเผิง รับผิดชอบศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และละครสั้น

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการเลือกตั้งคณะกรรมการในการทำงานผมให้เลือกตามความถนัดของตนเอง แต่ให้คนที่มีความถนัดเป็นหัวหน้าหลักในการทำงานแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะแบ่งหน้าที่ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเห็ดปลวก กลุ่มเห็ดฟาง กลุ่มเห็ดละโงก กลุ่มเห็ดเผิง ซึ่งแต่ละกลุ่มรูปแบบการทำงาน แตกต่างกัน รายละเอียดแตกต่างกัน แต่ผมจะให้ละกันชายหญิง เนื่องจากงานบางอย่างจะต้องใช้ แรงงาน และใช้ความแข็งแรงต้องคละผู้ชายลงไปในกลุ่ม งานละเอียดคละผู้หญิงลงไปในกลุ่ม เพื่อให้ การทำงานราบรื่น และให้สมาชิกทุกคนเสนอตัวแทนที่คิดว่าสามารถเป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ เทรียญฎิกได้ เพื่อทำการเลือกตั้งตำแหน่งดังกล่าวนี้” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

3. มอบหมายหน้าที่ในการทำงาน และการดำเนินการจัดกิจกรรมโดยให้แต่ละกลุ่ม ช่วยกันระดมความคิดและแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานตามกลุ่มที่ได้แบ่งไว้

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“การแบ่งหน้าที่ผมจะแบ่งหน้าที่ตามกลุ่มที่แบ่งไว้ 4 กลุ่ม แล้วจะให้แต่ละกลุ่มเป็น คนแบ่งหน้าที่กันเอง ตามความเหมาะสม และบางงานให้ทำร่วมกัน” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

4. ส่งเสริมการจัดทำแผนงานและการจัดกิจกรรม ครูที่ปรึกษาชมรมเห็ดขอนแก่น ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้นักเรียนที่อยู่ในชมรมได้แสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมทุกครั้ง เพื่อให้เข้าใจและตรงตามความถนัดของนักเรียนที่ทำการกิจกรรม เช่น มีการให้นักเรียนร่วมกันเขียน บทกวีแสดง การออกแบบการแสดง และกิจกรรมที่จะใช้ในการทำกิจกรรมตลอดระยะเวลา 2 ชั่วโมง

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการจัดกิจกรรมเองเป็นคนวางแผนงานการจัดกิจกรรมไว้ตั้งแต่ต้นจนจบ แต่ก็จะมีส่วนช่วงบางตอนในการจัดกิจกรรมผมให้นักเรียนเป็นคนออกแบบเอง โดยการนำความรู้จากการอบรม การอ่าน การดูวีดิทัศน์ จากที่นักเรียนได้สัมผัสเอง มาแต่งเติมเองในการจัดกิจกรรม โดยนักเรียนเข้ามาปรึกษา มาถามว่ามันควรใช้หรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ ส่วนมากเป็นการเล่นกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์และศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

5. การประสานงาน ครูที่ปรึกษามีหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกในด้านทรัพยากรตามความเหมาะสมในการจัดกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานที่ในการจัดกิจกรรม เครื่องเสียง อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม เครื่องสำอางค์ ชุดการแสดง รวมไปถึงการประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนที่อยู่ในชมรม เพื่ออนุญาตให้นักเรียนมาทำการฝึกซ้อมการแสดงและฝึกกิจกรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“งานทุกอย่างผมเป็นคนประสานงานทั้งหมดหลักๆ เป็นติดต่อโรงเรียนหรือหน่วยงานที่ไปจัดกิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่าง แต่บางเรื่องผมก็ไม่ถนัด เช่นเรื่องเครื่องสำอางค์ ชุดการแสดง ผมจะไปถามนักเรียนที่มีความรู้ความสามารถในทางนี้ คือนักเรียนชายที่มีลักษณะดูดีดั่งนั้นแหละ ก็ไปถามเขาว่าต้องใช้อะไรบ้างในการแต่งหน้า ชุดการแสดงมีที่ไหนบ้าง ก็จะทำให้นักเรียนกลุ่มนี้จรรยาการมาให้ว่าต้องใช้อะไรบ้าง ชุดเช่าที่ไหนบ้าง แล้วผมเป็นคนดำเนินการจัดซื้อ” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

6. ให้คำปรึกษา ครูที่ปรึกษาคอยให้คำปรึกษา ดูแล ติดตามการจัดกิจกรรมของนักเรียนที่อยู่ในชมรมให้เป็นไปตามแผนงานที่วางเอาไว้ให้เกิดความเรียบร้อยและปลอดภัย

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“การให้คำปรึกษาผมให้คำปรึกษาทั้งในรูปแบบที่เป็นกลุ่ม และปรึกษาส่วนตัว เพราะบางคนก็ไม่กล้าพูดต่อหน้าเพื่อน นักเรียนเองจึงเข้ามาปรึกษาส่วนตัวทีหลัง เหตุผลในการมาปรึกษาส่วนตัว ส่วนมากเป็นเรื่องของการทำงาน ซึ่งในบางส่วนอาจต้องปรึกษากับครูที่ปรึกษาเป็นการส่วนตัว เช่น การทำงานของเพื่อนร่วม พฤติกรรมในการทำงาน เป็นต้น เพื่อให้ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ไปบอกกล่าวตักเตือน ที่มาปรึกษาเป็นการส่วนตัวเพราะไม่ยอมให้มีความเข้าใจผิดกันหรือมีปัญหากัน และการติดตามผล ดูแลกิจกรรม ผมดูแลอยู่ใกล้ๆ ในขณะที่นักเรียนจัดกิจกรรมอยู่ โดยให้นักเรียนเขาเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมเอง และเมื่อจบการจัดกิจกรรมในแต่ละฐาน หรือแต่ละคาบ ผมเป็นคนเข้าไปเพิ่มเติมความรู้บางสิ่งบางอย่างที่นักเรียนยังตกหล่นอยู่ หรือเพิ่มเติมความเข้าใจให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

7. ประเมินผล ครูที่ปรึกษามีทำหน้าที่ประเมินผลในการจัดกิจกรรมทุกครั้งที่ได้ ออกทำการจัดกิจกรรมในที่ต่างๆ เพื่อเก็บข้อมูลที่ได้นำมาปรับปรุง แก้ไข พัฒนาตัวกิจกรรมและนักเรียนในชมรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“สำหรับหน้าที่ในการประเมินผลของผม ผมมีการประเมินอยู่ 2 ส่วน คือการประเมินผลตัวนักเรียนที่ทำหน้าในการจัดกิจกรรม และการประเมินผลนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม การประเมินผลตัวนักเรียนที่ทำกิจกรรมผมประเมินจากการจัดกิจกรรม โดยผมสังเกตจากพฤติกรรมในการปฏิบัติหน้าที่ และเมื่อการจัดกิจกรรมจบแล้วผมเรียกสมาชิกทุกคนประชุมเพื่อปรึกษาหารือในการจัดกิจกรรม และประเมินผล โดยใช้เป็นคำถามถามแต่ละคน โดยจะมีอยู่ 3 คำถามที่ผมถามอยู่เป็นประจำ คือ วันนี้คุณทำส่วนไหนได้ดี เพราะอะไร, วันนี้คุณทำส่วนไหนได้ไม่ดี เพราะอะไร และคุณอยากจะทำอะไรในตัวของคุณ เพราะอะไร นี่คือการถามเวลาถามและประเมินผล และผมหันกลับไปเพื่อน ๆ สมาชิกคนอื่นด้วยเหมือนกันว่าเพื่อนเราทำหน้าที่เป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งใช้คำถามเดียวกันทั้ง 3 คำถามนี้ แล้วผมประเมินผลออกมา แล้วสรุปให้ทุกคนฟังทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม การประเมินผลนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมผมประเมินจากการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรม การสัมภาษณ์ ทำแบบสอบถาม” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

8. สรุปและรายงานผล สรุปผลและรายงานการจัดกิจกรรมให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา และโรงเรียนที่ได้เข้าไปจัดกิจกรรม เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมโดยการสัมภาษณ์ สอบถาม และทำแบบทดสอบก่อนและหลังการจัดกิจกรรมจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนนั้นๆ

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“ผมทำการสรุปผลร่วมกับสมาชิกในชมรมที่ไปจัดกิจกรรมด้วยกันว่าการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาในเรื่องอะไร ควรแก้ไขตรงไหน อย่างไร และรวบรวมแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบทดสอบ นำมาประมวลผลว่าในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้มีผลดีมากน้อยเพียงใด นักเรียนได้รับความรู้มากน้อยแค่ไหน และอยากจะทำอะไร เมื่อสรุปข้อมูลเสร็จแล้วนำข้อมูลดังกล่าวส่งไปยังโรงเรียนหรือหน่วยงานที่ได้เข้าไปทำกิจกรรมเพื่อรับรู้ข้อมูลในการจัดกิจกรรม และรายงานผลต่อผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อรับทราบผลในการปฏิบัติงานของชมรม” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

นักเรียนที่ดำเนินจัดกิจกรรม

1. รับการปฐมนิเทศจากครูที่ปรึกษากิจกรรม ผู้เรียนเข้ารับการปฐมนิเทศกับครูที่ปรึกษากิจกรรม เพื่อรับฟังคำชี้แจง ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการจัดกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างถูกต้อง

จากการสัมภาษณ์นายขวัญ (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็ดขอนแก่น กล่าวว่า

“คุณครูแจ้งปฏิทินในการปฏิบัติงาน ชี้แจงการปฏิบัติ ว่าในเทอมนี้จะทำอะไรบ้าง มีคิวที่จะต้องไปจัดกิจกรรมที่ไหนบ้าง การเตรียมพร้อมทั้งร่างกาย ความรู้ และประสบการณ์ และการพูดให้กำลังใจสมาชิกในชมรมทั้งเก่าและใหม่ คุณครูบอกเสมอว่า การที่เราเข้ามาเป็นสมาชิกในชมรมนี้แล้ว มันไม่เพียงแค่ว่าเป็นการเข้ามาเรียนแล้วให้ผ่าน แต่ชมรมนี้สอนประสบการณ์ ความรู้ หลากหลายด้าน การใช้ชีวิต ทำให้เราสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเราได้ เรียนจบไปก็เป็นคนที่

ความสามารถที่ทำอะไรได้หลายอย่าง และยังสามารถทำให้เราค้นพบตัวเองว่าชอบอะไรไม่ชอบอะไร ซึ่งเป็นประเด็นในการหาที่เรียนต่อ และทำงาน และแจ้งการแบ่งกลุ่มในการทำงาน คือ กลุ่มเห็นปลวก กลุ่มเห็นด้วง กลุ่มเห็นละมั่ง ว่าแต่ละกลุ่มทำหน้าที่อะไรบ้าง”

2. ประชุมเลือกตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ สมาชิกชมรมเห็นชอบชาวดำเนินการประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ประกอบด้วยประธานชมรม รองประธานชมรม กรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก

จากการสัมภาษณ์นางสาวเรียม (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็นชอบชาว กล่าวว่า “ในการเลือกตั้งคณะกรรมการเป็นเสนอสมาชิกที่อยู่ในชมรมที่เป็นคนที่ความสามารถที่ปฏิบัติหน้าที่และดูแลควบคุมสมาชิกในชมรมได้ขึ้นมา แล้วพากันลงคะแนนเสียงเพื่อหาคนที่จะเป็นตัวแทนของชมรมในการควบคุม ดูแล ประสานงานให้กับสมาชิกทุกคน ส่วนการแบ่งกลุ่ม 4 กลุ่มในการทำงานนั้น แบ่งตามความถนัดของสมาชิก แต่คณะชายหญิง โดยสอบถามว่า ใน 4 กลุ่มนี้ใครถนัดงานในกลุ่มไหนมากที่สุด แล้วให้เลือกทำในกลุ่มนั้นๆ โดยจะกำหนดสมาชิกในกลุ่มละเท่าๆ กัน กลุ่มไหนสมาชิกเต็มแล้วให้เลือกกลุ่มงานที่ตนเองถนัดรองลงมา”

3. ประชุมวางแผน จัดทำแผนงาน กิจกรรม และปฏิทินงาน ในการดำเนินงานของชมรมเห็นชอบชาว มีการวางแผนงานทุกครั้งก่อนที่ออกทำกิจกรรม โดยครูที่ปรึกษาและคณะกรรมการบริหารชมรมร่วมกันวางแผนงานไว้โดยกำหนดวัน เวลา และสถานที่แจ้งให้กับผู้เรียนในชมรม รับทราบแนวทางปฏิบัติงาน และประธานชมรมนำแผนงานมาปรึกษาร่วมกับผู้เรียนในชมรม แล้วนำเสนอกิจกรรมต่อครูที่ปรึกษา

จากการสัมภาษณ์นางสาวเรียม (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็นชอบชาว กล่าวว่า “เป็นการประชุมร่วมกัน ปรึกษาการจัดกิจกรรม แต่ส่วนมากยึดคุณครูเป็นหลัก สมาชิกที่เป็นตัวแทนในการประชุมเสนอในส่วนของกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน การร้องเพลง เป็นส่วนมาก และแบ่งให้คนที่เข้าร่วมประชุมดูแลรับผิดชอบในหน้าที่ต่างๆ เพื่อควบคุมการทำงานของสมาชิกคนอื่นๆ และเวลามีกิจกรรมมีการประชุมก่อนการออกเดินทางไปจัด 2 วัน เพื่อเตรียมตัวเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม เพราะมีการแจ้งรายชื่อผู้ที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ในการจัดกิจกรรม ซึ่งมี 15 คน และแจ้งรายละเอียดในการนัดหมายเวลาในการเดินทาง โรงเรียนหรือหน่วยงานที่เข้าไปจัดกิจกรรมค่ะ เพื่อให้ทุกคนเตรียมพร้อม”

4. รับมอบหมายงาน ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนงาน เมื่อวางแผนงานเสร็จแล้ว โดยการอนุมัติจากผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ปรึกษา ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดูแล ควบคุมการปฏิบัติกิจกรรม

จากการสัมภาษณ์นางสาวเรียม (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็นชอบชาว กล่าวว่า “ในการรับมอบหมายงานคุณครูแจ้งในคาบกิจกรรมของโรงเรียนว่าใครมีหน้าที่อะไร อยู่กลุ่มไหนตั้งแต่ต้นอยู่แล้วในการปฐมนิเทศ โดยมีหัวหน้าแต่ละกลุ่มเป็นคนรับงานจากคุณครู แล้วมาชี้แจง แบ่งหน้าที่ให้สมาชิกกลุ่ม”

5. ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม ในการประเมินผลนั้นประเมินตนเองและเพื่อนร่วมกิจกรรม จากพฤติกรรมกรรมการในการทำกิจกรรม ประสิทธิภาพ และการฝึกซ้อม และมีครูที่ปรึกษาเป็นผู้ประเมินโดยรวมอีกครั้ง

จากการสัมภาษณ์นายขวัญ (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็นชอบขาว กล่าวว่า

“ในการประเมินผลก็จะมีกรรมการประเมิน 2 แบบครับ คือประเมินตัวเอง และประเมินเพื่อนในชมรม โดยคุณครูเป็นคนถามว่า วันนี้คุณทำส่วนไหนได้ดี เพราะอะไร, วันนี้คุณทำส่วนไหนได้ไม่ดี เพราะอะไร และคุณอยากพัฒนาอะไรในตัวของคุณ เพราะอะไร แล้วคุณครูสรุปงานและการประเมินทั้งรายกลุ่มและรายบุคคลให้ทุกคนได้ทราบและนำไปแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา”

6. สรุปผลการปฏิบัติการจัดกิจกรรม เมื่อปฏิบัติกิจกรรมเสร็จสิ้นลงแล้ว ประธานชมรมแบ่งให้แต่ละฝ่ายเป็นผู้สรุปงานในฝ่ายของตนเอง โดยเฉพาะการสรุปการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) กิจกรรมนี้ทางชมรมจะเน้นเป็นอย่างมาก เพราะนำผลที่สรุปจากการสอบถามการสัมภาษณ์นักเรียนในโรงเรียนที่ไปจัดกิจกรรมมาประมวลผล แล้วนำส่งกลับไปโรงเรียนที่จัดกิจกรรมเพื่อแจ้งผลการจัดกิจกรรมและปัญหาเกี่ยวเรื่องเพศศึกษาว่ามีปัญหาหรือไม่ หากมีปัญหาดังกล่าวทางชมรมทำการแนะนำโดยการให้ข้อมูลและจัดอบรมครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา เพื่อแนะแนวทางการสอนเรื่องเพศศึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนของตนต่อไป

จากการสัมภาษณ์นายขวัญ (นามสมมติ) สมาชิกของชมรมเห็นชอบขาว กล่าวว่า

“ในการสรุปผลการจัดกิจกรรมให้แต่ละกลุ่มสรุปงานของกลุ่มตน แล้วรวบรวมให้กับประธานชมรม แล้วนำมาสรุปร่วมกันกับคุณครูที่ปรึกษากิจกรรม”

ผู้ปกครอง หน่วยงานและชุมชน

1. มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษาและชุมชน ซึ่งในการร่วมมือวางแผนนั้นส่วนมากเป็นการแนะนำในเรื่องของศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำมากกว่า เพราะเคยดู เคยฟังมาก่อน ผู้ปกครองจึงได้แนะนำในเรื่องของท่าฟ้อน การย่อน (การยุบเข้า) การยืม การร้อง เป็นต้น

2. ยอมรับในศักยภาพของผู้เรียน ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเองเพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกแผนการเรียน การศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ

ผู้ปกครองคนที่ 1 กล่าวว่า

“แต่ก่อนอาจมองว่าลูกตัวเองไปทำกิจกรรมแล้วเสียการเรียนไหม เพราะเนื่องจากกว่าเวลาไปทำกิจกรรมนั้นเป็นเวลาในช่วงเวลาเรียนเป็นส่วนมาก และยังเป็นเรื่องเพศด้วยซ้ำก็กลัวลูกเสียคน แต่พอได้เห็นผลงานของลูกตัวเองก็รู้สึกดีใจที่เขาทำได้ เวลาที่ได้มีโอกาสไปดูเขาทำกิจกรรมก็แอบยิ้มค่ะ ทุกวันนี้ก็สนับสนุนเต็มที่ค่ะ เพราะเห็นจากรุ่นพี่ๆ ที่เขาจบไปก็มีงานมีการทำดี ๆ เรียนที่ดี ๆ ได้ทุนในการเรียนด้วย ก็สนับสนุนค่ะ”

3. ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียน และให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ต่อการพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหของผู้เรียน

ผู้ปกครองคนที่ 1 กล่าวว่า

“ส่วนมากเป็นการถามไถ่แหละค่ะ ว่าเป็นอย่างไรบ้างในการทำงาน การจัดกิจกรรม ประมาณนี้แหละค่ะ แต่ก็บอกเขาแหละค่ะว่าได้รับความรู้แล้ว สอนคนอื่นได้แล้วก็อย่าลืมเอามาใช้กับตัวเองละ”

4. เป็นที่ปรึกษาหรือแนะนำเรื่องการแสดง

ผู้ปกครองคนที่ 2 กล่าวว่า

“เช่น เรื่องการพ้อน การร้อง การย่อน เพราะเคยมีโอกาสดูไปดูที่โรงเรียน และที่โรงพยาบาล พอเห็นแล้วก็มาบอกกับลูกตัวเองแหละค่ะว่า ร้องยังไง ลูกค่อ การย่อนตามจังหวะ การพ้อน เพราะบางครั้งเหมือนไม่ตรงจังหวะ (พูดเสร็จก็หัวเราะ)”

5. ร่วมมือกับสถานศึกษาเพื่อติดตามประเมินผลพัฒนาและปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน

ผู้ปกครองคนที่ 2 กล่าวว่า

“แม้มีความเห็นชอบและสนับสนุนในการทำกิจกรรมบริการวิชาการและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนะ เพราะเป็นกิจกรรมที่ดี ทำให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ กล้าคิดกล้าทำ และมีความรู้ความสามารถติดตัวไปเพื่อพัฒนาตัวเองไปแข่งขันกับคนอื่น”

5. การเตรียมงบประมาณ

งบประมาณในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. งบประมาณจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา เป็นการบริหารและดำเนินงานโดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สำนักงานสาธารณสุข โรงพยาบาล และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในกิจกรรมของชมรมเห็ดขอนแก่น เป็นต้น

2. งบประมาณภายในสถานศึกษา เป็นการบริหารและดำเนินงานโดยครูที่ปรึกษา กิจกรรม แล้วทำโครงการเสนอผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อขออนุมัติงบประมาณในการจัดกิจกรรม จัดตามปฏิทินการดำเนินงานตามที่วางแผนไว้ในแต่ละปีการศึกษา

3. งบส่วนตัวของครูที่ปรึกษา ซึ่งเวลาออกไปจัดกิจกรรม หรือไปเป็นวิทยากรในโรงเรียน หรือสถานที่อื่นๆ ครูที่ปรึกษาแบ่งค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนกลางของชมรมเห็ดขอนแก่น ไว้เพื่อนำมาใช้จ่ายในการออกไปจัดกิจกรรมที่ทางชมรมได้วางแผนเอาไว้ในโอกาสต่อไป

จากการสัมภาษณ์ครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“งบประมาณนั้นได้รับจากสถานศึกษาก็สามารถใช้ในการจัดการเรียนการสอนภายในชมรมเห็ดขอนแก่นเท่านั้น เพราะเป็นงบประมาณที่จำกัด แต่ผมก็ได้งบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เช่น โรงเรียน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข เป็นต้นให้นำมาจัดกิจกรรมในพื้นที่ที่เจ้าของงบประมาณต้องการให้จัด ส่วนมากเป็นการจัดกิจกรรมในโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมในโรงเรียนนั้นได้รับการติดต่อจากโรงเรียนให้ไปจัดกิจกรรมที่โรงเรียนไหน หรือ

บางครั้งเป็นการแนะนำจากผู้รู้จักกับชมรมเห็ดขอนขาว ซึ่งงบประมาณที่ได้เป็นงบประมาณที่ได้จากค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมทั้งหมด ที่ทางโรงเรียนนั้นๆ ได้จัดเตรียมไว้ให้ผมก็จะแบ่งงบประมาณส่วนหนึ่งเก็บไว้ ซึ่งเหลือหลังจากหักค่าใช้จ่ายทั้งหมด ทั้งค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าอาหารบ้างมือในระหว่างการเดินทางไปจัดกิจกรรม เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วผมแบ่งส่วนนั้นมาเก็บไว้ เพื่อใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมของชมรมเห็ดขอนขาวที่ได้วางแผนกันไว้ ปีละ 3 ครั้ง เพราะส่วนมากใช้จ่ายในเรื่องของการเข้าชุดการแสดง เมื่อหักค่าใช้จ่ายเสร็จแล้วแบ่งเป็นเบี้ยเลี้ยงให้กับสมาชิกในชมรมที่ร่วมในการจัดกิจกรรม” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

6. การประชาสัมพันธ์และรับสมัครสมาชิก

ครูที่ปรึกษาดำเนินการประชาสัมพันธ์ด้วยตัวเองหากเป็นการรับสมัครสมาชิก หากเป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนที่รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์เป็นผู้กระจายข่าวทั้งในโรงเรียน ชุมชน แต่หากเป็นสถานที่อื่นๆ ที่ไกลออกไปครูที่ปรึกษากิจการมาให้ผู้ที่รับผิดชอบโครงการในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ โดยการติดป้ายประชาสัมพันธ์ ชี้แจงหน้าเสาธง ครูประจำชั้นแจ้งให้ทราบ ประชาสัมพันธ์โดยเสียงตามสาย และรุ่นพี่ที่อยู่ในชมรมได้มาชักชวนและประชาสัมพันธ์ การรับสมัครสมาชิกใช้วิธีให้นักเรียนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจและสมัครใจของนักเรียน

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“การประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนที่รับผิดชอบหน้าที่นี้เป็นคนรับผิดชอบไป แต่ผมเองก็ไปด้วยเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง และคอยดูแล แต่ถ้าหากเป็นพื้นที่ที่ไกล ที่ไม่ใช่ในโรงเรียนหรือชุมชนใกล้เคียงเป็นผู้ที่รับผิดชอบโครงการในพื้นที่นั้นเป็นผู้ประชาสัมพันธ์แทน” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

การดำเนินการจัดกิจกรรม

1) การปฐมนิเทศสมาชิกเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรม

ครูที่ปรึกษากิจการเป็นผู้นัดหมายสมาชิกในชุมชนและชมรม โดยแจ้งให้ทราบในวันแรกของการเข้าชมรม เพื่อชี้แจงให้ทราบถึงข้อปฏิบัติ การทำงานของชมรม แผน การทำงาน และการเรียนการสอน รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการการทำงานในชมรม เพื่อแบ่งหน้าที่ในการทำงาน โดยมีคำพูดของคุณครูสมหมาย สำราญบำรุงในการปฐมนิเทศทุกครั้งคือ

“เราต้องทำด้วยใจ ตั้งใจ สามัคคี เพื่อเพื่อนร่วมโลก เพื่อชุมชน เพื่อชาติ และเพื่อตัวพวกเราเอง” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2) การเลือกตั้งคณะกรรมการ

มีการแต่งตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัณญิก โดยคณะกรรมการส่วนใหญ่ได้รับการเลือกมาจากการลงคะแนนและความเห็นของนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมเห็ดขอนขาว และครูที่ปรึกษาของกิจกรรม หลังจากการเลือกตั้งคณะกรรมการของชมรมแล้ว หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่กำหนดไว้อยู่แล้ว เพื่อแบ่งหน้าที่ในการทำงานของชมรม เพราะแต่ละกลุ่มนั้นทำงานแตกต่างกันในการจัดกิจกรรม แต่เมื่อออกไปจัดกิจกรรมในที่ต่างๆ ทุกกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรม

3) การจัดกิจกรรม

1. ช่วงก่อนการดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งมีวิธีการดำเนินการ

1.1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลของชมรมเห็ดขอนแก่น โดยสอบถามข้อมูลโรงเรียนที่ยังไม่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพศศึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดอุดรธานีทั้ง 5 เขตการศึกษาแล้วนำมาพิจารณาว่า ควรนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเพื่อถ่ายทอดเพศศึกษาไปจัดแสดงที่โรงเรียนใด เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด รวมถึงสถานที่ในการจัดกิจกรรม

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“หากไม่ไปสอบถามข้อมูล เราไม่มีทางรู้เลยว่าโรงเรียนไหนที่ต้องการให้เราไปจัดกิจกรรมจริง ๆ และอาจทำให้งานผิดพลาดประสกร์ก็ได้ พอได้มาแล้วนำมาประชุมกันกับสมาชิกในชมรมเพื่อเลือกโรงเรียนในการจัดกิจกรรม” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

1.2 คัดเลือกนักแสดงและผู้นำกิจกรรม ในการคัดเลือกนักแสดงและผู้นำกิจกรรมนั้นคัดเลือกจากนักเรียนที่สมัครเข้ามาอยู่ในชุมนุมและชมรมเห็ดขอนแก่น โดยคัดเลือกจากความสมัครใจ และอีกส่วนหนึ่งครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้คัดเลือกมา พิจารณาจากความสามารถของแต่ละคน หากมีนักเรียนคนใดที่สมัครเข้ามาแต่ยังไม่มีความโดดเด่นในความสามารถ ครูที่ปรึกษาให้ฝึกปฏิบัติในหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อค้นหาความสามารถของตนเองในการทำกิจกรรม

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในบางบทบาทของการแสดงยังมองไม่เห็นว่ามีสมาธิในชมรมสามารถทำได้ จึงเรียกนักเรียนที่มีความสามารถในด้านการแสดง ซึ่งเป็นนักเรียนชายที่มีลักษณะตั้งต้งมาช่วยในการแสดง แต่หลัก ๆ เป็นสมาชิกของชมรม” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

1.3 ฝึกซ้อมการแสดงและผู้นำกิจกรรม เมื่อคัดเลือกนักแสดงและผู้นำกิจกรรมเสร็จแล้ว นำนักเรียนที่คัดเลือกมาทำการฝึกซ้อม โดยการฝึกซ้อมนั้นครูที่ปรึกษาจะถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษาให้แก่เรียนทุกคนเพื่อให้นักเรียนศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องเพศศึกษา หลังจากนั้นนำนักเรียนแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และส่วนของกิจกรรมนันทนาการ แล้วทำการฝึกซ้อมตามแผนงานและกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ สถานที่ในการฝึกซ้อมคือ โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ซ้อมในห้องปฏิบัติการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษารอบด้าน

จากการสัมภาษณ์เด็กหญิงลำดวน (นามสมมติ) สมาชิกชมรมเห็ดขอนแก่น กล่าวว่า

“ในการฝึกซ้อมการเป็นผู้นำกิจกรรมเป็นการเล่าให้ฟังโดยการเปิดประเด็น ไม่สอนแบบเคร่งเครียดหรืออัดทฤษฎีจนเกินไป และเล่าไปเรื่อย ๆ และถาม ใครสงสัยในส่วนไหนก็ถามในส่วนนั้น และจะฝึกในการพูดและการใช้อุปกรณ์ควบคู่ไปด้วย ส่วนของศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ แล้วแจกบท เล่าเนื้อเรื่องที่แสดงให้ฟัง แล้วก็แยกย้ายอ่านบท จากนั้นซ้อมแยกกันก่อนทั้งเดี่ยว ทั้งกลุ่ม หรือคู่ แล้วค่อยมาซ้อมรวมกันทั้งหมด”

2. ช่วงการดำเนินกิจกรรม มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบก่อนการอบรม จำนวน 20 ข้อ ซึ่งเป็นแบบทดสอบเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติเรื่องเพศศึกษาก่อนได้รับชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

2.2 การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เริ่มจากการพูดคำขวัญประจำจังหวัดอุดรธานี ตามด้วยการเต้นเปิดวงโดยหางเครื่อง และพูดผญาเพื่อเล่าถึงเรื่องราวที่จะแสดง ตามด้วยการดำเนินเรื่องราวที่สอดแทรกเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาเป็นฉากๆ โดยผ่านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำที่เป็นเรื่องราวที่ได้เขียนบทขึ้นมา ดำเนินเรื่องใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีเนื้อหาดังนี้

ฉากที่ 1 พูดถึงครอบครัว 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวของยายจันทร์ที่มีฐานะยากจน อาศัยอยู่กับลูกชายเพียงคนเดียวของตน ชื่อว่า “ชัย” ที่แอบรักแอบชอบกับดาว ที่เป็นลูกสาวคนที่มีฐานะร่ำรวยกว่าตนเอง โดยที่พ่อแม่ของตนไม่ทราบ และครอบครัวของเสียดับและคุณนายเดือนผู้ที่มีฐานะร่ำรวย และมีลูกสาวที่ชื่อว่า “ดาว” ผู้ที่แอบรักแอบชอบกับกับชัย ที่เป็นผู้ที่มีฐานะยากจนกว่าตนเอง โดยที่พ่อแม่ของตนไม่ทราบ

ฉากที่ 2 พูดถึงความรักของชัยและดาวที่แอบคบหากัน และมีเพศสัมพันธ์กันโดยที่ไม่ได้ ป้องกัน และเกิดการตั้งครรภ์ขึ้นมา และหนีตามกันไป เพื่อไม่ให้พ่อแม่รู้ว่าดาวท้อง

ฉากที่ 3 พูดถึงความลำบากของชัยและดาว การทำแท้ง และการหลวมตัวเข้าไปอยู่ในการค้ายาเสพติด และการค้าประเวณี

ฉากที่ 4 พูดถึงการค้าประเวณี ปัญหาที่ก่อให้เกิดการติดเชื้อ HIV

ฉากที่ 5 พูดถึงการตามหาลูกสาวของเสียดับและคุณนายเดือน

ฉากที่ 6 พูดถึงชีวิตของชัยและดาวหลังจากที่หนีตามกันมา รวมถึงปัญหาเรื่องการติดยาเสพติดและการติดเชื้อ HIV การค้าประเวณี การกดขี่ข่มเหงทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ การออกตามหาดาวและชัย

ฉากที่ 7 พูดถึงความรู้เรื่องเอดส์ เพศศึกษา การใช้ถุงยางอนามัย การใช้ยาคุม วิธีการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกันกับผู้ที่ติดเชื้อ HIV

และหลังจากจบการแสดงจะเป็นการฉายผญาและร้องเพลงเป็นหมู่คณะของนักแสดงทั้งหมดเพื่อให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาและขอบคุณผู้ชมด้วยเสียงเพลง

2.3 กิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity)

หลังจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำจบลง กิจกรรมหลักที่ทำให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับความรู้เรื่องเพศศึกษามากน้อยเพียงใด โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างโดยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ชมรมเห็นชอบขอความต้องการที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา ซึ่งแบ่งกลุ่มๆ ละเท่าๆ กัน ทั้งหมด 10 กลุ่ม โดยมีนักแสดงหมอลำและผู้เรียนที่อยู่ในชมรมเห็นชอบขอมาเป็นผู้ที่ออกมาเป็นผู้ที่สอบถามด้วยเทคนิค กระบวนการในการหาคำตอบจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วเก็บบันทึกข้อมูลที่ได้ แล้วนำกลับไปประมวลผล และนำผลที่ประมวลผลนั้นส่งกลับ

ไปที่โรงเรียนพื้นที่ที่ลงไปทำกิจกรรม ในการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) นั้นแยก ระหว่างนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง และครูผู้สอนที่อยู่ในโรงเรียนนอกจากกันอย่างสิ้นเชิง โดยครูผู้สอน โดนแยกไปอยู่ในห้องประชุม โดยมีครูที่ปรึกษากิจกรรมของชมรมเห็ดของชาวเป็นผู้นำแยกออกไป เพื่อพูดถึงการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ และนักเรียนกลุ่มตัวอย่างรวมตัวกันอยู่ที่หอประชุมของโรงเรียน เพื่อทำการให้สัมภาษณ์กับผู้ทำกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ ซึ่งผู้ที่เป็นคนที่สัมภาษณ์ เพื่อต้องการความจริงออกจากกลุ่มอย่างนั้นต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา และกระบวนการสัมภาษณ์เพื่อนำข้อเท็จจริงจากกลุ่มตัวอย่างให้ได้ ซึ่งผู้ที่มาสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง นั้นเป็นผู้ที่ได้รับการประเมินจากครูที่ปรึกษากิจกรรมว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะหา ข้อเท็จจริงจากกลุ่มตัวอย่างได้ และนำข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมกลุ่มย่อยมาเพิ่มเติมให้ความรู้ ข้อเท็จจริงในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นตามลำดับ

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าววว่า

“ในการทำกิจกรรมกลุ่มย่อยนี้ เพื่อเป็นการสอบถามและทิ้งประเด็นให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนใจในการให้ความรู้ในช่วง หรือกิจกรรมถัดไป” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2.4 การจัดกิจกรรมละลายพฤติกรรม

เป็นกิจกรรมที่เพื่อสร้างความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ การเปิดใจ กล้าพูด และการทำงานร่วมกันในการทำกิจกรรม ชมรมเห็ดของชาวใช้ กิจกรรม “รู้จักกัน...ฉันและเธอ” เป็นการแนะนำตัวผ่านเพลง บอกชื่อเล่นและทำท่าประจำตัว เพื่อทำความรู้จักกัน สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน และกิจกรรม “ตุ๊กตาล้มลุก” เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และร่วมกันกำหนดข้อตกลงในการจัดกิจกรรม กิจกรรม “ต้นไม้แห่ง ความคาดหวัง” เพื่อสำรวจความคาดหวังและสิ่งที่ต้องการรู้มากขึ้นจากการเข้าค่าย โดยครูที่ปรึกษา กิจกรรม ผู้นำกิจกรรมของชมรมเห็ดของชาว และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม

2.5 การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา

ความรู้เรื่องเพศศึกษา ครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้ที่ให้ความรู้เบื้องต้นกับ นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจหลังจากที่ได้รับชมการแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หมอลำ โดยจะแบ่งออกเป็นฐานต่างๆ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ซีแจงโครงการ วัตถุประสงค์การอบรม และสถานการณ์ที่ เกี่ยวข้องกับเยาวชน

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรม “รู้จักกัน...ฉันและเธอ”

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรม “ตุ๊กตาล้มลุก” (สร้างความคุ้นเคย และกำหนด ข้อตกลง การเรียนรู้ร่วมกัน)

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรม “ตลาดนัดเพศศึกษา” (สำรวจสถานการณ์วัยรุ่น กับเรื่องเพศ)

กิจกรรมที่ 5 กิจกรรม “แลกน้ำ” : ความเข้าใจเรื่องเอชไอวีและโรคเอดส์

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรม “ระดับความเสี่ยง (QQR)” : ความเข้าใจเรื่อง
เอชไอวีและโรคเอดส์

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรม “เจ้าแม่แม่โป้” : การทำสมาธิ การมองเห็นคุณค่า
ของตัวเอง การวางแผนการทำงาน การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี และความสามัคคี

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรม “รับขวัญน้อง” : การสร้างขวัญกำลังใจ

กิจกรรมที่ 9 กิจกรรมชวนเพื่อนดูหนัง เรื่อง “หนึ่งวันกับชีวิตบวก”
การใช้ชีวิตประจำวันของผู้ติดเชื้อเอชไอวี : การอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ

กิจกรรมที่ 10 กิจกรรม “RECAP” : ทบทวนความรู้จากกิจกรรมวันแรก

กิจกรรมที่ 11 กิจกรรม “แผนที่เดินดิน” : จุดรวมตัวของเยาวชน

กิจกรรมที่ 12 กิจกรรม “ตาราง 5 ช่อง” : วิเคราะห์วงจรเหตุปัจจัย
ปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์เยาวชน

กิจกรรมที่ 13 กิจกรรม “โยนกลุ่ม” : รวมพลังประสานสัมพันธ์เป็น
หนึ่งเดียว

กิจกรรมที่ 14 กิจกรรม “ความรู้แค่เอื้อม” : ฐานฝึกทักษะการสื่อสาร
เรื่องเพศ

กิจกรรมที่ 15 กิจกรรม “สามัคคีคือพลัง” : ทักษะการเป็นผู้นำและการ
แก้ปัญหาเฉพาะหน้า

กิจกรรมที่ 16 กิจกรรม “แค่อายากให้เข้าใจ” : การสื่อสารและสร้างความ
เข้าใจเรื่องเพศและเอดส์ผ่านละครเวที

กิจกรรมที่ 17 กิจกรรม “สิ่งที่ฉันอยากเป็น” : สาธิตการเป็นกระบวนกร
เยาวชน

กิจกรรมที่ 18 กิจกรรม “สิ่งที่ฉันอยากทำ” : การออกแบบกิจกรรมและ
โครงการ

กิจกรรมที่ 19 กิจกรรม “ไม่ธรรมดา” : เป็นการสรุปภาพรวมการอบรม
ที่ผ่านมาโดยครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นคนสรุปการจัดกิจกรรมผ่านวิธีทัศน์ที่จัดทำขึ้นมาระหว่างการ
จัดกิจกรรม

กิจกรรมที่ 20 กิจกรรม “ก่อนจาก” : เป็นการเขียนความในใจลงใน
กระดาษที่อยากพูดถึงลงในกระดาษ

กิจกรรมที่ 21 กิจกรรม “อำลาสัญญาใจ” เป็นการรวมพลังเพื่อกระตุ้น
ในการเป็นกระบวนกร แกนนำพื้นที่นำร่องในเรื่องเพศศึกษา

2.6 การประเมินความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรม

หลังจากการจัดกิจกรรมทั้งหมดเสร็จสิ้นลงแล้ว ทางชมรมเห็ดขอนขาวทำการสรุปการจัดกิจกรรมโดยการประมวลภาพกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรมจนถึงกิจกรรมสิ้นสุดลงผ่านวิดีโอที่จัดทำขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรม โดยครูที่ปรึกษากิจกรรมและสมาชิกของชมรมเห็ดขอนขาว

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“การสรุปการจัดกิจกรรม ทางชมรมสรุปเป็นวิดีโอ โดยนำภาพถ่ายระหว่างการทำกิจกรรมในแต่ละฐานมารวบรวมและจัดทำวิดีโอประกอบเพลง โดยนักเรียนที่รับผิดชอบในการจัดทำวิดีโอมี 2 คนที่รับผิดชอบในการจัดทำ” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

3. ช่วงหลังการดำเนินกิจกรรม เป็นการรวมสมาชิกในชมรมเพื่อสรุปงานในการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา ว่ามีปัญหา อุปสรรคในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งมีอะไรบ้าง เพื่อหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาการจัดกิจกรรมต่อไป และสรุปข้อมูลการทำกิจกรรมกลุ่มย่อยที่ได้จากการสอบถามนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนต่างๆ ที่เข้าไปทำกิจกรรม เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเพศศึกษาที่กำลังประสบอยู่ในตอนนี้ แล้วเมื่อประมวลข้อมูลทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดำเนินการจัดส่งข้อมูลดังกล่าวไปให้กับโรงเรียนที่ได้ลงไปทำกิจกรรม เพื่อให้ทราบถึงปัญหาเรื่องเพศศึกษาที่ทางโรงเรียนได้ประสบในขณะนี้

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“นัดรวมกันที่ห้องจัดกระบวนการเพศศึกษารอบด้าน เพื่อพูดถึงปัญหา อุปสรรคในการทำงานในแต่ละกลุ่มว่าเป็นอย่างไรบ้าง พร้อมกับแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาการจัดกิจกรรมต่อไป รวมถึงให้สมาชิกทุกคนสรุปข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วส่งให้กับครูที่ปรึกษากิจกรรม เพื่อสรุปผลการจัดกิจกรรมส่งกลับไปยังโรงเรียนนั้นๆ” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

การติดตามดูแลการจัดกิจกรรม

ครูที่ปรึกษากิจกรรมติดตามดูแลควบคุมการจัดกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อพบปัญหาดำเนินการแก้ไข ผู้อำนวยการสถานศึกษาติดตามดูแลการจัดกิจกรรมจากการเยี่ยมเยียนในระหว่างการฝึกซ้อม และการปฏิบัติหน้าที่ในสถานการณ์จริง

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการติดตามดูแลกิจกรรมนั้น ผมเองอยู่ข้างๆ ในการจัดกิจกรรมในระหว่างที่ทำกิจกรรมกัน ผมเองคอยสอดส่องดูแลอยู่ห่างๆ ดูทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการจัดกิจกรรม และทำอย่างนี้ตลอด เพื่อเป็นการฝึกให้ผู้นำกิจกรรมมีความกล้า และมีอิสระ ซึ่งในการติดตามดูแลนั้นผมจะเน้นการสังเกตเป็นหลัก” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

การประเมินผลการจัดกิจกรรม

1) การประเมินผลการจัดกิจกรรม

การประเมินผลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือการประเมินผลการทำงานของชมรมเห็นชอบชาว หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมเห็นชอบชาวจะมีการประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของชมรม เพื่อหาข้อดี ข้อเสีย และปัญหาในการจัดกิจกรรม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำในครั้งต่อไปให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และส่วนที่สองคือการประเมินผลผู้เข้าร่วมการจัดกิจกรรม โดยแจกแบบสอบถาม การทำข้อสอบก่อนทำกิจกรรมและหลังทำกิจกรรม และการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการประเมินนั้นประเมินอยู่ 2 แบบ คือประเมินตัวผู้นำกิจกรรมในการทำงานโดยรวมและรายบุคคล และประเมินผู้เข้าร่วมกิจกรรมจากแบบสอบถาม สัมภาษณ์ และทำข้อสอบในการทำข้อสอบมีรางวัลให้ โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุด” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2) การรายงานผลการจัดกิจกรรม

ส่งการประเมินผลให้กับโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมเห็นชอบชาวประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของชมรมเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) แบบสอบถาม มาประมวลผลว่าจากการจัดกิจกรรมที่จัดไปนั้นเป็นอย่างไร และกลุ่มตัวอย่างหรือชุมชนที่ได้เก็บข้อมูลมานั้นมีความเสี่ยงในเรื่องเพศหรือไม่ และส่งกลับไปยังโรงเรียนที่ลงพื้นที่ในการจัดกิจกรรม เพื่อรับทราบข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการรายงานผลนั้นทางชมรมรายงานผลไปยังโรงเรียนนั้นๆ เพื่อให้ทราบข้อมูลในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทั้งหมด โดยเฉพาะปัญหาที่พบในพื้นที่ของโรงเรียนนั้น เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทัน” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2.2 องค์ประกอบการเรียนรู้การสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ในด้านการสอน การฝึกซ้อม และการถ่ายทอดความรู้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงองค์ประกอบการเรียนรู้การสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี โดยแยกได้เป็นดังนี้

ด้านการสอน

1. สถานที่ฝึกสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ในการเรียนการสอนของชมรมเห็ดขอนขาว คือ ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน อยู่อาคาร 1 ชั้น 3 โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา โดยมีคุณครูสมหมาย สำราญบำรุง เป็นครูที่ปรึกษากิจกรรม เป็นผู้ควบคุมในการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ การจัดกระบวนการ โดยมีการฝึกซ้อมในเวลาพักกลางวัน และหลังเลิกเรียน แต่หากมีการแสดงนอกสถานที่ ทำการฝึกซ้อมในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นการซ้อมใหญ่ก่อนออกทำการแสดง

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ส่วนมากฝึกซ้อมที่ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน หนึ่งเวลาหนึ่งวันมาฝึกซ้อมกันในช่วงไหน แต่ส่วนมากเป็นช่วงพักกลางวัน และคาบกิจกรรมชุมนุม บางครั้งเป็นช่วงหลังเลิกเรียนและวันเสาร์ วันอาทิตย์ เพื่อเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

2. ด้านเวลาในการจัดการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา มีการจัดการสอนและฝึกซ้อมศิลปะการแสดงในโรงเรียนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ โดยแยกซ้อมคือ ส่วนของศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และส่วนของผู้นำการจัดกิจกรรม ซึ่งฝึกซ้อมในเวลาพักกลางวัน ใช้เวลา 50 นาที และหลังเลิกเรียน ใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง ส่วนวันเสาร์อาทิตย์นั้น ฝึกซ้อมเฉพาะในช่วงก่อนที่ออกทำการแสดงอย่างน้อย 2 สัปดาห์ การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อีกแบบหนึ่งเป็นการเรียนการสอนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ส่วนมากมีเวลาที่ไม่แน่นอนในการเรียนการสอน เป็นเวลาว่างของครูที่ปรึกษากิจกรรมและนักเรียนที่ตรงกันแล้วจึงนัดหมายกันเองใน ส่วนมาก

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการนัดเวลาเพื่อฝึกซ้อมทั้งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และการจัดกิจกรรมค่อนข้างยาก เพราะนักเรียนก็มีภาระหน้าที่ที่ต้องช่วยงานที่บ้าน ทั้งเกี่ยวหญ้า เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ทำความสะอาดบ้าน และถ้าในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้นัดเวลามาฝึกซ้อมยากมาก (ยิ้มปนหัวเราะ) เพราะนักเรียนต้องไปช่วยที่บ้านเก็บเกี่ยวผลิตในการทำนาของแต่ละครอบครัว จึงอาศัยช่วงหลังเลิกเรียน และพักเที่ยงมาซ้อมกัน และถ้าหากวันไหนนัดเวลากันได้ทำการฝึกซ้อมทั้งวัน” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

3. เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ในการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาที่นำมาถ่ายทอดความรู้นั้นเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา และหมอลำ เนื้อหาเรื่องเพศศึกษานั้นถ่ายทอดโดยคุณครูสมหมาย สาราญบำรุง ซึ่งเป็นครูที่ปรึกษากิจกรรม โดยสอนเนื้อหาที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดกิจกรรมทั้งหมด เพื่อนำมาบูรณาการใช้กับศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ ส่วนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้น เริ่มแรกนั้นจะมีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองของนักเรียนเข้ามาสอนให้กับนักเรียนที่อยู่ในชมรมเห็ดขอนขาว และนักเรียนที่มีความสนใจและความสามารถพิเศษในการแสดง คัดเลือกมาให้เป็นคนร้องเพลงและลำ ส่วนคนอื่น ๆ ถูกฝึกในการแสดงละครเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา แต่ในปัจจุบันนี้สำหรับการศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้นไม่มีปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนแล้ว แต่จะศึกษาวิธีการแสดงโดยคุณครูสมหมาย สาราญบำรุง นอกจากนั้นเป็นการศึกษาจากวีดิทัศน์การแสดงหมอลำของคณะต่างๆ แล้วนำมาปรับใช้ในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา โดยไม่เน้นตรงตามแบบแผน แต่เน้นเนื้อหาในการนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเป็นหลัก และสอดแทรกการแสดงตลกเข้าไปด้วยในระหว่างการแสดงหมอลำ เพื่อไม่ให้ผู้ที่รับชมเกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้นจะมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการแสดงไม่ได้เน้นให้ผู้ชมมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา แต่เน้นให้ผู้ชมได้ติดตามว่าเรื่องเพศศึกษานั้นก็สำคัญ และสำคัญอย่างไร แล้วมานำเข้าสู่ช่วงให้ความรู้หลังจากชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำจบ” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

4. การแต่งกลอนลำและเนื้อเรื่อง

เนื้อหาของกลอนลำและเนื้อเรื่องแต่งขึ้นเองโดยครูที่ปรึกษากิจกรรม มีบางส่วนได้จากผู้อำนวยการสถานศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งนำความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเข้ามาแต่งเป็นเนื้อเรื่องและกลอนลำ และสอดแทรกเนื้อหาในเรื่องอื่นๆ เข้าไปด้วย ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน ความรัก พรรณานาคความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมร่วมสมัย สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“กลอนลำ และเนื้อเรื่องผมก็โครงเรื่องไว้เพื่อเป็นหลักในเนื้อหาในการแสดง บางส่วนก็มีเพิ่มเติมมาจากนักเรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน แต่ก็ไม่ทั้งหมด แต่นักเรียนผมให้อิสระในการเพิ่มเติมความรู้ คำพูดต่างๆ และมุขตลกที่ต้องการสอดแทรกเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ และพื้นที่ที่ไปจัดกิจกรรม” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

5. การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนขาว โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เน้นที่การนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศศึกษา และจังหวะของการร้องลำที่สนุกสนาน การแสดงหมอลำของชมรมเห็ดขอนขาวมีความแตกต่างจากหมอลำอื่นๆ คือ ไม่มีการบรรเลงดนตรีประกอบ ใช้เป็นการบันทึกเสียงดนตรีแทนการบรรเลงดนตรีสด โดยจะมีเสียง พิณ แคน โห่หวด ดนตรีในจังหวะต่างๆ

และเพลงประกอบ ส่วนทำนองลำนั้นไม่ยึดแบบแผนที่ตายตัว แต่นำมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตัวเอง โดยจะมีการตัดต่อเพลงที่บันทึกไว้เป็นฉากๆ แล้วนำมาเรียบเรียงให้เข้ากับเนื้อหาในการแสดง ฟังแล้วสามารถจับใจความเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา และสามารถให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดสุนทรียภาพกับการลำและท่าทางการแสดงออก การเต้น การพ่อนประกอบการแสดงและสอดคล้องกับเนื้อหาที่แสดง โดยเน้นการแสดงในรูปแบบดั้งเดิม ไม่มีฉาก เป็นการสมมุติเหตุการณ์และสถานที่นั้นๆ ไว้ด้วยการอ่านเนื้อเรื่องโดยพิธีกร และมีการลำทำนองเพลงลูกทุ่งผสมผสานเข้าไปเพื่อเพิ่มแรงจูงใจและเกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้นให้กับผู้ชม

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สรรายูบำรุง กล่าวว่า

“การแสดงไม่ได้ยึดแบบแผนจากหมอลำประเภทใดเลย เพราะเด็กเราไม่มีความสามารถที่จะยึดการแสดงหมอลำประเภทใดประเภทหนึ่งได้ ผมจึงได้หยิบเอาเอกลักษณ์สำคัญๆ ของแต่ละประเภทเข้ามาใช้ เพื่อความสนุก หลากหลายในการแสดง ก็จะมีทั้งหมอลำซึ่งหมอลำผญา หมอลำหมู่” (สมหมาย สรรายูบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

6. ฝึกลำตามเนื้อกลอนลำและเนื้อเรื่องที่มอบหมายให้

6.1 มีบทกลอนลำและเนื้อเรื่องของตัวเองละครต่างๆ ที่ครูที่ปรึกษากิจการรวมกับสมาชิกชมรมเห็ดขอนแก่นขึ้นมาให้นักเรียนที่เป็นตัวแทนในการทำการแสดงนำไปฝึกซ้อมและท่องจำตามเนื้อหาที่แต่งขึ้นมา

6.2 เทปหรือซีดีทำนองลำ ท่องจำได้ตามทำนองและเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นมาแล้วเข้ามาฝึกปฏิบัติจริงกับครูที่ปรึกษากิจการ รวมถึงทำพ่อนหรือท่าทางประกอบลำหลังจากนั้นก็เป็นการฝึกซ้อมโดยขึ้นปฏิบัติจริงบนเวที ได้สร้างเสริมทักษะจนสามารถออกแสดงจริงได้ โดยครูที่ปรึกษากิจการเป็นผู้ที่สอน และคอยปรับแก้บทเนื้อร้องตามความเหมาะสมกับผู้แสดง

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สรรายูบำรุง กล่าวว่า

“ให้ฝึกท่องให้ขึ้นใจก่อน พอจำเนื้อได้แล้วให้ร้องตามทำนอง บางครั้งให้ดูวีดิทัศน์การแสดงหมอลำทั้งของเก่าที่เป็นของชมรมที่ได้บันทึกไว้ และของหมอลำคณะอื่นๆ ที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการร้องของนักแสดง” (สมหมาย สรรายูบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

7. ฝึกลำประกอบให้เข้ากันตามจังหวะดนตรี

เนื่องจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เป็นศิลปะการแสดงที่ไม่มีนักดนตรี มีแค่เพียงเสียงดนตรีที่เกิดขึ้นจากการตัดต่อเพลงเองโดยใช้เสียงจากเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในการแสดงหมอลำเข้ามาตัดต่อให้มีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดง หลังจากเสร็จสิ้นการตัดต่อจึงนำเพลงที่ตัดต่อนั้นมาให้ครูที่ปรึกษากิจการได้ฟัง และพิจารณาในความเหมาะสมของเพลงที่ใช้ และปรับปรุงแก้ไข หลังจากแก้ไขเสร็จจึงนำไปให้นักเรียนที่เป็นตัวแทนในการแสดงได้ฟัง และฝึกซ้อมกันตามเนื้อเรื่องและทำนองเพลงที่ได้กำหนดไว้ โดยครูที่ปรึกษากิจการเป็นผู้อธิบายการแสดงทั้งหมดเพื่อแจ้งให้ทุกคนว่าตัวละครตัวไหนออกแสดงช่วงไหนของการแสดง ส่วนการฝึกทำพ่อนครูให้อิสระกับนักเรียนในการคิดทำพ่อน

ประกอบการแสดงเอง โดยไม่เน้นท่าฟ้อนที่เหมือนกัน แต่ให้สวยงามและเข้ากับจังหวะของดนตรี รวมไปถึงฝึกเต้นโซว้ แบบหางเครื่องเป็นหมู่คณะ การประดิษฐ์ท่าเต้นในเพลงต่าง ๆ โดยเป็นการฝึกซ้อมกันเองโดยนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านนี้ และยังได้ศึกษาจากวีดิทัศน์ของการแสดง หมอลำของคณะต่าง ๆ แล้วนำมาปรับใช้กับการแสดงของตนเอง โดยอยู่ในการควบคุมของครูที่ปรึกษากิจกรรมเพื่อความเหมาะสมของการแสดงเพราะเนื่องจากกว่าการแสดงนั้นเป็นการแสดงที่แสดงให้นักเรียนดู และอยู่ในสถานที่ราชการจึงต้องคำนึงความเหมาะสมเป็นพิเศษ ในด้านการจัดการท่าลำ การลำเปิดวง การลำเข้า-ออก (เวลาเดินออกจากเวทีและเดินกลับ เข้าไปหลังเวที) การประยุกต์ท่าลำต่าง ๆ เพื่อให้เกิดท่าลำใหม่อยู่เสมอ

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“ท่าฟ้อนท่ารำผมทำให้ดูในบางครั้งถ้าหากเด็กนักเรียนฟ้อนคอมพิวเตอร์อยู่ หรือท่าฟ้อนอันไหนไม่สวยก็จะให้ปรับ ส่วนหางเครื่องนั้นผมให้อิสระกับเขาเลย เพราะกลุ่มนักเรียนชายที่ตั้งใจเข้ามามีความคิดสร้างสรรค์ และถนัดในการเต้นเป็นส่วนตัวของเขาอยู่แล้ว ผมเพียงแค่ว่าเหมาะสมหรือไม่เท่านั้น” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

8. การฝึกกิริยามารยาท

การฝึกกิริยามารยาทการปฏิบัติตนทั้งบนเวทีและโดยทั่วไปในฐานะนักแสดงพึงมีครูผู้สอน ได้สอนจรรยาบรรณให้ลูกศิษย์เข้าใจในการเป็นนักแสดงที่ดีและนำไปปฏิบัติเริ่มจากการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะต่อเพื่อนลูกศิษย์ด้วยกันและกับครูผู้สอนในสถานศึกษา รวมทั้งการต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมตลอดจนการแสดงบนเวที ควรปฏิบัติตนโดยการใช้กิริยาท่าทางในการอ่อนน้อม ถ่อมตน สอนให้ลูกศิษย์รู้จักหลักในการแก้ปัญหา และเป็นผู้มีสติปัญญา มีความรอบคอบอยู่ตลอดเวลา และหลังจากการฝึกซ้อมการแสดงเสร็จแล้วทุกครั้ง นักแสดงทุกคนไหว้กันทุกครั้ง ทั้งเป็นการขอบคุณ การขอโทษสำหรับข้อผิดพลาดในการแสดงซึ่งกันและกัน

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สาราญบำรุง กล่าวว่า

“การไหว้เราเป็นนักเรียน เราเป็นผู้นำ เราควรทำเป็นแบบอย่างและทำเป็นกิจวัตร เมื่อคนอื่นเห็นเราปฏิบัติเขาก็จะปฏิบัติตาม ถึงแม้เขาไม่ปฏิบัติอย่างน้อยเขายังคิดว่านี่เป็นเอกลักษณ์ไทย” (สมหมาย สาราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

9. การประเมินการเรียนการสอน

การประเมินผลการเรียนการสอนของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เป็นลักษณะสังเกตของครูที่ปรึกษากิจกรรมระหว่างการจัดกิจกรรมและหลังการจัดกิจกรรม และระหว่างการเรียนการสอนและหลังการเรียนการสอน ว่านักเรียนผ่านหรือควรปรับปรุงตรงจุดไหน โดยแนะนำการแก้ไขเป็นรายบุคคลว่าควรปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาในส่วนใดบ้าง เพื่อให้การแสดง และกิจกรรมนั้นออกมาสมบูรณ์แบบ โดยประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมในระหว่างการจัดกิจกรรมของแต่ละคน

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ในการประเมินจะประเมินจากการสังเกตของครูที่ปรึกษากิจกรรม และกลุ่มสมาชิกที่อยู่ในชมรมช่วยกันประเมิน แล้วประมวลภาพรวมโดยครูที่ปรึกษากิจกรรม เพื่อบอกแนวทางปรับปรุงแก้ไขการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

ด้านการฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมของชมรมเห็ดขอนแก่น ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา มีการฝึกซ้อมการแสดง 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการแยกฝึกซ้อมออกเป็นฉากๆ เป็นรายบุคคลหรือเป็นคู่ๆ หรือเป็นกลุ่มๆ การฝึกซ้อมลักษณะนี้มีผลดีในแง่ของสมาธินักเรียนที่ทำการแสดงและกิจกรรมเนื่องจากสมาชิกของชมรมมีจำนวน 15 คน สำหรับที่ใช้ในการแสดงโดยการคัดเลือกด้วยความสมัครใจ และการคัดเลือกจากครูที่ปรึกษากิจกรรม ทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายและควบคุมการฝึกซ้อมได้สะดวก ซึ่งซ้อมไปพร้อมกับการเปิดเสียงดนตรีที่บันทึกและเรียบเรียงไว้ ลักษณะที่สองเป็นการฝึกซ้อมร่วมกันทั้งหมดทั้งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา เพื่อฝึกความพร้อมของนักเรียนทุกคน และเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมทั้งหมด เพื่อให้อยู่ในเวลาอันเหมาะสมในการจัดกิจกรรมทั้งหมด และเพื่อพิจารณาว่าควรลดทอนหรือเพิ่มกิจกรรมในช่วงใดได้บ้าง และหลังจากทำการซ้อมใหญ่เสมือนจริงเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมซึ่งผู้ควบคุมการฝึกซ้อมถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญเพราะหากขาดผู้ควบคุมแล้วส่งผลให้การฝึกซ้อมไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน และไม่เกิดความน่าสนใจ

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“ที่แบ่งการซ้อมออกเป็น 2 ลักษณะเพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวาย ทำการซ้อมไปที่ละฉาก ทีละบท เมื่อซ้อมแบบนี้แล้วประสิทธิภาพในการแสดงเพิ่มมากขึ้น ความแม่นยำ การแก้ไขทั้งบท คำพูด คำผญา กิริยาท่าทางในการแสดงออกง่ายขึ้น และครูเองก็ไม่เหนื่อย เพราะได้ดูแลทีละส่วน ดนตรีที่นำมาบันทึกไว้สามารถแก้ไขงานได้อย่างง่ายและชัดเจนมากขึ้น” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

ด้านวิธีการถ่ายทอดความรู้

ด้วยที่ครูที่ปรึกษาชมรมเห็ดขอนแก่น ได้มีการจัดค่ายพัฒนาแกนนำร่องเรื่องเพศศึกษา การจัดกระบวนการทางด้านเพศศึกษา จึงพัฒนาและผลิตผู้นำในการจัดกิจกรรมเหล่านี้ โดยคัดเลือกจากสมาชิกที่อยู่ในชมรมเห็ดขอนแก่น และนำนักเรียนที่ได้รับคัดเลือกนั้นมาฝึกทักษะกระบวนการ และพัฒนาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาทั้งการสอนภายในสถานศึกษา เช่น การสอนในชั่วโมงเรียนการสอนในคาบกิจกรรมชมรม และภายนอกสถานศึกษา เช่น การจัดอบรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เมื่อนักเรียนมีความรู้ความสามารถแล้ว ครูที่ปรึกษากิจกรรมนำนักเรียนที่คัดเลือกมาเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมโดยแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบตามกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการสอนของครูที่ปรึกษากิจกรรม และการอบรมนำมาถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่เข้าร่วม

กิจกรรม ทั้งสื่อสารผ่านกิจกรรมในฐานะต่าง ๆ และศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยครูที่ปรึกษา กิจกรรมคอยดูแลและควบคุมการจัดกิจกรรมอยู่ห่าง ๆ และเมื่อประเด็นใดที่ขาดไปครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่เข้ามาเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ นอกเหนือจากนักเรียนเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยให้เรียนรู้ความจริงในเรื่องเพศศึกษา มีทัศนคติ และมีพฤติกรรมปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องเพศศึกษา การรู้วิธีป้องกัน ลดความเสี่ยงต่อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ สามารถประเมินความเสี่ยงของตนเองและคู่ เกิดขึ้นในวิถีชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยใช้กิจกรรมที่ครูที่ปรึกษากิจกรรม ได้วางแผนไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การปรับพื้นฐานการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอดส์

- เตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมและการทำงานร่วมกัน
- ปรับพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอดส์
- กิจกรรมสร้างสัมพันธ์ภาพ
- กิจกรรมสร้างกติการ่วมกัน
- กิจกรรมสร้างความคุ้นเคย
- กิจกรรมทดสอบความรู้

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอดส์

- ขั้นประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเอาประสบการณ์เดิมของตนเองมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ นำเข้าสู่กิจกรรมโดยผู้นำกิจกรรม แบ่งกลุ่มในการจัดกิจกรรมและระดมความรู้เรื่องเพศที่อาจเกิดขึ้น และให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอการระดมความรู้
- ขั้นสะท้อนความคิดและอภิปราย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง นำเข้าสู่กิจกรรมโดยผู้นำกิจกรรม แบ่งกลุ่มในการจัดกิจกรรมและมีพี่เลี้ยงในแต่ละกลุ่มเพื่อช่วยนำการพูดคุยและเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดในกลุ่ม และออกมานำเสนอการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- ขั้นเกิดความคิดรวบยอด เป็นการสมมติสถานการณ์ หรือการเปิดวีดิทัศน์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ดู และให้ออกมาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น
- ขั้นการทดลองหรือประยุกต์แนวคิด โดยการเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาที่กำลังสอนอยู่ เพื่อเป็นการจำลองเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งแทนสถานการณ์จริง โดยผู้นำกิจกรรมเป็นผู้อธิบายความรู้ การปฏิบัติกิจกรรม และสรุปผลกิจกรรมจัดกิจกรรมดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์คุณครูสมหมาย สำราญบำรุง กล่าวว่า

“เมื่อถึงเวลาในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา ผมให้นักเรียนทุกคนที่เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมเองตามแผนงานการจัดกิจกรรมแต่ละขั้นตอนที่จัดเตรียมไว้ โดยที่ผมเองนั้นควบคุม ดูแล สังเกตการณ์อยู่ห่าง ๆ และหากมีประเด็นไหนตกหล่นผมเป็นผู้เข้าไปเสริมให้ในช่วงท้ายของกิจกรรมต่าง ๆ” (สมหมาย สำราญบำรุง. 2558: สัมภาษณ์)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ องค์ประกอบการเรียนการสอนของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีขอบเขตดังนี้

1. เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
 2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษาในด้านการสอน ด้านการฝึกซ้อม และด้านการถ่ายทอดความรู้
- ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้
1. ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 2. ศึกษาภาคสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยในครั้งนี้ โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา
 3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
 - 3.1 แบบสัมภาษณ์
 - 3.2 กล้องถ่ายรูป
 - 3.3 สมุดจดบันทึก
 - 3.4 เครื่องบันทึกเสียง

1. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 2 หัวข้อดังนี้

1.1 การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

มีรูปแบบวิธีการตามแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน คือ มีการเตรียมการก่อนการดำเนินกิจกรรม การดำเนินการจัดกิจกรรม และการประเมินผลการจัดกิจกรรม รวมทั้งการประเมินการจัดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษาอย่างต่อเนื่อง

การเตรียมการก่อนการดำเนินกิจกรรม

การทำกำหนดระเบียบข้อบังคับ ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในการจัดชมรมต่างๆ ภายในโรงเรียน ฝ่ายวิชาการของโรงเรียนทำการสำรวจโดยให้ครูแต่ละคนได้เสนอว่าตนเองนั้นเปิดชุมนุม หรือชมรมอะไร ซึ่งต้องเป็นชุมนุม หรือชมรมที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียน สภาพท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน และเอื้อประโยชน์ไปสู่ชุมชน โดยเริ่มจากกิจกรรมที่

นักเรียนมีความสนใจและตอบสนองความต้องการของนักเรียน เมื่อสำรวจเสร็จแล้วฝ่ายวิชาการเสนอขุมหมหรือชมรมต่างๆ ให้กับผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อขออนุมัติการจัดกิจกรรม ซึ่งชมรมเด็ดขอนขาเป็นหนึ่งในชมรมที่ได้รับการอนุมัติจากทางผู้อำนวยการในการเปิดเป็นชมรม เพื่อให้โอกาสนักเรียนได้แสดงออกถึงความรู้ ความสามารถ และยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รวมถึงส่งเสริมความสามารถพิเศษของนักเรียน

การทำโครงการจัดกิจกรรมและการเสนอขออนุมัติ ผลการวิจัยพบว่า ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้เขียนโครงการการจ้ดเอง โดยจัดทำปฏิทินในการปฏิบัติตลอดปีการศึกษาว่ามีการดำเนินการจัดกิจกรรมเรื่องเพศศึกษาโดยมีเป้าหมายในการลงพื้นที่ทั้งหมด 3 ครั้ง เพื่อทำการสร้างแกนนำภาคีเครือข่าย และกระบวนการในการทำงานร่วมกันในเรื่องเพศศึกษารอบด้านให้กับพื้นที่หรือชุมชนที่ประสบปัญหาในเรื่องเพศศึกษา

การเตรียมอาคาร สถานที่ ผลการวิจัยพบว่า อาคาร และสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สถานที่ในการฝึกซ้อม คือ ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน อยู่อาคาร 1 ชั้น 3 ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

2. สถานที่ในการจัดกิจกรรม คือ หอประชุมของสถานที่ที่จัดกิจกรรม เช่น โรงเรียนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในกิจกรรมของชมรมเด็ดขอนขา เป็นต้น เป็นลักษณะสถานที่โล่ง มีเวที และเครื่องเสียงที่พร้อมในการทำกิจกรรม

การเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า

ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ กำหนดแผนกิจกรรมไว้ และโดยการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม รวมถึงการทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้กับบุคลากรและผู้มีส่วนร่วมเห็นคุณค่าและร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชมรมเด็ดขอนขา นิเทศ ติดตาม ประเมินผลและรายงาน ให้คำปรึกษาในการจัดกิจกรรม รวมถึงการให้กำลังใจในการจัดกิจกรรม การฝึกซ้อมของผู้เรียนที่อยู่ในชมรม ส่งเสริมและสนับสนุน ส่งเสริมและเพิ่มโอกาสในการเรียน อบรม ให้กับครูผู้ดูแลกิจกรรม และผู้เรียนในชมรม เพื่อให้ผู้เรียนนั้นเกิดประสบการณ์ให้กับตัวเอง เพื่อจะนำมาพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตนเอง และกิจกรรมในครั้งต่อไป

ครูที่ปรึกษากิจกรรม ชี้แจงเป้าหมาย และวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา จัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนที่อยู่ภายในชมรม ส่งเสริมการจัดทำแผนงานและการจัดกิจกรรม การประสานและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ให้คำปรึกษาดูแล ติดตามการจัดกิจกรรมของนักเรียนที่อยู่ในขุมหมหรือชมรมให้เป็นไปตามแผนงานที่วางเอาไว้ ประเมินผล สรุป และรายงานผล ในการจัดกิจกรรมทุกครั้งที่ได้ออกทำการจัดกิจกรรมในที่ต่างๆ เพื่อเก็บข้อมูลที่ได้นำมาปรับปรุง แก้ไข พัฒนาตัวกิจกรรมและนักเรียนในชมรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นักเรียนที่ดำเนินจัดกิจกรรม รับการปฐมนิเทศจากครูที่ปรึกษากิจกรรม เลือกตั้งคณะกรรมการ ฝ่ายต่าง ๆ ประชุมวางแผน จัดทำแผนงาน กิจกรรม และปฏิทินงาน ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนงาน เมื่อวางแผนงานเสร็จแล้ว ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม ในการประเมินผลนั้นประเมินตนเองและเพื่อนร่วมกิจกรรม จากพฤติกรรมในการทำกิจกรรม ประสิทธิภาพ และการฝึกซ้อม และมีครูที่ปรึกษาเป็นผู้ประเมินโดยรวมอีกครั้ง และสรุปผลการปฏิบัติการจัดกิจกรรม เมื่อปฏิบัติกิจกรรมเสร็จ สิ้นลงแล้ว ประธานชมรมแบ่งให้แต่ละฝ่ายเป็นผู้สรุปงานในฝ่ายของตนเอง โดยเฉพาะการสรุปการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) กิจกรรมนี้ทางชมรมเน้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะนำผลที่สรุปจากการสอบถาม สัมภาษณ์นักเรียนในโรงเรียนที่ไปจัดกิจกรรมมาประมวลผล แล้วนำส่งกลับไปให้โรงเรียนที่จัดกิจกรรมเพื่อแจ้งผลการจัดกิจกรรมและปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาว่ามีปัญหาหรือไม่ หากมีการแนะนำโดยการให้ข้อมูลและจัดอบรมครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา เพื่อแนะแนวทางการสอนเรื่องเพศศึกษาให้แก่นักเรียนในโรงเรียนของตน

ผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองของนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมเห็นชอบว่ามีความเห็นชอบและสนับสนุนในการทำกิจกรรมบริการวิชาการและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ หน่วยงานที่เขามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งทำหน้าที่ในการประสานงาน และสำรวจพื้นที่ในการนำกิจกรรมของชมรมเห็นชอบชาวลงในพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้รวมไปถึงเรื่องงบประมาณในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งหากเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันจัดขึ้นระหว่างหน่วยงานนอกสถานศึกษา หน่วยงานนั้น ๆ เป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณในการจัดกิจกรรม และชุมชนที่มีส่วนร่วมนั้นคือชุมชนที่อยู่ในจังหวัดอุดรธานีที่มีความสนใจในกิจกรรม

การเตรียมงบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า งบประมาณในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งเป็นงบประมาณภายในสถานศึกษา เป็นการบริหารและดำเนินงานโดยครูที่ปรึกษา กิจกรรม แล้วทำโครงการเสนอผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อขออนุมัติงบประมาณในการจัดกิจกรรม ซึ่งจัดตามปฏิทินการดำเนินงานตามที่วางแผนไว้ในแต่ละปีการศึกษา

การประชาสัมพันธ์และรับสมัครสมาชิก ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ครูที่ปรึกษาดำเนินการประชาสัมพันธ์ด้วยตัวเอง โดยการติดป้ายประชาสัมพันธ์ ชี้แจงหน้าเสาธง ครูประจำชั้นแจ้งให้ทราบ ประชาสัมพันธ์โดยเสียงตามสาย และรุ่นพี่ที่อยู่ในชมรมได้มาชักชวนและประชาสัมพันธ์ การรับสมัครสมาชิกใช้วิธีให้นักเรียนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจและสมัครใจของนักเรียน

การดำเนินการจัดกิจกรรม

การปฐมนิเทศสมาชิกเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า ครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้นัดหมายสมาชิกในชุมชนและชมรม โดยแจ้งให้ทราบในวันแรกของการเข้า ชุมชมและชมรม เพื่อชี้แจงให้ทราบถึงข้อปฏิบัติ การทำงานของชมรม แผนการทำงาน และการเรียน การสอน รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการการทำงานในชุมชนและชมรม เพื่อแบ่งหน้าในการทำงาน เพื่อให้มีการปรับตัวในการทำงาน มีความเข้าใจที่ตรงกัน และเกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรม

การเลือกตั้งคณะกรรมการ ผลการวิจัยพบว่า มีการแต่งตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการ โดยคณะกรรมการส่วนใหญ่ได้รับการเลือกมาจากการลงคะแนนและความเห็นของนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมเห็ดขอนแก่น และครูที่ปรึกษาของกิจกรรม หลังจากการเลือกตั้งคณะกรรมการของชมรมแล้ว หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มเพื่อแบ่งหน้าที่ในการทำงานของชมรม เพราะแต่ละกลุ่มนั้นทำงานแตกต่างกันในการจัดกิจกรรม แต่เมื่อออกไปจัดกิจกรรมในที่ต่างๆ ทุกกลุ่มจะร่วมกันทำกิจกรรม

การจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงก่อนการดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งมีวิธีการดำเนินกิจกรรมดังนี้

1.1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

1.2 คัดเลือกนักแสดงและผู้นำกิจกรรม

1.3 ฝึกซ้อมการแสดงและผู้นำ

2. ช่วงการดำเนินกิจกรรม มีวิธีการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

2.1 ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบก่อนการทำกิจกรรม

2.2 การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา

2.3 กิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity)

2.4 การจัดกิจกรรมละลายพฤติกรรม

2.5 การให้ความรู้เรื่องเพศเบื้องต้น

2.6 การประเมินความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการสรุปการจัดกิจกรรมโดย

การประมวลผลกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรมจนถึงกิจกรรมสิ้นสุดลงผ่านวิดิทัศน์ที่จัดทำขึ้นในขณะทำกิจกรรม โดยครูที่ปรึกษากิจกรรมของชมรมเห็ดขอนแก่น

3. หลังการดำเนินกิจกรรม เป็นการรวมสมาชิกในชมรมเพื่อสรุปงานในการจัดกิจกรรม ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา ว่ามีปัญหา อุปสรรคในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งมีอะไรบ้าง เพื่อหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาการจัดกิจกรรมต่อไป และสรุปข้อมูลการทำกิจกรรมกลุ่มย่อยที่ได้จากการสอบถามนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนต่างๆ ที่เข้าไปทำกิจกรรม เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเพศศึกษาที่กำลังประสบอยู่ในตอนนี้ แล้วเมื่อประมวลข้อมูลทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดำเนินการจัดส่งข้อมูลดังกล่าวไปให้กับโรงเรียนที่ได้ลงไปทำกิจกรรม เพื่อให้ทราบถึงปัญหาเรื่องเพศศึกษาที่ทางโรงเรียนได้ประสบในขณะนี้

การติดตามดูแลการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า ครูที่ปรึกษากิจกรรมติดตามดูแลควบคุมการจัดกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อพบปัญหาดำเนินการแก้ไข และอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม รวมถึงการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษาติดตามดูแลการจัดกิจกรรมจากการเยี่ยมชมในระหว่างการฝึกซ้อม และการปฏิบัติหน้าที่ในสถานการณ์จริง

การประเมินผลการจัดกิจกรรม

1) การประเมินผลการจัดกิจกรรม

การประเมินผลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือการประเมินผลการทำงานของชมรมเห็นชอบชาว หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมเห็นชอบชาวมีการประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของ ชมรม เพื่อหาข้อดี ข้อเสีย และปัญหาในการจัดกิจกรรม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัด กิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำในครั้งต่อไปให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และส่วนที่สองคือ การประเมินผลผู้เข้าร่วมการจัดกิจกรรม โดยแจกแบบสอบถาม การทำข้อสอบก่อนทำกิจกรรมและ หลังทำกิจกรรม และการสัมภาษณ์

2) การรายงานผลการจัดกิจกรรม

ส่งการประเมินผลให้กับโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรม เห็นชอบชาวทำการประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของชมรมเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการทำ กิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) แบบสอบถาม มาประมวลผลว่าจากการจัดกิจกรรมที่จัด ไปนั้นเป็นอย่างไร และกลุ่มตัวอย่างหรือชุมชนที่ได้เก็บข้อมูลมานั้นมีความเสี่ยงในเรื่องเพศหรือไม่ และส่งกลับไปยังโรงเรียนที่ลงพื้นที่ในการจัดกิจกรรม เพื่อรับทราบข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้นแล้ว ครูที่ปรึกษากิจกรรมชมรมเห็นชอบชาว จัดทำรายงานการจัดกิจกรรมให้กับทางผู้อำนวยการสถานศึกษา

1.2 องค์ประกอบการเรียนรู้การสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา ในด้านการสอน ด้านการฝึกซ้อม และด้านการถ่ายทอดความรู้

ด้านการสอน

1. สถานที่ฝึกสอนดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ในการเรียนการสอนของชมรมเห็นชอบชาว คือ ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบ ด้าน อาคาร 1 ชั้น 3 โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา โดยคุณครูสมหมาย สาราญบำรุง ครูที่ปรึกษากิจกรรม เป็นผู้ควบคุมในการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยฝึกซ้อมในเวลาพักกลางวัน และหลัง เลิกเรียน แต่หากมีการแสดงหรือการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ ครูที่ปรึกษากิจกรรม มีการนัดหมาย ทำการฝึกซ้อมในวันเสาร์และวันอาทิตย์เพิ่มเติมเพื่อเตรียมความพร้อม

2. ด้านเวลาในการจัดการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียน พิบูลย์รักษ์พิทยา มีการจัดการสอนและฝึกซ้อมศิลปะการแสดงในโรงเรียนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ในเวลาพักกลางวัน ใช้เวลา 50 นาที และหลังเลิกเรียน ใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง ส่วนวันเสาร์อาทิตย์นั้น ฝึกซ้อมเฉพาะในช่วงก่อนที่ออกทำการแสดง 2 สัปดาห์ การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาอีกแบบหนึ่งเป็นการเรียนการสอนใน วันเสาร์และวันอาทิตย์ ส่วนมากมีเวลาที่ไม่แน่นอนในการเรียนการสอน โดยยึดเวลาว่างของครูที่ ปรึกษากิจกรรมและนักเรียนที่ตรงกันแล้วจึงนัดหมายทำการฝึกซ้อม

3. เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ในการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาที่นำมาถ่ายทอดความรู้นั้นเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาและหมอลำ เนื้อหาเรื่องเพศศึกษานั้นถ่ายทอดโดยอาจารย์สมหมาย สำราญบำรุง เป็นครูที่ปรึกษา กิจกรรม โดยสอนเนื้อหาที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดกิจกรรมทั้งหมด เพื่อนำมาบูรณาการใช้กับศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ ส่วนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้น เริ่มแรกนั้นมีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนให้กับนักเรียนที่อยู่ในชมรมเห็ดขอนแก่น ซึ่งเป็นนักเรียนที่มีความสนใจและความสามารถพิเศษในการแสดง คัดเลือกมาให้เป็นคนร้องเพลงและลำ ส่วนคนอื่น ๆ ถูกฝึกในการแสดงละครเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา แต่ในปัจจุบันนี้สำหรับการศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้นไม่มีปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนแล้ว แต่จะศึกษาวิธีการแสดงโดยอาจารย์สมหมาย สำราญบำรุง ผ่านวีดีทัศน์ การแสดงหมอลำของคณะต่างๆ แล้วนำมาปรับใช้ในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา โดยไม่เน้นตรงตามแบบแผน แต่เน้นเนื้อหาในการนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเป็นหลัก และสอดแทรกการแสดงตลกเข้าไปด้วยในระหว่างการแสดงหมอลำ เพื่อไม่ให้ผู้รับชมเกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้นทำการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่

4. การแต่งกลอนลำและเนื้อเรื่อง

เนื้อหาของกลอนลำและเนื้อเรื่องแต่งขึ้นเองโดยนำความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเข้ามาแต่งเป็นเนื้อเรื่องและกลอนลำ และสอดแทรกเนื้อหาในเรื่องอื่นๆ เข้าไปด้วย ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน ความรัก พรรณานาความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมร่วมสมัย สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รูปแบบกลอนลำเป็นกลอนฉันทลักษณ์ การเจรจาตรงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ และกลอนเพลงด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำในกลอนลำที่มีสุนทรียภาพ คือ เป็นกลอนลำที่มีการใช้ถ้อยคำ ได้ลึกซึ้งกินใจ เห็นภาพพจน์ หรือปรัชญาทั้งทางโลกและทางธรรม และเป็นคติสอนใจและได้

5. การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เน้นที่เนื้อหาเรื่องเพศศึกษา และจังหวะของการร้องลำที่สนุกสนาน การแสดงหมอลำของชมรมเห็ดขอนแก่นนี้มีความแตกต่างจากหมอลำอื่นๆ คือ ไม่มีการบรรเลงดนตรีประกอบ ใช้เป็นชาวดัตติดนตรีแทนประกอบด้วย เสียงพิณ แคน โหวด ดนตรีในจังหวะต่างๆ และเพลงประกอบ ส่วนทำนองลำนั้นไม่ยึดแบบแผนที่ตายตัว แต่นำมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตัวเอง โดยมีการนำมาเรียบเรียงให้เข้ากับเนื้อหาในการแสดงไว้เป็นฉากๆ ฟังแล้วสามารถจับใจความเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา และสามารถให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดสุนทรียภาพกับการลำและทำทางการแสดงออกการเต้น การฟ้อนประกอบการแสดงและสอดคล้องกับเนื้อหาที่แสดง โดยเน้นการแสดงในรูปแบบดั้งเดิม ไม่มีฉาก เป็นการสมมติเหตุการณ์และสถานที่นั้นๆ ไว้ การอ่านเนื้อเรื่องโดยพิธีกร และมีการลำทำนองเพลงลูกทุ่งผสมผสานเข้าไปเพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้ชม

6. ฝึกทำตามเนื้อกลอนลำและเนื้อเรื่องที่มอบหมายให้

6.1 มีบทกลอนลำและเนื้อเรื่องของตัวละครต่าง ๆ ให้นำไปฝึกซ้อมและท่องจำตามเนื้อหาที่แต่งขึ้นมา

6.2 เทปหรือซีดีทำนองลำ ท่องจำได้ตามทำนองและเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นมา แล้วเข้ามาฝึกปฏิบัติจริงกับครูที่ปรึกษากิจกรรม รวมถึงทำพ็อนหรือทำทางประกอบลำหลังจากนั้นเป็นการฝึกซ้อมโดยขึ้นปฏิบัติจริงบนเวที จนได้สร้างเสริมทักษะจนสามารถออกแสดงจริงได้

7. ฝึกพ็อนและลำประกอบกันให้เข้ากันตามจังหวะดนตรี

เนื่องจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เป็นศิลปะการแสดงที่ไม่มีนักดนตรี มีแค่เพียงเสียงดนตรีที่เกิดขึ้นจากการตัดต่อเพลงเองโดยใช้เสียงจากเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในการแสดงหมอลำเข้ามาตัดต่อให้มีความสมบูรณ์ หลังจากเสร็จสิ้นการตัดต่อจึงนำเพลงที่ตัดต่อนั้นมาให้ผู้ที่เป็นนักแสดงได้ฟัง และฝึกซ้อมกันตามเนื้อเรื่องและทำนองเพลงที่ได้กำหนดไว้ ส่วนการฝึกทำพ็อนครูให้อิสระกับนักเรียนในการคิดทำพ็อนประกอบการแสดง โดยไม่เน้นทำพ็อนที่เหมือนกัน แต่ให้สวยงามและเข้ากับจังหวะของดนตรี รวมไปถึงฝึกเดินโชว์แบบทางเครื่องเป็นหมู่คณะ การประดิษฐ์ท่าเต้นในเพลงต่าง ๆ โดยทำการฝึกซ้อมกันเองโดยนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษและความสนใจด้านนี้ มักศึกษาจากวีดิทัศน์ของการแสดงหมอลำของคณะต่างๆ แล้วนำมาปรับใช้กับการแสดงของตนเอง โดยอยู่ในการควบคุมของครูที่ปรึกษากิจกรรมเพื่อความเหมาะสมของการแสดงเพราะเนื่องจากว่าการแสดงนั้นเป็นการแสดงที่แสดงให้นักเรียนดู และอยู่ในสถานที่ราชการจึงต้องคำนึงความเหมาะสมเป็นพิเศษ ในด้านการจัดการท่าลำ การลำเปิดวง การลำเข้า-ออก (เวลาเดินออกจากเวทีและเดินกลับ เข้าไปหลังเวที) การประยุกต์ท่าลำต่างๆ เพื่อให้เกิดท่าลำใหม่อยู่เสมอ

8. การฝึกกิริยามารยาท

การฝึกกิริยามารยาทการปฏิบัติตนทั้งบนเวทีและโดยทั่วไปในฐานะนักแสดงพึงมีครูผู้สอนได้สอนจรรยาบรรณให้ลูกศิษย์เข้าใจในการเป็นนักแสดงที่ดีและนำไปปฏิบัติเริ่มจากการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะต่อเพื่อนลูกศิษย์ด้วยกันและกับครูผู้สอนในสถานศึกษา รวมทั้งการต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมตลอดจนการแสดงบนเวที ควรปฏิบัติตนโดยการใช้กิริยาท่าทางในการอ่อนน้อมต่อมตนสอนให้ลูกศิษย์รู้จักหลักในการแก้ปัญหา และเป็นผู้มีสติปัญญา มีความรอบคอบอยู่ตลอดเวลา และหลังจากการฝึกซ้อมการแสดงเสร็จแล้วทุกครั้ง นักแสดงทุกคนไหว้กันทุกครั้ง ทั้งเป็นการขอบคุณการขอโทษสำหรับข้อผิดพลาดในการแสดงซึ่งกันและกัน

9. การประเมินการเรียนการสอน

การประเมินผลการเรียนการสอนของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จะเป็นลักษณะสังเกตของครูผู้สอนและครูที่ปรึกษากิจกรรม ว่านักเรียนหรือศิษย์ผ่านหรือควรปรับปรุงตรงจุดไหน โดยแจ้งเป็นรายบุคคลว่าควรปรับปรุงและแก้ไขในส่วนใดบ้าง เพื่อให้การแสดงและกิจกรรมนี้นอกมาสสมบูรณ์แบบ

ด้านการฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมของชมรมเห็ดขอนแก่น ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา มีการฝึกซ้อมการแสดง 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็น การแยกฝึกซ้อมออกเป็นฉาก เป็นรายบุคคลหรือเป็นคู่ หรือเป็นกลุ่ม การฝึกซ้อมลักษณะนี้มีผลดีในแง่ของสมาธินักเรียนที่ทำการแสดงและกิจกรรม เนื่องจากสมาชิกของชมรมมีจำนวน 15 คน สำหรับที่ใช้ในการแสดงโดยการคัดเลือกจากครูที่ปรึกษากิจกรรม ทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายและควบคุมการฝึกซ้อมได้สะดวก ซึ่งจะซ้อมไปพร้อมกับการเปิดเสียงดนตรีที่บันทึกและเรียบเรียงไว้ ลักษณะที่สองเป็นการฝึกซ้อมร่วมกันทั้งหมดทั้งศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หมอลำ และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา เพื่อฝึกความพร้อมของนักเรียนทุกคน และเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมทั้งหมด เพื่อให้อยู่ในเวลาอันเหมาะสมในการจัดกิจกรรมทั้งหมด และเพื่อพิจารณาว่าควรลดทอนหรือเพิ่มกิจกรรมในช่วงใดได้บ้าง และหลังจากนั้นก็จะมี การซ้อมใหญ่เสมือนจริง เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม ซึ่งผู้ควบคุมการฝึกซ้อมถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ เพราะหากขาดผู้ควบคุมแล้วจะส่งผลให้การฝึกซ้อมไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน และไม่เกิดความน่าสนใจ

ด้านวิธีการถ่ายทอด

ด้วยที่ครูที่ปรึกษาชมรมเห็ดขอนแก่นได้มีการจัดค่ายเพื่อแก่นำร่องเรื่องเพศศึกษา การจัดกระบวนการทางด้านเพศศึกษา จึงพัฒนาและผลิตผู้นำในการจัดกิจกรรมเหล่านี้ โดยคัดเลือกจากสมาชิกที่อยู่ในชมรมเห็ดขอนแก่น และนำนักเรียนที่ได้รับคัดเลือกนั้นมาฝึกทักษะ กระบวนการ และพัฒนาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาทั้งการสอนภายในสถานศึกษา เช่น การสอนในคาบกิจกรรม ชมรม และภายนอกสถานศึกษา เช่น การจัดอบรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล เป็นต้น เมื่อนักเรียนมีความรู้ความสามารถแล้ว ครูที่ปรึกษากิจกรรมนำนักเรียนที่คัดเลือกมาเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมโดยแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบตามกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการสอนของครูที่ปรึกษา กิจกรรม และการอบรมนำมาถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งสื่อสารผ่านกิจกรรมในฐานต่างๆ และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หมอลำ โดยครูที่ปรึกษา กิจกรรมคอยดูแลและควบคุมการจัดกิจกรรมอยู่ห่างๆ และเมื่อประเด็นใดที่ขาดไปครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่เข้ามาเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ นอกเหนือจากนักเรียนผู้นำกิจกรรมเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยให้เรียนรู้ความจริงในเรื่องเพศศึกษา มีทัศนคติ และมีพฤติกรรมปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องเพศศึกษา การรู้วิธีป้องกัน ลดความเสี่ยงต่อเอ็ดส์ สามารถประเมินความเสี่ยงของตนเองและคู่ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยใช้กิจกรรมที่ครูที่ปรึกษา กิจกรรมได้วางแผนไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การปรับพื้นฐานการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอ็ดส์

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอ็ดส์

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยมีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

2.1 การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

การเตรียมการก่อนการดำเนินกิจกรรม

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต้องเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียน สภาพท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน และเอื้อประโยชน์ไปสู่ชุมชน ซึ่งชมรมเห็นชอบว่าเป็นหนึ่งในชมรมที่ได้รับการอนุมัติจากทางผู้อำนวยการในการเปิดเป็นชุมนุมและชมรม เพื่อให้โอกาสนักเรียนได้แสดงออกถึงความรู้ ความสามารถ และยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รวมถึงส่งเสริมความสามารถพิเศษของนักเรียน ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นมีความสอดคล้องกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา พุทธศักราช 2532 ข้อที่ 4 วรรคที่ 7 และ 8 คือการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นไปตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ ต้องมีโครงการ และระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษาและกิจกรรมนั้นต้องไม่ทำให้เกิดภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ

การทำโครงการจัดกิจกรรมและการเสนอขออนุมัติ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเสนอการจัดกิจกรรมให้กับฝ่ายวิชาการเสร็จแล้ว ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้เขียนโครงการการจัดกิจกรรม นำเสนอต่อฝ่ายวิชาการและผู้อำนวยการเพื่อขออนุมัติการจัดกิจกรรม ซึ่งครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้เขียนโครงการ ดังที่ นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2551: 25) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำโครงการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อเป็นการประกอบคำขอให้ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติโครงการ เพื่อเป็นการขอความสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือแหล่งเงินทุนต่างๆ

การเตรียมอาคาร สถานที่ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สถานที่ในการฝึกซ้อม คือ โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน

2. สถานที่ในการจัดกิจกรรม คือ หอประชุมของสถานที่ที่จัดกิจกรรม เช่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในกิจกรรมของชมรมเห็นชอบชาว เป็นต้น เป็นลักษณะสถานที่โล่ง มีเวที และเครื่องเสียงที่พร้อมในการทำกิจกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับใจจริง บุญเรืองรอด (2541: 38) กล่าวว่า การเลือกสถานที่สำหรับกิจกรรมจำเป็นต้องพิจารณาถึงปริมาณผู้ร่วมกิจกรรม ถ้าผู้ร่วมกิจกรรมมีปริมาณมากจำเป็นต้องใช้สถานที่ที่กว้างขวางตามไปด้วย ความแออัดย่อมมีผลต่อการจัดกิจกรรมได้

การเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า

ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ กำหนดแผนกิจกรรมไว้ และโดยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม นิเทศ ติดตาม ประเมินผลภาพรวม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในส่วนของบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 4) และนอกจากบทบาทหน้าที่ที่กล่าวมาแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยายังมีความแตกต่างนอกเหนือจากบทบาทที่กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาช่วยในการแต่งกลอนลำให้กับชมรมเห็ดขอนแก่นไว้ใช้ในการแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำเรื่องเพศศึกษา ซึ่งทำให้นักเรียนและครูที่ปรึกษากิจกรรมมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

ครูที่ปรึกษากิจกรรม ชี้แจงเป้าหมาย และวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา จัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนที่อยู่ภายในชมรม ส่งเสริมการจัดทำแผนงานและการจัดกิจกรรม การประสานและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมให้คำปรึกษาดูแล ติดตามการจัดกิจกรรมของนักเรียนที่อยู่ในชมรมให้เป็นไปตามแผนงานที่วางเอาไว้ประเมินผลสรุป และรายงานผล ในการจัดกิจกรรมทุกครั้งที่ได้ออกทำการจัดกิจกรรมในที่ต่างๆ เพื่อจะเก็บข้อมูลที่ได้นำมาปรับปรุง แก้ไข พัฒนาตัวกิจกรรมและนักเรียนในชมรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 4) บทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษากิจกรรมในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้ว่า ประชุมนิเทศ เลือกตั้งคณะกรรมการ จัดทำแผนปฏิบัติงาน ประสานงาน ให้คำปรึกษา ประเมินผล สรุปและรายงานผล นอกจากนี้ครูที่ปรึกษากิจกรรมยังมีบทบาทหน้าที่นอกเหนือจากกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้คือ แต่งเนื้อเรื่องที่ใช้สำหรับการแสดง จัดหาอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการจัดกิจกรรม และสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยไม่ใช้ปรอท หรือซิลปินในการสอน

นักเรียนที่ดำเนินจัดกิจกรรม รับการปฐมนิเทศจากครูที่ปรึกษากิจกรรม เลือกตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ประชุมวางแผน จัดทำแผนงาน กิจกรรม และปฏิทินงาน ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนงาน เมื่อวางแผนงานเสร็จแล้ว ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม ในการประเมินผลนั้นประเมินตนเองและเพื่อนร่วมกิจกรรม จากพฤติกรรมกรรมการในการทำกิจกรรม ประสิทธิภาพ และการฝึกซ้อม และมีครูที่ปรึกษาเป็นผู้ประเมินโดยรวมอีกครั้ง และสรุปผลการปฏิบัติการจัดกิจกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 5) บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้ว่า เข้าร่วมกิจกรรม เลือกตั้งคณะกรรมการ ปฏิบัติหน้าที่ตามแผนงาน และประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม

ผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองของนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมเห็ดขอนแก่นมีความเห็นชอบและสนับสนุนในการทำกิจกรรมบริการวิชาการและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำหน่วยงานที่เขามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งทำหน้าที่ในการประสานงาน และสำรวจพื้นที่ในการนำ

กิจกรรมของชมรมเห็ดขอนขาวลงในพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้รวมไปถึงเรื่องงบประมาณในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งหากเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันจัดขึ้นระหว่างหน่วยงานนอกสถานศึกษา หน่วยงานนั้นๆ จะเป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณในการจัดกิจกรรม และชุมชนที่มีส่วนร่วมนั้นคือชุมชนที่อยู่ในจังหวัดอุดรธานีที่มีความสนใจในกิจกรรม ซึ่งความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 7) บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้

การเตรียมงบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า งบประมาณในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งจะแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. งบประมาณจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา เป็นการบริหารและดำเนินงานโดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานสาธารณสุข โรงพยาบาล และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในกิจกรรมของชมรมเห็ดขอนขาว เป็นต้น

2. งบประมาณภายในสถานศึกษา เป็นการบริหารและดำเนินงานโดยครูที่ปรึกษากิจกรรมแล้วทำโครงการเสนอผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อขออนุมัติงบประมาณในการจัดกิจกรรม ซึ่งจัดตามปฏิทินการดำเนินงานตามที่วางแผนไว้ในแต่ละปีการศึกษา ซึ่งความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 8)

3. งบส่วนตัวของครูที่ปรึกษา ซึ่งเวลาออกไปจัดกิจกรรม หรือไปเป็นวิทยากรในโรงเรียนหรือสถานที่อื่นๆ ครูที่ปรึกษาแบ่งค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนกลางของชมรมเห็ดขอนขาว เพื่อนำมาใช้จ่ายในการออกไปจัดกิจกรรมที่ทางชมรมได้วางแผนเอาไว้ ซึ่งส่วนมากงบประมาณในส่วนของงบประมาณจากหน่วยงานนอกสถานศึกษาและงบส่วนตัวของครูที่ปรึกษาจะเป็นงบประมาณหลักของการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา เป็นการจัดการเรื่องงบประมาณที่แตกต่างจากกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดไว้ ซึ่งเป็นการบริหารการจัดการเรื่องงบประมาณด้วยตัวของครูที่ปรึกษากิจกรรม ซึ่งความแตกต่างจากแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การประชาสัมพันธ์และรับสมัครสมาชิก ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ครูที่ปรึกษาดำเนินการประชาสัมพันธ์ด้วยตัวเอง โดยการติดป้ายประชาสัมพันธ์ ชี้แจงหน้าเสาธง ครูประจำชั้นแจ้งให้ทราบ ประชาสัมพันธ์โดยเสียงตามสาย และรุ่นพี่ที่อยู่ในชมรมได้มาชักชวนและประชาสัมพันธ์ การรับสมัครสมาชิกใช้วิธีให้นักเรียนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจและสมัครใจของนักเรียน ดังที่ประดับ นิลพงา (2526: 57) กล่าวถึงวิธีการต่างๆ ที่อาจนำมาใช้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนสนใจเข้าร่วมในกิจกรรม มีดังนี้ ประกาศให้นักเรียนทราบว่ามีการทำอะไรบ้าง การประชุมชี้แจง การปิดป้ายประกาศ เป็นต้น

การดำเนินการจัดกิจกรรม

การปฐมนิเทศสมาชิกเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า ครูที่ปรึกษากิจกรรมจะเป็นผู้นัดหมายสมาชิกในชุมชนและชมรม โดยจะแจ้งให้ทราบในวันแรกของการเข้าชมรม เพื่อชี้แจงให้ทราบถึงข้อปฏิบัติ การทำงานของชมรม แผนการทำงาน และการเรียนการสอน รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการการทำงานในชมรม เพื่อแบ่งหน้าในการทำงาน เพื่อให้มีการปรับตัวในการทำงาน มีความเข้าใจที่ตรงกัน และเกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเฉลา สุริยวรรณ (2533: 33) ที่กล่าวไว้ว่า การจัดปฐมนิเทศสำหรับบุคคลที่เข้ามาใหม่เป็นสิ่งจำเป็นนอกจากจะทำให้มีความรู้ มีความเข้าใจที่ตรงกันแล้ว ยังทำให้บุคคลที่เข้ามาใหม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ในระยะแรก ของการทำงาน เกิดความรู้สึกรู้สึกอุ่นใจ เชื่อมมั่นว่าตนเองจะสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ ทำให้มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

การเลือกตั้งคณะกรรมการ ผลการวิจัยพบว่า มีการแต่งตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการ โดยคณะกรรมการส่วนใหญ่ได้รับการเลือกมาจากการลงคะแนนและความเห็นของนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมเห็นชอบขาว และครูที่ปรึกษาของกิจกรรม หลังจากการเลือกตั้งคณะกรรมการของชมรมแล้ว หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มเพื่อแบ่งหน้าที่ในการทำงานของชมรม เพราะแต่ละกลุ่มนั้นทำงานแตกต่างกันในการจัดกิจกรรม แต่เมื่อออกไปจัดกิจกรรมในที่ต่าง ๆ ทุกกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับบุญทัน อยู่ชมบุญ (2524: 78) กล่าวถึงหลักการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า แต่ละกิจกรรมควรดำเนินงานโดยคณะกรรมการซึ่งมาจากนักเรียนโดยอาจมีตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการและเหรัญญิก เปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานอย่างประชาธิปไตย

การจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงก่อนการดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งมีวิธีการดำเนินกิจกรรมดังนี้
 - 1.1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล
 - 1.2 คัดเลือกนักแสดงและผู้นำกิจกรรม
 - 1.3 ฝึกซ้อมการแสดงและผู้นำ
2. ช่วงการดำเนินกิจกรรม มีวิธีการดำเนินกิจกรรม ดังนี้
 - 2.1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบก่อนการทำกิจกรรม
 - 2.2 การจัดกิจกรรมละลายพฤติกรรม
 - 2.2 การให้ความรู้เรื่องเพศเบื้องต้น
 - 2.4 การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา
 - 2.5 กิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity)

2.6 การประเมินความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการสรุปการจัดกิจกรรมโดย การประมวลภาพกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดตั้งแต่เริ่มทำกิจกรรมจนถึงกิจกรรมสิ้นสุดลงผ่านวิธีทัศน์ที่ จัดทำขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรม โดยครูที่ปรึกษากิจกรรมของชมรมเห็ดขอนขาว

3. หลังการดำเนินกิจกรรม เป็นการสรุปงานในการจัดกิจกรรม เพื่อหาแนวทางแก้ไขและ พัฒนาการจัดกิจกรรมต่อไป และสรุปข้อมูลการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย การจัดกิจกรรมมีความสอดคล้อง กับสนอง อินละคร (2544: 158-160) ได้กล่าวว่าหลักการสอนความรู้โดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ประสบการณ์ สะท้อนและอภิปราย เข้าใจและความคิดรวบยอด ทดลองและประยุกต์ใช้

การติดตามดูแลการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า ครูที่ปรึกษากิจกรรมติดตามดูแลควบคุม การจัดกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อพบปัญหาดำเนินการแก้ไข และอำนวยความสะดวกในการจัด กิจกรรม รวมถึงการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษา ติดตามดูแลการจัดกิจกรรมจากการเยี่ยมชมในระหว่างการฝึกซ้อม และการปฏิบัติหน้าที่ใน สถานการณ์จริง ดังที่ วันมูฮัมหมัดนอ มะทา (2533: 18) กล่าวถึงการติดตามดูแลการจัดกิจกรรม ไว้ว่า เพื่อช่วยให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้ และป้องกันปัญหา ความผิดพลาดซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะผู้ดำเนินงานอาจจะมีประสบการณ์และความรอบรอบไม่ เพียงพอ

การประเมินผลการจัดกิจกรรม

1) การประเมินผลการจัดกิจกรรม

การประเมินผลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือการประเมินผลการทำงานของชมรมเห็ดขอนขาว หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมเห็ดขอนขาวจะมีการประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของ ชมรม เพื่อหาข้อดี ข้อเสีย และปัญหาในการจัดกิจกรรม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัด กิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำในครั้งต่อไปให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และส่วนที่สองคือ การประเมินผลผู้เข้าร่วมการจัดกิจกรรม โดยจะมีการแจกแบบสอบถาม การทำข้อสอบก่อนทำ กิจกรรมและหลังทำกิจกรรม และการสัมภาษณ์ โดยมีการประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมและหลัง การจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับวันมูฮัมหมัดนอ มะทา (2533: 20) ได้เสนอการประเมินผลการจัด กิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้ การประเมินผลในการจัดกิจกรรมนั้นสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจาก การประเมินจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมนั้นมีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ไว้หรือไม่ ส่วนใหญ่ใช้วิธีประเมินเวลาในการเข้ากิจกรรม บางกิจกรรมใช้วิธีการประเมินตามสภาพ จริงโดยการสังเกตผลงานและพฤติกรรม จากผลการประเมินในระยะต่างๆ ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้ นำวางแผนเพื่อปรับปรุงการจัดกิจกรรมในภาคเรียนต่อไป และวางแผนนำไปปรับปรุงการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน

2) การรายงานผลการจัดกิจกรรม

ส่งการประเมินผลให้กับโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมเห็นชอบว่าจะมีการประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมของชมรมเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย (Small Group Activity) แบบสอบถาม มาประมวลผลว่าจากการจัดกิจกรรมที่จัดไปนั้นเป็นอย่างไร และกลุ่มตัวอย่างหรือชุมชนที่ได้เก็บข้อมูลมานั้นมีความเสี่ยงในเรื่องเพศหรือไม่ และส่งกลับไปยังโรงเรียนที่ลงพื้นที่ในการจัดกิจกรรม เพื่อรับทราบข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2551: 34) ที่กล่าวไว้ว่า การรายงานถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการบริหารกิจกรรมนักเรียน การรายงานที่ดียอมทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน ซึ่งจะช่วยให้การบริหารงานของผู้บริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 องค์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษาในด้านการสอน ด้านการฝึกซ้อม และด้านการถ่ายทอดความรู้

ด้านการสอน

1. สถานที่ฝึกสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ในการเรียนการสอนของชมรมเห็นชอบชาว คือ ห้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน อาคาร 1 ชั้น 3 โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา โดยจะมีคุณครูสมหมาย สำราญบำรุง ครูที่ปรึกษา กิจกรรม เป็นผู้ควบคุมในการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยจะมีการฝึกซ้อมในเวลาพักกลางวัน และหลังเลิกเรียน แต่หากมีการแสดงนอกสถานที่จะมีการฝึกซ้อมในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับใจจริง บุญเรืองรอด (2541: 38) กล่าวว่า การเลือกสถานที่สำหรับกิจกรรมจำเป็นต้องพิจารณาถึงปริมาณผู้ร่วมกิจกรรม ถ้าผู้ร่วมกิจกรรมมีปริมาณมากจำเป็นต้องใช้สถานที่กว้างขวางตามไปด้วย ความแออัดย่อมมีผลต่อการจัดกิจกรรมได้

2. ด้านเวลาในการจัดการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จะมีการจัดการสอนและฝึกซ้อมศิลปะการแสดงในโรงเรียนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ โดยจะฝึกซ้อมในเวลาพักกลางวัน จะใช้เวลา 50 นาที ตามระเบียบของสถานศึกษาซึ่งเป็นเวลาพักของนักเรียน และหลังเลิกเรียน จะใช้เวลา 1 - 2 ชั่วโมง ส่วนวันเสาร์อาทิตย์นั้นจะฝึกซ้อมเฉพาะในช่วงก่อนที่จะออกทำการแสดง 2 สัปดาห์ การจัดการด้านเวลาในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยาอีกแบบหนึ่งจะเป็นการเรียนการสอนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ส่วนมากแล้วจะมีเวลาที่ไม่แน่นอนในการเรียนการสอน จะเป็นเวลาว่างของครูที่ปรึกษากิจกรรมและนักเรียนที่ตรงกันแล้วจึงนัดหมายกันเองในส่วนตัว มีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 15)

3. เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

จะนำเรื่องเพศศึกษา และหมอลำมาบูรณาการเข้ากับศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยไม่เน้นตรงตามแบบแผน แต่เน้นเนื้อหาในการนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเป็นหลัก และสอดแทรกการแสดงตลกเข้าไปด้วยในระหว่างการแสดงหมอลำ เพื่อให้ไม่ให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำนั้นมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ มีความสอดคล้องตามเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ของ ศศิธร ชูเกษม (2529: 33-34) ที่กล่าวไว้ว่า การบรรยาย การอภิปราย ประสบการณ์ตรง สาธิต การใช้บทบาทและสถานการณ์จำลอง การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ ข้อเสนอแนะการเลือกวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับวิธีการสอนเพศศึกษาของเสนอ อินทรสุขศรี (2532: 37) แต่มีความแตกต่างในเรื่องของการคำว่า “เพศศึกษา” ชมรมเห็ดขอนขาวยังไม่การใช้คำว่า “เพศศึกษา” ในการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้ในการจัดกิจกรรม สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร (2541: 208-210) และจันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2543: 227)

4. การแต่งกลอนลำและเนื้อเรื่อง

เนื้อหาของกลอนลำและเนื้อเรื่องจะแต่งขึ้นเองโดยจะนำความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาเข้ามาแต่งเป็นเนื้อเรื่องและกลอนลำ และสอดแทรกเนื้อหาในเรื่องอื่นๆ เข้าไปด้วย ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน ความรัก พรรณนาความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมร่วมสมัย สิ่งที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันรูปแบบ คือเป็นกลอนลำที่มีการใช้ถ้อยคำ ได้ลึกล้ำซึ่งกินใจ เห็นภาพพจน์ เป็นคำผญา หรือปรัชญาทั้งทางโลกและทางธรรม และเป็นคติสอนใจและได้ ซึ่งสอดคล้องทฤษฎีของ Simpson (ทีศนา แคมมณี. 2548: 243) ในเรื่องของการรับรู้ การเตรียมความพร้อมการตอบสนองภายใต้ความควบคุม การให้ลงมือทำ การคิดริเริ่ม

5. การแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนขาว โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา เน้นที่เนื้อหาเรื่องเพศศึกษา และจังหวะของการร้องลำที่สนุกสนาน โดยครูที่ปรึกษากิจกรรมเป็นผู้สอน โดยแสดงให้เห็นนักเรียนดูเป็นตัวอย่างก่อน แล้วให้นักเรียนปฏิบัติตามจนมีความชำนาญและจำบทได้แม่นยำ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้ของ Harrow (ทีศนา แคมมณี. 2548: 28) ที่มีหลักในการถ่ายทอดความรู้และทักษะปฏิบัติ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเลียนแบบ ขั้นลงมือกระทำตาม คำสั่งขั้นการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ขั้นการแสดงออก และขั้นการกระทำอย่างธรรมชาติ

6. ฝึกลำตามเนื้อกลอนลำและเนื้อเรื่องที่มอบหมายให้มีบทกลอนลำและเนื้อเรื่องของตัวเองละครต่าง ๆ ให้นำไปฝึกซ้อมและท่องจำตามเนื้อหาที่แต่งขึ้นมา และเทปหรือซีดีทำนองลำ ท่องจำได้ตามทำนองและเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นมา แล้วเข้ามาฝึกปฏิบัติจริงกับครูที่ปรึกษากิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของสุกรี เจริญสุข และคณะ (2541: 75-80) ได้กล่าวว่าหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาในเรื่องหลักความเหมือน โดยมี 5 ลำดับคือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแหกคอก ทางเทวดา ความเป็นฉันท

7. ฝึกพ้องและลำประกอบกันให้เข้ากันตามจังหวะดนตรี

การฝึกทำพ็อนครูจะให้อิสระกับนักเรียนในการคิดทำพ็อนประกอบการแสดงเอง โดยไม่เน้นทำพ็อนที่เหมือนกัน แต่ให้สวยงามและเข้ากับจังหวะของดนตรี รวมไปถึงฝึกเดินโชว์แบบทางเครื่องเป็นหมู่คณะ การประดิษฐ์ท่าเต้นในเพลงต่างๆ โดยทำการฝึกซ้อมกันเองกับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านนี้ โดยอยู่ในการควบคุมของครูที่ปรึกษากิจกรรมเพื่อความเหมาะสมของการแสดงเพราะเนื่องจากกว่าการแสดงนั้นเป็นการแสดงที่แสดงให้นักเรียนดู และอยู่ในสถานที่ราชการจึงต้องคำนึงความเหมาะสมเป็นพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุกรี เจริญสุข และคณะ (2541: 75-80) ได้กล่าวว่าหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรีย์ภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาในเรื่องหลักความเหมือน โดยมี 5 ลำดับคือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแหกคอก ทางเทวดา ความเป็นฉันท

8. การฝึกกิริยามารยาท

การฝึกกิริยามารยาทการปฏิบัติตนทั้งบนเวทีและโดยทั่วไปในฐานะนักแสดงพึงมีครูผู้สอนควรปฏิบัติตนโดยการใช้กิริยาท่าทางในการอ่อนน้อมถ่อมตน สอนให้ลูกศิษย์รู้จักหลักในการแก้ปัญหา และเป็นผู้มีสติปัญญา มีความรอบคอบอยู่ตลอดเวลา และหลังจากการฝึกซ้อมการแสดงเสร็จแล้วทุกครั้ง นักแสดงทุกคนไหว้กันทุกครั้ง ทั้งเป็นการขอบคุณ การขอโทษสำหรับข้อผิดพลาดในการแสดงซึ่งกันและกัน

9. การประเมินการเรียนการสอน

การประเมินผลการเรียนการสอนของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จะเป็นลักษณะสังเกตของครูที่ปรึกษากิจกรรมระหว่างการจัดกิจกรรมและหลังการจัดกิจกรรม และระหว่างการเรียนการสอนและหลังการเรียนการสอน ว่านักเรียนผ่านหรือควรปรับปรุงตรงจุดไหน โดยแจ้งเป็นรายบุคคลว่าควรปรับปรุงและแก้ไขในส่วนใดบ้าง เพื่อให้การแสดงและกิจกรรมนั้นออกมาสมบูรณ์แบบ โดยจะประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมในระหว่างการจัดกิจกรรมของแต่ละคน ซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2546: 14) ว่าด้วย การประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรายกิจกรรม ประเมินการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนตามจุดประสงค์ของแต่ละกิจกรรม โดยประเมินจากพฤติกรรม การปฏิบัติกิจกรรม และผลการปฏิบัติกิจกรรมด้วยวิธีที่หลากหลายตามสภาพจริง ตรวจสอบเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียน

ด้านการฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมการแสดง 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการแยกฝึกซ้อมออกเป็นฉากเป็นรายบุคคล หรือเป็นคู่ หรือเป็นกลุ่ม การฝึกซ้อมลักษณะนี้มีผลดีในแง่ของสมาธินักเรียนที่ทำการแสดงและกิจกรรม เนื่องจากสมาชิกของชมรมมีจำนวนไม่มากทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายและควบคุมการฝึกซ้อมได้สะดวก ซึ่งจะซ้อมไปพร้อมกับการเปิดดนตรีที่บ้านพักและเรียบเรียงไว้ ลักษณะที่สองเป็นการฝึกซ้อมร่วมกันทั้งหมดทั้งศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา เพื่อฝึกความพร้อมของนักเรียนทุกคน และเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมทั้งหมด เพื่อให้อยู่ในเวลาอันเหมาะสมในการจัดกิจกรรมทั้งหมด และเพื่อพิจารณาว่าควรลดทอนหรือเพิ่มกิจกรรม

ในช่วงใดได้บ้าง และหลังจากนั้นทำการซ่อมใหญ่เสมือนจริงเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ สุกรี เจริญสุข และคณะ (2541: 75-80) ได้กล่าวว่าหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาในเรื่องหลักความเหมือน โดยมี 5 ลำดับคือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแหกคอก ทางเวทดา ความเป็นฉันทัน

ด้านวิธีการถ่ายทอดความรู้

ในการถ่ายทอดความรู้จากผู้นำกิจกรรมสู่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสื่อสารผ่านกิจกรรมในฐานะต่าง ๆ และศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ โดยมีครูที่ปรึกษากิจกรรมคอยดูแลและควบคุมการจัดกิจกรรมอยู่ห่าง ๆ และเมื่อประเด็นที่จะเสริมครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ที่เข้ามาเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ นอกเหนือจากนักเรียนเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยให้เรียนรู้ความจริงในเรื่องเพศศึกษา มีทัศนคติ และมีพฤติกรรมปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องเพศศึกษา การรู้วิธีป้องกันลดความเสี่ยงต่อเอดส์ สามารถประเมินความเสี่ยงของตนเองและคู่ ที่จะเกิดขึ้นในวิถีชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยใช้กิจกรรมที่ครูที่ปรึกษากิจกรรมได้วางแผนไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การปรับพื้นฐานการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอดส์

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและเอดส์

มีความสอดคล้อง สอนง อินละคร (2544: 155) กล่าวถึงการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมประกอบด้วย หลักการเรียนรู้พื้นฐาน 2 อย่างคือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และกระบวนการกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ประสบการณ์ การสะท้อนความคิด/อภิปรายถกเถียง เกิดความคิดรวบยอด และทดลอง/ประยุกต์แนวคิด จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543: 4-9) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสาน การถ่ายทอดความรู้ของชาวอีสานที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งนั้นมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย และเนื้อหาสาระที่ต้องการสื่อสาร วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่ คือ ต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน และการลองทำ เช่น การเล่นเกมปริศนา การเล่านิทาน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 5-6) กล่าวว่า วิธีการถ่ายทอดความรู้หรือวิธีการของสังคมประกิต มี 2 ประเภท คือ การอบรมโดยตรง (Direct Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่เป็นทางการ มีการกำหนดเนื้อหาวิธีการไว้เป็นการแน่นอน และการอบรมโดยอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากการได้เห็น ได้ฟังตามธรรมชาติ

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา คือ

1. มีการบริหารจัดการงบประมาณที่ดี

2. มีเอกลักษณ์เฉพาะตนเองในเรื่องการแสดง เพราะไม่ได้นำเอารูปแบบการแสดงหมอลำจากที่หมอลำประเภทใดประเภทหนึ่ง

3. มีการบริหารจัดการชมรมที่ดี

4. มีการวางแผนงานการดำเนินงานที่ชัดเจน ตามเป้าหมายและปฏิทินการทำงานของชมรมที่กำหนดไว้

5. มีการปรับเปลี่ยนโครงเรื่องในการแสดงตามสภาพปัญหาของพื้นที่นั้นๆ

6. มีความพร้อมในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่การฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ และการจัดกิจกรรมเพศศึกษา

7. แบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน ตามกลุ่มที่กำหนดไว้

8. ในการถ่ายทอดความรู้จากครูที่ปรึกษากิจกรรมสู่นักเรียนในชมรมเน้นความเข้าใจง่าย โดยการพูดคุยเปิดประเด็นก่อน แล้วสอดแทรกความรู้หลังจากพูดคุยเปิดประเด็นจบลงไป

9. มีทีมกระบวนกรที่มีความพร้อมในการจัดกิจกรรมและถ่ายทอดความรู้ทั้งในด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำและการจัดกิจกรรมเพศศึกษา

สิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา คือ

1. การจัดให้มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงหมอลำเข้ามาสอนให้ความรู้แก่นักเรียนที่อยู่ในชมรม

2. ส่งเสริมให้มีการตัดชุดการแสดงเป็นของตนเอง เพื่อจะได้ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเช่าชุดในครั้งต่อไป

3. ส่งเสริมด้านงบประมาณในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม และเพียงพอต่อการใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม

4. ส่งเสริมให้มีนักดนตรีบรรเลงประกอบ แทนการใช้การบันทึกเสียงดนตรีประกอบการแสดง นอกจากทำให้การแสดงมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับหมอลำและดนตรีที่ใช้ในการแสดง

5. ส่งเสริมเรื่องยานพาหนะในการเดินทางออกไปจัดกิจกรรมนอกสถานศึกษา

ข้อควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรม

1. สถานที่ในการจัดกิจกรรม ควรเป็นสถานที่ที่มีพื้นที่โล่ง กว้าง มีความเหมาะสมกับจำนวนของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ควรเป็นอุปกรณ์ที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม เหมาะสมกับกิจกรรม และเอื้อต่อการจัดกิจกรรม เช่น บีกเกอร์ ไซริงค์ (Syringe) ถุงยางอนามัย ยาคุมกำเนิด เป็นต้น

3. จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นเยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนจำนวน 30-60 คน

4. งบประมาณในการจัดกิจกรรม งบประมาณจะสูงพอสมควร เนื่องจากในการจัดกิจกรรมจะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 80-100 คน เช่น ค่าอาหาร ค่าสถานที่ ค่าอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ค่าวิทยากร ค่าที่พัก เป็นต้น

5. ความเหมาะสมในการใช้ภาษาในการสื่อสารทั้งในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำและการจัดกิจกรรมเพศศึกษา เนื่องจากการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 12-18 ปี ควรคำนึงถึงคำพูด และกิริยาต่างๆ รวมไปถึงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพราะจะเกิดความไม่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม

6. เวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม จะขึ้นอยู่กับขั้นตอนในการจัดกิจกรรมของแต่ละกิจกรรม เพราะแต่ละกิจกรรมมีขั้นตอนในการดำเนินการไม่เหมือนกัน น้อยที่สุด 30 นาที และมากที่สุด 1.45 ชั่วโมง

7. การเตรียมบุคลากรในการจัดกิจกรรม ในเรื่องความรู้ ความสามารถ และไหวพริบในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยการฝึกซ้อม อบรมการให้ความรู้ และศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ อย่างสม่ำเสมอ และทำการทดสอบในการจัดกิจกรรมก่อนลงมือปฏิบัติจริง

8. ผู้นำกิจกรรมต้องเป็นผู้ที่แก้ไขสถานการณ์ในการจัดกิจกรรมได้ดี ได้จากการคัดเลือกของครูที่ปรึกษากิจกรรม และความสนใจ สนใจของนักเรียนในชมรม และผ่านการฝึกซ้อม อบรมเป็นอย่างดี โดยการตรวจสอบของครูที่ปรึกษากิจกรรม

9. ผู้นำกิจกรรมต้องมีความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี

10. ผู้นำกิจกรรมต้องฟังเหตุผลของผู้อื่น ไม่ยึดตนเองเป็นหลัก

3. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 นำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรศิลปะการแสดงพื้นบ้านประจำท้องถิ่นต่างๆ และนำความรู้ไปจัดการเรียนการสอนได้

1.2 นำรูปแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อเปรียบเทียบกับท้องถิ่นอื่น เพื่อทราบลักษณะอันจะเป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการแสดงต่อไป

2.2 ควรมีการศึกษาค้นคว้าด้านการเผยแพร่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาให้แพร่หลาย

2.3 ควรมีการศึกษาค้นคว้าศิลปะการแสดงพื้นบ้านในพื้นที่ต่างๆ เพื่อหาความแตกต่างและความคล้ายคลึงกัน

2.4 ควรมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนของอำเภอพิบูลย์รักษ์ เพื่อการพัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้คงอยู่

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาสัก เต๊ะซันหมาก. (2545). *กระบวนการพัฒนาสังคมสำหรับสภาวัฒนธรรมจังหวัด(สรุปผลการวิจัย)*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2541). *เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน*. อุบลราชธานี:
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- (2543). *คู่มือนิเทศเพื่อพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยเน้นผู้เรียน
เป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ*. มหาสารคาม:
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ภูมิปัญญาอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2523). *ประวัติแนวคิดทางสังคม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์. (2543). *เพศศึกษา*. กรุงเทพฯ: บุรพาสาน์ 1991.
- จิราวัลย์ ซาเหลา. (2546). *กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำมืออาชีพ*.
วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- จิตรรัตน์ โพธิ์งามกะ. (2423). *การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกษตร*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ใจจริง บุญเรืองรอด. (2541). *การบริหารกิจการนักเรียน*. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- (2542). *กิจกรรมร่วมหลักสูตรศึกษา 2143202*. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- เจริญ จิตวารินทร์. (2528). *การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีใน
โรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชัญชิตา จุฑาสงษ์. (2555). *รูปแบบการป้องกันพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสมของวัยรุ่นใน
สถานศึกษา อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร*. วิทยานิพนธ์ ส.ม. มหาสารคาม:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. (2535). *รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ*.
เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทศนา แหมมณี. (2548). *ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*.
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ไทยมิตรการพิมพ์.

- นวรรตน์ รัตนศรีวอ. (2550). *กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ : กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. ถ่ายเอกสาร.
- นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์; และคนอื่นๆ. (2540). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเพศศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2531). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- นิรันดร์ จุลทรัพย์. (2551). *กิจกรรมนักเรียน*. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. ม.ป.พ.
- บุญเฉลา สุริยวรรณ. (2533). *ผลการใช้ระบบพี่เลี้ยงในโปรแกรมปฐมนิเทศที่มีต่อความรู้ ทักษะ และทักษะในการปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาลสำเร็จใหม่*. วิทยานิพนธ์ พ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุญทัน อยู่ชมบุญ. (2524). *กิจกรรมร่วมหลักสูตรการบริหารกิจกรรมนักเรียน*. เอกสารประกอบการสอนนิเวศศึกษา 332 ระดับปริญญาตรี ตามหลักสูตรสภาการศึกษา (ประกอบการเรียน วิชาศึกษา 335, ศึกษา 371) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยครู เชียงราย.
- บุญเลิศ จันท. (2531). *แคนดนตรีพื้นเมืองอีสาน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- ประดับ นิลพั่งงา. (2526). *การศึกษา 332 กิจกรรมร่วมหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ประทักษ์ โอประเสริฐ. (2543). *เพศศึกษา*. กรุงเทพฯ: วางแผนครอบครัวประชากร.
- ประสุข ศรีจันทร์. (2558, 27 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อัมพร ใจเตจ ที่โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา.
- ประเวศ วะสี. (2532). *บนเส้นทางชีวิต*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- (2534). *บนเส้นทางชีวิต เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พรพิมล เขียมนาครินทร์. (2539). *พัฒนาการวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: คอมฟอร์ม.
- พิบูลย์รักษ์พิทยา. (2558). *ประวัติโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558, จาก http://piboonrakpittaya.com/data_23205.
- พิพัฒน์ พลเกษตร. (2547). *การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ; วันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา. (2528). *กิจกรรมเสริมหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- มาลินี จุฑะรพ. (2537). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: อักษรพัฒนา.
- ระวีวรรณ แสงฉาย. (2538). *การให้ความรู้เรื่องเพศ*. กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินท์.
- (2538). *การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาแนวคิดสำหรับพ่อแม่ครูผู้สอนในโรงเรียนบุคลากรทางการแพทย์*. กรุงเทพฯ: พี.พี.พริน.

- รวีวรรณ ไชยเมือง. (2549). *กระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและโรคเอดส์ในชุมชนต้นธงชัย จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่งรจี พึ่งบัว. (2554). *บทความวิชาการ เรื่อง การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558, จาก <http://www.hangdong.ac.th/hd/sector/social/kanika/webf/index11.htm>
- วันทนีย์ วาสิกะสิน. (2526). *ปัญหาพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์กับงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา. (2533). *กิจกรรมเสริมหลักสูตรภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิชาการ, กรม. (2545). *เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา*. กรุงเทพฯ: องค์การรับสินค้าและวัสดุภัณฑ์.
- (2546). *คู่มือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- (2546). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศศิธร ชชูเกษม. (2529). *การออกแบบระบบการเรียนการสอนรายวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เรื่อง ข้อมูล*. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริวรรณ กุลกรนิษฐม. (2547). *การพัฒนาแผนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในกิจกรรมการสอนแบบมีส่วนร่วมเรื่องเพศศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง (ฉบับร่าง). (2548). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพศศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6*. กรุงเทพฯ: องค์การรับสินค้าและวัสดุภัณฑ์.
- สนอง อินละคร. (2544). *เทคนิควิธีการและนวัตกรรมที่ใช้จัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง*. อุบลราชธานี: อุบลออฟเซทการพิมพ์.
- สมหมาย สำราญบำรุง. (2558). *นิทรรศการชมรมเห็ดขอนแก่น*. (แผ่นพับ). ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- (2558, 15 มีนาคม). *สัมภาษณ์โดย อัมพร ใจเต็จ ที่โรงแรมเจริญโฮเทล*.
- (2558, 27 พฤษภาคม). *สัมภาษณ์โดย อัมพร ใจเต็จ ที่โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา*.
- (2558, 13 กันยายน). *สัมภาษณ์โดย อัมพร ใจเต็จ ที่โรงแรมประจักษ์ตรา*.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เสนอ อินทรสุขศรี. (2532). *เพศศึกษาในเอกสารการอบรมวิทยากร เรื่อง ครอบครัวศึกษา สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*. ถ่ายเอกสาร.

- สุกรี เจริญสุข; และคณะ. (2541). *การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์.
- สุโท เจริญสุข. (ม.ป.ป.). *เกร็ดจิตวิทยาประยุกต์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุชา จันทร์เอม. (2541). *จิตวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชาติ โสมประยูร; และวารณี โสมประยูร. (2541). *เพศศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพัทธา สุภาพ. (2516). *สังคมวิทยา*. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุมิตร คุณานุกร. (2520). *หลักสูตรและการสอน*. พระนคร: ชวนพิมพ์
- สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิต: วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: หมู่บ้าน.
- สุรียา สมุทคุปต์; และคณะ. (2544). *คนซึ่งอีสาน : ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียงสะท้อนของคนทุกวัยในหมอลำซึ่งอีสาน*. สำนักเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี นครราชสีมา.
- สุทธิ แซ่มลำเจียก. (2539). *การจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสามัญศึกษา จังหวัดลพบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุขสันติ แวงวรรณ. (2541). *หมอลำกกาชาขาว*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (2548). *บทบาทของหมอลำในการแก้ปัญหาสังคม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- เสริมศรี ไชยสร. (2526). *ระบบหลักสูตร-การสอน*. เชียงใหม่: พองสิงห์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี. (2555). *โครงการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนด้านสุขภาพทางเพศจังหวัดอุดรธานี*. กลุ่มงานควบคุมโรคและภัยสุขภาพ งานควบคุมโรคเอดส์ และกามโรค สำนักงานสาธารณสุข และภาคีเครือข่ายสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนด้านสุขภาพทางเพศ จังหวัดอุดรธานี.
- (2557). *รายงานประจำปี 2557*. อุดรธานี: สำนักงานฯ.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2539). *ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น*. เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาการ บริหาร และการนิเทศโครงการศึกษานอกระบบ (053731) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรพรรณ การอรชัย. (2549). *การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภูมิปัญญาอีสาน*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ภาคผนวก ก

- หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลในการทำงานวิจัย
- หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญ

ที่ ศธ 0519.12/2807

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

9 มิถุนายน 2558

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา

เนื่องด้วย นายอัมพร ใจเด็ง นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “ศึกษการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์ อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เรื่อง การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์ อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานีกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา (นายประสุช ศรีจันทร์) และ อาจารย์สมหมาย สำราญบำรุง ทั้งนี้ขอใช้สถานที่โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา ในระหว่างเดือนมิถุนายน - กันยายน 2558

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลการวิจัย และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวิฒนกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0-2649-5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 087-928-8012

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โทร. 15664

ที่ ศธ 0519.12/ 2843 วันที่ 10 มิถุนายน 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อินทร์จันทร์

เนื่องด้วย นายอัมพร ใจเต็จ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัณยาสน์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายอัมพร ใจเต็จ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0-2649-5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 087-928-8012

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โทร. 15664

ที่ ศธ 0519.12/2845 วันที่ 10 มิถุนายน 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อาจารย์ ดร.ปรวิ้น แพทยานนท์

เนื่องด้วย นายอัมพร ใจเต็จ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์ ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายอัมพร ใจเต็จ และ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวิฒนกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0-2649-5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 087-928-8012

ที่ ศธ 0519.12/ ๒๕๔๒

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

10 มิถุนายน 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อาจารย์ ดร.สุขสันติ แวงวรรณ

เนื่องด้วย นายอัมพร ใจเต็จ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “ศึกษาการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงที่บ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายอัมพร ใจเต็จ และ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒน์กุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0-2649-5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 087-928-8012

ที่ ศธ 0519.12/4345

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

18 กันยายน 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อาจารย์ ดร.ฉวีวรรณ ศรีดาวเรือง

เนื่องด้วย นายอัมพร ใจเต็จ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “ศึกษากิจการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงที่บ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเทศศึกษาของโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี มากพา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายอัมพร ใจเต็จ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0-2649-5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 087-929-8012

ภาคผนวก ข

- เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

(สำหรับนักเรียนที่เป็นสมาชิกในชมรม)

เรื่อง การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของ
โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้.....

.....

ระยะเวลาในการเป็นสมาชิกของชมรม.....เดือน.....ปี

2. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่อง เพศศึกษา

ส่วนที่ 1 วิธีการสอน

ครูผู้สอนมีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

นักเรียนได้รับความรู้เรื่องหมอลำอย่างไร

.....

.....

.....

นักเรียนได้รับความรู้เรื่องเพศศึกษาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 ขั้นตอนและระยะเวลาในการฝึกซ้อม
ขั้นตอนในการฝึกซ้อม

.....
.....
.....

ระยะเวลาในการฝึกซ้อม

.....
.....
.....

ชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เวลา.....

สถานที่ให้การสัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

(สำหรับครูที่ปรึกษากิจกรรม)

เรื่อง การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของ
โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....
เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี
ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้.....

ระยะเวลาในการเป็นครูที่ปรึกษากิจกรรม.....เดือน.....ปี

2. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่อง
เพศศึกษา

ส่วนที่ 1 การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

1. ขั้นตอนในการแสดง

.....
.....
.....

2. ได้รูปแบบในการแสดงมาจากที่ใด

.....
.....
.....

3. วิธีการแต่งกาย แต่งหน้า

.....
.....
.....

4. บทที่ใช้ในการแสดง

.....
.....
.....

5. เวทีที่ใช้ในการแสดง

.....

.....

.....

6. อุปกรณ์ในการแสดง

.....

.....

.....

7. เครื่องดนตรี

.....

.....

.....

8. วิธีการแสดง

.....

.....

.....

9. เกียรติคุณ และรางวัลที่ได้รับ

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบการเรียนรู้การสอนศิลปะการแสดงที่บ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

1. เป้าหมายในการถ่ายทอดความรู้

.....

.....

.....

2. สถานที่ในการถ่ายทอดความรู้

.....

.....

.....

3. กระบวนการสอนมีวิธีการอย่างไร

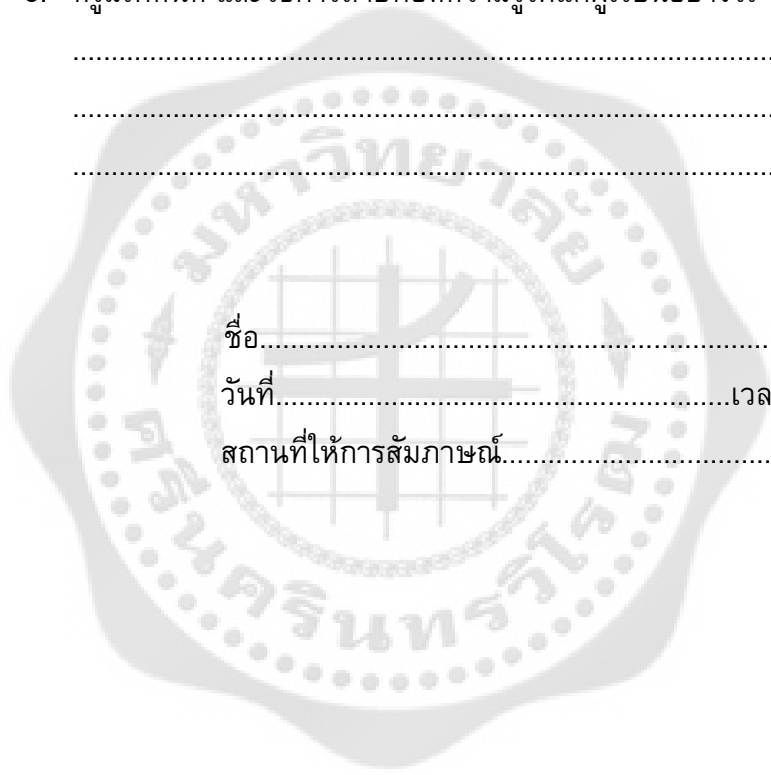
.....
.....
.....

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกซ้อมก่อนจะออกมาทำการแสดง

.....
.....
.....

5. ครูมีเทคนิค และวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างไร

.....
.....
.....

ชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์
วันที่.....เวลา.....
สถานที่ให้การสัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3

(สำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม)

เรื่อง การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษาของ
โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....
เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี
ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้.....
.....

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุน

ท่านให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่อง
เพศศึกษาในด้านใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () เป็นผู้ชม
- () เป็นผู้ว่าจ้าง
- () เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านเงินทุน
- () เป็นผู้ทำงานร่วมกับชมรมเห็ดขอนแก่น
- () อื่นๆ.....

3. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคม

3.1 ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับชมรมเห็ดขอนแก่นที่รณรงค์ในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา
ผ่านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

.....
.....
.....

3.2 ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับนักเรียนและครูที่ปรึกษาชมรมเห็ดขอนแก่น

.....

.....

.....

3.3 ท่านเห็นสภาพปัญหาในการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำของชมรมเห็ดขอนแก่นอย่างไร

.....

.....

.....

3.4 การจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา ควรมีการพัฒนาต่อไปอย่างไร

.....

.....

.....

ชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เวลา.....

สถานที่ให้การสัมภาษณ์.....

เพศศึกษา

ภาคผนวก ค

- ภาพการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่อง

ภาพกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ภาพกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ภาพเบื้องหลังการแต่งหน้าก่อนการดำเนินกิจกรรม

ภาพกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ภาพกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

ภาพการประชุมหรือเกี่ยวกับปัญหาในการจัดกิจกรรม

ภาพการฝึกซ้อมในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา

ภาพการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา

ภาพการลองใส่ชุดการแสดงเพื่อหาชุดที่เหมาะสมกับนักแสดง

ภาพการฝึกซ้อมพร้อมกับลองใส่ชุดที่ใช้ในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เรื่องเพศศึกษา

ภาพการประชุมหลังจากการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงที่บ้านหมอลำก่อนจะทำการแสดงในวันจริง

ภาพการฝึกซ้อมกับสถานที่จริง

ภาพกิจกรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อถ่ายทอดเรื่องเพศศึกษา

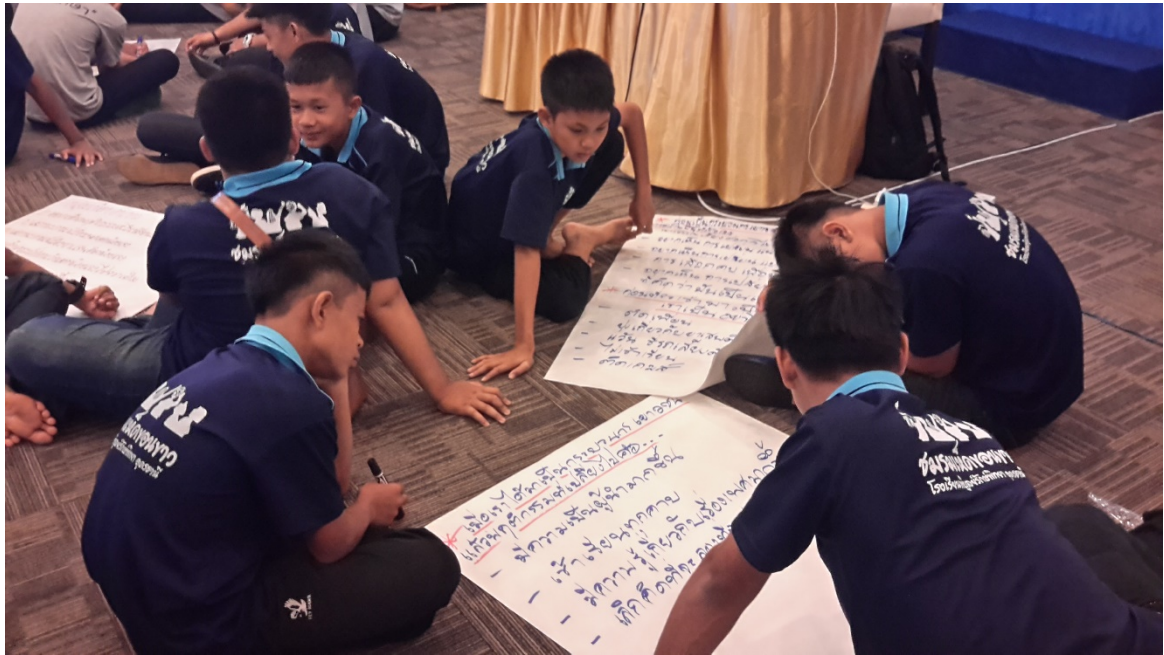
ภาพการแบ่งกลุ่มเพื่อสอบถามหลังจากชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ (Small Group Activity)

ภาพการแบ่งกลุ่มเพื่อสอบถามหลังจากชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ (Small Group Activity)

ภาพการแบ่งกลุ่มเพื่อสอบถามหลังจากชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ (Small Group Activity)

ภาพการรวมกลุ่มจัดกระบวนการทำกิจกรรมเรื่องเพศศึกษา

ภาพการเข้าฐานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา

ภาพการประชุมเตรียมความพร้อมก่อนการจัดกิจกรรมร่วมกับทีมงานที่เป็นผู้สนับสนุน

ภาคผนวก ง

- บทที่ใช้ในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ

เรื่องย่อ หมอลำเพศศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น “ดาวเดือนแรม”

เป็นเรื่องของความรักในวัยเรียน ดาวเกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะดี ร่ำรวย แต่พ่อแม่เป็นคนเคร่งครัดเข้มงวดเจ้าระเบียบ ดาวเป็นหญิงสาวกำลังเรียนอยู่ชั้น ม. 3 และมีแฟนหนุ่มรุ่นพี่ชื่อชัย ด้วยความรักและไว้ใจที่มีต่อชัยเธอจึงยอม มีเพศสัมพันธ์ด้วย จนกระทั่งท้อง ต่อมาพ่อของดาวรู้เรื่องนี้จึงสั่งห้ามไม่ให้ดาวไปยุ่งเกี่ยวกับ ครอบครัวของชัย เพราะยากจน ฐานะไม่สมกัน ทั้งคู่จึงพากันหนีออกจากบ้านลงไปกรุงเทพฯ ไปตายเอาดาบหน้า

ด้วยสาเหตุที่ดาวท้องและคิดว่าคงไม่มีปัญญาจะเลี้ยงลูก ชัยจึงบังคับให้ดาวไปทำแท้งเดือน ในขณะที่ชัยกำลังเดินทางงานทำได้พบกับแก๊งยาบ้า จึงชักชวนให้ชัยไปทำงานด้วย ด้วยความยากจนและอยากได้เงินชัยตัดสินใจขายยาบ้า พร้อมกับทดลองเสพยาบ้าจนติด เมื่อขายได้ก็เอาเงินไปกินไปเที่ยวเตร่จนหมด ทำให้ไม่มีเงินให้แก๊งยาบ้า เมื่อหาทางเอาเงินมาคืนให้กับแก๊งยาบ้าไม่ได้ ชัยจึงตัดสินใจยกดาวไปเป็นตัวประกันและเป็นการขั้ดดอก จนกว่าจะหาเงินมาใช้คืน

ดาวถูกแก๊งยาบ้าข่มเหง และขืนใจ และยังบังคับให้ขายตัว จนสุดท้ายดาวติดเชื่อเอดส์ และเธอก็กำลังท้องอีก ชัยถูกแก๊งยาบ้าฆ่าตาย ดาวถูกแก๊งยาบ้าพาไปทิ้งไว้ที่กลางป่า โชคดีที่เพื่อนสมัยเรียนที่กำลังออกตามหาดาวและชัยมาพบเข้า จึงได้พาเธอกลับบ้านไปหาพ่อแม่ของเธอ แต่ด้วยความรังเกียจดลูกตัวเองที่ติดเชื่อเอดส์พ่อแม่ของดาวจึงไม่ยอมรับ เพราะกลัวติดเอดส์ด้วย จึงขับไล่ไสส่งให้ออกจากบ้าน และได้ไปอาศัยอยู่กับยายจันทร์ผู้เป็นแม่ของชัยคนที่ดาวรัก

ฉากที่ 1

เกริ่นนำ หนองประจักษ์คูเมืองลือเลื่องแหล่งธรรมะ อารยธรรมบ้านเชียงมรดกโลกห้าพันปี ธานีผ้าหมี่ขิดธรรมชาติเนรมิตทะเลบัวแดง หลวงปู่พิบูลย์ลือเลื่องเมืองโคลม แหล่งอุดมปลาห้วยหลวง โชติช่วงผ้ามัดหมี่ย้อมคราม

ต่อแต่นี้ไป ขอเชิญชวนท่านผู้มีเกียรติ หากความสำราญกับลูกหลานเราชาวคณะ เห็นชอบชาวโรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จังหวัดอุดรธานี ได้ ณ บัดนี้

เต็นเปิดวง

ผญา พี่น้องเอ๋ย อย่าสืโล่สืมถีมมูลมังอีสานเก่า อย่าสืเฝามอดเมียน เสียถีมบ่มีเหลือ

บาดว่าเทือมือหน้า สืพาเอาให้เอื้องสูง อีสานเอาสืฟุง ไปหน้ากว่าแต่หลังนั้นแล้ว

กล่าวถึงครวยายจันทร์ เกิดมา ชังทุกข์ยาก ผัวกะตายหนีจาก

มีแต่ลูกชายโตน เป็นบ่าวน้อยชวยเวียกงงาน เหตุการณ์สืเป็นจั้งได้เซียมรับฟังรับชมกันได้แล้วครับ

ชัย ออกแสดง เพลง.....

ชัย บ่นถึงความยากจน เกิดมามีแต่ความทุกข์ยากของตัวเอง

ยายจันทร์ ผู้เป็นแม่ออกมาเจอลูกชายของตนเองบ่นถึงความทุกข์ยากของครอบครัว และบอกกับชัย ว่า ให้เจียมเนื้อเจียมตัว ยายจันทร์กับชัย เข้าฉาก

ฉากที่ 2

ผญา ชื่อว่าโล่กี๋กว้างเมืองคนมันบ่เที่ยง มันหากเงียงช่อยงอย คือค้อยตลิ่งของ
 ลางเทือแนวเติกน้อย สอนคนหัวต่อน ลางเทือลูกไฟรบ้าน สอนท้าวพ่อพญากะมี เต็นอ...บัดนี้. สื
 กล่าวถึงท่านเศรษฐีผู้บารมีกว้างใหญ่ กับลูกสาววัยรุ่น มันสิ่วนแมนแนวได้ พี่น้องเอ๋ย

เสียดับกับคุณนายเดือน ร้องเพลง มักสาวฟังล่ำ

- เสียดับ คุยโอ้อวดความร่ำรวย และบารมีของตนเอง
- เรียก ดาว ออกมา ร้องเพลง ขอยืนเคียงข้าง
- สั่งห้ามเด็ดขาด ให้เลิกคบกับชัย เพราะกลัวเสียชื่อเสียดับเข้าฉาก
- ขณะนั้น ชัยออกมาหาดาว (พูดพญา เกี้ยวพาราสี)
- จנדาว บอกว่าตัวเองท้อง...ชัยตกใจ....แต่จะทำไงดี..... จึงคิดพากันหนีไปตายเอาดาบหน้า.....เข้าฉาก..

ฉากที่ 3

ผญา.....บ่อยากพลัดพรากเจ้า เวรหากจ่องจำคิง ให้คะนิงนำชายผู้ห่างไปไกลหน้า

ตั้งแต่นกเขาตู้พรากคู่กะยังขัน ตั้งแต่กาเหว่าวอนพรากคอนกะยังฮ้อง

บาดห่าน้องพรากอ้าย ความเตียวบ่เอ็นสั้ง คับบ่เอ็นสั้งไกล กะขอให้เอ็นน้องสั้งไกลแนก่อน.....

พี่น้องเอ้ย ชัยกับดาวตกลงใจ หนีไปตายเอาดาบหน้า ยอนว่าเฮ็ดพลาดแล้วลูกในท้องสิเฮ็ดจั่งได้...
พี่น้องเอ้ย..

หัวหน้าแก๊ง (แบ็งค์) ออก เพลง.....บ่ลืมหักบ่ลืมหักแล้ว.....

- ลูกพี่ใหญ่เรียกสหาย...บักห้อย บักโหน...ออกมา พุดคุยเรื่องการค้ายาบ้าตอนนี่ซบเซา ลงมาก เพราะเด็กส่งยาถูกจับหมดแล้ว.. พวกมึงต้องไปหาเด็กใหม่มาส่งยา ไม่งั้นธุรกิจเราเจ๊งแน่เข้าฉาก.....
- ชัยกับดาว ออกมา .เพลง อ้ายจนทนได้บ่อดาวทำท่า และบ่นว่าเจ็บท้อง.....
- ชัยบอกกับดาวว่า เพื่อความอยู่รอดของเราดาวต้องไปทำแท้ง เอาลูกออก...โดยชัยจะออกไปหาหมอทำแท้งเถื่อน และหางานทำด้วย...ดาว...เข้าฉาก.....
- แก๊งค้ายา..มาพบกับชัยพอดีห้อยโหน จึงชักชวนไปทำงานด้วย.....บอกว่าเป็นงานเบา เงินหนัก....ไม่ต้องออกแรง..แล้วเข้าไปกระซิบว่า..เป็นการส่งยาบ้า...ชัยตกใจ..บอกว่าเป็นงานผิดกฎหมาย...แต่สุดท้ายถูกเกลี้ยกล่อมจึงยอมทำงานด้วย...
- ห้อยเหน มอบยาบ้าให้ชัย....แล้วเข้าฉาก.....เหลือชัยคนเดียว..... ชัยทดลองกินยา...ดีใจจะได้เงินไปทำแท้งให้ดาวแล้วเข้าฉาก.....

ฉากที่ 4

ผญา.....กิเลสตัณหาเข้าโจมตีเขาหลายชาติ ให้ประมาทอยู่เรื่อย โคมเจ้าน่ากะพื่อ

ดินมือมันมัดไว้ให้ใจแล่นหลงตาม ให้ใจเป็นทาสาห่มุมารคุมไว้

ใจกะเลยหลงหล่มตามลมของกิเลส เป็นเหตุกุกเหตุเค้าพาเจ้าให้จุ่มจม

เอาให้แด่ต้นดิน ดินต้นกะสัลย์หา จนดินกอบมือกำ กะแมนมันทั้งนั้น..... พี่น้องเอ้ย ชัยพาดาวไปทำแท้ง แต่ตัวเองนั้นติดยา พอขายได้เงินมากะเอาเงินไปใช้ จนบ่มีเงินให้เจ้านายเจ้าของยา เหตุการณ์นี้เป็นจั่งได้นั้น ขอเชิญติดตามชมได้แล้วครับ.....

แก๊งยาบ้า ออก เพลง.....อดีตรักมักสาวครู.....

- แก้งยาบ้าออกมา....ห้อยโหน ออกมาก่อน...เรียกหาลูกพี่ บอกว่าชัยไม่ส่งเงินตามกำหนดจึงพากันไปหาชัย...
- ตามไปถึงบ้านชัย.....เรียกชัยออกมา...ชัยไม่มีเงินให้.....ถูกรุมทำร้าย.....ดาวออกมาพบพอดี.....ห้อยโหนเห็นผู้หญิงไม่ได้ วิ่งเข้าไปเกี่ยวพาราสิ...ลูกพี่ถามว่าเป็นใคร...ชัยบอกว่า เป็นเมียของตัวเอง.....
- แก้งยาบ้าก็เลยลากตัวดาวเพื่อเป็นตัวประกันและเอาไปซัดดอก.....บอกชัยว่าถ้ามีเงินครบเมื่อไหร่จึงให้ไปไถ่คืน....ลากตัวดาวเข้าฉาก.....ชัยตะโกนบอกดาวว่าให้รอพี่ก่อน...จะหาเงินมาไถ่ตัวให้ได้...เข้าฉาก

ฉากที่ 5

ผญา.....บ่อยากพลัดพรากน้อง อ้ายจำต้องได้ไป พอเมื่อตาเว็นสาย ดาวสิไกลไลเจ้า

คั้นแมนบุญเคยสร้างผลาเฮาเคยได้ฮ่วม คั้นแมนคาคได้ร่วม ไปแล้วกะต่าวคีน ดอกนา.....

กล่าวถึงยายจันทร์ผู้ทุกข์ยาก กับเศรษฐีผู้โหดร้าย ได้มาพอกันแล้ว จักสิเป็นแนวได้ รับชมเอาเลย ครึบ.....

ยายจันทร์ ออก เพลง.....คอยคิวจอตใจ.....

- ยายจันทร์ ปนคิดถึงลูกชาย.....
- เสียตบและคุณนายเดือน ออกมา...พุดดูถูกเหยียดหยาม...เหม็นสาบคนจน...ถามหาชัย... และด่าทอต่าง ๆ นานา....บอกว่าไอ้ชัยมันลักพาตัวลูกสาวตนหนี ถ้าไม่ไปตามพวกมันกลับมา...จะไปแจ้งความเอาเรื่องถึงที่สุด.....เข้าฉาก...
- หางเครื่องออกมา ..แนะนำตัวว่าชื่ออะไรกันบ้าง...ปนกันว่ายายจันทร์เรียกมาทำไมตั้งแต่เข้า.....เรียกหายายจันทร์.....

ยายจันทร์ออกมา...บอกให้ไปตามหาตัวกับชัยให้หน่อย.....ตอนนี้เสียตบ จะมาเอาเรื่อง.....

เข้าฉากทุกคน

ฉากที่ 6

ผญา.....พี่น้องเอ๋ย คนอีสานเฮานี้ มีแต่คนมักม่วน ทุกข์สมควรรสฮ้อนเฮากะป้อนใส่กัน นั้นแหล้ว
.... พี่น้องเอ๋ย ชีวิตของชัยกับดาว ผู้อ่อนต่อโลกสิเป็นจั่งไถ่นั้น ขอเชิญชมกับฉากต่อไปได้แล้วครับ...

ชัยออกมา.....บ่นด้วยความร้อนใจ ครบกำหนดแต่ไม่มีเงินไปให้....

- แก้งยาบ้าลากดาวออกมา.....ชัยต่อรอง....โดยจะขายดาวให้ เพื่อแลกกับอิสระของตัวเอง.....
- แก้งยาบับอกว่าไม่ได้.....อีดาวมันติดเอตส์ และตอนนี้มันกำลังท้องอีกแล้ว.....
- จิ้งจับชัยนึ่งยาง.....ฆ่าชัยจนตาย.....หัวหน้าแก๊งส่งลูกน้องห้อยโหน ให้นำศพชัยและอีดาวไปทิ้ง....เพลง มักอ้ายหลายตายกะซาง ...เข้าฉากทุกคน.....

ฉากที่ 7

ผญา.....พี่น้องเอ๋ย เขาเป็นเด็กหนุ่มน้อย เกิดใหม่ลุนหลัง ยังมีความคิด เบิ่งไกลเห็นกว้าง

เขาต้องฟังคำว่า คำสอนของพ่อแม่ ฟังคำผู้อ้ายเอื้อย ผู้สอนเจ้าให้จ้อจำ....ชั้นแหล้ว.....

- หางเครื่องออกมา.....เพลง ไอ้โฮบางกอก.....บอลลงไปควงผู้บ่าวที่นั้งชม มามีส่วนร่วม...ถามว่าชื่ออะไร...อยู่ชั้นไหน..เห็นชัยกับดาวไหม....ลงเวที..ได้ยินเสียงร้องให้.
- ดาวเดินออกมา.....พบกับเพื่อน ๆ พอดี....ดาวเล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง...ดาร์ลี่กั๊ดติดเอตส์..จึงพยายามอยู่ห่าง ๆ และคอยพูดคอยบ่นกะแนะกะแหนอยู่ตลอดเวลา...เพื่อน ๆ จึงพากลับบ้านเพื่อไปหาเสียดับและคุณนายเดือน ที่เป็นพ่อแม่.....เข้าฉากทุกคน
- เสียดับจะนั่งกินเหล้ากับสหาย บ่นเรื่องดาวว่าลูกตัวเองไม่รักดี
- หางเครื่องพาดาวมาบ้าน.....เสียดับตำดาว....อีลูกชั่ว...อีสารเลวหนีไปกับไอ้ชัย แล้วยังมีหน้ามาหาอีก....กูไม่มีลูกชั่ว ๆ อย่างมึง....
- ดาวเล่าเรื่องราวให้ฟัง.....เสียดับยอมรับไม่ได้...กั๊ดติดเอตส์ จึงไล่ดาวหนี....
- เสียดับเถียงกันกับหางเครื่องเรื่องติดไม่ติด.....(QQR 4 ตัวอย่าง) ...สุดท้ายก็ไล่ดาวออกจากบ้าน.....แล้วเดินเข้าฉาก....
- ยายจันทร์ออกมาอดดาว.....ถามหาชัย.....และชักชวนไปอยู่ด้วย.....

ผญาสั่งลา (ตอนจบ)

.....พี่น้องเอ๋ย...ขอให้สุขเสมอหมั่น เสมอมันเครือใหญ่ คราวหน้าพอกันใหม่ เห็นชอบชาวสิมารับ
ใช้ เขียนถ้อยร้อยพญา ขอยุติบทนั้น การแสดงไว้ก่อน เอาว่าตอนหน้าพุ้นจั่งมาลุ่นส่อยกันน้อ
ครับน้อ สุขสดชื่อสมหวังจงเป็นของพ่อแม่أيน้องสุกสุคนเด้อครับ สวัสดิ์ครับ

ร้องเพลง ขอบคุณทุกแรงใจ (ทุกคนออกมา ยกมือไหว้ขอโทษซึ่งกันและกัน พร้อมกับเข้าแถวหน้า
กระดานไหว้ท่านผู้ชม เพื่อเป็นการขอบคุณ หลังจากจบเพลงเดินเข้าข้างเวทีข้างเดียวกัน)

เธอจะทำอย่างไร และลูกที่อยู่ในท้องเธอจะติดเอตส์หรือไม่ เรื่องนี้ใครผิด ใครถูก ถ้าหาก
เรื่องนี้เกิดขึ้นในหมู่บ้านของเรา เราจะมีวิธีแก้ปัญหาเรื่องนี้อย่างไร ใครควรจะมีส่วนเกี่ยวข้องให้
ความช่วยเหลือ ถ้าไม่ยากให้เรื่องนี้เกิดขึ้น ควรทำอย่างไร (แบ่งกลุ่มสนทนากลุ่มย่อย)

ภาคผนวก จ

- กิจกรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมชมรมहितชนา

กิจกรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมของชมรมเห็ดขอนแก่น โรงเรียนพิบูลย์รักษ์พิทยา จังหวัดอุดรธานี

วันแรก

กิจกรรมที่ 1 ชี้แจงโครงการ วัตถุประสงค์การอบรม และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหาะชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อชี้แจงความเป็นมา และวัตถุประสงค์โครงการฯ
2. เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ กำหนดการ และกระบวนการอบรมการสร้างทีมกระบวนการเหาะชน
3. เพื่อให้รู้สถานการณ์เหาะชนในปัจจุบัน ทั้งเรื่องเอตส์ เพศ และท้องไม่พร้อม

เวลา 45 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. ป้ายชื่อสำหรับทุกคน
2. สไลด์ Power Point แนะนำโครงการฯ
3. สไลด์ Power Point กรอบเนื้อหาและกระบวนการเตรียมความพร้อม (ในกำหนดการ)
4. คลิป หรือสไลด์ Power Point สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหาะชนในปัจจุบัน

การเตรียมตัว

ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเตรียมสไลด์ที่จะนำเสนอ เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องประชุมให้พร้อม เช่น เครื่องเสียง เครื่องฉาย LCD โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. เกริ่นนำ

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมกล่าวต้อนรับ/ทักทาย เหาะชนที่เข้าอบรม
- ✓ แนะนำกระบวนการที่เสี่ยง บทบาทหน้าที่ในการเข้าค่ายอบรม

2. แนะนำโครงการ

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมเล่าความเป็นมาของโครงการ
- ✓ ชี้แจงกระบวนการทำงานที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตเหาะชนด้านสุขภาวะทางเพศ

3. ชี้แจงวัตถุประสงค์ กำหนดการ และกระบวนการอบรม

- ✓ อธิบายวัตถุประสงค์ของการอบรมในครั้งนี้ และนำเสนอกรอบเนื้อหาและกระบวนการอบรมที่จะใช้ตลอดระยะเวลาการอบรมครั้งนี้
- ✓ ชี้แจงกำหนดการ และกระบวนการอบรม

4. เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมการอบรมซักถาม ทำความเข้าใจ

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรม “รู้จักกัน...ฉันและเธอ”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแนะนำให้ผู้เข้าร่วมการอบรม ทีมพี่เลี้ยง และทีมผู้ดำเนินกิจกรรมได้รู้จักกัน
2. เพื่อสร้างความคุ้นเคย และสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

เวลา 30 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กลอง ฉิ่ง ฉาบ เครื่องขยายเสียง พร้อมไมค์ลอย 2 ตัว
2. เพลง เกม
3. พี่เลี้ยง (แสดงท่าประกอบ เป็นตัวอย่าง)

การเตรียมตัว

กระบวนการพี่เลี้ยงควรเตรียมกิจกรรมเพื่อทำความรู้จัก/กิจกรรมละลายพฤติกรรม

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ผู้ดำเนินกิจกรรม ให้กระบวนการพี่เลี้ยงเข้าแถวหน้ากระดานด้านหน้าเวที แนะนำตัวเองทีละคน โดยใช้เพลง “ฉันชื่อ.....” และแสดงท่าทางที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองประกอบที่ไม่ซ้ำกัน
2. ให้ผู้เข้าอบรมบอกชื่อและแสดงท่าทางประกอบทีละคน สลับกันซ้ายขวา
3. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ (เพลงและเกม) กระบวนการพี่เลี้ยงนำร้องเพลงและสาธิตท่าประกอบ เพลงให้ดูก่อน จากจังหวะช้าๆ ตามลำดับ ดังนี้ (ชุดที่ 1)
 - 3.1 ตบมือสตีป
 - 3.2 วิ้ยรุ่น....เยาวชน
 - 3.3 ลมเพลงพัด
 - 3.4 เกม “พระ...ผี”
 - 3.5 เพลงพะยอม
 - 3.6 เพลงม้ายกร่อง
 - 3.7 เพลงรักข้ามคลอง
 - 3.8 เพลงไปทะเล

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรม “ตุ๊กตาล้มลุก” (สร้างความคุ้นเคย และกำหนดข้อตกลง การเรียนรู้ร่วมกัน)

เรื่องเพศเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่ไม่สะดวกใจจะคุยกัน โดยเฉพาะคนที่เพิ่งรู้จักกัน ดังเช่นเงื่อนไขของผู้เข้าอบรมร่วมกัน

“การสร้างควมไว้วางใจ” จึงเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการ สื่อสารเรื่องเพศ อันหมายถึงความพร้อมที่จะบอกความรู้สึก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และ รับฟังผู้อื่นด้วยความเข้าใจ และไม่ด่วนตัดสิน

กิจกรรมตุ๊กตาล้มลุก ใช้เป็นกิจกรรมแรกของกระบวนการอบรมเรื่องเพศ นอกจากนี้ เพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมซึ่งต้องทำงานเป็นทีมแล้ว ยังใช้เพื่อให้ เปรียบเทียบประสบการณ์การเล่นตุ๊กตาล้มลุกกับการพูดคุยเรื่องเพศด้วย

สิ่งสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษา คือ การเปิดใจ ไม่ตัดสินคุณค่า รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และการรักษาความลับของเรื่องที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อละลายพฤติกรรมและสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้เข้าอบรม
2. เพื่อชี้ให้เห็นว่า “ความไว้วางใจ” เป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนรู้
3. เพื่อร่วมกันกำหนดกติกาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

เวลา 30 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

กระดาษฟลิปชาร์ต ปากกาเคมี และกระดาษขาว

การเตรียมตัว

➤ ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องแจ้งให้ทีมกระบวนการที่เลี้ยง ควรเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการ สาธิตการเล่นตุ๊กตาล้มลุก และควรซ้อมกันในทีมก่อน โดยทีมผู้ดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 คนควร สลับกันเป็นตุ๊กตา เพื่อแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมนี้สามารถเล่นได้จริง และสร้างความมั่นใจให้กับ ผู้เข้าอบรม

➤ ควรพิจารณาเรื่องสถานที่ เพื่อจัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมนี้ที่ต้องใช้พื้นที่ค่อนข้างกว้าง

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. แบ่งกลุ่มและอธิบายวิธีการเล่น

- ผู้ดำเนินกิจกรรม แบ่งกลุ่มผู้เข้าอบรมเป็นกลุ่มละ 3 คน อธิบายวิธีการเล่นตุ๊กตาล้มลุกว่า

“ให้คนหนึ่งเป็นตุ๊กตายืนอยู่ตรงกลาง หันข้างให้ผู้เล่นทั้งสองคน ยืนตัวตรงเท้าชิด คนเล่นตุ๊กตา 2 คน ผลักตุ๊กตาไปมา” โดยทั้ง 3 คนในกลุ่มจะได้สลับกันเป็นตุ๊กตา

- ทีมกระบวนการสาธิตการเล่นตุ๊กตาล้มลุกให้ผู้เข้าอบรมดู ก่อนให้ทุกคนเล่น
- ผู้ดำเนินกิจกรรมย้ำเรื่องความปลอดภัยในการเล่น เช่น ให้ถอดรองเท้าหากไม่ถนัด

โดยเฉพาะรองเท้าส้นสูง และให้ทุกคนช่วยดูแลกันในการเล่น

2. ให้เวลาเล่น 10 นาที

- ให้ทุกกลุ่มหาพื้นที่รอบๆ ห้องโดยไม่ต้องยื่นเบียดกัน
- กระตุ้นให้ทุกคนลองเล่น โดยย้ำว่าให้ทุกคนในกลุ่มผลัดกันเป็นตุ๊กตา
- ระหว่างการเล่น ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเดินสังเกต คอยกระตุ้นและให้กำลังใจแต่ละกลุ่มในการเล่น
- เมื่อสังเกตว่าทุกคนในกลุ่มได้ผลัดกันเล่นเป็นตุ๊กตาแล้ว ให้ทุกคนกลับไปนั่งที่

3. ถามความรู้สึก/ข้อสังเกตต่อการเล่นตุ๊กตาล้มลุก

- ผู้ดำเนินกิจกรรม ตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ดังนี้
 - ✓ ขณะที่เล่นเป็น “ตุ๊กตา” รู้สึกอย่างไร
 - ✓ ขณะที่เล่นเป็น “ผู้เล่น” มีความรู้สึกอย่างไร
 - ✓ สิ่งที่ทำให้เราเล่นตุ๊กตาได้อย่างมั่นใจและสนุก (จากที่เล่นไม่ได้) คืออะไร
 - ✓ เรามีข้อสังเกต หรือได้เรียนรู้อะไรจากการเล่น “ตุ๊กตาล้มลุก” บ้าง
- ผู้ดำเนินกิจกรรม จดคำตอบแต่ละข้อ ไว้บนกระดาษฟลิปชาร์ต หรือบันทึกลงในโน้ตบุ๊ก

4. สรุปสาระสำคัญของกิจกรรมตุ๊กตาล้มลุก

- ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำตอบของผู้เข้าอบรมสรุปกิจกรรม ในสาระสำคัญ ดังนี้
 - ✓ มีความรู้สึกหลายอย่างในครั้งแรกๆ ที่ทำให้เราเล่นไม่ได้ เช่น กลัวล้ม กลัวเจ็บ ไม่ไว้ใจ เสียว กลัวรับเพื่อนไม่ไหว ฯลฯ (ใช้คำตอบของผู้เข้าอบรมประกอบ)
 - ✓ สิ่ง que ช่วยให้กลุ่มเล่นได้อย่างมั่นใจมากขึ้น คือ ความรู้สึกไว้ใจว่าเพื่อนรับได้ (ใช้คำตอบของผู้เข้าอบรมประกอบ)
 - ✓ ความมั่นใจ ไว้ใจต่อกัน เกิดขึ้นได้เมื่อเริ่มมีการเรียนรู้ ปรับตัว และสื่อสารกัน เช่น ให้ความมั่นใจกับเพื่อน โดยการบอกว่าไม่ต้องกลัว ปรับระยะห่างของผู้เล่นเริ่มจากใกล้ๆ ก่อน แล้วค่อยให้ไกลขึ้น ปรับท่าทางให้สามารถรับน้ำหนักได้ ฯลฯ (ใช้คำตอบของผู้เข้าอบรมประกอบ)

5. เปรียบเทียบการเล่น “ตุ๊กตาล้มลุก” กับการอบรมครั้งนี้ที่ต้องมีการพูดคุย”

- ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายว่า การอบรมการจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษาครั้งนี้ เป็นกระบวนการที่เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ถามผู้เข้าอบรมว่า
 - ✓ รู้สึกอย่างไร หากต้องมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันเรื่องเพศ ตลอดระยะเวลาการอบรมนี้
 - ✓ หากเปรียบเทียบการเล่นตุ๊กตาล้มลุกกับการพูดคุยเรื่องเพศของเรา มีความคิดเห็นอย่างไร

6. สร้างข้อตกลงที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

- ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงว่า ในกระบวนการอบรม 3 วัน เราจะเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยน

พูดคุยความคิดเห็นในเรื่องเพศ สิ่งที่จะช่วยให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องเพศ เป็นไปอย่างสนุก และสบายใจสำหรับทุกคนมีอะไรบ้าง จดข้อเสนอของผู้เข้าอบรมเป็นข้อๆ ในกระดาษฟลิปชาร์ต เพื่อใช้เป็นข้อตกลงในการเรียนรู้ร่วมกัน

- กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมคิดถึงปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ร่วมกัน และความสะดวกใจในการแสดงความคิดเห็นหากประเด็นสำคัญๆ เช่น การพร้อมรับฟังความเห็นผู้อื่น การเปิดใจต่อกัน การเก็บรักษาความลับ การไม่ตัดสินคุณค่าของคนอื่น การไม่ล้อเลียนกัน ฯลฯ ไม่ปรากฏในข้อเสนอ หรือคำตอบของผู้เข้าอบรม ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมนำประเด็นเหล่านี้ เสนอให้ผู้เข้าอบรมพิจารณาเพิ่มเติม

- ทวนข้อตกลงทั้งหมดอีกครั้ง และชักชวนให้ผู้เข้าอบรมช่วยกันใช้ข้อตกลงที่ทุกคนร่วมกันเสนอนี้ ตลอดระยะเวลาการอบรม ซึ่งแผ่นข้อตกลงจะติดไว้หน้าห้องอบรม

กิจกรรมตุ๊กตาล้มลุกเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความคุ้นเคย สร้างความมั่นใจและไว้วางใจกันระหว่างผู้เข้าอบรม รวมทั้งที่ผู้ดำเนินกิจกรรม ควรเลือกใช้เป็นกิจกรรมแรก หลังการชี้แจงวัตถุประสงค์การอบรม ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการอบรม

บางกรณี อาจมีผู้เคยเล่นตุ๊กตาล้มลุกแบบอื่น เช่น ให้ตุ๊กตายืนหันหน้าเข้าหาผู้ผลัดคนใดคนหนึ่ง แล้วให้ผู้เล่นทั้ง 2 คนผลัดตุ๊กตาไปข้างหน้าข้างหลัง หรือให้ตุ๊กตายืนกลางวงล้อมของผู้เล่น แล้วให้ผู้เล่นผลัดตุ๊กตาไปรอบๆ วง มีข้อสังเกตว่า

ทั้งสองกรณี ผู้เล่นเป็นตุ๊กตาไม่สามารถปล่อยตัวได้ เพราะแนวการผลัดไม่สามารถไปได้กับการวางเท้า

ทั้งสองกรณี จะทำให้ผู้เล่นเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย ไม่กล้าเล่น หรือไม่ไว้วางใจกันซึ่งมีความขัดแย้งกับประเด็นสำคัญที่กิจกรรมนี้ต้องการให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้ร่วมกัน คือ “ความมั่นใจ ความเชื่อใจ”

กิจกรรม 4 กิจกรรม “ตลาดนัดเพศศึกษา” (สำรวจสถานการณ์วัยรุ่นกับเรื่องเพศ)

การทำความรู้จักวิถีชีวิตเยาวชน เพื่อเข้าใจที่มาที่ไปของพฤติกรรมการแสดงออก และสถานการณ์ที่เยาวชนเผชิญในปัจจุบัน เป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำมาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่จะช่วยให้ที่ศึกษาระดับตำบล/อำเภอ และคณะดำเนินกิจกรรม นำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเสี่ยง และปัจจัยที่จะเอื้อต่อการพัฒนาสุขภาวะของเยาวชน ในการกำหนดเป้าหมาย และออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความสนใจของเยาวชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และวิถีชีวิตทางเพศของวัยรุ่นในปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัยรุ่น
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรม

เวลา 60 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต และกระดาษกาว
2. ปากกาเคมี (หากเป็นไปได้ควรเตรียมเท่าจำนวนผู้เข้าอบรม)

การเตรียมตัว

- ผู้ดำเนินกิจกรรมเตรียมเขียนคำถามทั้ง 7 ข้อ ลงในกระดาษฟลิปชาร์ต แผ่นละ 1 คำถาม มอบให้กับกระบวนการพี่เลี้ยง คนละ 1 แผ่น ที่สมมติตัวเองเป็นพ่อคุณแม่ค้านั่งห่างกันพอประมาณ ตามสภาพของพื้นที่ในการอบรม

ตลาดนัดแผงที่ 1 วิถีชีวิตและพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร
 ตลาดนัดแผงที่ 2 เรื่องเพศที่เยาวชนสนใจ ได้แก่
 ตลาดนัดแผงที่ 3 เยาวชนเรียนรู้เรื่องเพศจากใคร หรือที่ไหน
 ตลาดนัดแผงที่ 4 สาเหตุที่เยาวชนมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย คือ
 ตลาดนัดแผงที่ 5 ท้องไม่พร้อมเกิดจากอะไร , คิดอย่างไรกับการทำแท้ง
 ตลาดนัดแผงที่ 6 สถานการณ์ยาเสพติดในชุมชนเป็นอย่างไร
 ตลาดนัดแผงที่ 7 สำรวจชุมชน 10 สถานการณ์

สำรวจชุมชน 10 สถานการณ์

ที่	สถานการณ์	มี	ไม่มี
1	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่น/เด็กท้อง โดยไม่พร้อมในหมู่บ้านของฉัน		
2	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นเป็นโรค ติดต่อทางเพศสัมพันธ์		
3	ปีที่ผ่านมา มีเด็กที่อายุน้อยกว่า 15 ปี แต่มีเพศสัมพันธ์แล้ว		
4	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี หรือป่วยเป็นโรคเอดส์ ในหมู่บ้านของฉัน		
5	ปีที่ผ่านมา มีเด็ก/วัยรุ่นถูกล่วงละเมิดทางเพศ		
6	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นกินเหล้าติดยาเสพติด ในหมู่บ้านของฉัน		
7	ในปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นหญิงใน หมู่บ้านของฉันถูกข่มขืน		
8	ปีที่ผ่านมา มีพ่อแม่และผู้ใหญ่ ทำร้ายร่างกายลูกตนเอง		
9	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่น ทะเลาะวิวาทในหมู่บ้านของฉัน		
10	ปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นติดการพนันหรือติดเกมส์ในหมู่บ้านของฉัน		

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. อธิบายกิจกรรม “ตลาดนัดเพศศึกษา”

- ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงว่า กิจกรรม “ตลาดนัดเพศศึกษา” ต้องการให้ทุกคนช่วยกัน ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นคำถาม 7 ข้อ ซึ่งอยู่กับกระบวนการพี่เลี้ยง
- ผู้ดำเนินกิจกรรมอ่านคำถามแต่ละข้อ เพื่อทำความเข้าใจประเด็นคำถามทั้ง 6 สถานี
- ให้ทุกคนตอบทุกคำถาม ตอบข้อไหนก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับ หากพบว่าคำตอบที่เรามีเหมือนคำตอบที่เพื่อนเขียนไว้ก่อนแล้ว ให้ทำเครื่องหมายขีด ให้คะแนนหลังคำตอบที่เห็นตรงกัน
- ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงว่า คำถามเหล่านี้ ต้องการให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น ตามสิ่งที่ตัวเองรับรู้ เคยเห็น หรือเคยได้ยิน ย้ำว่าไม่มีผิดหรือถูก

2. ให้เวลา 15 นาที สำหรับการตอบคำถามทั้ง 7 ข้อ

- กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมเดินอ่านคำตอบของทุก ๆ แผงตลาดนัด และให้เขียนคำตอบเพิ่มเติม
- เมื่อสังเกตว่าทุกคนตอบทุกคำถามแล้ว ให้กลับนั่งที่

3. แบ่งกลุ่มย่อย

- แบ่งผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่มย่อย มอบหมายให้แต่ละกลุ่มประจำแต่ละแผงของตลาดนัด เพื่อประมวลคำตอบที่ทุกคนแสดงความคิดเห็น และให้กลุ่มตั้งข้อสังเกตต่อภาพรวมคำตอบของประเด็นนั้นๆ
- ให้เวลา 10 นาที แล้วให้ส่งตัวแทนนำเสนอ กลุ่มละ 3 นาที

4. อภิปรายแลกเปลี่ยน

- เมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอ ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนอภิปรายแลกเปลี่ยนจากการตั้งข้อสังเกตต่อ

ประเด็นคำตอบในแต่ละกลุ่ม (ดูแนวคำถามในตาราง ซึ่งผู้ดำเนินกิจกรรมไม่จำเป็นต้องใช้ทุกคำถาม แต่สามารถเลือกให้สอดคล้องกับประเด็นคำตอบที่ผู้เข้าอบรมนำเสนอ) จนครบทั้ง 6 กลุ่ม

ตัวอย่างคำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนในแต่ละสถานี

<p>แผงที่ 1 วิถีชีวิตและพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● สาเหตุที่ทำให้รู้สึกเป็นห่วงพฤติกรรมทางเพศของเยาวชน ● ปัจจัยที่ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมเหล่านั้นคืออะไร ● ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมนั้นๆ คืออะไร ● มีวิธีป้องกันผลเหล่านั้นได้หรือไม่ อย่างไร
<p>แผงที่ 2 เรื่องเพศที่เยาวชนสนใจ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● รู้สึกอย่างไรต่อ “เรื่องเพศ” ต่างๆ ที่เยาวชนสนใจ ● เรื่องเพศที่เยาวชนสนใจมีสอนในห้องเรียนหรือไม่ เพราะอะไร ● เรื่องที่เยาวชนสนใจ เป็นประเด็นที่ผู้ใหญ่อยากให้รู้หรือไม่ คิดว่าถ้าเยาวชนอยากรู้ เขาจะอย่างไร ● เราพร้อมจะคุยเรื่องเพศเหล่านี้กับเยาวชนหรือไม่ อย่างไร

<p>แผงที่ 3</p> <p>เยาวชนเรียนรู้เรื่องเพศ จากใครหรือที่ไหน</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● คิดอย่างไร เมื่อเห็นแหล่งเรียนรู้เรื่องเพศของเยาวชนมีข้อสังเกตอะไรบ้าง ● สิ่งที่เยาวชนจะได้เรียนรู้เรื่องเพศ จากแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นคืออะไร ● สาเหตุที่เยาวชนมุ่งไปหาเพื่อนหรือสื่อมากกว่าพ่อแม่ ครู ผู้ใหญ่ คือ.. ● เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะมีแหล่งเรียนรู้เรื่องเพศสำหรับเยาวชน ใครควรจะเป็นคนทำ และทำอย่างไร
<p>แผงที่ 4</p> <p>สาเหตุที่เยาวชน มีเพศสัมพันธ์ โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● สาเหตุสำคัญที่ทำให้คนไม่ใช้ถุงยาง คือ ความไม่รู้ใช้หรือไม่ ● สาเหตุที่สำคัญคืออะไร ● เมื่อเปรียบเทียบสาเหตุที่เยาวชนไม่ใช้ถุงยางกับสิ่งที่เราเคยสื่อสารกับเยาวชนเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยที่ผ่านมา เราให้น้ำหนักกับเรื่องใดบ้าง และเรื่องใดที่เราไม่ค่อยได้พูดถึง ● การสอนเยาวชนเฉพาะเรื่องวิธีการใช้ถุงยางที่ถูกต้องจะสามารถช่วยให้เยาวชนใช้ถุงยางได้หรือไม่ เพราะอะไร
<p>แผงที่ 5</p> <p>ท้องไม่พร้อมเกิดจากอะไร คิดอย่างไรกับการทำแท้ง</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● มีข้อสังเกตอย่างไรกับสาเหตุที่ทำให้ท้องไม่พร้อม ● คุณแม่ของเราตั้งท้องตอนอายุกี่ปี คิดว่าคุณแม่ของเราพร้อมไหม เพราะเหตุใด ● ถ้าหากเปรียบเทียบกับยุคปัจจุบัน เหมือนหรือต่างกัน ● ท้องเมื่อพร้อม ขึ้นอยู่กับอะไร ● คิดอย่างไรกับการทำแท้ง ● ใครหรือหน่วยงานใดควรเข้ามามีส่วนให้ความช่วยเหลือ

<p>แผงที่ 6</p> <p>สถานการณ์ยาเสพติดเป็นอย่างไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● หากเราจะจัดการกับเรื่องยาเสพติด จะต้องทำอย่างไร ● และมีใครเกี่ยวข้องบ้าง ● เรื่องใดที่เราสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ● เรื่องใดที่ยากในการจัดการกับเรื่องยาเสพติด
<p>แผงที่ 7 สํารวจชุมชน 10 ข้อ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● มีข้อสังเกตอย่างไร ● 10 สถานการณ์ เกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง ● ในช่องที่ไม่มี ส่วนมากเป็นเรื่องอะไร ● เป็นไปได้ไหมว่าในช่องไม่มี อาจจะมีก็ได้แต่เราไม่รู้เพราะอะไร ● ตั้งนั้นเรื่องเพศ คนในสังคมส่วนใหญ่มองหรือคิดอย่างไร

5. สรุปสิ่งที่เรียนรู้

- เมื่อทั้ง 7 กลุ่มนำเสนอแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรมถามผู้เข้าอบรมว่า จากการวิเคราะห์สถานการณ์ผ่านคำถามทั้ง 7 แผงของตลาดนัดเพศศึกษา ทำให้เราเข้าใจเรื่องเพศของเยาวชน และการจัดการเรียนรู้เพศศึกษาอย่างไรบ้าง
- ผู้ดำเนินกิจกรรมจดประเด็นคำตอบของผู้เข้าอบรม เพื่อเชื่อมโยงกับการทำให้เห็นภาพรวมของคำถามทั้ง 7 ข้อ ของตลาดนัดเพศศึกษา

สรุปสาระสำคัญของกิจกรรม ดังนี้

- เป็นเรื่องสำคัญที่คนทำงานเรื่องเพศสำหรับเยาวชน ต้องเข้าใจและเท่าทันสถานการณ์และวิถีชีวิตทางเพศของเยาวชน เพื่อสามารถกำหนดกลวิธีในการทำงานได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนและสถานการณ์จริงที่เยาวชนเผชิญ
- การสร้างการเรียนรู้เรื่องเพศเพื่อให้เยาวชนเท่าทันตัวเอง สังคมรอบตัว ตลอดจนจนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลง และสถานการณ์ต่างๆ ที่ท้าทายในการดำเนินชีวิต ทั้งยังอาจส่งผลต่อสุขภาพทางเพศนั้น ต้องการการทำงานระยะยาวและต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ 5 กิจกรรม “แลกน้ำ” ความเข้าใจเรื่องเอชไอวี/เอดส์

สังคมไทยรู้จักเรื่องเอดส์ถึงปัจจุบัน (2550) ก็กว่า 20 ปี คนส่วนใหญ่เคยได้ยินเรื่องเอดส์และรู้ว่าเอชไอวีติดต่อและป้องกันอย่างไรจากการณรงค์ที่ผ่านมา ในขณะที่เรายังคงมีผู้ติดเชื้อรายใหม่ทุกวัน และการติดเชื้อที่เกิดขึ้นนั้น กว่า 80% เป็นการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ในคู่เพศสัมพันธ์ทั่วไปที่ไม่ใช้กรณีการซื้อขายบริการทางเพศข้อมูลและการรับรู้เรื่องเอดส์ที่ผ่านมา นอกจากทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่เรื่องเอดส์ เป็นเรื่อง “ไกลตัว” แล้ว ยังมี ความเข้าใจผิดอยู่หลายอย่าง ซึ่งนำไปสู่โอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้อที่มากขึ้น เช่น การคิดว่าเอดส์เป็นเรื่องความเสี่ยงของคนเพียงบางกลุ่ม เช่น กลุ่มคนขายบริการทางเพศ คนชอบเที่ยว คนที่มีคู่นอนหลายคนเท่านั้น หรือการเชื่อว่า สามารถบอกได้ว่าใครมีเชื้อเอชไอวีอยู่บ้างจากการดูรูปลักษณ์ภายนอก เป็นต้น

จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้คนเข้าใจเรื่องเอดส์มากกว่าความเป็นโรค แต่สามารถเชื่อมโยงโอกาสเสี่ยงของตนเองในชีวิตจริงได้ เพราะหากคนประเมินความเสี่ยงพลาดหรือไม่คิดว่าตนเองมีโอกาสเสี่ยง โอกาสที่จะคิดเรื่องการป้องกันก็จะน้อยลง นอกจากนั้น การช่วยให้คนเห็นทางเลือกที่หลากหลายในการลดโอกาสเสี่ยงหรือป้องกันตนเองและคู่ และ ประเมินการนำไปปฏิบัติได้จริง จะช่วยให้การป้องกันเป็นจริงยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เข้าใจเรื่องการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีทางเพศสัมพันธ์
2. ให้สามารถประเมินโอกาสเสี่ยงของตนเองต่อการติดเชื้อเอชไอวีในชีวิตจริง
3. เห็นทางเลือกในการป้องกัน/ลดโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี

เวลา 90 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. เตรียมอุปกรณ์ดังนี้ สารโซเดียมไฮดรอกไซด์ หรือโซดาไฟ สารฟีนอล์ฟทาลีน พร้อมหลอดจีดยาเพื่อใช้ทดสอบขวดแก้วใสใบเล็กๆ จำนวน 2 เท่าของผู้เข้าอบรม หลอดจีดยา ขนาด 5 ซีซี. เท่าจำนวนผู้เข้าอบรม (ไม่ต้องมีเข็มจีดยา) น้ำเปล่า
2. ใส่สารโซเดียมไฮดรอกไซด์ที่ผสมแล้วในขวดแก้วใส 1 ใบ (ปริมาณประมาณครึ่งขวด)
3. ใส่น้ำเปล่าลงในขวดที่เหลือทุกใบ ให้ได้ประมาณครึ่งขวด

4. แยกขวดที่ใส่น้ำเปล่าไว้ 6 ใบ และนำขวดที่ใส่น้ำสารโซเดียมไฮดรอกไซด์วางปนกับขวดที่เหลือในภาชนะที่จัดเตรียมไว้

5. นำหลอดฉีดยาใส่ไว้ในแต่ละขวด

6. เตรียมขวดแก้วเปล่าอีกชุดหนึ่งเท่าจำนวนผู้เข้าอบรม วางเรียงไว้เพื่อให้แต่ละคนหยดน้ำของตัวเองเก็บไว้

การเตรียมตัว

กิจกรรม “แลกน้ำ” เหมาะสำหรับใช้เล่นกับกลุ่มคนขนาด 30 คน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเล่นกิจกรรมผู้ดำเนินกิจกรรมควรจัดเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมก่อนเข้าสู่กิจกรรมแลกน้ำในการเตรียมอุปกรณ์แลกน้ำ ผู้ดำเนินกิจกรรมควรแยกขวดแก้วใส่น้ำที่ผสมสารโซเดียมไฮดรอกไซด์ออกไว้ต่างหาก หรือตั้งหลอดฉีดยาของขวดแก้วนี้ให้ออกมายาวที่สุดเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้ดำเนินกิจกรรมจำได้ว่าเป็นขวดใดเตรียมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถิติพฤติกรรมทางเพศของคนในสังคมที่ทันเหตุการณ์ เช่น อายุขั้นต่ำของการมีเพศสัมพันธ์ อัตราการใช้ถุงยางอนามัยในชาย-หญิง การทำแท้ง การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน แหล่งเรียนรู้และบริการเรื่องเพศและโรคเอดส์ การตรวจเลือดเพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์แลกเปลี่ยน

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. อธิบายวิธีการเล่น

- อธิบายว่าการเล่น “แลกน้ำ” เป็นการจำลองสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวี
- ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการเล่นกิจกรรมทุกคนจะได้รับอุปกรณ์ คือ ขวดน้ำ 1 ใบพร้อมหลอดฉีดยา

2. ขอบาสาสัมคร

- ผู้ดำเนินกิจกรรมขอบาสาสัมคร 6 คน และแจกขวดน้ำพร้อมหลอดฉีดยา (ที่แยกเอาไว้ 6 ขวด)
- ให้อบาสาสัมครถือไว้คนละขวดให้อบาสัมครดูน้ำในขวดที่ได้ไปประมาณครึ่งหลอดฉีดยา แล้วนำไปฉีดใส่ขวดเปล่าที่เตรียมไว้ให้ จากนั้น แยกขวดน้ำ 6 ขวดที่อบาสัมครฉีดน้ำของขวดตัวเองเก็บไว้ต่างหาก
- ให้อบาสัมครนั่งรวมกันอยู่ด้านหนึ่งของห้อง โดยยังไม่ต้องร่วมกิจกรรม

3. เตรียมการเล่นกับผู้เข้าอบรมกลุ่มใหญ่ และให้เก็บตัวอย่างน้ำ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกขวดน้ำพร้อมหลอดฉีดยาที่เหลือให้กับผู้เข้าอบรมทั้งหมดคนละ 1 ขวด โดยให้ผู้เล่นหยิบเอง
- เมื่อทุกคนได้รับขวดน้ำแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรมบอกให้ผู้เล่นสังเกตน้ำในขวดของตัวเองว่าเหมือนกับขวดของเพื่อนหรือไม่

- จากนั้น ให้แต่ละคนใช้หลอดฉีดยาดูดน้ำของตัวเองประมาณครึ่งหลอดไปใส่ไว้ในขวดเปล่าที่เตรียมไว้ให้แต่ละคน
- หลังจากทุกคนได้เก็บน้ำของตัวเองแล้ว ให้ทุกคน (ยกเว้นอาสาสมัคร) ยืนล้อมวงรวมกัน ให้ทุกคนทำความคุ้นเคยกับการดูดน้ำในขวดของตัวเอง พร้อมทั้งสังเกตสีของน้ำในขวดของตัวเองด้วยว่าเป็นอย่างไร ต่างกับของเพื่อนหรือไม่

4. กลุ่มใหญ่ จับคู่แลกน้ำ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมบอกให้ผู้เล่นทุกคน (ยกเว้นอาสาสมัคร 6 คน ให้นั่งสังเกตการณ์ก่อน) เลือกจับคู่กับใครก็ได้ เมื่อทุกคนได้คู่ครบแล้วให้หันหน้าเข้าหากัน และแต่ละคนดูดน้ำของตัวเองขึ้นมา ปริมาณครึ่งหลอด แล้วฉีดน้ำในหลอดฉีดยาที่ดูดขึ้นมาใส่ในขวดของกลุ่มตัวเอง (ต่างฝ่ายต่างฉีดใส่ขวดกันและกัน) จากนั้นให้แต่ละคนใช้หลอดฉีดยาดูดน้ำในขวดของตัวเอง และสังเกตว่าน้ำในขวดเปลี่ยนไปจากเดิมหรือไม่
- ในรอบที่ 2, 3 และ 4 ให้ผู้เล่นแต่ละคนจับคู่กับคนใหม่ โดยไม่ให้ซ้ำคนเดิม โดยผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายให้ชัดเจนในแต่ละรอบว่า ให้หาคู่คนใหม่ ที่ไม่ใช่คนเดิมที่เคยแลกน้ำกันไปแล้ว เมื่อจับคู่ได้ให้ฉีดน้ำของตัวเองใส่ในขวดของกลุ่ม ผู้ดำเนินกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมจำหน้า/ชื่อคนที่แลกน้ำด้วยให้ได้

5. รอบสุดท้ายให้อาสาสมัครร่วมเล่นด้วย

- รอบที่ 5 ให้อาสาสมัครทั้ง 6 คนเข้ามาร่วมเล่นด้วย โดยให้อาสาสมัครเลือกจับคู่กับคนในกลุ่มใหญ่และห้ามอาสาสมัครจับคู่กันเอง เมื่ออาสาสมัครได้คู่แล้ว ให้คนที่เหลือจับคู่กันเองโดยอิสระ เมื่อทุกคนมีคู่ครบแล้ว ก็ให้แลกน้ำกันอีก 1 ครั้ง
- จากนั้น ให้ทุกคนกลับไปนั่งที่และถือขวดน้ำไว้

6. ใช้คำถามเพื่อวิเคราะห์สิ่งที่เรารู้จากกิจกรรมแลกน้ำ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำถามต่อไปนี้ เพื่อชวนพูดคุย
 - หากเปรียบเทียบกิจกรรม “แลกน้ำ” กับเรื่องเอดส์ การแลกน้ำ อาจเปรียบเทียบกับได้กับอะไร (การจำลองภาพการมีเพศสัมพันธ์กัน)
 - จากการ “แลกน้ำ” ที่ทุกคนมีส่วนร่วม เราเห็นรูปแบบการมีเพศสัมพันธ์แบบใดบ้าง (มีเพศสัมพันธ์กับคนหลายคน, มีการเปลี่ยนคู่, มีคู่หลายคน, มีคู่คนเดียว, มีเพศสัมพันธ์ครั้งเดียว, มีแบบไม่ป้องกัน, ฯลฯ)
 - หากมีผู้ติดเชื้อในวงนี้ เรารู้หรือไม่ว่าเป็นใครบ้าง และรู้ได้อย่างไร(โดยเปรียบเทียบกับขวดน้ำที่ทุกคนถืออยู่ เชื่อมโยงให้เห็นเรื่องน้ำเสีย ดูไม่ออกเหมือนมีเชื้อเอชไอวีแต่ดูไม่ออก)
- บอกผู้เข้าอบรมว่า ในวงที่เราเล่นแลกน้ำกันนี้ มีผู้ติดเชื้ออยู่ (ขวดน้ำที่มีเชื้อ) **ยังไม่ต้องเฉลยว่ามีขวดตั้งต้นกี่ขวด** และถามว่า

- ✓ เรียบอกได้หรือไม่ว่า ใครบ้างที่มีเชื้อ บอกได้/ไม่ได้ เพราะเหตุใด
- ✓ หากมีคนที่มีเชื้ออยู่ในวงนี้ ใครที่คิดว่าตัวเองอาจมีโอกาเสี่ยงในการรับเชื้อมาแล้วบ้าง เพราะเหตุใด
- ✓ เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ใครมีเชื้อเอชไอวีหรือฟังคำตอบจากผู้เข้าอบรม ก่อนที่จะย้ายว่า วิธีเดียวที่จะรู้ได้คือ การตรวจเลือดหาเชื้อเอชไอวี

7. ตรวจสอบเชื้อในกลุ่มใหญ่ และให้แต่ละคนประเมินโอกาสเสี่ยงของตนเอง

- ผู้ดำเนินกิจกรรมถามความสมัครใจว่าผู้เข้าอบรมคนใดอยากตรวจหาเชื้อเอชไอวีบ้าง
 - ✓ ถ้ามีคนอยากตรวจ เลือก 1 คน และอธิบายว่า เมื่อใช้สารทดสอบหยดลงในขวด หากน้ำเปลี่ยนสีเป็นสีม่วง หมายถึงขวดนั้นๆ มีเชื้อ
 - ✓ นำสารฟีนอล์ฟทาลีนไปหยดในขวดน้ำของคนที่อยากตรวจ
- เมื่อตรวจพบว่าน้ำของใครเปลี่ยนสีเป็นขวดแรก ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนพูดคุย โดยใช้คำถามดังนี้
 - ✓ ถามเจ้าของขวดว่า รู้สึกอย่างไรที่น้ำของตัวเองเปลี่ยนสี คิดว่าเป็นเพราะเหตุใด
 - ✓ หากมีการระบุว่าได้รับเชื้อจากคนอื่น ให้ลองบอกว่าเป็นใคร เพราะอะไร
 - ✓ จากนั้นถามกลุ่มว่า ถ้าขวดนี้เปลี่ยนสี ใครคิดว่าตัวเองอาจมีโอกาติดเชื้อเหมือนกัน (ขวดของตัวเองอาจจะเปลี่ยนสีด้วย) ให้ยื่นขึ้น
 - ✓ เมื่อมีคนจำนวนหนึ่งยื่นขึ้น สุ่มถามว่า เพราะเหตุใดจึงคิดว่าตนเองมีโอกาเสี่ยง
 - ✓ ถามกลุ่มต่อว่า เมื่อเห็นคนที่ยื่นขึ้นเพราะคิดว่าตัวเองอาจมีโอกาเสี่ยงใครอีกที่คิดว่าตนเองก็มีโอกาเสี่ยง ให้ยื่นขึ้น ถามเหตุผล และถามต่ออีก2-3 รอบให้เห็นว่าคนส่วนใหญ่ในห้องยื่นขึ้น
- ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้ให้เห็นว่า เราเพิ่งรู้ว่า มีคนๆ เดียวในห้องนี้ที่มีเชื้อ แต่มีอีกหลายคนที่รู้สึกว่าตนเองอาจมีโอกาเสี่ยงด้วย ถามผู้เข้าอบรมว่า
 - ✓ รู้สึกหรือคิดอย่างไรกับสถานการณ์ดังกล่าว
 - ✓ สถานการณ์จำลองนี้ อาจเปรียบเทียบกับชีวิตจริงของเราได้อย่างไรบ้าง
 - ✓ เป็นไปได้หรือไม่ว่า อาจมีคนที่มีเชื้อเอชไอวีอยู่ในกลุ่มคนที่เรารู้จัก
 - ✓ หากเป็นเช่นนั้น เราคิด/รู้สึกอย่างไร
- ถามว่าใครอยากตรวจอีกบ้าง และลองตรวจ
 - ✓ เมื่อเจอขวดที่เปลี่ยนสี อีก 2-3 ขวดลองถามว่า คิดว่าได้รับจากใคร เพราะเหตุใด
- จากนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมบอกว่า จะบังคับตรวจทุกคน ยกเว้นอาสาสมัคร 6 คน นับ จำนวนขวดที่เปลี่ยนสี บอกให้กลุ่มทราบ (จำนวนขวดที่เปลี่ยนสีจากทั้งหมดกี่ขวด)

8. ตรวจสอบกลุ่มอาสาสมัคร และชวนคุย

- ผู้ดำเนินกิจกรรมถามกลุ่มใหญ่ว่า
 - ✓ อาสาสมัครทั้ง 6 คน แลกน้ำกี่ครั้ง
 - ✓ อาสาสมัครกลุ่มนี้ อาจเปรียบเทียบกับใครหรือพฤติกรรมแบบใดบ้างในสังคม (มีเพศสัมพันธ์ครั้งเดียว, มีครั้งแรก, มีคู่คนเดียว, รักเดียวใจเดียว)
 - ✓ คิดว่าขวดของอาสาสมัคร มีโอกาสเปลี่ยนสีหรือไม่ เพราะเหตุใด
- จากนั้น ผู้ดำเนินกิจกรรมตรวจอาสาสมัคร และนับจำนวนขวดน้ำที่เปลี่ยนสี และบอกให้กลุ่มทราบ
- หากมีขวดน้ำอาสาสมัครเปลี่ยนสี ตั้งคำถามต่อว่า
 - ✓ การรักเดียวใจเดียว มีคู่คนเดียว ช่วยให้ปลอดภัยจากการรับเชื้อเอชไอวีได้จริงหรือไม่
- ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนอภิปรายถึงสาเหตุที่ทำให้การ “มีเพศสัมพันธ์ครั้งเดียวครั้งแรก หรือกับคนๆ เดียว” ก็อาจติดเชื้อได้

9. วิเคราะห์และสรุปโอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้อเอชไอวี

- ผู้ดำเนินกิจกรรมนำเสนอแผ่นใสให้ผู้เข้าอบรมดู (ดังตัวอย่าง) ระบุจำนวนขวดที่ติดเชื้อ จากจำนวนขวดกลุ่มใหญ่ทั้งหมด จากการแลกเปลี่ยน 5 ครั้ง และจำนวนขวดอาสาสมัครที่เปลี่ยนสีใน 6 ขวด จากการแลกเปลี่ยนเพียง 1 ครั้ง

กลุ่มใหญ่ คน	แลกน้ำ	5 ครั้ง	เปลี่ยนสีคน
อาสาสมัคร คน	แลกน้ำ	1 ครั้ง	เปลี่ยนสีคน

- ถามผู้เข้าอบรมว่าโอกาสเสี่ยงของ 2 กลุ่มนี้เหมือนหรือต่างกันอย่างไร
- ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนคุยเพื่อสรุปถึงโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อ โดยให้ผู้เข้าอบรมช่วยกันสรุปว่า “โอกาสการติดเชื้อเอชไอวี คือ.....” (ควรเขียนบนแผ่นใส หรือกระดาษฟลิปชาร์ต เพื่อให้ทุกคนมองเห็น)
 - ✓ เมื่อผู้เข้าอบรมตอบ ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำถามเพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถระบุโอกาสเสี่ยงที่แท้จริง เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน เช่น
 - ถ้าตอบว่า มีคู่หลายคน ให้ย้อนถามว่าในการเล่นแลกน้ำ กลุ่มใหญ่ที่แลกน้ำ 5 ครั้ง มีคนที่ไม่ได้รับเชื้อหรือไม่ ดังนั้น เพียงการมีคู่หลายคน ไม่ได้ทำให้ติดเชื้อเสมอไป
 - ถ้าบอกว่ามีเพศสัมพันธ์ ถามว่ามีเพศสัมพันธ์แบบไหนจึงจะทำให้มีโอกาสติดเชื้อ
 - ถ้าบอกว่ามีเพศสัมพันธ์แบบไม่ป้องกัน ถามว่าทุกกรณีหรือไม่(ถ้ามีโดยไม่ป้องกันกับคนที่ไม่ได้เชื้อ ก็ไม่ทำให้ได้รับเชื้อ)

จนกระทั่งนำไปสู่คำตอบ คือ

“โอกาสการติดเชื้อเอชไอวี คือ การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน กับคนที่ติดเชื้อ ซึ่งดูไม่ออกจากภายนอก”

✓ เมื่อได้คำตอบแล้ว ถามผู้เข้าอบรมว่า ใครมีโอกาสทำพฤติกรรมแบบนี้บ้าง

(คำตอบคือ ทุกคน) คิดว่า “เป็นตัวเราเอง” ได้หรือไม่

- ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายความแตกต่างระหว่าง “พฤติกรรมเสี่ยง” กับ “กลุ่มเสี่ยง”
 - ✓ โดยชี้ให้เห็นว่า ความเข้าใจเดิมว่า มีเพียงกลุ่มเสี่ยงเท่านั้นที่จะติดเชื้อเอชไอวี เช่น กลุ่มผู้ชาย/ซื้อบริการทางเพศ คนใช้ยาเสพติด คนรักเพศเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าคนอื่นๆ ไม่เสี่ยง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงโอกาสเสี่ยง จึงควรระบุถึงพฤติกรรมที่ทำให้มีโอกาสได้รับเชื้อ ซึ่งคือ **“การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันกับคนที่ติดเชื้อซึ่งดูไม่ออกจากภายนอก”**
- ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนคุยเพิ่มเติมเรื่อง “ผู้ติดเชื้อ” และ “ผู้ป่วยเอดส์” โดยถามว่า
 - ✓ “ผู้ติดเชื้อ” และ “ผู้ป่วยเอดส์” เหมือนกันหรือไม่อย่างไรให้อธิบาย
 - สรุปให้เห็นว่า “ผู้ติดเชื้อ” คือผู้ที่มีเชื้อเอชไอวีอยู่ในร่างกาย โดยไม่แสดงอาการใดๆ ยังแข็งแรงและดำเนินชีวิตได้ตามปกติ
 - ส่วน “ผู้ป่วยเอดส์” หมายถึงผู้ติดเชื้อที่มีอาการป่วยด้วยโรคฉวยโอกาส เช่น วัณโรค ปอดอักเสบ ฯลฯ ซึ่งสามารถรักษาให้หายได้ และหากหายจากอาการป่วยก็จะเป็น “ผู้ติดเชื้อ” เช่นเดิม
 - ✓ เรามีโอกาสเจอ “ผู้ติดเชื้อ” หรือ “ผู้ป่วยเอดส์” มากกว่ากัน
 - ✓ เราบอกได้หรือไม่ว่า ใครมีเชื้อเอชไอวีอยู่บ้าง

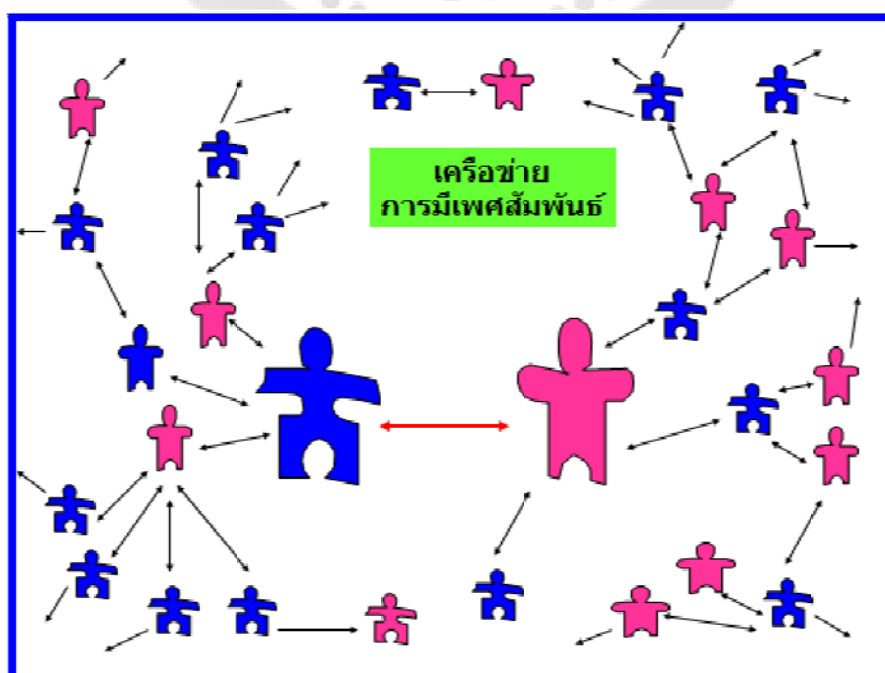
10. เฉลยเหตุของการแพร่ระบาดโดยการตรวจน้ำในขวดที่เก็บน้ำไว้ก่อนเล่น

- ถามผู้เข้าอบรมว่า จากจำนวนขวดน้ำที่เปลี่ยนสีไปทั้งหมด คิดว่าเริ่มต้นจากขวดที่มีเชื้อกี่ขวด
- เฉลยโดยการนำเสนอฟิสิกส์มาหยุดใส่ขวดที่เก็บน้ำของแต่ละคนไว้ในครั้งแรกทุกขวด ซึ่งจะเห็นว่ามีเพียงขวดเดียวเท่านั้นที่เปลี่ยนสี
- ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปว่า กิจกรรมแลกน้ำเป็นการจำลองการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวี จาก 1 ขวด แลกกัน 5 ครั้ง ทำให้น้ำเปลี่ยนสีไปอีกจำนวนมาก (ระบุจำนวนขวดที่เปลี่ยนสี) ถามว่า คิด/รู้สึกอย่างไร กับสิ่งที่เห็นจากกิจกรรมนี้บ้าง
- ผู้ดำเนินกิจกรรมขมวดประเด็นสำคัญว่า ไม่มีใครรู้ว่าตัวเองติดเชื้อถ้าไม่ได้รับการตรวจหาเชื้อ ซึ่งเหมือนกับในสังคมที่ผู้ที่ได้รับเชื้อไปแล้ว ไม่รู้ตัวเพราะยังไม่ได้รับการตรวจ ในขณะที่สามารถแพร่เชื้อต่อไปได้ อย่างไม่รู้ตัว ไม่มีความสำคัญหรือไม่มีความจำเป็นที่จะค้นหาว่า

ใครเป็นคนแพร่เชื้อ แต่เรื่องที่สำคัญกว่าคือการป้องกัน และต้องทำให้เห็นว่า การป้องกัน เป็นเรื่องของทุกคนและเป็นสิทธิที่เราควรจะปกป้องตนเอง โดยไม่ควรคาดหวังหรือรอให้คนอื่นป้องกันให้เรา

11. เชื่อมโยงโอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้อเอชไอวีในชีวิตจริง

- ผู้ดำเนินกิจกรรมตั้งประเด็นกับผู้เข้าอบรมว่า กิจกรรมนี้เป็นการจำลองภาพการมีเพศสัมพันธ์ของคน 5 ครั้ง ซึ่งมีโอกาสที่คนจะได้รับเชื้อเอชไอวีไปจำนวนหนึ่ง ตามที่ปรากฏ ถามผู้เข้าอบรมว่า
 - ✓ ในชีวิตจริง คนเรามีโอกาสมีเพศสัมพันธ์กี่ครั้ง และมีโอกาสที่จะมีกับคนมากกว่า 1 คนหรือไม่ (ถามความแตกต่างระหว่างเพศหญิง และเพศชาย)
 - ✓ การเปลี่ยนคู่ หรือมีคู่นอนมากกว่า 1 คน เกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง มีโอกาสเกิดขึ้นในชีวิตเราหรือไม่ อย่างไร
 - อาจชวนเปรียบเทียบเพื่อทำความเข้าใจ การมีคู่อหลายคนกับ “สำล่อน” โดยผู้ดำเนินกิจกรรมชี้ให้เห็นว่า การใช้คำในเชิงลบ เช่น สำล่อน อาจทำให้คนไม่ยอมรับว่าตนมีพฤติกรรมนั้น และทำให้ไม่คิดว่าตนเองมีความเสี่ยง การทำความเข้าใจจึงควรอธิบายพฤติกรรมที่ต้องการบอกให้ชัดเจน โดยไม่แฝงการตัดสิน เช่น การมีคู่อหลายคน การเปลี่ยนคู่อบ่อยๆ เป็นต้น
 - ✓ ในขั้นตอนนี้ ผู้ดำเนินกิจกรรมอาจนำเสนอแผนผังเครือข่ายการมีเพศสัมพันธ์(ดังตัวอย่าง) เพื่อแสดงให้เห็นเครือข่ายการมีเพศสัมพันธ์ ที่คนเราคิดไม่ถึงซึ่งเป็นเครือข่ายเดียวกับช่องทางการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีจากคนหนึ่งไปยังคนอื่น ๆ โดยผ่านช่องการมีเพศสัมพันธ์แบบไม่ป้องกัน

12. วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการประเมินความเสี่ยงต่อคู่พลาต และความยากง่ายในการป้องกันตัวเอง

- ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนวิเคราะห์ โดยถามว่า
 - ✓ ในกรณีที่คนสองคนรักกัน และตัดสินใจจะมีเพศสัมพันธ์ โอกาสการใช้ถุงยางอนามัยมีมากหรือน้อย
 - ✓ เรื่องที่คนสองคนจะกังวลในเรื่องเพศสัมพันธ์ คือเรื่องอะไร
 - ✓ ถ้ากังวลเรื่องการตั้งครรภ์ วิธีการป้องกันที่จะใช้มีอะไรบ้าง วิธีเหล่านั้นช่วยป้องกันเอ็ดส์ด้วยหรือไม่
 - ✓ ในกรณีที่ไม่คิดเรื่องการป้องกัน เป็นเพราะเหตุใด (เชื่อใจ, มั่นใจ, กลัวหาว่าดูถูก ฯลฯ)
 - ✓ ถ้าเราเคยมีประสบการณ์ทางเพศมาก่อน (ถามทั้งหญิงและชาย)เราจะเล่าหรือบอกคู่ใหม่ ว่าเราเคยมีเพศสัมพันธ์มาก่อน เล่า/ไม่เล่า เพราะเหตุใด
 - ✓ เราจะถามคู่ของเราหรือไม่ ถาม/ไม่ถาม เพราะอะไร
 - ✓ ถ้าเราถูกถาม เราจะตอบความจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างและความยากง่ายของการเปิดเผยประสบการณ์ทางเพศของหญิงชาย และสาเหตุ
 - ✓ ถ้าเรา ไม่เล่า ไม่ถาม ไม่บอกความจริงกัน เราจะรู้ได้อย่างไรว่า คู่เคยมีประสบการณ์ทางเพศมาก่อนหรือไม่
 - ✓ การไม่บอก ไม่ถาม ไม่เล่า ประสบการณ์ทางเพศระหว่างคู่ อาจส่งผลอย่างไรบ้าง
 - ✓ หากทั้งสองฝ่ายประเมินว่าคู่ของตนไม่เคยมีประสบการณ์ทางเพศมาก่อนคิดว่าโอกาสที่ทั้งสองฝ่ายจะใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์มีมากน้อยเพียงใด
- ผู้ดำเนินกิจกรรมให้เวลาแต่ละคนคิดว่าจะมีวิธีป้องกันตนเองไม่ให้ติดเชื้อได้อย่างไรและขออาสาสมัครตอบ 3-4 คน และถามคนอื่นๆ ว่าใครมีวิธีอื่นที่อยากแลกเปลี่ยนอีกบ้าง

13. สรุปสาระสำคัญ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมถามผู้เข้าอบรมว่า
 - ✓ สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมแลกหน้า เหมือนหรือต่างจากข้อมูลเรื่องเอ็ดส์ที่เคยได้รับมา ให้อยากตัวอย่าง
 - ✓ มีความคิดเห็นอย่างไรกับการรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องเอ็ดส์ที่ผ่านมาและ/หรือในปัจจุบัน มีข้อเสนอแนะอย่างไร
- ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปให้เห็นว่ากิจกรรม “แลกหน้า” เป็นตัวอย่างของการออกแบบกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนัก โดยจัดสถานการณ์จำลองให้ผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และเชื่อมโยงสิ่งที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการเรียนรู้ไปเทียบเคียงกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตจริงของผู้เข้าอบรม

สาระสำคัญ

1. เป็นกิจกรรมที่จำลองการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีทางเพศสัมพันธ์ และเครือข่ายการมีเพศสัมพันธ์ (sexual networking) ซึ่งคนส่วนใหญ่มักคิดไม่ถึง และส่งผลกระทบต่อประเมินความเสี่ยงพลาด เพราะคิดว่าตนเองและคู่ไม่มีโอกาสเสี่ยง

2. เราไม่สามารถดูได้จากรูปลักษณะภายนอกว่าใครมีเชื้อเอชไอวี ซึ่งเปรียบเสมือนน้ำที่ใสเหมือนกันหมดทุกขวด วิธีเดียวที่จะรู้ว่าใครมีเชื้อเอชไอวีคือ การตรวจเลือด

3. โอกาสการมีเพศสัมพันธ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนในวิถีชีวิต และโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีเกิดขึ้นได้กับทุกคนที่มีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันกับคู่ที่เราไม่รู้ว่ามียูเอชไอวีหรือไม่

4. อาสาสมัคร 6 คน ถือว่าเป็นตัวแทนของคนที่คู่เพียงคนเดียว (รักเดียวใจเดียว) และอาจจะเป็นคนที่มีเพศสัมพันธ์เพียงครั้งเดียวในชีวิต ซึ่งก็มีโอกาสติดเชื้อเอชไอวีได้ หากมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันกับคู่ที่อาจจะเคยมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันมาก่อน

5. การไม่สื่อสารเรื่องเพศระหว่างคู่ หรือไม่เปิดเผยประวัติทางเพศแก่กันและกัน อาจนำไปสู่การประเมินความเสี่ยงพลาด และไม่ได้เตรียมป้องกัน

6. การไม่มีเพศสัมพันธ์เลย เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการป้องกันการติดเชื้อ แต่หากเลือกมีเพศสัมพันธ์ ฤกษ์งามยามดีเป็นอุปกรณ์คุมกำเนิดชนิดเดียวที่ช่วยป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีได้

Trainer's Note:

- ❖ เรื่องที่ผู้ดำเนินกิจกรรมควรระวังและเตรียมให้พร้อมเพื่อกันความผิดพลาดในการเล่นกิจกรรมคือขวดและหลอดฉีดยาที่ใช้แล้วควรล้างให้สะอาด เพื่อป้องกันสารที่ตกค้างตามขวดและหลอดฉีดยา ซึ่งอาจทำให้น้ำเปลี่ยนสีระหว่างเล่นแลกหน้า ก่อนที่จะถึงขั้นตอนการตรวจ
- ❖ ผู้ดำเนินกิจกรรมควรอธิบายถึงการใช้กิจกรรมนี้ในการทำความเข้าใจและสร้างความตระหนักเรื่องการแพร่ระบาดและโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี รวมทั้งบอก รายละเอียดอุปกรณ์ที่ใช้ ซึ่งผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่มักสนใจที่จะนำกลับไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายของตนเอง
 - ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่ออธิบายเรื่อง การตรวจเลือดหาเชื้อเอชไอวี
 - ✓ ผลการตรวจเลือดเป็นผลของอดีต จนถึง 3 เดือนก่อนวันตรวจ
 - ✓ ผลบวก หมายถึง ได้รับเชื้อเอชไอวี
 - ✓ ผลลบ มี 2 ความหมาย คือ 1) ยังไม่ได้รับเชื้อ หรือ 2) ได้รับเชื้อมาแล้วแต่ยังตรวจไม่พบ
 - ✓ การตรวจเลือดเป็นการตรวจหาภูมิคุ้มกันต่อเชื้อ (Antibody) ไม่ใช่ตรวจหาเชื้อโดยตรง จึงต้องรอระยะเวลาที่ร่างกายจะสร้างภูมิ ซึ่งโดยเฉลี่ยคือ 3 เดือน จึงควรตรวจเลือดหลังมีพฤติกรรมเสี่ยง 3 เดือน และระหว่างนั้นต้องไม่มีพฤติกรรมเสี่ยง

- การตรวจเลือดจึงไม่ใช่การป้องกัน หากเข้าใจข้อมูลไม่ชัดเจนการตรวจเลือดอาจมีผลกระทบที่ตามมา ผู้ที่ต้องการตรวจควรได้รับบริการให้คำปรึกษาเพื่อเตรียมตัว
- สัญญาณในกิจกรรมแลกน้ำ
 - ✓ การแลกน้ำ เทียบเคียงกับการมีเพศสัมพันธ์ โดยจำลองให้เห็นภาพการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเครือข่ายการมีเพศสัมพันธ์(sexual networking) ที่คนมักคิดไม่ถึง
 - ✓ การจับคู่/การเปลี่ยนคู่ โอกาสมีเพศสัมพันธ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน การเลิกรา การเปลี่ยนคู่ โดยอาจจะมีพื้นฐานจากความคุ้นเคยหรือไม่ก็ได้ โอกาสที่จะเปลี่ยนคู่หรือมีคู่มากกว่า 1 คนในชีวิตมีความเป็นไปได้
 - ✓ หน้าใสๆ เป็นสัญญาณแทนการมีเชื้อเอชไอวีในร่างกาย แต่ไม่สามารถดูออกได้จากรูปลักษณะภายนอก
 - ✓ คนกลุ่มใหญ่ที่แลกน้ำ 5 ครั้ง เป็นตัวแทนวิถีชีวิตของคนทั่วไปในสังคม ที่อาจมีประสบการณ์ทางเพศกับคนมากกว่า 1 คน
 - ✓ อาสาสมัคร เป็นตัวแทนของคนมีคู่เพียงคนเดียว (รักเดียวใจเดียว) และอาจจะเป็นคนที่มีเพศสัมพันธ์เพียงครั้งเดียวในชีวิต หรือมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกซึ่งก็อาจจะติดเชื้อได้ หากมีเพศสัมพันธ์กับคนที่มีเชื้อโดยไม่ได้ป้องกัน
 - ✓ การหยดสารเพื่อตรวจน้ำในขวดแก้ว เปรียบกับการตรวจเลือดในชีวิตจริงซึ่งให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันมาก (ระหว่างการเล่นเกมกับการตรวจเลือดจริงๆ)

กิจกรรมที่ 6 ระดับความเสี่ยง (QQR) ความเข้าใจเรื่องเอชไอวี/เอดส์

ความกังวลใจต่อเรื่องเอดส์ของคนส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อและไม่ติดต่อซึ่งเป็นผลจากการขาดข้อมูลที่ชัดเจนหรือได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง และการให้ข้อมูลที่ผ่านมามากเน้นการให้คำตอบแบบสำเร็จรูปว่า แบบไหนติด แบบไหนไม่ติด

โดยขาดการให้หลักในการคิดวิเคราะห์ และการอธิบายที่ชัดเจนผลของข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด คิดว่าเชื้อเอชไอวีสามารถติดต่อกันได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้เกิดการรังเกียจผู้ติดเชื้อ ในขณะที่เดียวกัน ความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนในเรื่องโอกาสเสี่ยง ยังส่งผลให้เกิดการประเมินความเสี่ยงของตนเองผิดพลาดและขาดความตระหนักที่จะป้องกันตนเอง

วัตถุประสงค์

1. สามารถระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อการติดเชื้อ และไม่ติดเชื้อเอชไอวี
2. สามารถใช้หลักการ QQR ในการประเมินระดับความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีได้
3. มีความมั่นใจมากขึ้นในการอยู่ร่วมกันกับผู้ติดเชื้อ

เวลา 90 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต และกระดาษขาว
2. บัตรความเสี่ยง 21 ใบ และบัตรระดับความเสี่ยง 4 ใบ จัดเตรียมจำนวน 6 ชุด (1 ชุด ไว้สำหรับการอธิบาย) มีข้อความในแต่ละบัตรดังนี้

บัตรความเสี่ยง

1. เพศสัมพันธ์ทางช่องคลอดโดยไม่ใช้ถุงยางกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
2. เพศสัมพันธ์ทางช่องทวารโดยไม่ใช้ถุงยางกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
3. เพศสัมพันธ์ขณะมีประจำเดือนกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
4. เพศสัมพันธ์ขณะมีแผลที่อวัยวะเพศหรือมีโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์กับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
5. การใช้เข็มฉีดยาร่วมกันกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
6. การรับเลือดที่มีเชื้อเอชไอวี
7. การเป็นผู้ใช้ปากทำ oral sex ให้กับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
8. การใช้อุปกรณ์เสริมความสุขทางเพศสอดใส่ในอวัยวะเพศให้กันและกันกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
9. การกินนมแม่ที่ติดเชื้อเอชไอวี
10. เพศสัมพันธ์โดยใช้ถุงยางอนามัยกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
11. การใช้กรรไกรตัดเล็บ มีดโกน ร่วมกันกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
12. การใช้วัสดุสอดใส่ในอวัยวะเพศกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
13. การเป็นฝ่ายถูกทำ oral sex โดยผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
14. การจูบปากกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
15. การสำเร็จความใคร่ให้ตนเอง
16. การลุยน้ำ การใช้ลิ้นกับอวัยวะภายนอก (ที่ไม่ใช่อวัยวะเพศ) กับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวี
17. การใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี
18. ยุงกัดผู้ติดเชื้อแล้วมากัดเรา
19. การถูกเข็มตำ (ตำผู้ติดเชื้อแล้วมาตำเรา)
20. การสัมผัสแผล/เลือด/น้ำเหลืองของผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์
21. การตรวจรักษาผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยเอดส์

บัตรระดับความเสี่ยง 4 ระดับ

เสี่ยงมาก

เสี่ยงปานกลาง

เสี่ยงน้อยมาก

ไม่เสี่ยง

การเตรียมตัว

- ✓ เตรียมบอร์ดขนาดใหญ่ เพื่อติดบัตรคำแต่ละใบ
- ✓ แผ่นไว้นิลหรือเพาเวอร์ฟอยด์อธิบายระดับความเสี่ยง และหลักการ QQR
- ✓ ถ่ายเอกสารหลักการ QQR เท่าจำนวนผู้เข้าอบรม

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. อธิบายวิธีการเล่น

- ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายการเล่นกิจกรรมว่าแต่ละกลุ่มจะได้รับบัตรคำ 21 ใบ แต่ละใบจะเป็นการกระทำต่างๆ กัน ให้พิจารณาว่า การกระทำแต่ละแบบนั้น ถ้าทำกับผู้ติดเชื้อจะมีโอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้ออย่างไร
- ในกิจกรรมนี้ จะใช้เกณฑ์การจัดระดับความเสี่ยง 4 ระดับ
- ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายความหมายของ “ระดับความเสี่ยง” แต่ละระดับ

ระดับความเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อเอชไอวี

เสี่ยงมาก เป็นความเสี่ยงในระดับที่ทำให้มีโอกาสได้รับเชื้อสูงมาก และคนส่วนใหญ่ ได้รับเชื้อเอชไอวีจากความเสี่ยงนั้นๆ

เสี่ยงปานกลาง มีความเสี่ยงที่จะได้รับเชื้อเอชไอวีอยู่บ้าง แต่ไม่มากเท่ากับ “เสี่ยงมาก”

เสี่ยงน้อยมาก มีความเสี่ยงในเชิงทฤษฎี แต่ในความเป็นจริง โอกาสและความเป็นไปได้ที่จะได้รับเชื้อเอชไอวีจากการกระทำนั้นๆ แทบไม่มีเลย และไม่ปรากฏหรือมีกรณีน้อยมากๆ ว่ามีคนได้รับเชื้อเอชไอวีจากช่องทางนั้นๆ

ไม่เสี่ยง เป็นการกระทำหรือช่องทางที่ไม่มีโอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้อเอชไอวีเลย

2. แบ่งกลุ่ม และให้เวลาทำกิจกรรม 15 นาที

- แบ่งกลุ่มผู้เข้าอบรมเป็น 4-5 กลุ่ม แจกบัตรคำให้กลุ่มละ 1 ชุดพร้อมกระดาษฟลิปชาร์ตเพื่อวางบัตรคำ (ดังตัวอย่าง)

เสี่ยงมาก

เสี่ยงปานกลาง

เสี่ยงน้อยมาก

ไม่เสี่ยง

- ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มพิจารณาร่วมกันว่า การกระทำที่ระบุในบัตรคำแต่ละใบนั้น จะทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้ออย่างไร และให้วางบัตรคำนั้นๆ ในระดับความเสี่ยงที่เป็นความเห็นของกลุ่มใช้วิธีการให้เหตุผล อธิบายในกลุ่ม ให้เวลาทำ 15 นาที

3. สัมภาษณ์ความเห็นของทุกกลุ่มที่มีต่อบัตรคำแต่ละใบ โดยใช้บัตรอีกชุดหนึ่ง

- ถามความเห็นของทุกกลุ่มต่อบัตรคำแต่ละใบ

- หากทุกกลุ่มเห็นพ้องกัน ผู้ดำเนินกิจกรรมติดบัตรคำนั้นลงในช่องระดับความเสี่ยงที่ทุกกลุ่มมีความเห็นร่วมกัน
- หากบัตรคำใดมีความเห็นไม่ตรงกันแม้เพียงกลุ่มเดียว ให้แยกบัตรคำติดไว้ข้างๆ
- ถ้ามจนครบทั้ง 21 ใบ

4. ชวนพิจารณาวิธีการจัดระดับความเสี่ยงของกลุ่ม

- ผู้ดำเนินกิจกรรมตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์ ผลการจัดระดับ ดังนี้
 - ✓ บัตรคำที่ทุกกลุ่มเห็นตรงกัน (ส่วนใหญ่เป็นบัตรที่วางในช่อง “เสี่ยงมาก” และ “ไม่เสี่ยง”) เราใช้เกณฑ์อะไรในการพิจารณา
 - ✓ ส่วนบัตรคำอีกจำนวนหนึ่ง แต่ละกลุ่มเห็นไม่ตรงกัน เป็นเพราะเหตุใด
 - ✓ ความเห็นที่ต่างกันนี้ สะท้อนการรับรู้ข้อมูลเรื่องเอดส์ในสังคมได้อย่างไรบ้าง
 - ✓ ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน สืบสน ในเรื่องเอดส์ จะส่งผลอย่างไรบ้าง

ประเด็นที่มักมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องระดับความเสี่ยงส่วนใหญ่เป็นกรณีเรื่อง “แผล” เช่น

- จูบปาก มีโอกาสเสี่ยง “ถ้า” ปากเป็นแผล หรือมีเลือดออกตามไรฟัน
- ใช้หัวสอดใส่ในอวัยวะเพศ มีโอกาสเสี่ยง “ถ้า” หัวเป็นแผล จมูกเล็บฉีกขาด
- การใช้กรรไกรตัดเล็บ มีดโกนร่วมกัน มีโอกาสเสี่ยง “ถ้า” เกิดบาดแผลมีเลือดติด และใช้ติดต่อกันทันที
- การสัมผัสเลือด น้ำเหลือง ของผู้ป่วยเอดส์ มีโอกาสเสี่ยง “ถ้า” คนที่สัมผัสมีแผล
- การเป็นฝ่ายถูกทำ oral sex มีโอกาสเสี่ยง “ถ้า” คนทำมีแผลในปาก uly หรือ กรณี “ถ้า” ถูกยาง แตก รั่ว เป็นต้น

5. นำเสนอหลักการ QQR

- ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายหลักการ “QQR” เพื่อให้เข้าใจเรื่องหลักการวิเคราะห์ความเสี่ยงและปัจจัยที่มีผลต่อการรับเชื้อเอชไอวี และแจกเอกสาร “หลักการ QQR” ประกอบ

หลักการ QQR

การที่คน ๆ หนึ่งจะได้รับเชื้อ HIV เข้าสู่ร่างกายจะต้องประกอบด้วย 3 ปัจจัยดังนี้

ปริมาณของเชื้อ (Quantity)	คุณภาพของเชื้อ (Quality)	ช่องทางการติดต่อ (Route of Transmission)
<p>-เชื้อ HIV อยู่ในคนเท่านั้น (เกาะอยู่กับเม็ดเลือดขาว)</p> <p>-เชื้อ HIV อยู่ในสารคัดหลั่งบางอย่างในร่างกายของคนที่มีเชื้อ HIV เช่น เลือด น้ำอสุจิ น้ำในช่องคลอด น้ำนมแม่ ซึ่งมีปริมาณที่ไม่เท่ากัน</p> <p>-ต้องมีเชื้อ HIV ในปริมาณที่มากพอในสารคัดหลั่งที่เป็นที่อยู่ของเชื้อ</p>	<p>-เชื้อ HIV ต้องมีคุณภาพเพียงพอ</p> <p>-เชื้อ HIV ไม่สามารถมีชีวิตอยู่นอกร่างกายได้</p> <p>-สภาพในร่างกาย และสภาพแวดล้อมบางอย่างมีผลทำให้เชื้อไม่สามารถอยู่ได้ เช่น กรดในน้ำลาย กระเพาะอาหาร สภาพอากาศ ความร้อน ความแห้ง น้ำยาต่างๆ</p>	<p>-ไวรัส HIV จะต้องถูกส่งผ่านจากคนที่ติดเชื้อไปยังอีกคนหนึ่ง โดยเชื้อจะต้องตรงเข้าสู่กระแสเลือด</p> <p>3 ช่องทาง คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ทางเลือด ● เพศสัมพันธ์ ● แม่สู่ลูก

คำนึงถึงโอกาสและความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น

6. ปรับใช้หลักการ QQR ในการอธิบายบัตรคำแต่ละใบ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมยกตัวอย่างการใช้หลักการ QQR วิเคราะห์ โดยเริ่มจากบัตรที่กลุ่มเห็นตรงกัน (ซึ่งมักเป็นบัตรในช่อง “เสี่ยงมาก” และ “ไม่เสี่ยง”)
- ชวนคุยแต่ละบัตร โดยใช้คำถามดังนี้
 - เชื้ออยู่ที่ไหน ปริมาณเชื้อเป็นอย่างไร (เช่น การมีเพศสัมพันธ์ทางช่องคลอด เชื้ออยู่ที่ไหน ปริมาณเป็นอย่างไร)
 - คุณภาพเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ (เช่น คุณภาพของเชื้อในน้ำในช่องคลอด / น้ำอสุจิ เป็นอย่างไร)
 - เชื้อจะเข้าสู่ร่างกายอีกคนหนึ่งได้อย่างไร ทางไหน

- (เช่น ถ้าผู้หญิงมีเชื้อเอชไอวี และมีเพศสัมพันธ์ทางช่องคลอด เชื้อจะเข้าสู่ผู้ชายได้อย่างไร หรือถ้าผู้ชายมีเชื้อเอชไอวี และมีเพศสัมพันธ์ทางช่องคลอด เชื้อจะเข้าสู่ผู้หญิงได้อย่างไร)
- เน้นการใช้หลักการ QQR วิเคราะห์ความเสี่ยงต่อการรับเชื้อของบัตรที่แต่ละกลุ่มเห็นไม่ตรงกัน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ว่า ควรจัดอยู่ในความเสี่ยงระดับใด และนำบัตรนั้นๆ ไปติดไว้ในช่องความเสี่ยงจนครบหมดทุกใบ
- ในระหว่างการใช้หลักการ QQR ผู้เข้าอบรมอาจมีคำถามที่เป็นเหตุการณ์สมมติ เช่น “กรณีจูบปาก ถ้าปากมีแผลเลือดออก” หรือ “กรณีใช้มีดโกนร่วมกัน ถ้ามีบาดแผลเลือดอยู่ที่ใบมีดโกน” เป็นต้น
- ในกรณีที่มีคำถาม “ถ้า...” ผู้ดำเนินกิจกรรมควรชวนให้ผู้เข้าอบรมพิจารณาถึงโอกาสความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น เช่น การจูบปากโดยที่ทั้งสองฝ่ายมีแผลซึ่งมีเลือดออก มีโอกาสเกิดขึ้นหรือไม่ ซึ่งเหตุการณ์สมมติเหล่านี้ เป็นความกังวลใจจากจินตนาการ ซึ่งแทบไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้จริงในชีวิตเมื่อพิจารณาครบทุกบัตรคำ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติม

7. วิเคราะห์ผลการจัดระดับความเสี่ยง

- ผู้ดำเนินกิจกรรมชวนพิจารณาผลการจัดระดับความเสี่ยงโดยใช้หลักการ QQR
 - โดยถามว่าโดยทั่วไป คิดว่าคนส่วนใหญ่กังวลเรื่องการติดเชื้อเอชไอวีจากการกระทำกลุ่มที่อยู่ในความเสี่ยงระดับใด(โดยทั่วไป คนส่วนใหญ่มักกังวลกับพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกลุ่มที่ไม่เสี่ยงเลย หรือเสี่ยงน้อยมาก เช่น การใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันกับผู้ที่มีเชื้อเอชไอวีที่บ้าน ที่โรงเรียนที่ทำงาน หรือชุมชนไม่สามารถทำให้เราได้รับเชื้อเอชไอวี แต่เรามากลิมคิดว่า การมีเพศสัมพันธ์ของเราอาจนำไปสู่โอกาสเสี่ยงต่อการรับเชื้อ หากเรามีเพศสัมพันธ์กับคนที่มีเชื้อเอชไอวีโดยไม่ป้องกัน)
 - เมื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมในช่องเสี่ยงมาก ใช้หรือไม่ว่า คนโดยทั่วไปกลับไม่กังวล (การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน) คิดว่าเป็นเพราะเหตุใด
 - ผู้ดำเนินกิจกรรมเชื่อมโยงกับประเด็นในกิจกรรมแลคน้ำ(ความมั่นใจในคู่ที่ตนเลือก การไม่เปิดเผยประวัติทางเพศ คิดว่าตนเองและคู่ไม่ใช่กลุ่มเสี่ยง ทำให้ประเมินความเสี่ยงพลาด เป็นต้น)
 - หลังจากการทำกิจกรรม QQR คิดว่าการติดเชื้อเอชไอวีเป็นเรื่องง่ายหรือยากอย่างไร(คนทั่วไปมักคิดว่าเชื้อเอชไอวีติดต่อกันได้ง่าย แต่จากกิจกรรมนี้ชี้ให้เห็นว่า เอชไอวีติดต่อกันได้ไม่ง่ายเลย ช่องทางการติดต่อมีเพียง 3 ช่องทาง และยังคงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ ดังที่ได้อธิบายในหลักการ QQR ในขณะ

ที่ความกังวลที่คนมีต่อการติดเชื้อส่วนใหญ่ล้วนเป็นพฤติกรรมที่ไม่นำไปสู่การติดเชื้อเลย)

- การรังเกียจ กีดกัน และเลือกปฏิบัติต่อผู้ติดเชื้อ เกิดขึ้นเพราะเหตุใด (ความกังวลใจเรื่องเอดส์ของคนส่วนใหญ่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อและไม่ติดต่อซึ่งเป็นผลมาจากการขาดข้อมูลที่ชัดเจน และได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ทำให้รู้สึกว่าเชื้อเอชไอวีติดต่อง่าย และยังคงก่อให้เกิดความรู้สึกและทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ติดเชื้อ ซึ่งนำไปสู่การรังเกียจ)

8. สรุปสาระสำคัญ

- ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้ให้เห็นประเด็นของกิจกรรม QQR ที่ช่วยในการสร้างความเข้าใจเรื่องความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีว่าความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่กับบริบท ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ไม่อาจบอกได้ว่า “ติด” หรือ “ไม่ติด” จะสังเกตว่า คำที่ใช้ในกิจกรรมคือ “ความเสี่ยง” ในระดับต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง
- ส่วนมีโอกาสเสี่ยงแล้ว ติดเชื้อหรือไม่นั้น วิธีเดียวที่จะบอกได้คือ การตรวจเลือด
- นอกจากนั้น ความเสี่ยงของพฤติกรรมหนึ่งๆ อาจมากขึ้นหรือน้อยลงหากเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงและจะเห็นวิธีที่สามารถลดความเสี่ยงลงได้ เช่น หากยังเลือกมีเพศสัมพันธ์ทางทวาร และใช้ถุงยางอนามัย ความเสี่ยงก็จะลดลงจากเสี่ยงมากเป็นไม่เสี่ยงเป็นต้น
- ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเพศ เช่น จูบปาก การสัมผัส หรือการทำ oral sex ผู้ดำเนินกิจกรรมควรชี้ให้เห็นว่า แม้กิจกรรมเหล่านั้นมีโอกาสเสี่ยงน้อยมากหรือไม่เสี่ยงเลย แต่กิจกรรมเหล่านั้นมักเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งมักจบลงด้วยการมีเพศสัมพันธ์แบบสอดใส่ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่มีการป้องกันหรือไม่ เมื่อมีเพศสัมพันธ์แบบสอดใส่
- ผู้ดำเนินกิจกรรมถามผู้เข้าอบรมเพื่อนำไปสู่การสรุปกิจกรรม QQR
 - ✓ กิจกรรม QQR ทำให้มุมมอง ความคิด ความรู้สึกต่อเรื่องเอดส์เปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร
 - ✓ ในฐานะที่เราจะเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลเรื่องเอดส์ให้กับผู้อื่น สิ่งสำคัญที่เราควรคำนึงถึงคืออะไร
- ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปประเด็นสำคัญของการให้องค์ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องเอดส์ดังนี้
 - ✓ ในประเด็นองค์ความรู้ คนให้ข้อมูลต้องแมน เพราะเป็นคนกระจายข้อมูลข่าวสารต้องมีการเตรียมตัว ค้นหาข้อมูลเพื่อสร้างความมั่นใจ และใช้ประกอบในการอธิบาย
 - ✓ การตอบคำถาม/ข้อสงสัยของเรื่องเอดส์ เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง และต้องแยกแยะ
 - ✓ การให้ข้อมูล ซึ่งผู้ตอบคำถามควรให้ข้อเท็จจริง และระวังเรื่องการถ่ายทอดทัศนคติความเชื่อ หรือความกังวลใจของตนไปให้กับผู้ถาม

- ✓ การให้ข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ให้ข้อมูลผิด หรือเจตนาด้วยทัศนศาสตร์ โดยเฉพาะในทางลบที่มีกับเรื่องเอดส์ อาจส่งผลกระทบต่อทั้งในเชิงการป้องกันตนเองของกลุ่มเป้าหมายและความเข้าใจและการยอมรับเรื่องการอยู่ร่วมกันกับผู้ติดเชื้อ เช่น ก่อให้เกิดความกังวลในเรื่องที่ไม่ทำให้เกิดเอดส์ เช่น การใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับผู้ติดเชื้อ ในขณะเดียวกัน กลับไม่ได้ตระหนักที่จะป้องกันในเรื่องที่ทำให้มีโอกาสรับเชื้อเอชไอวีได้ เช่นกรณีการมีเพศสัมพันธ์กับคูโดยไม่ป้องกัน เป็นต้น

แนวทางการพูดคุยสำหรับแต่ละบัตรคำ

1. เพศสัมพันธ์ที่มีการสอดใส่โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย

ดูจากองค์ประกอบ QQR ที่ละองค์ประกอบ

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เชื้ออยู่ที่น้ำอสุจิและน้ำในช่องคลอด
- ✓ คุณภาพ : ยังดีเพราะยังอยู่ภายในร่างกายยังไม่ได้ออกจากภายนอกร่างกาย
- ✓ ช่องทางเข้า : เมื่อมีการสอดใส่อวัยวะเพศ น้ำอสุจิ หรือน้ำในช่องคลอดของอีกฝ่ายก็จะเข้าสู่ร่างกาย โดยไม่ต้องออกนอกร่างกายเลย และเชื้อจะผ่านเยื่อบุอ่อนเข้าสู่กระแสเลือด โดยผู้ชายเชื้อเข้าตรงปลายอวัยวะเพศและรูทอปัสสาวะผ่านเยื่อบุอ่อนเข้าสู่กระแสเลือด ส่วนผู้หญิงก็จะซึมผ่านผนังช่องคลอดและเข้าสู่กระแสเลือด

2. การมีเพศสัมพันธ์แบบสอดใส่ทางทวารโดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย

มีเพศสัมพันธ์แบบสอดใส่ทางทวารโดยไม่ใช้ถุงยางอนามัยกับผู้ติดเชื้อเอชไอวีมีโอกาสเสี่ยงมากที่จะได้รับเชื้อเอชไอวี เพราะการมีเพศสัมพันธ์ทางทวารทำให้เกิดการฉีกขาดและมีเลือดออก ซึ่งเชื้อเอชไอวีอยู่ในเลือด ในกรณีที่เราซึ่งไม่มีเชื้อไปมีเพศสัมพันธ์ทางทวารกับผู้ติดเชื้อ เชื้อเอชไอวีจะตรงเข้าสู่ร่างกายทางรูปัสสาวะของผู้ชาย

3. การมีเพศสัมพันธ์ขณะมีประจำเดือน

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : น้ำอสุจิ
- ✓ คุณภาพ : ดีมาก
- ✓ ช่องทางเข้า : เชื้อจะเข้าสู่ร่างกายทางช่องคลอดและเข้าสู่กระแสเลือดโดยตรง ซึ่งทำให้มีโอกาสเสี่ยงมากที่จะได้รับเชื้อเอชไอวี

4. การมีเพศสัมพันธ์ขณะมีแผลที่อวัยวะเพศหรือมีโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : น้ำอสุจิ น้ำในช่องคลอด
- ✓ คุณภาพ : ดีมาก และหากมีแผล เชื้อก็จะมีคุณภาพมากเพราะอยู่ในเลือด

- ✓ ช่องทางเข้า : โดยผู้ชาย เชื้อจะเข้าตรงปลายอวัยวะเพศและรูท่อน้ำอสุจิผ่านเยื่ออ่อนเข้าสู่กระแสเลือด ส่วนผู้หญิงก็จะซึมผ่านผนังช่องคลอดและเข้าสู่กระแสเลือด

5. การใช้เข็มฉีดยาเสพติดร่วมกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี

เหมือนกับกรณีการมีเพศสัมพันธ์ แต่ทำความเข้าใจว่าเชื้อจะอยู่ที่เลือดและการใช้เข็มฉีดยาเสพติดร่วมกันนั้น เลือดส่วนใหญ่จะค้างอยู่ในกระบอกฉีด ไม่ใช่ตรงปลายเข็ม เพราะการฉีดยาเสพติดชนิดฉีดต้องมีการดูดเลือดเข้ามาผสมกับยาเสพติด และดึงเข้าดิงออก หรือที่เรียกว่า “โซ๊ก” และถึงแม้เลือดออกนอกร่างกายแล้ว แต่ส่วนใหญ่ผู้ใช้ยามักจะใช้เข็มต่อกันทันทีทำให้เชื้อยังมีคุณภาพและเข้าสู่กระแสเลือดโดยตรง

6. การรับเลือดที่มีเชื้อเอชไอวี

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เลือด
- ✓ คุณภาพ : ต่ำมาก เพราะเชื้อ HIV เจริญเติบโตได้ดีในเลือดซึ่งมีเม็ดเลือดขาว ประกอบกับกรรมวิธีในการเก็บรักษาเลือดในอุณหภูมิที่เหมาะสม ทำให้เม็ดเลือดขาวยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์
- ✓ ช่องทางเข้า : เข้าสู่กระแสเลือดโดยตรง แต่ปัจจุบันนี้เลือดทุกขวดได้รับการตรวจอย่างดีแล้ว ก่อนจะนำมาให้ผู้รับเลือด

7. การทำ ORAL SEX ให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวี

- ✓ ในกรณีที่เราไม่มีเชื้อเอชไอวีแต่ใช้ปากดูด เลีย หรืออมอวัยวะเพศ (oral sex) ให้กับผู้ติดเชื้อเอชไอวีนั้น แยกเป็น 2 กรณี คือ การทำให้ผู้หญิงที่มีเชื้อ หรือทำให้ผู้ชายที่มีเชื้อใช้ปากทำ oral sex ให้กับผู้หญิงที่มีเชื้อเอชไอวีนั้น ยังไม่มีรายงานว่าฝ่ายทำให้ติดเชื้อ เพราะปริมาณน้ำหล่อลื่นของผู้หญิงที่สัมผัสมีปริมาณน้อยมาก
- ✓ การใช้ปากทำ oral sex ให้กับผู้ชายที่มีเชื้อเอชไอวีนั้นหากไม่มีการหลั่งในปาก ยังไม่พบว่ามี การติดเชื้อแต่จะมีโอกาสเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อเอชไอวี ในกรณีที่

ก. ผู้ติดเชื้อหลั่งน้ำอสุจิในปาก และ

ข. ผู้ใช้ปากทำ oral sex มีอาการติดเชื้อในลำคอ หรือคออักเสบ เชื้อเอชไอวี ในน้ำอสุจิจะตรงเข้าสู่ร่างกายผ่านทางเยื่อในลำคอที่อักเสบนั้น แต่สามารถลดโอกาสเสี่ยงได้ ถ้าหลั่งนอกปาก หรือใช้ถุงยางอนามัย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใช้ปากทำ oral sex ให้กับผู้หญิงจะมีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีค่อนข้างน้อย แต่การใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งเมื่อทำ oral sex ไม่ว่าจะกับหญิงหรือชาย จะช่วยป้องกันการติดต่อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

8. การใช้อุปกรณ์เสริมความสุขทางเพศสอดใส่ในอวัยวะเพศให้กันและกัน

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : น้ำในช่องคลอด

- ✓ คุณภาพ : ยังดี แต่ต้องพิจารณาถึงขั้นตอนการใช้ หากใช้อุปกรณ์ต่อกันทันที คุณภาพของเชื้อก็ยังคงสภาพดี มีโอกาสที่จะได้รับเชื้อได้ แต่ในกรณีที่ไม่ได้ใช้ต่อกันทันที ถ้าเว้นระยะเวลาไว้เป็นชั่วโมง เชื้อจะสัมผัสกับอากาศภายนอก เชื้อก็จะตายเพราะเชื้อไม่สามารถอยู่ภายนอกร่างกายคนได้
- ✓ ช่องทางเข้า : ทางช่องคลอดของผู้หญิงและเข้าสู่กระแสเลือด

9. เด็กทารกที่ดูดน้ำนมแม่ที่มีเชื้อ HIV

โอกาสเด็กที่อยู่ในครรภ์แม่ที่ติดเชื้อถ้าคลอดตามธรรมชาติปกติจะมีโอกาสรับเชื้อประมาณ 30% ซึ่งอาจเกิดขึ้น

- **ระหว่างตั้งครรภ์** เกิดจากรกที่ผิดปกติทำให้เลือดแม่สามารถซึมผ่านเข้าไปถึงทารกได้ (เลือดแม่กับเลือดลูกไม่ได้ปนกัน เด็กสร้างเลือดด้วยตัวเอง เห็นได้จากเลือดแม่และลูกคนละกรู๊ปกันก็มี เด็กจะได้รับอาหาร ออกซิเจนและภูมิต้านทานผ่านทางรก)
- **ระหว่างคลอด** การสัมผัสเลือด (ทารกเป็นผู้สัมผัสเลือดมากที่สุดคืออาบเลือดขณะคลอดธรรมชาติ) เลือดจะมีโอกาสผ่านเข้าทางเยื่อบุอ่อนได้ เช่น เยื่อบุตาหรือจมูก เป็นต้น
- **หลังคลอด** การดื่มนมแม่ซึ่งมักจะเกิดความเสี่ยงในระหว่างที่เด็กดื่มนมและเชื้อจะซึมผ่านเยื่อบุอ่อนในช่องปากเด็กที่ยังไม่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่เหมือนผู้ใหญ่ปัจจุบัน มีวิธีลดความเสี่ยงคือ
 - ✓ ให้แม่ใช้ยาต้านไวรัส HIV ในขณะที่ตั้งครรภ์และระหว่างคลอดและให้ยาต้านกับเด็กทารกต่อระยะหนึ่ง ทำให้ลดการติดเชื้อเหลือประมาณ 5%
 - ✓ คลอดโดยวิธีผ่าตัด เพื่อลดการสัมผัสเลือดให้น้อยที่สุด
 - ✓ การให้เด็กกินนมผงแทน

10. เพศสัมพันธ์โดยใช้ถุงยางอนามัย

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เชื้ออยู่ในน้ำอสุจิและน้ำในช่องคลอด
- ✓ คุณภาพ : ยังดีเพราะอยู่ในร่างกาย
- ✓ ช่องทางเข้า : เข้าสู่ร่างกายอย่างไร (ไม่มีช่องทางเพราะมีถุงยางกัน)
 - ใ้ยังไงก็ดี คนมักจะกังวลใจกับถุงยางอนามัยว่าปลอดภัยแค่ไหน โดยคุณภาพถุงยางอนามัยช่วยป้องกันได้ แต่มักจะมีปัญหาเรื่องการใช้ ที่พบบ่อยคือจะใช้ถุงยางอนามัยเมื่อใกล้จะถึงจุดสุดยอดเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์เท่านั้น ไม่ได้ใช้ตั้งแต่เริ่มสอดใส่ในช่วงแรกๆ หรือเมื่อถึงจุดสุดยอดแล้ว ก็ไม่ถอนอวัยวะเพศออกในขณะที่ยังแข็งตัวทำให้อวัยวะเพศอ่อนตัวและถุงยางอนามัยหลุดในช่องคลอด

11. การใช้กรไกรตัดเล็บ มีดโกนร่วมกัน ชวนคิดทีละข้อว่า

- ✓ แหล่งที่อยู่ของเชื้ออยู่ที่ไหน ถ้าตอบว่าเลือดก็ชวนคุยกันว่าถ้าโกนหนวดหรือตัดเล็บ บาดเข้าเนื้อ เลือดจะอยู่ที่ไหน และถ้าจะโกนให้เลือดติดใบมีดต้องโกนอย่างไร และหากมีเลือดติดที่ใบมีดโกนจริง ปริมาณเลือดมากหรือน้อยคุณภาพของเชื้อที่อยู่ในเลือดบนมีดโกนมีหรือไม่เพราะอะไร และถ้าเป็นเลือดที่มีคุณภาพต้องมีลักษณะอย่างไร (ต้องเป็นเลือดสด) และหากมองเห็นเลือดบนใบมีดเราจะใช้หรือไม่ และจะเข้าสู่ร่างกายได้อย่างไร
- ✓ โอกาสที่จะเกิดขึ้นจริงๆ ที่จะทำให้เกิดความเสี่ยงคือ ต้องโกนหนวดซ้ำๆ เพื่อให้มีดบาดและมีเลือดติดอยู่ที่ใบมีด โดยต้องมีปริมาณที่มองเห็นหรือมากพอ และต้องใช้ต่อเนื่องทันทีเพื่อให้มีคุณภาพ และต้องโกนแบบให้เกิดบาดแผลลึกเพื่อที่จะเปิดช่องทาง
- ✓ ทางเข้า ซึ่งต้องถามว่าในชีวิตจริงเกิดเหตุการณ์แบบนี้ขึ้นหรือไม่

12. การใช้หัวสอดใส่ในอวัยวะเพศกับคู่

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : น้ำในช่องคลอด
- ✓ คุณภาพ : ยังดี
- ✓ ช่องทางเข้า : จะเข้าสู่ร่างกายได้อย่างไร หากพูดถึงกรณีที่นิ้วเป็นแผล ให้ชวนคุยถึง
 - เรื่องสัมผัสเลือด ประกอบกับโอกาสในการเกิดขึ้นจริง ถ้าหากนิ้วเป็นแผล เราใช้นิ้วที่เป็นแผลหรือไม่ ดังนั้นการใช้หัวสอดใส่ในอวัยวะเพศกับคู่อจึงไม่มีโอกาสเสี่ยงที่จะได้รับเชื้อ

13. การที่ผู้ติดเชื้อเอชไอวีทำ ORAL SEX ให้กับเรา

- ในกรณีที่ผู้ติดเชื้อเอชไอวีใช้ปากดูด เลีย หรืออมอวัยวะเพศ (oral sex) ให้เรานั้น โอกาสเสี่ยงที่จะได้รับเชื้อเอชไอวีไม่มีเลย เพราะเราจะสัมผัสน้ำคัดหลังประเภทน้ำลายของผู้ติดเชื้อ ซึ่งในน้ำลายไม่มีเม็ดเลือดขาว ดังนั้นเชื้อเอชไอวีจึงไม่สามารถมีชีวิตอยู่ในน้ำลายได้
- อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรระวังคือ เราและคู่จะไม่เกินเลยจากการทำ oral sex ไปสู่การมีเพศสัมพันธ์แบบสอดใส่โดยไม่ป้องกัน

14. การจูบปาก ชวนคุยทีละองค์ประกอบ

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เชื้อไม่มีในน้ำลายหรือมีน้อยมากจนไม่สามารถทำให้ติดได้
- ✓ คุณภาพ : กรดในน้ำลายก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เชื้อด้อยคุณภาพ
- ✓ ช่องทางเข้า : เข้าสู่ปากลงกระเพาะ ซึ่งกรดในกระเพาะก็มีผลต่อเชื้อ และไม่ใช้ช่องทางในการติดเชื้อ

➤ ข้อสงสัยในประเด็นจวบปากคือ ถ้ามีแผลในปากหรือเลือดออกตามไรฟัน สิ่งที่ต้อง ชวนคุย คือ

- หากเป็นแผลในปาก นึกถึงแผลแบบไหน มีปริมาณเลือดมากน้อยแค่ไหน ขนาดไหนขนาดทำให้ น้ำลายเจือจางไม่ได้เลยหรือไม่
- ที่สำคัญคือมีแผลขนาดที่มีเลือดออกในปริมาณมาก แล้วจะจวบปากกันได้อย่างไร
- นอกจากนี้ ยังไม่พบว่ามี การติดเชื้อจากการจวบปาก แต่พบว่าการจวบปากจะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์

15. การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง

- เป็นทางเลือกในการผ่อนคลายอารมณ์เพศที่ไม่มีความเสี่ยงอะไรเลยและปลอดภัยด้วย

16. การลูบไล้ การใช้ลิ้นกับอวัยวะภายนอก (ที่ไม่ใช่อวัยวะเพศ) กับคู่

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เชื้อไม่มีในน้ำลายหรือมีน้อยมากจนไม่สามารถทำให้ติดได้
- ✓ คุณภาพ : ไม่มี
- ✓ ช่องทางเข้า : ไม่มี

17. การใช้ชีวิตประจำวันในบ้านด้วยกัน

- ✓ ชีวิตประจำวันนึกถึงอะไรบ้าง (กินข้าว กอดคอ เข้าห้องน้ำ ใช้เสื้อผ้าด้วยกัน)
- ✓ ชวนดูว่าสิ่งที่เรานึกถึงเข้ากับหลักการ QQR หรือไม่ หากพูดถึงเรื่องแผล ให้ไปคุยถึงเรื่องสัมผัสเลือด

18. ยุงกัด

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : ไม่มี เพราะเชื้อไม่สามารถอยู่ในสัตว์ได้
- ✓ คุณภาพ : ไม่มี
- ✓ ช่องทางเข้า : ไม่มี

19. การถูกเข็มตำ (ตำผู้ติดเชื้อแล้วมาตำเรา)

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เลือด
- ✓ คุณภาพ : หากเข็มมีเลือดสดๆ ติดอยู่ ก็มีโอกาที่จะได้รับเชื้อ ต้องถามว่าเป็นเข็มประเภทใด เข็มเย็บผ้า หรือเข็มฉีดยา เพราะหากเป็นกรณีเข็มเย็บผ้า คุณภาพและปริมาณมีน้อยมาก ต่างจากเข็มฉีดยา ซึ่งเป็นเข็มที่มีรู ปริมาณของเลือดจะมากกว่าและคุณภาพดีกว่า เพราะโอกาสสัมผัสกับอากาศมีค่อนข้างน้อย และจากรายงานของ WHO พบว่า หากเข็มของผู้ติดเชื้อมาตำเรา มีโอกาสเสี่ยงที่จะได้รับเชื้อ 0.003%

- ✓ ช่องทางเข้า : หากเข็มตำผู้ติดเชื้อแล้วมาตำเราทันที ก็มีโอกาสรับเชื้อ เพราะเชื้อจะเข้าสู่กระแสเลือดโดยตรง

20. การสัมผัส แผล เลือด น้ำเหลืองของผู้ติดเชื้อ

- ✓ ปริมาณและแหล่งที่อยู่ของเชื้อ : เลือด
 - ✓ คุณภาพ : ต้องถามว่าเลือดที่สัมผัสเป็นอย่างไร สดหรือไม่ ถ้าเป็นเลือดที่แห้ง เชื้อก็ไม่มีคุณภาพ ไม่สามารถทำให้ติดต่อดี
 - ✓ ช่องทางเข้า : จะเข้าร่างกายเราได้อย่างไร เพราะผิวหนังสภาพปกติ สามารถป้องกันได้ 100%
- ถ้าเป็นบาดแผลลักษณะแผลต้องเปิด ลึกและสด ซึ่งโดยกลไกธรรมชาติของร่างกาย ร่างกายจะสร้าง NET คล้ายตาข่าย ขึ้นมาคลุมเมื่อเกิดบาดแผล เพื่อปิดป้องกันเชื้อโรคไม่ให้เข้าและป้องกันไม่ให้เลือดออก นอกจากนี้ เมื่อเกิดบาดแผล เลือดเราจะไหลออก และไม่ได้ดูดเลือดอีกฝ่ายเข้ามา ดังนั้น ถ้าจะเกิดความเสี่ยง จะต้องไปสัมผัสแผลลึก สด และต้องมีปริมาณเลือดมาก รวมทั้งจะเข้าร่างกายอีกฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายต้องมีแผลลึก สด เช่นกัน เป็นลักษณะแผลชนแผลเพื่อมีโอกาสในการนำเลือดเข้าสู่ร่างกายโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นในชีวิตจริงได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง

21. การตรวจรักษาผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยเอดส์ ชวนคิดที่ละข้อว่า

- การตรวจรักษาหนักถึงอะไรบ้าง
- สิ่งที่น่าจะเข้าองค์ประกอบครบปัจจัยเสี่ยง 3 ข้อหรือไม่
- หากนึกถึงการทำแผล ให้ชวนคิดถึงวิธีการทำแผลว่าทำอย่างไรและจะมีโอกาสเสี่ยงอย่างไร เราจะมีโอกาสสัมผัสแผลโดยตรงหรือไม่ แต่ถ้านึกถึงการไปสัมผัสเลือด ให้ชวนคุยในข้อสัมผัสเลือด

กิจกรรม 7 กิจกรรม “เจ้าแมมโบ้” การทำสมาธิ การมองเห็นคุณค่าของตัวเอง การวางแผนการทำงาน การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี และความสามัคคี

ทุกคนเกิดมามีคุณค่าของตัวเอง แต่หลายคนมองข้ามและไม่นำคุณค่า/จุดเด่น/ความเป็นตัวเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม ถ้าหากทุกคนได้ทบทวนเรื่องราวในอดีต ได้มองตนเองในโลกปัจจุบัน และตั้งความฝันในอนาคตแล้ว จะเห็นว่าความดีที่เราสั่งสมมาจะเป็นแรงบันดาลใจ และเป็นกำลังใจให้ตนเองได้ดำเนินชีวิตไปอย่างสมบูรณ์ตามวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองในช่วงวัยเด็กถึงปัจจุบัน
2. เพื่อให้มองเห็นคุณค่าของตนเอง ข้อดี ข้อเสีย ความฝัน
3. เพื่อให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม การวางแผนการทำงาน การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษ A4 และปากกาเคมีหรือปากกาลูกกลิ้งเท่าจำนวนผู้เข้าอบรม
2. เพลงบรรเลงสำหรับนั่งสมาธิ เช่น เพลงเนริญชรา, ธรรมธาร ฯลฯ
3. กลอง ฉิ่ง ฉาบ

การเตรียมตัว

ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเตรียมเล่าเรื่อง “เจ้าแมมโบ้” ในขณะที่ผู้เข้าอบรมนั่งสมาธิ ด้วยเสียงที่เรียบ นุ่มนวล สบาย ๆ ให้เข้ากับบรรยากาศเสียงดนตรี กระบวนกรฟี่เลี้ยงต้องเตรียมกระดาษเอสี่และปากกาเคมีให้พร้อม

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. เกริ่นนำ

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมให้ผู้เข้ารับการอบรมตั้งแถวตอน 4 แถว ๆ ละเท่า ๆ กัน ห่างกันพอประมาณ แล้วนั่งลง
- ✓ อธิบายและสร้างข้อตกลงว่า กิจกรรมต่อไปนี้ ขอความร่วมมือจากทุกคนให้หนึ่ง มีสมาธิมากที่สุด จะไม่ส่งเสียงดัง หรือเสียงหัวเราะโดยเด็ดขาด
- ✓ และขอให้ทุกคนได้จินตนาการตามเรื่องราวที่ผู้ดำเนินกิจกรรมจะเล่าให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบ

2. เล่าเรื่อง “เจ้าแมมโบ้”

“เจ้าแมมโบ้”

เช้าวันหนึ่ง เราตื่นขึ้นมา เป็นเช้าที่บรรยากาศสดชื่น เราเดินออกมาหน้าบ้าน ช่างน่าแปลกใจมาก ทำไมหน้าบ้านของเราวันนี้ เป็นทุ่งหญ้าที่กว้าง สีเขียวขจี เกิดมาเรายังไม่เคยเห็นทุ่งหญ้าที่กว้างใหญ่ไพศาลขนาดนี้ เราเดินออกไปหน้าบ้านและเดินไปตามทุ่งหญ้าแห่งนี้ เป็นทุ่งหญ้าที่ไม่มีต้นไม้มันไม่มีผู้คนเดินผ่านไปมา สายลมที่พัดผ่านผิวกายเรา ทำให้เรารู้สึกสบาย มีความสุข เพลิดเพลินไปกับธรรมชาติ เราเดินไปเรื่อย ๆ เอ๊ะนั่น...นั่นมันต้นไม้นี้ เราเดินไปที่ต้นไม้แห่งนั้น มันเป็นต้นไม้ที่ใหญ่มาก แผ่กิ่งก้านสาขาออกมา ทำให้มีร่มเงาที่กว้าง เราเดินเข้าไปใกล้ต้นไม้...เดินเข้าไป..เอ๊ะนั่นตัวอะไรนะ มันเดินออกมาจากหลังต้นไม้ มันเป็นสัตว์ประหลาดที่มีใบหน้าที่ใหญ่โต ตาแดงกล้า อ้าปากกว้าง น่าเกลียดน่ากลัวมาก เราสังเกตเห็นเขา..มันมีเขาสาม เขา มีขาห้าขา มันสะบัดหางไปมา ช่างน่าเกลียดน่ากลัวเสียนี้กระไร เราเดินเข้าไปใกล้มัน มันก็เดินมาหาเรา ใกล้เข้าไป ๆ ๆ แล้วมันก็พูดกับเราว่า...”สวัสดีเจ้ามนุษย์...”เราจะขอตั้งชื่อเจ้าสัตว์ประหลาดตัวนี้ว่า...”เจ้าแมมโบ้”

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม ให้ผู้เข้าอบรมนั่งสมาธิ “หายใจเข้า หายใจออก ยาว ๆ ลึก ๆ เราจะทำอย่างนี้ต่อไปเรื่อย ๆ นะครับ และขอให้ทุกคนได้อยู่กับตัวเอง มีสมาธิ เราจะไม่ได้ยินเสียงที่อยู่รอบข้าง แต่เราจะตั้งใจฟังเรื่องราวที่ผู้ดำเนินกิจกรรมเล่าเรื่องให้ฟัง และจะจินตนาการไปด้วย จากเรื่อง “เจ้าแมมโบ้”.....”
- ✓ ในขณะที่เล่าเรื่อง “เจ้าแมมโบ้” กระบวนกรพีเลียง เปิดเพลงบรรเลงไปด้วย
- ✓ และกระบวนกรพีเลียงแจกกระดาษเอสี่ และปากกาเคมี วางไว้ที่พื้นด้านหน้าของผู้เข้าอบรม โดยไม่ให้มีเสียงรบกวน และไม่ให้ผู้เข้าอบรมรู้ว่าเรากำลังทำอะไร
- ✓ เมื่อเล่าเสร็จ “ ขอให้ทุกคนค่อย ๆ ลืมตาขึ้น
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม ชี้ให้เห็นว่า “ความมหัศจรรย์ของสมองคนเรา ใครที่มีรอยหยักมาก คนนั้นจะรับรู้และจำเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาได้มาก และยากที่จะลืม อย่างเช่น “เจ้าแมมโบ้” ยังมีใครที่จำเจ้าแมมโบ้ได้บ้างยกมือ จะสังเกตว่าทุกคนยกมือเพราะจำเจ้าแมมโบ้ได้ทุกคน รู้ว่าเจ้าแมมโบ้มีรูปร่างลักษณะอย่างไร...แต่ผู้ดำเนินกิจกรรม จะขอให้ทุกคนลืมเจ้าแมมโบ้ หรือลบออกจากความทรงจำของตัวเองซะ”

- ✓ ให้ผู้เข้าอบรม นั่งสมาธิอีก แต่คราวนี้ไม่ต้องเล่าเรื่องและไม่ต้องเปิดเพลงบรรเลงประกอบ ผู้ดำเนินกิจกรรม จะนับ 1-3 แล้วให้ทุกคนลืมเจ้าแมมโบ้ ถ้าพร้อมแล้ว.... 1.....2.....3 ตอนที่นับถึง 3 ให้กระบวนกรพี่เลี้ยงตักถอง ฉิ่ง ฉาบ พร้อมกัน เพื่อให้ผู้เข้าอบรมที่นั่งสมาธิ “ตกใจ”...แล้วทุกคนก็จะลืมตาขึ้น
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม ถามว่า มีใครที่สามารถลืมสัตว์ประหลาดตัวนี้แล้วบ้าง , มีใครจำได้บ้างไม่ได้บ้าง...จะเห็นว่า ทุกคนยังจำเจ้าแมมโบ้ได้ดีเหมือนเดิม
- ✓ ขอให้ทุกคนวางกระดาษเอสี่ที่อยู่ด้านหน้าในแนวตั้ง ยกมือที่ไม่ถนัดขึ้นทางนิ้วออกวางนิ้วที่วางวางไว้บนกระดาษเอสี่ แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่งจับปากกาเคมี แล้วเขียนตามรูปฝ่ามือที่วางอยู่บนกระดาษเอสี่ จากนั้นเอามือที่วางอยู่บนกระดาษเอสี่ออก ก็จะไ้รูปฝ่ามือของเรา ทุกคนสามารถต่อเติมให้สวยงามได้
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายว่า นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ เราจะสมมติให้เป็นนิ้วในอดีต นิ้วกลางและนิ้วนาง จะเป็นนิ้วในปัจจุบัน และนิ้วก้อย จะเป็นนิ้วในอนาคต
- ✓ ให้ทุกคนหลับตานึกถึงเรื่องราวในอดีต “ตั้งแต่เราเกิดมาจำความได้จนอายุปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราได้กระทำลงไปแล้ว จะเป็นเรื่องอะไร กับใครก็แล้วแต่ แต่เป็นเรื่องที่เราเกิดความภาคภูมิใจมากที่สุดในชีวิต ยกมาหนึ่งเรื่อง แล้วเขียนลงไปบนนิ้วหัวแม่มือในกระดาษที่วาดไว้แล้ว.
- ✓ “ตั้งแต่เราเกิดมาจำความได้จนอายุปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราได้กระทำลงไปแล้ว จะเป็นเรื่องอะไร กับใครก็แล้วแต่ แต่เป็นเรื่องที่เราเกิดความเสียใจมากที่สุดในชีวิต ยกมาหนึ่งเรื่อง แล้วเขียนลงไปบนนิ้วชี้ในกระดาษที่วาดไว้แล้ว.
- ✓ นิ้วกลางและนิ้วนาง ... ให้นึกถึงปัจจุบัน....ข้อดีของเราในปัจจุบัน...ให้เขียนใส่ในนิ้วกลาง
- ✓ ข้อเสียของเราในปัจจุบัน....เขียนใส่ในนิ้วนาง
- ✓ และนิ้วสุดท้าย คือนิ้วก้อย ฝันอยากทำหรือเป็นอะไร ?
- ✓ ต่อจากนั้น ให้แต่ละแถวนั่งเป็นวงกลมหันหน้าเข้ากัน ให้แต่ละคนเล่าเรื่องราวของตนเองจากนิ้วหัวแม่มือไปจนถึงนิ้วก้อย ให้กับเพื่อน ๆ ในกลุ่มฟัง
- ✓ เมื่อเล่าเรื่องราวของตนเองครบทุกคนแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรม ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาเล่าเรื่องราวของกลุ่มตัวเองให้กลุ่มใหญ่ฟัง โดยยกตัวอย่างของเพื่อนในกลุ่มเพียงคนเดียวเท่านั้น
- ✓ เมื่อครบทุกกลุ่มแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรมให้ทุกคนเขียนชื่อเล่นตนเองไว้ในกระดาษตรงไหนก็ได้ และให้พับกระดาษครึ่งหนึ่งสี่ครั้ง

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมบอกว่าจะขอร่านทุกคน แต่จะให้ทุกคนนำกระดาษที่พับแล้วไปซ่อนไว้ในห้องอบรม และจะให้กระบวนกรฟีเลี้ยงออกไปหาให้ครบทุกคน แต่ถ้าพบของใครก่อน 3 คนแรก จะให้ออกมาเดินโซว้หน้าห้อง ให้เวลา 1 นาที
- ✓ เมื่อทุกคนเข้ามาในห้องแล้ว เพื่อความเป็นหนึ่งใจเดียวกันขอให้แต่ละแถวทำเป็นวงกลม และหันหน้าออกนอกวง ใช้ศอกค้ำกันไว้ ไม่ให้หลุดออกจากกัน
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมเรียกประชุมกระบวนกรฟีเลี้ยง เพื่อวางแผนว่าใครจะรับผิดชอบกลุ่มใด เสร็จแล้วผู้ดำเนินกิจกรรมบอกผู้เข้าอบรมว่า “เมื่อสักครู่นี้ เราได้ประชุมกันแล้ว คิดว่าภายใน 15 นาทีต่อไปนี้ ถ้าจะให้ฟีเลี้ยงออกไปหาคงหาไม่พบทุกคน ดังนั้น ผู้ที่จะไปหาแผ่นกระดาษนั้นก็คือทุกคนนั่นเอง แต่มีกติกาว่า ทุกคนต้องไปพร้อมกันไม่ให้ศอกหลุดออกจากกัน และจะต้องหามาให้ครบทุกคน ต้องเป็นแผ่นกระดาษของตัวเองเท่านั้น ถ้าทุกกลุ่มพร้อมแล้ว.....ลุย!”
- ✓ เมื่อทุกกลุ่มออกไปหาแผ่นฝ่ามือของตัวเองครบทุกกลุ่มแล้ว กระบวนกรฟีเลี้ยงเก็บรวบรวมและตรวจสอบว่าตรงกับเจ้าตัวหรือไม่ และเอาศอกออกจากกัน ตบมือให้กับความสำเร็จของทุกคนด้วย

3. สะท้อนกิจกรรม “เจ้าแมมโบ้”

- ✓ จากกิจกรรมนี้ มีข้อสังเกตอะไรบ้าง
- ✓ สิ่งที่เราเกิดความภาคภูมิใจมากเกิดขึ้นได้อย่างไร
- ✓ อะไรที่ทำให้เราเกิดความเสียใจที่สุด
- ✓ ในขณะที่เราออกไปหาแผ่นฝ่ามือของตนเองเป็นกลุ่ม ยากหรือง่ายอย่างไร
- ✓ แต่ละกลุ่มได้วางแผนกันหรือไม่อย่างไร
- ✓ เกิดความสำเร็จได้อย่างไร

4. การนำไปใช้

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมถามผู้เข้าอบรมว่า เราได้อะไรหรือได้เรียนรู้อะไรจาก กิจกรรม “เจ้าแมมโบ้”
- ✓ เราสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้ ไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

5. สรุปสาระสำคัญ ผู้ดำเนินกิจกรรมขมวดคำตอบที่ได้จากคำถามข้างต้น เพื่อนำสู่การสรุปสาระสำคัญดังนี้

- ทุกคนเกิดมาย่อมอยากเป็นคนดี มีคนรัก และอยากได้กำลังใจกับคนรอบข้าง แต่การที่จะทำให้คนอื่นมองเห็นความสำคัญนั้น ตัวเราเองจะต้องมองเห็นคุณค่าของตนเองก่อน นำข้อเสียมาพัฒนา นำคุณค่ามาใช้ให้เป็นประโยชน์กับสังคม และวางแผนการดำเนินงาน และทุกคนต้องเปิดใจคุยกัน ฟังคนอื่นมาก ๆ และต้องทำด้วยใจ มีความสามัคคีในกลุ่มด้วย

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรม “รับขวัญน้อง” การสร้างขวัญกำลังใจ

การสร้างขวัญกำลังใจ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รู้จักกันมากขึ้น มีความเห็นอกเห็นใจกัน ทำให้เยาวชนได้มีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรมไทยที่ดี เป็นการเพิ่มกำลังใจให้กับเยาวชนที่เข้ารับการอบรม เป็นการหลอมรวมใจให้เป็นหนึ่งเดียว เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้ใหญ่ได้แสดงความรัก เข้าใจเด็ก/เยาวชน พร้อมทั้งจะยื่นเคียงข้างเป็นกำลังใจให้กับเด็ก/เยาวชนในการจัดกิจกรรมเพื่อเยาวชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. สร้างความสามัคคี
2. เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
3. ผู้ใหญ่ใจดีเห็นความสำคัญการจัดกิจกรรมเยาวชน และได้ผูกแขนรับขวัญน้อง/ลูก

เวลา 60 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. เทียนขาวเล่มใหญ่ จำนวน 200 เล่ม
2. ฝ้ายผูกแขน จำนวน 100 เส้น
3. เพลงรับขวัญน้อง
4. เครื่องเสียง ไมค์ลอย

การเตรียมตัว

- เตรียมสถานที่สำหรับกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์และการสะท้อนความรู้สึก เป็นลานกว้าง ห่างจากห้องประชุมพอสมควร
- กระบวนกรพี่เลี้ยงเตรียมเทียนที่มีกระดาษรองน้ำตาเทียน จำนวนเท่ากับผู้เข้าอบรมและพี่เลี้ยงอีก 2 คน และเตรียมเทียนสำหรับวางไว้กลางห้องประชุม
- เตรียมฝ้ายผูกแขน จำนวน 100 เส้น
- เตรียมพี่เลี้ยงในการควบคุมเสียง 1 คน

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ศรัทธา เชื่อมมั่น

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมรวมผู้เข้ารับการอบรมให้ห่างจากสถานที่อบรมพอสมควร เพื่อจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
- ✓ หลังจากทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แล้ว ให้ผู้เข้าอบรมส่งเป็นวงกลม
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม ขอตัวแทน 3-4 คน ออกมาพูดสะท้อนความรู้สึกในการเข้าอบรมครั้งนี้

- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม หลอมรวมความรู้สึกของแต่ละคน ว่าแต่ละคนก็มีความต้องการจะพัฒนาตนเอง เป็นคนดีของสังคม และอยากจะให้เพื่อน ๆ มีสุขภาวะที่ดีด้วย ทุกคนต้องการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปเผยแพร่ขยายผลให้กับเพื่อน ๆ และชุมชน ถ้าหากต้องการอย่างนั้น ขอความร่วมมือทุกคนทำกิจกรรมต่อไปนี้ด้วยความตั้งใจและสงบนิ่งที่สุด

2. จุดเทียนพลังเยาวชน

- ✓ เมื่อทุกคนให้คำมั่นสัญญาที่จะร่วมใจกันจัดกิจกรรมต่อไปนี้ด้วยใจ และด้วยสมาธิตั้งมั่น โดยจะไม่พูดไม่คุยกัน แล้ว
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม แจกเทียนให้คนละเล่ม และจุดเทียนเล่มแรกออกจากผู้ดำเนินกิจกรรม และจุดต่อไปทั้งด้านซ้ายและด้านขวา จุดต่อไปเรื่อย ๆ จนครบทุกคน
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรมบอกให้ทุกคนยืนขึ้น และเดินตามผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นแถวตอนสองแถว เพื่อไปจุดเทียนที่อยู่ในห้องประชุมใหญ่
- ✓ เมื่อถึงห้องประชุมใหญ่ผู้ดำเนินกิจกรรม จะแยกเดินแยกเป็นสองฝั่งล้อมรอบเทียนที่อยู่ตรงกลางห้อง
- ✓ เมื่อยืนครบกันหมดแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรม ขอเชิญชวนผู้เข้าอบรมนำแสงสว่างจากเทียนในมือตนเองไปจุดเทียนกลางห้อง คล้ายกับเป็นการขยายผลให้ความรู้ให้แสงสว่างกับเพื่อน ๆ หรือผู้ที่ยังไม่มีโอกาสเข้ารับการอบรมเหมือนพวกเรา
- ✓ และตั้งเทียนที่อยู่ในมือของตนเองไว้รวมกับเทียนกลางห้อง ซึ่งเหมือนกับการที่เราในฐานะกระบวนกรเยาวชนจะขอยื่นเคียงข้างกับเพื่อน ๆ ไปด้วย
- ✓ จากนั้นให้ทุกคนกลับไปยืนที่เดิม และนั่งลง
- ✓ ผู้ดำเนินกิจกรรม ขอเชิญตัวแทนผู้ใหญ่ใจดี กล่าวแสดงความรู้สึก/ความคาดหวัง (ไม่ควรเกิน 3 นาที)
- ✓ กล่าวเสร็จ ผู้ดำเนินกิจกรรม ขอเชิญชวนผู้ใหญ่ใจดี และกระบวนกรพี่เลี้ยงทุกคนเดินกระจายออกให้อยู่ในวงใน แล้วนั่งลงผูกแขนเพื่อเป็นการรับขวัญลูก/รับขวัญน้อง
- ✓ ในขณะที่ผูกแขนให้อวยพรเพื่อให้กำลังใจแก่ลูกๆ/น้องๆ

3. ชวนคุยกลุ่มใหญ่

- ✓ มีข้อสังเกตอะไรบ้างจากกิจกรรม “รับขวัญน้อง”
- ✓ เป็นการยากหรือไม่อย่างไร หากต้องทำงานกับหลาย ๆ คน
- ✓ ปัจจัยที่จะทำให้การดำเนินงานกับเยาวชนสำเร็จได้คืออะไรบ้าง

สรุปสาระสำคัญจากการแลกเปลี่ยน และอาจเพิ่มเติม ดังนี้

- ขวัญกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานหรือการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทย เพียงแต่คนไทยยุคปัจจุบัน ไม่เอาใจเราไปใส่ใจเขา ทำให้เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์และความสุขส่วนตัว ไม่มองสังคมรอบข้าง ไม่เคยให้กำลังใจกัน เหมือนอยู่ในโลกนี้เพียงลำพัง และไม่มีจิตอาสาสาธารณะ

กิจกรรมที่ 9 กิจกรรมชวนเพื่อนดูหนัง เรื่อง “หนึ่งวันกับชีวิตบวก” การใช้ชีวิตประจำวันของผู้ติดเชื้อเอชไอวี : การอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ

ผู้ติดเชื้อเอชไอวีกับผู้ไม่ติดเชื้อเอชไอวี มีวิถีชีวิตเหมือนกัน มีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ต่างกันที่ผู้ติดเชื้อมีเชื้อเอชไอวีและต้องกินยาต้านไวรัสเท่านั้น ปัจจุบันคนในสังคมยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ติดเชื้อ/ป่วยเอดส์ มีการเลือกปฏิบัติ กีดกัน รังเกียจ ผู้ติดเชื้อ และมองเรื่องเอชไอวี/เอดส์ เป็นเรื่องไกลตัว

วัตถุประสงค์

1. รู้และเข้าใจวิถีชีวิตผู้ติดเชื้อและไม่ติดเชื้อ
2. แนวทางการปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี

เวลา 60 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. หนังสือ เรื่อง “หนึ่งวันกับชีวิตบวก”
2. เครื่องฉายโปรเจกเตอร์พร้อมจอ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมนั่งเป็นรูปตัวยู
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมเกริ่นนำว่า “คนเราทุกคนเกิดมาย่อมมีความฝัน” ขอให้ทุกคนลองนึกถึงตัวเองว่า “ในอนาคตเราฝันอยากทำหรืออยากเป็นอะไร เพราะอะไร?”
3. สุ่มถาม 3-4 คน
4. หลังจากนั้นให้ผู้ดำเนินกิจกรรมถามต่อว่า “ถ้าสักวันหนึ่งหากเราติดเชื้อเอชไอวีและป่วยเป็นโรคเอดส์ ความฝันจะยังเหมือนเดิมหรือจะเปลี่ยนไป เพราะอะไร?”
5. ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมถาม 3-4 คนที่เคยถามในรอบแรก
6. หลังจากนั้นให้ ฉายหนังสือ เรื่อง “หนึ่งวันกับชีวิตบวก”
7. เมื่อดูหนังจบแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรม แจ้งให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบว่า หนังสือนี้ถ่ายทำจากชีวิตของเยาวชนที่ติดเชื้อเอชไอวี นักแสดง มือกลอง ผู้ตัดต่อล้วนแต่เป็นผู้ติดเชื้อจากมูลนิธิเข้าถึงเอดส์ จังหวัดเชียงราย
8. ถ้าหากไม่บอกว่าเป็นผู้ติดเชื้อหรือผู้ป่วยเอดส์ ดูออกหรือไม่ เพราะอะไร
9. ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำถามชวนคิด ต่อไปนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ ดูหนังจบแล้วรู้สึกอย่างไร?
- ❖ มีข้อสังเกตอย่างไรบ้าง?
- ❖ ชีวิตของเพื่อน ๆ ที่แสดงในหนังเรื่องนี้ เหมือนหรือต่างจากเรา อย่างไร
- ❖ อะไรที่ทำให้เพื่อนของเรามีชีวิตอยู่ได้
- ❖ ผู้ติดเชื้อกับผู้ป่วยเอดส์ เหมือนหรือต่างกัน อย่างไร
- ❖ ถ้าหากมีเพื่อนของเราติดเชื้อเอชไอวีในห้องเรียน ในหมู่บ้าน หรือในครอบครัวของเรา เรา รู้สึกอย่างไร และจะปฏิบัติตัวอย่างไร

สรุปสาระสำคัญ

ผู้ติดเชื้อดูไม่ออกจากภายนอก มีวิถีชีวิตเหมือนคนทั่ว ๆ ไป แต่ต่างที่เขามีเชื้อเอชไอวีและกินยาต้านไวรัส และผู้ป่วยเอดส์ต่างจากผู้ติดเชื้อ ที่ผู้ป่วยเอดส์จะแสดงอาการป่วยให้เห็นแล้ว เรียกว่า อาการการป่วยเอดส์ หรือโรคเอดส์ หรือโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมควรระมัดระวังในการพูดประเด็นผู้ติดเชื้อหรือผู้ป่วยเอดส์ เนื่องจากอาจจะมีผู้เข้าอบรมที่ติดเชื้อร่วมด้วย ควรทำความเข้าใจให้ดีก่อนจัดกิจกรรม
- ผู้ดำเนินกิจกรรมควรเตรียมข้อมูลเรื่องยาต้านไวรัสเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลด้วย

วันที่สอง

กิจกรรมที่ 10 กิจกรรม “RECAP” : ทบทวนความรู้จากกิจกรรมวันแรก

การดำเนินกิจกรรมในวันที่สองจะได้ผลดี ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนการจัดกิจกรรมในวันแรก ซึ่งเรียกว่ากิจกรรม “RECAP” หรือการทบทวน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมในวันที่สอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการร่วมกิจกรรมในวันแรก
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
3. เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมในวันแรกและวันที่สองให้สอดคล้องและเหมาะสม

เวลา 40 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต กระดาษขาว และปากกาเคมี
2. เครื่องฉายโปรเจ็คเตอร์พร้อมจอ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมนั่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5 คน
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกกระดาษฟลิปชาร์ตกลุ่มและแผ่นพร้อมปากกาเคมีกลุ่มละ 3 แห่ง
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมให้แต่ละกลุ่มระดมว่า “จากการที่เราเข้าร่วมกิจกรรมในวันแรก” เราได้เรียนรู้อะไรบ้างหรือสิ่งใหม่ที่เราได้เรียนรู้คืออะไร ลงในกระดาษฟลิปชาร์ต (10 นาที)
4. หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มนำเสนอให้กลุ่มใหญ่ที่ละกลุ่ม ๆ ละ ไม่เกิน 3 นาที
5. ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมนำกระดาษฟลิปชาร์ตที่แต่ละกลุ่มนำเสนอแล้ว ไปติดที่ด้านข้างผนังห้องประชุมหรือที่บอร์ด เพื่อให้ทุกคนได้ไปศึกษาอีกครั้ง
6. เมื่อนำเสนอครบทุกกลุ่มแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำถามชวนคิดชวนคุย และจดประเด็นสำคัญในกระดาษฟลิปชาร์ตหรือบันทึกในเครื่องคอมพิวเตอร์นำเสนอให้เห็นกันทุกคน ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ มีข้อสังเกตอย่างไรบ้าง?
- ❖ ใครอยากเพิ่มเติมข้อมูลอะไรให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
- ❖ ยังมีข้อสงสัยหรือข้อกังวลใจอะไรบ้าง?

สรุปสาระสำคัญ

สิ่งที่ได้เรียนรู้ของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่จะเกิดการเรียนรู้เมื่อทุกคนได้มีโอกาส ได้แสดงความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยน ช่วยกันคิดวิเคราะห์ และพิจารณาจากข้อมูลที่ได้รับ แล้วนำไปปรับ ใช้ในชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงกับกิจกรรมที่จะดำเนินในวันที่สอง

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องไม่เดินและส่งเสียงดังในขณะที่แต่ละกลุ่มระดมสมองและร่วมแสดงความคิดเห็น เพราะจะทำให้กลุ่มเสียสมาธิ และเบนความสนใจจากกลุ่ม
- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องคอยเตือนเมื่อเวลาผ่านไปแล้ว 7 นาที เพื่อให้แต่ละกลุ่มช่วยกันกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนให้ครบทุกกิจกรรม และเตรียมนำเสนอต่อกลุ่มใหญ่

กิจกรรมที่ 11 กิจกรรม “แผนที่เดินดิน” : จุดรวมตัวของเยาวชน

วาดแผนที่เดินดินสะท้อนรูปแบบวิถีชีวิต พฤติกรรม สถานที่รวมตัวของเยาวชน และจุดบริการสุขภาพและสังคมในพื้นที่ โดยกลุ่มย่อยร่วมกันหาคำตอบจากโจทย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อบอกสถานที่รวมตัวของเยาวชนในหมู่บ้านลงในแผนที่เดินดินได้
2. เพื่อบอกรูปแบบวิถีชีวิต พฤติกรรมของเยาวชนในพื้นที่

เวลา 1.30 ชั่วโมง

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต
2. กระดาษกาว ปากกาเคมี สีชอล์ค
3. กระดาษถ่ายเอกสาร (A4)

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. แบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็นกลุ่ม (ควรเป็นกลุ่มที่เป็นหมู่บ้านเดียวกัน หรืออาจจะ เป็นโซนที่อยู่ใกล้กัน)
2. ให้แต่ละกลุ่มเลือกหัวหน้ากลุ่ม เพื่อเป็นผู้นำในการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมแจกกระดาษฟลิปชาร์ต กระดาษเอสี่ ปากกาเคมี กระดาษกาว สีชอล์ค ให้ครบทุกกลุ่ม
4. ให้แต่ละกลุ่มช่วยกันวาดแผนที่โครงสร้างกายภาพของหมู่บ้าน ที่ประกอบด้วย ถนน โรงเรียน วัด ร้านค้า สถานที่สำคัญ ฯลฯ (แผนที่เดินดิน) ระบายสีให้เกิดความสวยงาม
5. ให้แต่ละกลุ่มร่วมกันตอบคำถามจากโจทย์ 8 ข้อ ลงในแผนที่เดินดิน ดังนี้
 - 1) เยาวชนรวมตัวอยู่จุดไหนบ้าง เวลาไหน ทำอะไรกัน
 - คาดประมาณเยาวชนอายุ 12- 24 ปี ในพื้นที่ว่ามีประมาณกี่คน
 - เยาวชนรวมตัวอยู่จุดไหนบ้าง ช่วงเวลาใด รวมตัวกันทำอะไรทั้ง พฤติกรรมเชิงบวกและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ
 - แต่ละจุดรวมตัวมีเยาวชนประมาณกี่คน เป็นเยาวชนกลุ่มใด และระบุ ยอดรวมในแต่ละกลุ่ม
 - 2) เยาวชนกลุ่ม อื่นๆ มีอยู่ในพื้นที่หรือไม่ รวมตัวกันที่ไหน
 - มีกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มไม่มีสัญชาติ กลุ่มแรงงานต่างชาติ กลุ่มเยาวชนที่ ย้ายถิ่นตามพ่อแม่ เยาวชนที่ย้ายถิ่นตามฤดูกาล หรือไม่
 - ถ้ามี มีจำนวนเท่าไร ทำงานอะไรบ้าง รวมตัวที่ไหน เวลาใด ทำอะไรกันบ้าง

3) สถานที่ที่เอื้อความเสี่ยงทางเพศ มีอะไรบ้าง ก็แห่ง ตั้งอยู่ตรงไหน เยาวชนไปรวมตัวที่นั่นในเวลาไหนบ้าง และมีจำนวนเท่าไร

4) สถานที่ให้บริการด้านสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ อยู่ตรงไหนบ้าง

- สถานที่ให้บริการด้านสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ เช่น โรงพยาบาล คลินิก โรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ร้านขายยา ตู้ขายถุงยาง ตั้งอยู่ที่ไหน

- เยาวชนส่วนใหญ่ ถ้าเจ็บป่วยเล็กน้อยไปใช้บริการที่ไหน ถ้าเจ็บป่วยมากไปที่ไหน ถ้าต้องไปโรงพยาบาล จะไปโรงพยาบาลใด ในกรณีที่เยาวชนมีปัญหาเกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์ ท้อง หรือแท้ง จะไปที่ไหน

5) เยาวชนมีการเคลื่อนย้ายอย่างไร เช่น

- ลักษณะการไปเที่ยวในเมืองของเยาวชนเป็นอย่างไร มีจำนวนเท่าไรต่อครั้ง และเป็นเยาวชนกลุ่มใด

- มีเยาวชนจากต่างพื้นที่มาเที่ยวในพื้นที่เราหรือไม่ ถ้ามี มาในช่วงเวลาใด และมีจำนวนเท่าไรต่อครั้ง

- มีเยาวชนจากต่างพื้นที่เข้ามาทำงาน และพักอาศัยในพื้นที่เราหรือไม่ ถ้ามี อยู่ที่ไหน ทำงานอะไร อยู่ในพื้นที่เฉลี่ยนานเท่าไร และมีจำนวนเท่าไร

- มีแรงงานต่างด้าวที่เป็นเยาวชนทำงานอยู่ในพื้นที่เราหรือไม่ ถ้ามี อยู่ที่ไหน ทำงานอะไร อยู่ในพื้นที่เฉลี่ยนานเท่าไร และมีจำนวนเท่าไร

6) สถานประกอบการ - มีกิจการทุกประเภทที่มีการจ้างงานในพื้นที่หรือไม่

- สถานประกอบการ เช่น โรงงานทุกขนาด อุตสาหกรรมในครัวเรือนที่มีการจ้างงานร้านอาหาร ร้านคาราโอเกะ สถานบันเทิง และบาร์เบียร์ เป็นต้น มีอยู่ในพื้นที่หรือไม่ ถ้ามีมีอยู่จุดใดบ้าง

- มีพนักงานในสถานประกอบการที่เป็นเยาวชน มีอยู่จำนวนเท่าไรต่อสถานประกอบการ เป็นเยาวชนในพื้นที่ หรือย้ายถิ่นมาจากที่อื่น เป็นคนไทยหรือชาติพันธุ์ หรือแรงงานต่างชาติ

- เยาวชนในสถานประกอบการมีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเสี่ยงอะไรบ้าง ณ จุดไหนและจำนวนเท่าไร

7) บ้านเช่า อพาร์ทเมนต์ หรือหอพัก มีในพื้นที่หรือไม่

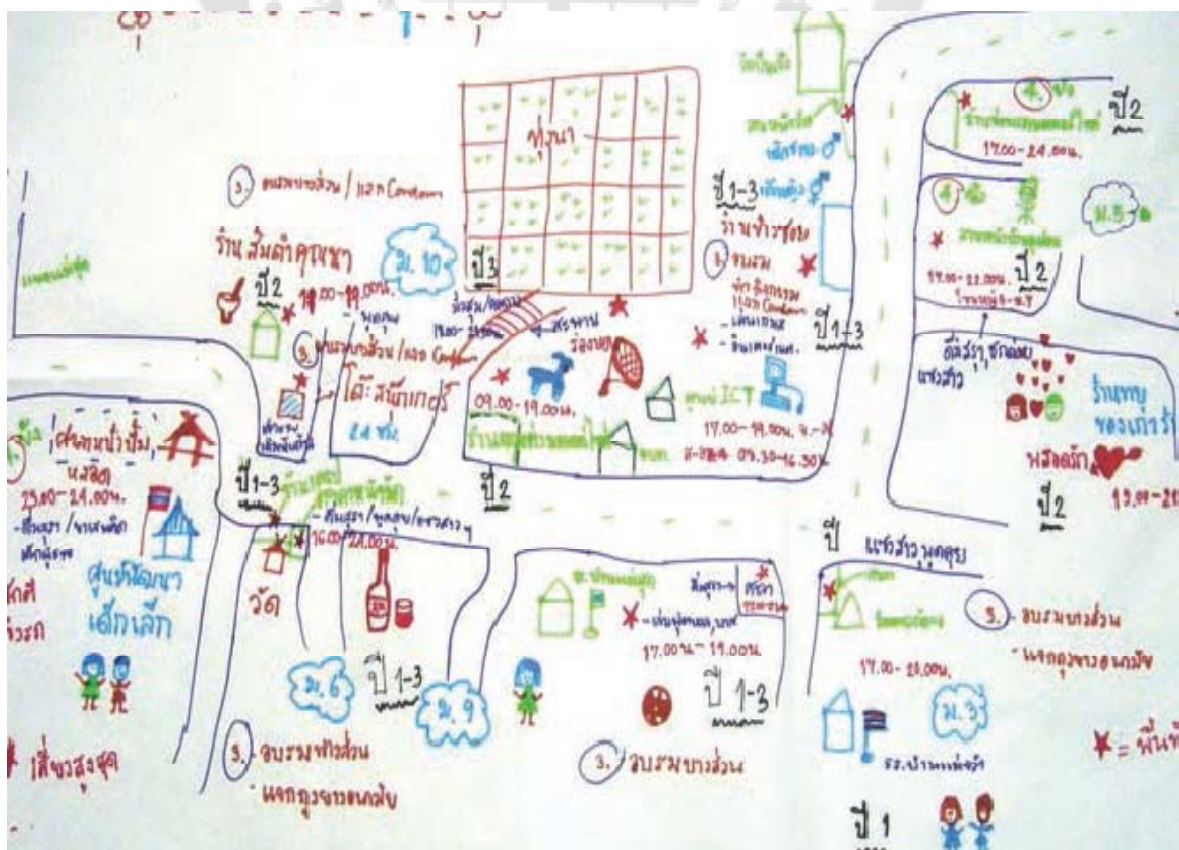
- บ้านเช่า อพาร์ทเมนต์ หรือ หอพัก มีในพื้นที่หรือไม่ ถ้ามี อยู่ในบริเวณใด

- เยาวชนที่อยู่บ้านเช่า อพาร์ทเมนต์ หรือหอพักส่วนใหญ่เป็นเยาวชนกลุ่มใด ทำงานอะไร จำนวนเท่าไร ในแต่ละจุด เป็นเยาวชนไทย หรือชาติพันธุ์ หรือแรงงานต่างชาติ

8) การศึกษาของเยาวชน ในพื้นที่เป็นอย่างไร

- ส่วนใหญ่เยาวชนเรียนหนังสือที่โรงเรียนใด เรียนในหรือนอกพื้นที่ ให้ระบุจำนวนนักเรียนต่อโรงเรียนในพื้นที่ และระบุจำนวนเยาวชนในพื้นที่ที่ไปเรียนนอกพื้นที่
- เมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนในพื้นที่แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนใด และโรงเรียนนั้นตั้งอยู่ที่ใด และมีเยาวชนจำนวนเท่าไร
- มีการย้ายถิ่นออกนอกพื้นที่เมื่อเรียนจบหรือไม่ มีจำนวนเท่าไร
- เยาวชนที่มาเรียนในเมือง แบบไปเช้า กลับเย็น มีจำนวนเท่าไร
- เยาวชนมาเรียนในเมือง โดยการอยู่หอพัก มีจำนวนเท่าไร
 - เยาวชนที่เรียนจบชั้น ม.3 มีเท่าไร
 - เยาวชนที่เรียนจบชั้น ม.3 แล้วไม่เรียนต่อ แต่ทำงานในพื้นที่ มีเท่าไร
 - เยาวชนที่เรียนจบชั้น ม.3 แล้วไม่เรียนต่อ แต่ทำงานพื้นที่อื่นๆ มีเท่าไร
 - เยาวชนที่เรียนจบชั้น ม.3 แล้วไม่เรียนต่อ และไม่ได้ทำงานอะไร แต่อยู่ในพื้นที่มีเท่าไร
- เยาวชนที่อยู่ในโรงเรียน มีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเสี่ยงอะไรบ้าง อยู่ ณ จุดไหน และจำนวนเท่าไร

ตัวอย่าง แผนที่เดินดิน

6. ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอ กลุ่มละไม่เกิน 3 นาที

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ มีข้อสังเกตอย่างไรจากแผนที่เดินดินของกลุ่ม/โซนต่างๆ
- ❖ แต่ละกลุ่ม/โซนมีพฤติกรรมเสี่ยง เหมือนหรือต่างกันอย่างไร
- ❖ คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนได้รับการดูแล แก้ไขกันอย่างไร
- ❖ ใครจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเยาวชนบ้าง

สรุปสาระสำคัญ

แผนที่เดินดิน เป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นจุดรวมตัวของเยาวชนในชุมชน รู้ถึงวิถีชีวิต พฤติกรรมเสี่ยง การเคลื่อนย้ายของกลุ่มเยาวชน เป็นแผนที่ที่สามารถใช้ในการออกแบบกิจกรรม/โครงการในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดได้เป็นอย่างดี

Trainer's Note:

- แผนที่เดินดิน เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ดังนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมต้องให้กระบวนการที่เลี้ยง เข้ากลุ่ม/โซน เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือ และกระตุ้นการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ สมบูรณ์ และทันกับเวลาที่กำหนดไว้
- ถ้าหากมีการแบ่งโซนตามเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลหรือโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพระดับตำบลจะง่ายในการจัดทำแผนที่เดินดิน
- ผู้ดำเนินกิจกรรมควรประสานกับเจ้าหน้าที่หรือฝ่ายที่มีข้อมูลเยาวชนระดับตำบล/อำเภอ เพื่อใช้ในการลงข้อมูลเยาวชนในแผนที่เดินดินของแต่ละกลุ่ม/โซน

กิจกรรมที่ 12 กิจกรรม “ตาราง 5 ช่อง” : วิเคราะห์วงจรเหตุปัจจัยปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์เยาวชน

เป็นการสกัดข้อมูลจากกิจกรรมแผนที่เดินดิน ซึ่งจะทำให้กระบวนการเยาวชนสามารถวิเคราะห์วงจรเหตุปัจจัยปัญหาเยาวชน โดยใช้เครื่องมือตาราง 5 ช่อง ที่สะท้อนสถานการณ์ในชุมชนที่เฝ้าต่อปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ของเยาวชน พฤติกรรมเยาวชนเชิงสร้างสรรค์ และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยบริการ และผลกระทบที่เกิดกับเยาวชนในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสกัดข้อมูลจากแผนที่เดินดิน ลงในตารางวิเคราะห์ 5 ด้าน
2. เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัย 5 ด้าน ที่ส่งผลต่อเยาวชน

เวลา 60 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต กระดาษเอสี่
2. ปากกาเคมี กระดาษกาว

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ให้แต่ละกลุ่ม/โซน วาดตาราง 5 ช่อง ดังตัวอย่าง

พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ	เหตุปัจจัยโดยตรง	เหตุปัจจัยแวดล้อม	ปัญหาสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์และเอตส์	ผลสืบเนื่องทางสังคมและสุขภาพระยะยาว
		ครอบครัว		
		ชุมชน		
		โรงเรียน		
		ระบบบริการสุขภาพ		

2. ให้แต่ละกลุ่ม/โซน ร่วมกันนำรายละเอียดจากแผนที่เดินดิน เขียนลงในตาราง 5 ช่อง และช่วยกันวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่เอื้อต่อปัญหาเยาวชน รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยบริการ และ ผลกระทบที่เกิดกับเยาวชนตามลำดับดังนี้
 - 1.1 ตารางช่องที่ 1 พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ
 - 1.2 ตารางช่องที่ 2 เหตุปัจจัยโดยตรง หมายถึง เหตุปัจจัยที่เกิดจากตัวเยาวชน
 - 1.3 ตารางช่องที่ 3 เหตุปัจจัยโดยอ้อม หมายถึง เหตุปัจจัยที่เกิดจากครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และระบบบริการสุขภาพ
 - 1.4 ตารางที่ 4 ปัญหาสุขภาพ อนามัยเจริญพันธุ์และเอดส์
 - 1.5 ตารางที่ 5 ผลสืบเนื่องทางสังคมและสุขภาพระยะยาว
3. ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอ กลุ่มละไม่เกิน 5 นาที

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ มีข้อสังเกตอย่างไรจากตาราง 5 ช่อง
- ❖ เหตุปัจจัย 5 ด้านนี้ คิดว่าผู้ใหญ่รู้ข้อมูลหรือเข้าถึงหรือไม่ อย่างไร
- ❖ มีวิธีใดบ้างที่จะทำให้ผู้ใหญ่เข้าใจปัญหา และเข้าถึงกลุ่มเยาวชน

สรุปสาระสำคัญ

เหตุปัจจัย 5 ด้าน เป็นข้อมูลที่สกัดจากแผนที่เดินดิน ในชุมชน เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์และวิถีชีวิตเยาวชนที่ผู้ใหญ่อาจไม่มีข้อมูลหรือเข้าไม่ถึงปัญหาเยาวชน การออกแบบกิจกรรมหรือโครงการเพื่อแก้ไขปัญหากับเยาวชนจึงไม่สัมฤทธิ์ผล

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรม อาจจะนำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ตาราง 5 ช่อง หลังจากทีแต่ละกลุ่ม/โซนนำเสนอแล้ว เพื่อเพิ่มเติมข้อมูล ดังนี้

ตัวอย่างการวิเคราะห์ตาราง 5 ช่อง

พฤติกรรม เสี่ยงทางเพศ	เหตุปัจจัย โดยตรง	เหตุปัจจัยแวดล้อม	ปัญหาสุขภาพ อนามัยเจริญ พันธุ์ และเอดส์	ผลสืบเนื่อง ทางสังคมและ สุขภาพระยะ ยาว
<p>- มีเพศสัมพันธ์ โดยไม่ใช้ ถุงยางอนามัย กับคู่นอน ชั่วคราว และ คู่นอนประจำ</p> <p>- มีเพศสัมพันธ์ โดยไม่ใช้ ถุงยางอนามัย ในการมีเพศ สัมพันธ์โดยมี สิ่งแลกเปลี่ยน ทั้งเงินและ สิ่งของ</p> <p>- มีเพศสัมพันธ์ กับคู่นอน หลายคน โดยไม่ใช้ ถุงยางอนามัย</p>	<p>- ไม่ใช้การ วางแผน ครอบครัว หรือ ถุงยางอนามัย</p> <p>- ขาดโอกาสที่ ได้รับข้อมูล และ ทักษะป้องกัน เรื่องเอดส์ เพศ อนามัยเจริญ พันธุ์ อย่างรอบด้าน</p> <p>- มีเพศสัมพันธ์ ตั้งแต่อายุ น้อย</p> <p>- ใช้สารเสพติด</p> <p>- อิทธิพลของ กลุ่ม เพื่อน รวมถึง การเลียนแบบ พฤติกรรม เสี่ยง เช่น การไม่ใช้ ถุงยางอนามัย กับคู่นอน เป็นเรื่องปกติ</p>	<p>ครอบครัว</p> <p>- ครอบครัวปล่อยปละละเลย</p> <p>- ขาดความรู้ และการสื่อสารเรื่อง เพศและเอดส์ในครอบครัว</p> <p>ชุมชน</p> <p>- ขาดแหล่งเข้าถึงถุงยางอนามัย ที่เข้าถึงง่ายในชุมชน เช่น ตู้ถุงยาง หยอดเหรียญ</p> <p>- ผู้นำชุมชนไม่เห็นความสำคัญ ของการทำงานกับเยาวชน</p> <p>- มีสถานที่เอื้อความเสี่ยง/ แหล่ง บันเทิง อบายมุขเยอะ</p> <p>โรงเรียน</p> <p>- โรงเรียนไม่ได้จัดการเรียนการสอน เรื่องเอดส์ และอนามัยเจริญพันธุ์ หรือเป็นการเรียนการสอนที่ไม่ ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือปรับลดพฤติกรรมเสี่ยง</p> <p>ระบบบริการสุขภาพ</p> <p>- ระบบบริการสุขภาพที่ไม่เป็นมิตร เช่น ทศนคติของเจ้าหน้าที่/ผู้ ให้บริการต่อพฤติกรรมทางเพศของ เยาวชน การไม่มั่นใจเรื่องการรักษา ความลับ ทำให้เยาวชนไม่ไปใช้ บริการ</p>	<p>- ท้องไม่ได้ วางแผน</p> <p>- ทำแท้ง</p> <p>- ติดเชื้อ HIV</p> <p>- ติดเชื้อ โรคติดต่อ ทาง เพศสัมพันธ์ (STIs)</p> <p>- ถูกกระทำ ความ รุนแรงทางเพศ</p>	<p>- ต้องออกจาก โรงเรียน กลางคัน</p> <p>- หางานทำยาก เพราะไม่มี วุฒิการศึกษา ตามที่ตลาด แรงงานต้องการ</p> <p>- มีปัญหาทาง เศรษฐกิจ เนื่องจากไม่มี งานทำ</p> <p>- ย้ายถิ่นเพื่อหา งานทำ ให้ ต้องทิ้งลูกไว้ เป็นภาระปู่ย่า หรือตายาย</p>

กิจกรรมที่ 13 กิจกรรม “โยนกลุ่ม” : รวมพลังประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว

การดำเนินกิจกรรมกลุ่มจะประสบผลสำเร็จ สมาชิกในกลุ่มต้องรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี สามารถเปิดใจคุย มีภาวะความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ยอมรับความคิดเห็นของกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วยกัลยาณมิตร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่ม
2. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

เวลา 30 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. เครื่องขยายเสียงพร้อมไมค์ลอย
2. เครื่องฉายโปรเจ็คเตอร์พร้อมจอ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. แบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็น 6 กลุ่มเท่า ๆ กัน
2. ให้แต่ละกลุ่มเลือกหัวหน้ากลุ่ม (1 นาที) หัวหน้ากลุ่มยืนขึ้น ทุกคนปรบมือให้กำลังใจ
3. ให้แต่ละกลุ่มตั้งชื่อกลุ่มสามพยางค์ สร้างสรรค์ ไม่ลามก และมีความหมาย โดยหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดำเนินการ (3 นาที)
4. ให้แต่ละกลุ่มแต่งเพลงประจำกลุ่มสั้น ๆ พร้อมกับทำประกอบ โดยหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดำเนินการ พร้อมกับลุกขึ้นซ้อมให้ได้ทุกคน (10 นาที)
5. ผู้ดำเนินกิจกรรมให้พี่เลี้ยงทั้งหมดที่เตรียมไว้ออกมาตั้งแถวหน้ากระดานด้านหน้า เพื่อสาธิตการแนะนำชื่อกลุ่ม การร้องเพลงและแสดงทำประกอบเพลงกลุ่ม
6. ต่อจากนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมให้แต่ละกลุ่มตั้งแถวหน้ากระดานแนะนำชื่อกลุ่ม ร้องเพลงและแสดงทำประกอบเพลงที่ละกลุ่มจนครบทุกกลุ่ม
7. เมื่อเสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มนั่งขัดสมาธิเป็นวงกลมหันหน้าเข้าหากัน ใช้มือจับประสานกันไว้
8. พี่เลี้ยงให้หนึ่งเป็นวงกลมเหมือนกัน พยายามให้อยู่ตรงกลาง
9. ผู้ดำเนินกิจกรรมบอกให้ทุกกลุ่มสับัดมือพร้อมกัน 1 ครั้ง (คำสั่ง...สับัดมือ 1 ครั้ง , 1 ครั้ง)
10. ลำดับต่อไปให้แต่ละกลุ่มสับัดมือ 1 ครั้ง พร้อมกับบอกชื่อกลุ่มตัวเองสามพยางค์สั้น ๆ ห้วน ๆ 1 ครั้ง (คำสั่ง...เริ่ม , เอาใหม่ครบ...เริ่ม , เอาใหม่พร้อม ๆ กันครบ...เริ่ม)
11. ลำดับต่อไปให้ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้มือชี้ไปที่กลุ่มใด ให้กลุ่มนั้น สับัดมือ 1 ครั้ง พร้อมกับบอกชื่อกลุ่มตัวเอง 1 ครั้ง (ชี้ไปที่กลุ่มพี่เลี้ยงก่อนเพื่อทำเป็นตัวอย่าง)

12. จากนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมเพิ่มกติกา โดยใช้มือชี้ไปที่กลุ่มใด ให้กลุ่มนั้นสับัดมือ 2 ครั้ง และ บอกชื่อกลุ่มตนเอง 2 ครั้ง (ชี้ไปที่กลุ่มพี่เลี้ยงก่อนเพื่อทำเป็นตัวอย่าง) ประมาณ 3 รอบ
13. รอบต่อไปเป็นการโยนกลุ่ม โดยให้ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้มือไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ให้กลุ่มนั้น สับัดมือ 2 ครั้งพร้อมกับบอกชื่อกลุ่มตนเอง 2 ครั้ง แล้วโยนไปกลุ่มอื่น โดยสับัด 2 ครั้ง พร้อมกับบอกชื่อกลุ่มอื่นอีก 2 ครั้ง กลุ่มใดที่ถูกเอ่ยชื่อกลุ่ม ให้สับัดมือสองครั้ง บอกชื่อกลุ่ม ตนเองสองครั้ง และโยนไปกลุ่มอื่นอีกสองครั้ง ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ กลุ่มใด ที่เอ่ยชื่อไม่พร้อมกัน หรือเสียงไม่ดัง หรือไม่พร้อมเพรียงกัน ให้ตัดออกจากการโยน กลุ่มหรือการแข่งขัน จนกว่าจะ ได้กลุ่มที่ชนะเลิศ

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ ได้เรียนรู้อะไรจากการโยนกลุ่ม
- ❖ บั๊จจัยหรือสิ่งที่ทำได้สำเร็จคืออะไร
- ❖ จะนำไปใช้อย่างไร ในฐานะกระบวนกรเยาวชน

สรุปสาระสำคัญ

หากทุกคนในกลุ่มให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี ได้เปิดใจคุยกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ให้เกียรติผู้นำ และเป็นผู้ปฏิบัติตามที่ดี จะส่งผลให้การทำงานต่าง ๆ สำเร็จได้โดยง่าย

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องซักซ้อมทำความเข้าใจกับพี่เลี้ยงในการจัดกิจกรรมโยนกลุ่ม และพี่เลี้ยงต้องทำการฝึกร้องเพลงและแสดงท่าประกอบเพลงเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงกันมากที่สุด
- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องมีความคล่องแคล่วว่องไว กระฉับกระเฉง ร่าเริงแจ่มใส เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศโยนกลุ่ม
- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องบอกผู้เข้ารับการอบรมว่า ชื่อประจำกลุ่มสามพยางค์ต้องมีความหมาย ไม่ลามกไม่สองแง่สองง่าม เพราะจะต้องใช้ในการเข้าฐานเรียนรู้ในกิจกรรมต่อไป

กิจกรรมที่ 14 กิจกรรม “ความรู้แค่เอี่ยม” : ฐานฝึกทักษะการสื่อสารเรื่องเพศ

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเพศศึกษา เป็นสิ่งสำคัญที่กระบวนการเยาวชนจะต้องเข้าใจ และรู้อย่างรอบด้าน สามารถนำไปสื่อสารให้กับเพื่อนในกลุ่มหรือคนอื่น ๆ ได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศ และเรื่องเอดส์
2. สามารถวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างความเชื่อและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องเพศได้

เวลา 2.45 ชั่วโมง

อุปกรณ์ และสื่อ

1. ชุด “ความรู้แค่เอี่ยม” จำนวน 6 ฐาน
2. โต้ะสำหรับวางสื่อ จำนวน 6 ตัว และเก้าอี้หนึ่ง ฐานละ 8-10 ตัว
3. นาฬิกาจับเวลา และนกหวีดให้สัญญาณ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมนั่งเป็นแถวตอนตามกลุ่มกิจกรรม “โยนกลุ่ม”
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมนำเสนอฐาน “ความรู้แค่เอี่ยม” จำนวน 6 ฐาน และอธิบายรายละเอียดแต่ละฐานพอสังเขป ดังนี้
 - 2.1 ฐานที่ 1 “อ้อ...ยังเง” : ฐานการตรวจสอบการตั้งครรภ์ด้วยตนเอง
 - 2.2 ฐานที่ 2 “บอกหน่อย...อยากรู้” : ฐานการนับระยะหน้าเจ็ดหลังเจ็ด ป้องกันการตั้งครรภ์ได้จริงหรือ?
 - 2.3 ฐานที่ 3 “ไม่ยากทอง...ทำไงดี” : ฐานยาคุมกำเนิดและยาคุมฉุกเฉิน
 - 2.4 ฐานที่ 4 “มัน...ไม่มันส์” : ฐานถุงยางอนามัย และถุงอนามัยผู้หญิง
 - 2.5 ฐานที่ 5 “รู้จริงปะ?” : ฐานความเชื่อเรื่องเพศ
 - 2.6 ฐานที่ 6 “โอวาว...แย!” : ฐานโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายขั้นตอนการเข้าฐานเรียนรู้ ดังนี้
 - 3.1 ให้แต่ละกลุ่มเดินเป็นแถวตอนเข้าฐานที่ผู้ดำเนินกิจกรรมได้กำหนดไว้ เมื่อถึงฐานแล้วให้เข้าแถวหน้ากระดาน หัวหน้ากลุ่มให้สัญญาณสมาชิกกลุ่มโดยบอกชื่อกลุ่ม เพลงและท่าประกอบ โดยพร้อมเพรียงกัน
 - 3.2 วิทยากรพี่เลี้ยงประจำแต่ละฐาน ให้ยืนต้อนรับกลุ่มที่มาเรียนรู้ด้านหน้าของฐานแต่ละฐาน และบอกให้ผู้เข้ารับการอบรมนั่งบนเก้าอี้ที่จัดไว้เป็นรูปครึ่งวงกลม
 - 3.3 การเรียนรู้แต่ละฐานจะใช้เวลา ฐานละ 15 นาที เมื่อเวลาผ่านไป 12 นาที จะมีสัญญาณนกหวีดยาวดังขึ้น 2 ครั้ง เป็นสัญญาณเตือนว่าเหลือเวลาอีก 3 นาที และถ้าสัญญาณนกหวีดยาว 1 ครั้ง ดังขึ้นแสดงว่าหมดเวลา ให้สมาชิกกลุ่มยืนแถวหน้ากระดานกล่าวขอบคุณวิทยากรพี่เลี้ยงประจำฐาน และทำการเปลี่ยนฐานไปตามเข็มนาฬิกา เพื่อเข้าเรียนรู้ฐานต่อไป

4. ผู้ดำเนินกิจกรรมกำหนดให้ว่ากลุ่มใดจะเข้าไปเรียนรู้ฐานอะไร แล้วให้สัญญาณทุกกลุ่มเข้าฐานพร้อมกัน และเริ่มจับเวลาตามข้อตกลง
5. เมื่อหมดเวลา 15 นาทีแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรม ให้สัญญาณเปลี่ยนฐาน จนครบทุกฐาน
6. เมื่อครบทุกฐานแล้ว ให้แต่ละกลุ่มกลับเข้าไปรวมกันที่ห้องประชุม นั่งเป็นเป็นวงกลมตามกลุ่ม
7. ผู้ดำเนินกิจกรรม ใช้คำถามชวนคิดชวนคุย ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าฐานความรู้แค่เอี่ยม
- ❖ มีข้อสังเกตอะไรบ้าง
- ❖ สิ่งประทับใจจากการเข้าฐาน “ความรู้แค่เอี่ยม”
- ❖ ยังมีคำถามหรือข้อสงสัยอะไรบ้าง
- ❖ ข้อมูลที่เป็นความเชื่อและข้อเท็จจริงเหมือนหรือต่างกัน อย่างไร
- ❖ จะนำไปใช้อย่างไร ถ้าหากมีการทำงานเป็นกลุ่ม

สรุปสาระสำคัญ

สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารเรื่องเพศคือข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง กระบวนการต้องสามารถให้ข้อมูลต่าง ๆ อย่างครบถ้วน และรอบด้าน เพื่อเป็นทางเลือกให้กับบุคคลอื่น บุคคลลักษณะท่าทางที่เป็นกันเองของกระบวนการจะเป็นช่องทางที่ทำให้การสื่อสารเรื่องเพศเป็นไปอย่างธรรมชาติ

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์ฐานให้ครบ และเตรียมความพร้อมของวิทยากรพี่เลี้ยงประจำฐาน
- ฐานแต่ละฐานไม่ควรห่างกันมาก หรือใกล้กันมาก ต้องดูให้มีความเหมาะสม
- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องแจ้งวิทยากรพี่เลี้ยงให้เคร่งครัดเกี่ยวกับความเหมาะสมของลักษณะท่าทาง การยืน การนั่ง การจัดลำดับขั้นตอนของแต่ละฐาน คำพูดที่สุภาพ เป็นกันเอง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

กิจกรรมที่ 15 กิจกรรม “สามัคคีคือพลัง” : ทักษะการเป็นผู้นำและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

กิจกรรมกลุ่ม เป็นการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เป็นการสร้างพลัง รู้จักการวางแผน การปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เปิดใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น มีทักษะการเป็นผู้นำ มีไหวพริบ และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำ ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น
2. สร้างความสามัคคี ความเสียสละ และความสนุกสนาน

เวลา 60 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษหนังสือพิมพ์ที่ใช้แล้ว จำนวน 3 ฉบับ
2. เชือกฟางความยาว 8 เมตร จำนวน 2 เส้น
3. กระดาษกาว 2 นิ้ว จำนวน 1 ม้วน
4. นาฬิกาจับเวลา และนกหวีดให้สัญญาณ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมนั่งเป็นแถวตอนตามกลุ่ม ๆ ละ 12-15 คน
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมชี้แจงกติกาและข้อตกลงในการเข้าร่วมกิจกรรม “สามัคคีคือพลัง” ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม (4 ด้าน) ประกอบด้วย
 - 2.1 ด้านที่ 1 “หอคอย”
 - 2.2 ด้านที่ 2 “รวมกันเราอยู่”
 - 2.3 ด้านที่ 3 “ต่อแล้วยาว”
 - 2.4 ด้านที่ 4 “ทะเลพิช”
3. ให้แต่ละกลุ่มเริ่มทำกิจกรรมด้านที่ 1 “หอคอย” ดังต่อไปนี้
 - 3.1 แจกกระดาษหนังสือพิมพ์ให้กลุ่มละ 3 แผ่น , กระดาษกาว 2 นิ้ว
 - 3.2 ให้แต่ละกลุ่มช่วยกันสร้างหอคอยจากกระดาษหนังสือพิมพ์ และกระดาษกาว ที่แจกให้เท่านั้น (ห้ามใช้วัสดุหรืออุปกรณ์อื่น)
 - 3.3 ต้องเป็นหอคอยที่สูงที่สุด และแข็งแรงที่สุด สามารถยกเคลื่อนที่ได้
 - 3.4 ใช้เวลา 15 นาที
 - 3.5 เมื่อหมดเวลาแล้ว ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมทำการทดสอบความแข็งแรงทนทานของหอคอย กลุ่มละ 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมยืนบนเก้าอี้ แล้วยกหอคอยขึ้น ให้ฐานของหอคอยสูงจากพื้นประมาณ 80 เซนติเมตร แล้วปล่อยให้หอคอยกระดาษตกลงบนพื้น ถ้าไม่ล้มยังตั้งพื้นได้เหมือนเดิมถือว่าผ่านการทดสอบครั้งที่ 1

ครั้งที่ 2 วางหอคอยให้ตั้งไว้ที่พื้น แล้วใช้ฝ่าปิดถึงน้ำพลาสติกขนาดใหญ่พอสมควร พัดไปที่หอคอย ถ้าไม่ล้มถือว่าผ่านการทดสอบครั้งที่ 2 จากนั้นให้วัดความสูงจากพื้นถึงยอดหอคอย แล้วจดบันทึกไว้ เพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ

- 3.6 ให้ผู้ดำเนินกิจกรรมทดสอบจนครบทุกกลุ่ม แล้วประกาศผลการทดสอบว่าผ่านหรือไม่ผ่านการทดสอบก็กลุ่ม
4. ทำการทดสอบกิจกรรมด้านที่ 2 “รวมกันเราอยู่” ดังต่อไปนี้
 - 4.1 ผู้ดำเนินกิจกรรมแจ้งกติกาการทำกิจกรรมด้านที่ 2 “รวมกันเราอยู่” ดังนี้
 - 4.2 ให้แต่ละกลุ่ม ทำการต่อตัว โดยให้มีเท้าติดกับพื้นน้อยที่สุด
 - 4.3 ใช้เวลา 15 นาที
 - 4.4 ผู้ดำเนินกิจกรรมแบ่งกระบวนกรพีเลียง เข้าไปดูแลความปลอดภัยกลุ่มละ 2 คน
 - 4.5 กลุ่มใดเมื่อรวมกันต่อตัวแล้ว แจ้งให้กระบวนกรพีเลียงเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และนับจำนวนของเท้าที่ติดพื้นอยู่จำนวนเท่าไร โดยให้ต่อตัวแล้วอยู่นิ่ง ๆ ประมาณ 5 วินาที
5. เมื่อหมดเวลา 15 นาทีแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรม รวบรวมผลงานของแต่ละกลุ่มจากกระบวนกรพีเลียง และแจ้งเกณฑ์การผ่านการทดสอบด้านที่สอง ถ้ากลุ่มใดมีเท้าติดพื้นต่ำกว่า 6 เท้า ถือว่าผ่านเกณฑ์
6. ทำการทดสอบกิจกรรมด้านที่ 3 “ต่อแล้วยาว” ดังต่อไปนี้
 - 6.1 ให้แต่ละกลุ่มนำวัสดุอุปกรณ์เฉพาะที่อยู่ในร่างกายของแต่ละคนเท่านั้น นำมาวางต่อกันไว้ที่พื้นไปเรื่อย ๆ ให้เป็นเส้นตรง
 - 6.2 เมื่อหมดเวลา 15 นาที ให้ทุกคนกลับไปรวมตัวกันที่เดิม กระบวนกรพีเลียง ทำการวัดระยะความยาวตั้งแต่วัสดุชิ้นแรกจากจุดเริ่มต้นไปจนถึงปลายชิ้นสุดท้าย
 - 6.3 เกณฑ์การผ่านให้ผู้ดำเนินกิจกรรมพิจารณาจากการทำงานกลุ่ม โดยยึดจากความสามัคคี ความเสียสละ แล้วประกาศให้แต่ละกลุ่มได้ทราบ
7. ทำการทดสอบกิจกรรมด้านที่ 4 “ทะเลพิช” ดังต่อไปนี้
 - 7.1 ผู้ดำเนินกิจกรรมให้ทุกคนทุกกลุ่มถอยไปรวมตัวกันอยู่ด้านหลังห้องอบรม
 - 7.2 กระบวนกรพีเลียง ใช้เชือกฟางวางติดไว้ที่พื้นทำเป็นแนวเส้นตรง จำนวน 2 เส้น คือเส้นที่อยู่ด้านหน้าและด้านหลังห้องอบรม ห่างกัน 15 เมตร

7.3 สมมติให้พื้นที่ระหว่างเชือกฟางทั้งสองเส้นเป็นทะเลพิช

7.4 ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายกติกาการเล่น ดังนี้

- 1) ให้ทุกคนที่อยู่หลังห้องข้ามทะเลพิชมายังฝั่งที่อยู่ทางด้านหน้าห้องให้ครบทุกคน โดยไม่ให้ทำสัมผัสกับพื้นหรือเดินอ้อม
- 2) ร่างกายของทุกคนต้องสัมผัสกันอยู่ตลอดเวลา
- 3) คนแรกและคนสุดท้ายจะต้องเข้าเส้นชัยหรือข้ามฝั่งพร้อมกัน
- 4) ใช้เวลา 15 คนที่

7.5 ผู้ดำเนินกิจกรรมอธิบายเพิ่มเติมว่า มีกระดาษหนังสือพิมพ์แผ่นเดียวเท่านั้นที่ทุกคนจะสามารถเหยียบข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งได้ โดยปลอดภัย ถ้าหากต้องการใช้จะมอบให้ แล้วเริ่มจับเวลา

7.6 เป่านกหวีดเตือน 2 ครั้ง คือก่อนจะหมดเวลา 3 นาที และ 1 นาที

7.7 กระบวนการที่เลี้ยงให้กระจายเพื่อสังเกตและดูแลการทำกิจกรรมเพื่อไม่ให้ทำผิดกติกา

8. เมื่อหมดเวลาแล้ว ให้ทุกกลุ่มหนึ่งเป็นแถวตอน ผู้ดำเนินกิจกรรมสรุปผลการจัดกิจกรรมว่าผ่านหรือไม่ผ่าน

9. ผู้ดำเนินกิจกรรม ใช้คำถามชวนคิดชวนคุย ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ จากกิจกรรม “สามัคคีคือพลัง” ได้เรียนรู้อะไรบ้าง
- ❖ มีข้อสังเกตอะไรบ้าง มีใครทำผิดกติกาหรือข้อตกลงบ้าง เพราะอะไร
- ❖ สิ่งทีกลุ่มทำได้สำเร็จคืออะไร
- ❖ อะไรคืออุปสรรค มีวิธีการแก้ไขอย่างไร
- ❖ สามารถนำไปใช้อย่างไรในการทำงานของกระบวนการเยาวชน

สรุปสาระสำคัญ

การยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เป็นสิ่งสำคัญในวิถีชีวิตสังคมไทยที่มีความคิดเห็นต่างกัน ในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยต้องการความเสียสละ ความอดทน การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล และอยู่ในกฎกติกาของสังคม

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องเตรียมกระบวนการที่เลี้ยงเพื่อเข้าไปดูแลช่วยเหลือให้ครบทุกกลุ่ม ทั้งนี้ต้องเน้นความปลอดภัยให้มากที่สุด อย่างน้อยกลุ่มละสองคน
- การให้สัญญาณก่อนหมดเวลา 3 นาที และ 1 นาที จะเป็นการกระตุ้นให้ทุกคนเกิดการตื่นตัว และเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น

กิจกรรมที่ 16 กิจกรรม “แค่อยากให้เห็นใจ” : การสื่อสารและสร้างความเข้าใจ เรื่องเพศและเอดส์ผ่านละครเวที

ละครสั้น เป็นการสื่อสารที่น่าสนใจอีกกิจกรรมหนึ่งที่เยาวชนสามารถคิด สร้างสรรค์ เพื่อสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องเพศและเอดส์ได้อีกวิธีหนึ่ง โดยนำความรู้ความเข้าใจของแต่ละคน มาแลกเปลี่ยน ร้อยเรียงให้เป็นเรื่องราวที่เข้ากับสถานการณ์วิถีชีวิตสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมละครสั้นเชิงสร้างสรรค์
2. สามารถสื่อสารเรื่องเพศและเอดส์ด้วยละครสั้นได้

เวลา 90 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. เครื่องฉายโปรเจกเตอร์พร้อมจอ
2. โน้ตบุ๊ก หรือโทรศัพท์มือถือ
3. เครื่องเสียงพร้อมไมค์ลอย
4. กลอง ฉิ่ง ฉาบ

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. แบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็น 4 กลุ่ม ๆ ละเท่า ๆ กัน
2. ให้แต่ละกลุ่มเลือกหัวหน้ากลุ่ม เพื่อเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมแจ้งให้แต่ละกลุ่มได้ร่วมกันคิดเรื่องที่จะทำการแสดงละครในคืนวันนี้ โดยมีข้อตกลงและกติกา ดังนี้
 - 3.1 ให้ช่วยกันคิดละครสั้นกลุ่มละ 1 เรื่อง
 - 3.2 ทำการฝึกซ้อมก่อนการแสดง 1 ชั่วโมง
 - 3.3 ใช้เวลาแสดงไม่เกินกลุ่มละ 15 นาที
 - 3.4 เรื่องที่จะทำการแสดงต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและเอดส์
 - 3.5 ต้องเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ ไม่สองแง่สองง่าม เน้นความสนุกสนาน
 - 3.6 ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มออกมาแสดงความสามารถทุกคน
 - 3.7 มีรางวัลสำหรับนักแสดงยอดเยี่ยม จำนวน 5 รางวัล ดังนี้
 - 1) นักแสดงชายยอดเยี่ยม
 - 2) นักแสดงหญิงยอดเยี่ยม
 - 3) ตัวประกอบยอดเยี่ยม
 - 4) ดาราเจ้าบทบาทยอดเยี่ยม
 - 5) ขวัญใจพี่เลี้ยง

4. เวลา 19.00 น. ผู้ดำเนินกิจกรรมรวมผู้เข้ารับการอบรมเข้าแถวหน้ากระดาน และให้หนึ่งเป็นรูปตัวยู หรือครึ่งวงกลม
5. ผู้ดำเนินกิจกรรมและกระบวนกรฟี่เลี้ยงละลายพฤติกรรม และเตรียมความพร้อม
6. เวลา 19.30 น. เริ่มทำการแสดงละครสั้น โดยการจับสลาก จนครบทุกกลุ่ม
7. ผู้ดำเนินกิจกรรมใช้คำถามชวนคิดชวนคุย ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ ชมการแสดงละครสั้นแล้ว รู้สึกอย่างไร ?
- ❖ การสื่อสารออกมาเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
- ❖ ชอบการแสดงกลุ่มไหน หรือชอบนักแสดงคนใด เพราะอะไร
- ❖ สามารถนำไปใช้อย่างไรในการทำงานของกระบวนกรเยาวชน

8. ผู้ดำเนินกิจกรรม สรุปรูป สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ นัดหมาย กลับที่พัก

สรุปลสาระสำคัญ

การสื่อสารเรื่องเพศและเอดส์ มีวิธีการที่หลากหลาย สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละพื้นที่ ไม่ใช่มีเพียงแต่การบรรยายให้ความรู้เท่านั้น สิ่งสำคัญต้องมีประเด็นที่น่าสนใจเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน การแสดงต้องไม่ใช้เวลานาน และต้องใช้ทักษะของแต่ละคนเพื่อผสมผสานให้กลมกลืนและตรงกับเรื่องที่จะสื่อสารให้คนอื่นเข้าใจ

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมควรแบ่งกระบวนกรฟี่เลี้ยงเข้ากลุ่ม เพื่อให้คำปรึกษา
- อาจจะใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน และเข้าใจได้ง่ายขึ้น
- สามารถให้กระบวนกรฟี่เลี้ยง ได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้วิพากษ์ก็ได้

วันที่สาม

กิจกรรมที่ 17 กิจกรรม “สิ่งที่ฉันอยากเป็น” : สาธิตการเป็นกระบวนกรเยาวชน

การเป็นกระบวนกรเยาวชนที่ดี ต้องเป็นบุคคลที่มีใจรักและอยากจะทำกิจกรรมที่ตนเองชอบและถนัด และสิ่งที่สำคัญต้องได้รับการฝึกฝนโดยมีกระบวนกรพี่เลี้ยงให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดความกล้า มีทักษะ และเกิดความชำนาญ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกทักษะการเป็นกระบวนกรเยาวชนด้านอนามัยเจริญพันธ์
2. สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศและเอ็ดส์ได้โดยการสนทนากลุ่มย่อย

เวลา 120 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. เครื่องฉายโปรเจคเตอร์พร้อมจอ
2. โน้ตบุ๊ก
3. เครื่องเสียงพร้อมไมค์ลอย
4. สื่อความรู้แค่อีเอ็ม 6 ฐาน

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ผู้ดำเนินกิจกรรมนำเสนอฐานความรู้แค่อีเอ็ม 6 ฐาน บนจอโปรเจคเตอร์/กระดานชาร์ท
2. ให้ผู้เข้ารับการอบรมเลือกฐานความรู้แค่อีเอ็ม 6 ฐาน โดยเฉลี่ยจำนวนคนฐานละเท่า ๆ กัน
3. ผู้ดำเนินกิจกรรมให้กระบวนกรพี่เลี้ยงนำสื่อที่ใช้ในการสื่อสารแต่ละฐาน เข้าประจำกลุ่ม
4. แยกฝึกโดยจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับกลุ่มย่อย โดยกระบวนกรพี่เลี้ยงทำให้อีกก่อนหนึ่งรอบ
5. ต่อจากนั้นให้กระบวนกรเยาวชนศึกษาคู่มือการใช้สื่อฐานความรู้แค่อีเอ็ม และออกมาสาธิต ครั้งละ 1 คน จนครบทุกคน
6. เมื่อครบทุกคนแล้วให้เริ่มฝึกใหม่เป็นรอบที่สอง หากมีเวลาเหลือให้ฝึกอีกเป็นรอบที่สาม
7. เมื่อหมดเวลาแล้ว ผู้ดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่ม โดยให้หนึ่งเป็นแถวตอนตามกลุ่มที่ฝึกฐานความรู้แค่อีเอ็ม 6 ฐาน
8. ผู้ดำเนินกิจกรรมจัดกลุ่มใหม่ จาก 6 กลุ่มย่อย ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย ฐาน การนับหน้าเจ็ดหลังเจ็ดสามารถป้องกันการตั้งครรภ์ได้จริงหรือ , ฐานความเชื่อเรื่องเพศ และฐานยาคุมกำเนิด

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย ฐานโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ , ฐานการตรวจการตั้งครรภ์ด้วยตนเอง และฐานถุงยางอนามัย

9. ต่อจากนั้นแยกกลุ่มย่อยเพื่อฝึกการเป็นกระบวนกรเยาวชน โดยการจับฉลากเพื่อให้คนแรกของแต่ละฐานออกมาสาธิตการเป็นกระบวนกรเยาวชน แล้วให้ทุกคนสวมบทบาทสมมติเป็นเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดเวลาให้คนละไม่เกิน 15 นาที พี่เลี้ยงกระบวนกรเยาวชนเป็นผู้สังเกตการณ์และสะท้อน (Coach) การฝึกสาธิตการเป็นกระบวนกรเยาวชน จนครบทุกคนหรือจนกว่าจะหมดเวลา
10. ผู้ดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่มใหญ่เพื่อใช้คำถามชวนคิดชวนคุย ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ รู้สึกอย่างไรกับการได้ออกมาฝึกการเป็นกระบวนกรเยาวชน ?
- ❖ สิ่งที่เราคิดว่าเราทำได้ดีคืออะไร
- ❖ สิ่งที่เราควรนำไปพัฒนามีอะไรบ้าง
- ❖ สิ่งสำคัญเมื่อมีโอกาสได้ไปจัดกิจกรรมให้กับเพื่อนๆ นอกสถานที่คืออะไร

11. ผู้ดำเนินกิจกรรมถามกลุ่มใหญ่ว่า “เราได้เรียนรู้อะไรจากกิจกรรมนี้”

สรุปสาระสำคัญ

การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ตัวเยาวชนเองต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเพื่อนๆ ในกลุ่มของตนเอง เพียงแต่ผู้ใหญ่ต้องเป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด และกระบวนกรเยาวชนต้องมีความรู้ มีทักษะ เป็นที่ไว้วางใจ และเข้าใจวิถีชีวิตของเยาวชนด้วยกัน

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมควรแบ่งกระบวนกรพี่เลี้ยงเข้ากลุ่ม เพื่อให้คำปรึกษาและคอยอำนวยความสะดวก
- กิจกรรมบางฐานอาจจะเปิดโอกาสให้กระบวนกรเยาวชนออกมาสาธิตสองคนก็ได้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้น
- สื่อฐานความรู้แค่เอี่ยม กระบวนกรพี่เลี้ยงต้องเตรียมให้ครบก่อนการฝึกสาธิตกระบวนกรเยาวชน

กิจกรรมที่ 18 กิจกรรม “สิ่งที่ฉันอยากทำ” : การออกแบบกิจกรรม/โครงการ

การแก้ไขปัญหาเยาวชนด้านสุขภาวะทางเพศ กระบวนการเยาวชนต้องเข้าใจวิถีชีวิตของเยาวชนในพื้นที่ตนเอง การออกแบบกิจกรรม/โครงการต่างๆ ต้องแปลก ใหม่ ไม่ซ้ำใคร และเข้าถึงกลุ่มเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสามารถร่วมกันออกแบบกิจกรรม/โครงการ เพื่อช่วยเหลือ แก้ไข ป้องกันปัญหาด้านสุขภาวะทางเพศเยาวชน ที่สร้างสรรค์
2. นำเสนอกิจกรรม/โครงการ เข้าสู่ข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เวลา 90 นาที

อุปกรณ์ และสื่อ

1. กระดาษฟลิปชาร์ต
2. ปากกาเคมี
3. กระดาษขาว
4. กระดาษ A4 และปากกาลูกลื่น

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. แบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็นกลุ่มตามหมู่บ้าน หรือโซน
2. ผู้ดำเนินกิจกรรมนำเสนอ ขั้นตอนการออกแบบกิจกรรม/โครงการ
3. ให้แต่ละกลุ่มระดม และออกแบบกิจกรรม/โครงการที่แปลก ใหม่ ไม่ซ้ำใคร มุ่งประสิทธิผล
4. เมื่อทำเสร็จแล้วตามกำหนดเวลา (60 นาที) ให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอ ที่ละกลุ่ม/โซน
5. ผู้ดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่มใหญ่เพื่อใช้คำถามชวนคิดชวนคุย ดังนี้

คำถามชวนคิดชวนคุย

- ❖ รู้สึกอย่างไรในการออกแบบกิจกรรม/โครงการ
- ❖ มีข้อสังเกตอะไรบ้างของกิจกรรม/โครงการแต่ละกลุ่ม/โซน ?
- ❖ มีปัจจัยอะไรบ้างที่จะส่งผลให้กิจกรรม/โครงการเกิดประโยชน์สูงสุด
- ❖ อยากได้ผู้ใหญ่ที่จะมาให้คำปรึกษาอย่างไร

6. ผู้ดำเนินกิจกรรมถามกลุ่มใหญ่ว่า “เราได้เรียนรู้อะไรจากกิจกรรมนี้”

สรุปสาระสำคัญ

กิจกรรม/โครงการที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเยาวชน ต้องเป็นกิจกรรมที่เข้าถึง โดนใจ เยาวชน กระบวนการเยาวชนต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนโดยมีผู้ใหญ่สนับสนุน และเป็นที่ปรึกษาที่ดี

Trainer's Note:

- ผู้ดำเนินกิจกรรมอาจจะยกตัวอย่างกิจกรรม/โครงการของพื้นที่อื่นที่ประสบผลสำเร็จแล้วก็ได้
- หรือเป็นการนำเสนอแบบเวทีเสวนา โดยเชิญบุคคลที่ทำงานประสบผลสำเร็จแบบบูรณาการจากพื้นที่อื่นๆ ก็ได้
- ในขณะที่เยาวชนนำเสนอโครงการ ควรจะเรียนเชิญนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือตัวแทน ให้เข้ามารับฟังด้วย เมื่อนำเสนอเสร็จแล้วให้เยาวชนรวบรวมโครงการต่างๆ ทำพิธีมอบให้กับนายกหรือตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นสัญญาณในการผลักดันให้โครงการที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนเข้าไปในข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายอัมพร ใจดีจ
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 19 เดือนกันยายน พุทธศักราช 2532
สถานที่เกิด	อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 9 บ้านเปาะ ตำบลค้อวัง อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ 35160
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2544	จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนวัดบ้านเปาะ จังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2547	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จาก โรงเรียนค้อวังวิทยาคม จังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2550	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สายวิทย์-คณิต จากโรงเรียนค้อวังวิทยาคม จังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2555	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ศป.บ) สาขาวิชานาฏกรรมไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2559	จบการศึกษาระดับปริญญาโท (กศ.ม) สาขาวิชา ศิลปศึกษา (ศิลปะการแสดงศึกษา) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ